

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**EKONOMİK KRİZLERİN ANA AKIM İKTİSAT
TEORİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TAHRİBAT,
YENİLENME VE YENİ TEORİLER**

Enes KARAOĞLU

2502150118

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yüksel BAYRAKTAR

İSTANBUL 2022

ÖZ

EKONOMİK KRİZLERİN ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TAHRİBAT, YENİLENME VE YENİ TEORİLER

ENES KARAOĞLU

İktisadi teorilerin zamanla dönüştüğü kabul edilmektedir. Bu durum ana akım olan iktisadi teoriler için de geçerlidir. Teoriler tarihini konu edinen çalışmalar, bu dönüşümü açıklayabilecek unsurları belirlemeyi amaçlamıştır. Bu unsurlar arasında öne çıkarılanlar, iktisadi krizlerle birlikte politik, fikri ve bilimsel temellerdir. Bu tezde de 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın başına kadar olan dönemde ana akım iktisadi teorileştirmelerin güzergahında etkili olduğu öne sürülen unsurlar hesaba katılarak ana akım iktisat teorisinin tarihini yeniden kurmanın imkanı araştırılmıştır.

Krizlerin ana akım iktisat teorisine etkisi, tahribat ve inşa olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. Öncelikle iktisadi krizlerin etkisiyle ana akım iktisat teorisinde dönüşüm gerektiği düşüncesi yaygınlaşmakta, ardından kriz öncesi ana akım teorisinin tahribatı ve kriz sonrası yeni ana akım teorisinin inşasına yönelik tartışmalar bilimsel, politik ve fikri unsurlarla gerekçelendirilmektedir. Böylece iktisadi krizler ana akım iktisat teorisindeki dönüşümün en güçlü gerekçesi olmaktadır. Kriz dönemlerinde teorik dönüşüm için ampirik uyum, teorik dakiklık, politik aciliyet ve fikri zemin gibi farklı gerekçeler öne sürülse de bu unsurlar farklı ölçülerde ve birbiri alanına geçecek şekilde etkisini göstermektedir. Ana akım iktisat teorisinin tanımıyla tutarlı olacak şekilde tarihini açıklayabilen ölçüt ise ortodoks-heterodoks ayrımı yerine ana akım olma durumu, diğer ifadesiyle yaygınlık özelliği olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ana akım İktisat Teorisi, İktisadi Krizler, Teorik Tahribat, Teorik İnşa, Teorik Dönüşüm, Politik Temeller, Bilimsel Temeller, Fikri Temeller.

ABSTRACT

IMPACTS OF ECONOMIC CRISES ON THE MAINSTREAM ECONOMIC THEORY: DESTRUCTION, RENEWAL AND NEW THEORIES

ENES KARAOĞLU

The well-known proposition states that economic theories have been transformed in the course of time. The same transformation is also valid for the mainstream economic theories. In the literature on the history of economic theories the underlying elements of this transformation have been sought. But political, intellectual and scientific foundations, also economic crises have become central elements. In this thesis the possibility for a reconstruction of the history of mainstream economic theory has been researched for the period between the last quarter of the 19th century and the first decade of the 21th century.

Mainstream economic theories are transformed by the economic crisis through a two phase process, namely destruction and construction. Firstly the transformation atmosphere which originated from the economic crisis takes place, and secondly the discussions intended for the destruction of pre-crisis and the construction of post-crisis mainstream economic theory are justified with scientific, political and intellectual foundations. Thus the economic crisis becomes the leading motive in bringing the economic theories into the mainstream stage and in the transformation of the mainstream economic theory. Although this schema subdivides the mainstream theorizing process, it is complicated to draw a sharp contrast and disaggregate between the impact areas of scientific, political and intellectual foundations. Because the request for theoretical transformation by theoreticians in a crisis driven environment aims for an approval by different justifications such as empirical consistency, theoretical rigorousness, political urgency and intellectual ground. Throughout the one-hundred and fifty year period the transformation of mainstream economic theory has been directed by the help of these elements in a way of operating with varying scales and moving to other's realm of impact. In conclusion, in order to explain the history of mainstream economics the criteria should be consistent with its definition. Then this criteria should be the commonness,

in the meaning of becoming widespread and mainstream, instead of the orthodox-heterodox dichotomy.

Keywords: Mainstream Economic Theory, Economic Crises, Theoretical Destruction, Theoretical Construction, Theoretical Transformation, Scientific Foundations, Intellectual Foundations, Political Foundations.

ÖNSÖZ

İktisadi krizlerin iktisat teorisini etkilediği çıkarımı yaygın kabul görse de sınıandığında teori tarihini açıklama açısından sorun oluşmaktadır. Krizlerin iktisadi teorisinin dönüşümüne etkisi araştırılırken ele alınan teori, tarihsel şartlara tepki olarak mı oluşur? Yoksa bu şartlardan bağımsız gelişip, gittikçe kesinleşir mi? Teoriyi üreten teorileştirme sürecinin yasası bulunabilir mi? Bu sorular, iktisat teorisinin başına “ana akım” sıfatı getirildiğinde daha dar bir deneme-yanılma yolunda cevaplanmak durumunda kalır. Ana akım iktisat teorisi, “ana akım olma” durumundan tecrit edilerek incelenebilir mi? Bir iktisadi teorisinin ana akım olması teoriler arası seçimle mi gerçekleşir? Bu seçimin ölçütleri bulunur mu? Bu ölçütlerle hangi teorisinin ana akım olacağı tahmin edilebilir mi? Bu çalışmada benzer sorular eşliğinde krizlerle birlikte politik, fikri ve bilimsel unsurların ana akım iktisadi teorisinin tarihine etkisini göstermek amaçlanmıştır. Bu amaç gözetilirken ana akım iktisat teorisinin tanımı ve tarihi, ilgili yazında çokça yer bulan açıklamalar üzerine bina edildiğinden yer verilen teorilerin gerçekte ana akım olup olmadığına odaklanılmamış ve krizlerin ana akım iktisat teorisine doğrudan etkileri incelenmemiştir. İktisadi krizlerin ana akım iktisat teorisini etkilediği şeklindeki çıkarımı yeniden inşa etmenin imkanı, tanım ve tarihsel gelişmelerin gösterimleri değiştirilerek araştırılmıştır. Bu inşa, ana akım iktisat teorisini mevcut konumuna tekrar ulaştırdığı için zorunlu bir sonucu gözetse de tarihsel seyrine etki eden unsurların ve dayandığı tanımın yerleştirilebileceği bağlamlar, araştırılan imkan aralığını oluşturup sınırlarını belirleyebilmektedir.

Tezin danışmanlığını yürüten Prof. Dr. Yüksel Bayraktar’a tezin ilk aşamasından itibaren verdiği destek için teşekkür ederim. Tez izleme süreçlerindeki katkıları için de Prof. Dr. Aziz Burak Atamtürk’e ve Prof. Dr. Nurdan Aslan’a teşekkür ederim.

Beni terbiye eden, doğrunun ve yanlışın miyarını öğreten annem Zeynep Hanım ve babam Ömer Bey’e, evlat olma hakkını yerine getirmede kendisine eşlik ettiğim ahenkli besteler sahibi kardeşim Yusuf’a teşekkür ve muhabbetlerimi sunarım.

Enes Karaoğlu

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEMSEL ÇERÇEVE VE ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TANIMI

1.1. Kriz Teorileri ve Kriz-Teori İlişkisi	7
1.2. Dönemlerin Ayrılması: Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönem	13
1.3. Ana Akım İktisat Teorisinin Tanımı ve Tarihçesi	17
1.3.1. Zaman Temelli Tanımlama	23
1.3.1.1. Güncelden Geçmişe Doğru Tanımlama	23
1.3.1.2. Geçmişten Güncele Doğru Tanımlama	25
1.3.2. Konu Temelli Tanımlama	26
1.3.2.2. Varsayımlara ve Diğer Terimlere Göre Tanımlama	26
1.3.2.1. Analitik Araçlara Göre Tanımlama	30
1.3.2.3. Diğer Teorilere Mesafesi Bakımından Tanımlama	31
1.3.3. Temsil Temelli Tanımlama	36
1.4. Makroiktisat Tarihi Anlatıları	38
1.4.1. Sınıflandırma	40

1.4.1.1. Okula Göre Sınıflandırma	41
1.4.1.3. Teorisyene Göre Sınıflandırma	42
1.4.1.2. Modele Göre Sınıflandırma	44
1.4.1.4. Tarihsel Döneme Göre Sınıflandırma	48
1.4.2. Adlandırma.....	49
1.4.2.1. Durağan Seyir Anlatısı.....	49
1.4.2.2. Devrim ve Karşı Devrim Anlatısı	50
1.4.3. Teori Tarihini Etkileyen Unsurlar	51
1.4.3.1. İçsel Unsurlar	51
1.4.3.2. Dışsal Unsurlar.....	52
1.5. Ana Akım İktisat Teorisinin Değişimine Yönelik Açıklamalar	56

İKİNCİ BÖLÜM

ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TARİHİNDE ETKİLİ OLAN UNSURLAR

2.1. Ana Akım İktisat Teorisinde Krizler Sonrası Tartışma Alanları ve Yeni Teorilerin Kabul Görme Nedenleri	73
2.1.1. Bilimsel Temeller.....	77
2.1.2. Politik Temeller.....	86
2.1.3. Fikri Temeller	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TARİHİ VE İKTİSADİ KRİZLER

3.1. 1873 Krizi	138
3.1.1. 1873 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde Tahribat: Klasik Teoriye Eleştiriler	141

3.1.2. 1873 Krizi Sonrası Ana Akım İktisat Teorisinde İnşa: Neoklasik Teori ...	148
3.2. 1929 Krizi	162
3.2.1. 1929 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde Tahribat: Neoklasik Teoriye Eleştiriler	164
3.2.2. 1929 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde İnşa: Keynesçi Teori.....	167
3.3. 1973 Krizi	181
3.3.1. 1973 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde Tahribat: Keynesyen Teoriye Eleştiriler	183
3.3.2. 1973 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde İnşa: Monetarist, Yeni Klasik, Reel Konjonktür, Yeni Keynesçi Ve Yeni Kurumsalcı Teoriler	193
3.4. 2008 Krizi	211
3.4.1. 2008 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde Tahribat	215
3.4.2. 2008 Krizi ve Ana Akım İktisat Teorisinde İnşa	222
SONUÇ	232
KAYNAKÇA.....	240

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Ana akım İktisat Teorisi Tarihinin Kriz ve Temellerle İlişkisi 76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Ana Akım İktisat Tanımlarının Türleri.....	22
Tablo 1.2: Makroiktisat Tarihi Anlatılarının Türleri.....	40

GİRİŞ

Ana akım iktisadi teorilerin tarihsel seyri açıklanırken bu teorilere yönelik eleştirilerin iktisadi kriz dönemlerinde yoğunlaştığı, ana akım konumda yer almış olan teorilerin tahribata uğradığı ve yeni ana akımın inşa edildiği ileri sürülmektedir. Buna göre teorideki ana akımın tarihsel seyri bir döngüyü takip ederek iktisadi kriz, mevcut ana akım teoriye yönelik eleştiriler ve ana akım iktisadi teoride değişim şeklinde sıralanan aşamalardan geçmekte, bu döngü içerisinde de iktisadi teorilerin bir kısmı ana akım olurken, diğer kısmı ana akımın dışında kalmaktadır. Bu tezde de 1873, 1929, 1973 ve 2008 krizleri etrafında hem ana akım konum içerisinde yer alan teorilerin hareketi hem de bu krizlerin ana akım iktisadi teorilere etkisi incelenmiş, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ana akım iktisat teorisindeki değişim döneminin öncesindeki toplumsal ve iktisadi ortam, krizler sonrasında görüş ve yaklaşımların fikri dayanakları, bilimsel ilerleme olarak kabul edilmiş teorik yeniliklerin krizlerle karşılaştırılması, ana akım teori olmanın gerekçesi, teorilerin ölçme, tahmin etme ve açıklamalarına karşı getirilen eleştiriler ve bu eleştirilerin kaynağı birlikte değerlendirilerek kriz-teori ilişkisini tartışmak ve bu ilişkiyi açıklama imkanını araştırmak amaçlanmıştır. İktisadi teorilerin ana akım konumun etrafındaki seyrinin “hareket” olarak tanımlanması, bu konuda yapılmış çalışmaların yaklaşımından kaynaklanmıştır. “Klasik İngiliz Politik İktisadı’nın düşüşü”, “Marjinal Fayda Okulu’nun yükselişi”, “Keynesçi iktisadi teorinin yükselişi ve düşüşü”, “iktisadi teoride ana akımın ortaya çıkışı” gibi başlıklandırmalar, farklı varlık düzeylerinde yer alan bir ana akım konumdan ve bir iktisadi teoriler kümesinden bahis açarlar. Bu varlık düzeylerinin derecelendirilmesi ve düzey-içi hareketlerin değerlendirilmesi ise yazarın yaklaşımına bağlı olmaktadır. Ana akım iktisat teorisinin tarihi ile krizler arasındaki ilişki incelenirken iki ana yöntem öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, krizlerin teoriye doğrudan etkisini teorileştirmenin varsayımları, araçları ve sonuçlarındaki değişime odaklanırken, diğeri bir etki kanalı olarak krizlerin teoriye etkisine odaklanmaktadır. Bu tezde ikincisi benimsenmiştir.

Terim olarak ana akım iktisat teorisinin tanımlanmasında, literatürde yaygın şekilde yer alan, diğer deyişle “ana akım” olan tanım kabul edilmiştir. Bu tanıma göre ana akım iktisat teorisi bir dönemde akademide, literatürde ve politik uygulamalarda

yaygınlaşmış olan teoridir. Bu tanım üzerine ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyrinde iktisadi krizlerden kaynaklanan değişimi izlemek amacıyla 1873, 1929, 1973 ve 2008 krizleri esas alınmıştır. 1873-2008 arası dönemde ana akım teoride yer alan okullar ise sırasıyla; Neoklasik, Keynesçi, Monetarist, Yeni Klasik, Reel Konjonktür, Yeni Keynesçi ve Yeni Kurumsalcı okullarla sınırlı tutulmuştur. Neoklasik Sentez, Yeni-Neoklasik Sentez gibi farklı okulların teorileştirmelerini birleştiren ve ana akım teorileştirmeyi oluşturan okullar ortodoks teorileştirmelerine atıfla yer almış, tezdeki ana akım tanımından dolayı ayrı bir okul gibi ele alınmamıştır.

Tezin kapsamı, özellikle 1929 Krizi'nden sonraki dönem için çoğunlukla ana akım makroiktisadi teorileştirmeleri içermektedir. Büyüme teorilerine kısmen yer verilmiştir. Ana akım mikroiktisadi teorinin dönüşümü ise Neoklasik okulun teorileştirmelerinin bir kısmında ve mikro temel tartışmalarında ele alınmıştır. Bununla birlikte özellikle 1970'lerden sonra denge konjonktür modeli üzerine kurulan ana akım teorileştirmelerle ilgisi nedeniyle ana akım konjonktür teorilerinin dönüşümüne de değinilmiştir. Bu dışlamalar, krizler ile ana akım teori arasındaki ilişkiyi kuran araştırma hattının doğurganlığı göz önünde bulundurulduğunda özel çalışmalara dahil edilebilecek konular olması nedeniyle ve ana akım iktisat teorisinin seyrinde krizlerin etkisini öne çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Bu yaklaşım doğrultusunda, teorik insanın krizden etkilenişiyle ilgili delillere, teorik insanın krizin olmadığı takdirde seyredebileceği potansiyel güzergahla ilgili delillerden daha fazla yer verilmiştir. Başka bir deyişle teorik insanın krizden etkilendiğine yönelik delillerin çok sayıda olmasına rağmen, teorik insanın başka türlü nasıl dönüşebileceğine yönelik incelemeler az sayıdadır. Böyle olunca herhangi bir teorinin tarihini tamamen nakledip dönüşümünü krizle irtibatlandırmaktansa, ana akım dışı kalan veya yeniden ana akım olan teorileri krizle irtibatlandırmak önemsenmiştir.

Tezde, literatürde yaygın yer bulan birbiriyle rekabetçi, çatışan, birbiri yerine geçen iktisat okulları anlatısı tam olarak benimsenmemiştir. Bunun yerine ana akım iktisadın devamlılığını gösteren fakat içerisinde yer alan okulların tartışma alanlarını

belirlediği bir iktisat okulları anlatısı yer almıştır. Bunun en önemli sebebi rekabetçi iktisat okulları anlatısının, bu okullar ana akımda yer aldıktan sonra geriye dönük incelemeler esnasında söz konusu okulun tarihsel seyri ile ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyri arasında 1873'ten 2008 yılı sonrasına kadar eş anlı takibi sağlayabilecek bir zaman perspektifine engel olmasıdır. İktisat teorileri yerine iktisat okulları üzerinden belirlenen başlıkların seçilme nedeni ise sınıflandırmanın neden olduğu genellemelerin olumsuz yönlerine rağmen bu inceleme için gerekli sınırları belirlemede kullanışlı olmasıdır. Yine de tez boyunca yöntem olarak gerçeklik-kullanışlılık dengesi korunmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda krizlerin ana akım teorisinin dönüşümündeki etkisini belirgin hale getirmektir. Rekabetçi iktisat okulları anlatısına bakışımızla irtibatlı olarak, devrim-karşı devrim anlatısı da ana akımın teorik dönüşümüne yaklaşımımızın izin verdiği ölçü de yer almıştır. Ana akım içerisinde yer alan okullar açısından devrim-karşı devrim anlatısından ziyade, tez boyunca ana akımın bir sahne olarak sürekliliği vurgulanmıştır. Bu sebeple, teoriyi ana akım yapan unsurlar ile ana akım teoriyi değiştiren unsurlar arasında karmaşık bir işleyiş bulunduğu tespit edilmiş, bu nedenle bu iki işleyiş eş anlı olarak birbirine geçecek şekilde tez boyunca yol almıştır. Aynı şekilde, teorisinin inşası ile teorisinin ana akım oluşu arasında da benzer bir karşılıklı ve karmaşık ilişki bulunmaktadır.

Bu yapıların aynı anda ele alınmasını kolaylaştırmanın yolu, ana akım teoriyi yaygın kabul gören teori olarak tanımlamaktır. Bu tanımlamanın sosyolojik olduğu belirtilse de buna karşılık olarak teorileştirmenin teorisyenin faaliyeti olarak kabul edilmesi nedeniyle söz konusu tanım iktisadi düşünce tarihi içerisinde ana akım iktisadın seyrini açıklamada tutarlı bir örüntüye ulaşmayı sağlamaktadır. Sonuçta iktisadi bir teorileştirme, yaygın hale geldiği için ana akım olmaktadır. Aksi durumları, yani ana akım olmayan teorileri ele alarak krizlerin teoriye etkisinin test edilmesi tanımın içeriğine uygun düşmemektedir. Bu çerçevede ana akım iktisat teorisi veri, sonuçlanmış bir nesne olarak varsayılmıştır.

Bu varsayımın doğrultusunda yöntem olarak temsilci teoriyescilerin çalışmalarını merkeze alan ana akım iktisat teorisi tarihiyle bu teoriyi inceleyen çalışmaların izledikleri güzergahlar eş anlı olarak takip edilmiştir. Örneğin, makroiktisadın

dönüşümünü teorileştirme sürecinde karşılaşılan metodoloji seçimleriyle açıklayan görüşe göre teorileştirme sürecinde yol ayrımlarına girilmekte, belirli yöntemsel alternatifler arasında bu yol ayrımlarından biri seçilmektedir. Sonrasında bu girilen yol tıkanıp takdirde, yeni bir güzergahı teklif edenler eski yol ayrımında yanlış yolun seçildiğini, o yolda geri dönüp daha sağlam bir yol seçilebileceğini ifade eder. Bu yaklaşıma göre ana akım olan iktisadi teorilerin tarihsel seyri perspektif tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle hem bir olgu olarak teorik seyri açıklamak, hem de teorik seyir hakkındaki değerlendirmelerin perspektiflerini karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Bu yöntem doğrultusunda tezin amacı, ana akım iktisat teorisinin güzergahının doğru-yanlış olup olmadığını değil, krizlerden etkilenip etkilenmediğini sınamaktır. Bu nedenle ana akım iktisat teorisinin seyrinde etkili olan unsurları belirleyen açıklamalar karşılaştırılmış ve bu seyri krizlerin ve politik, fikri ve bilimsel temellerin etkisiyle açıklamanın imkanı araştırılmıştır.

Tezde yer alan bölümler, ana akım iktisat teorisi tarihini açıklamada benimsenen yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yaklaşıma göre ana akım iktisat teorisinin tarihi, belirli ilkelere bağlı kalınarak açıklanabilmektedir. Bu yaklaşım da ana akım iktisat teorisini veri bir olay olarak tanımlama öncülüne dayanmaktadır. Diğer deyişle ana akım iktisat teorisinin hem içeriği ve tarihçesi hem de bu içerik ve tarihçenin aktarılması ortak kabule dayanmaktadır. Bu ortak kabul ise iktisadi teoride ana akımın tarihini oluşturan malzemeler aracılığıyla kendini göstermektedir. Fakat bu malzemelerin tekrar örgütlenmesi sorunu, teori tarihini açıklamaya çalışanlarca tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar, tez boyunca takip edilen ana akım iktisat teorisi tarihini oluşturan teorilerin içeriğinin, bu içeriğin değişiminin ve bu değişimin nedenlerinin açıklanmasına yönelik girişimlerin birlikte oluşturduğu “teori tarihi araştırması alanı”nı oluşturmuştur.

Bu yaklaşım üzerine birinci bölümde teori tarihini açıklama sorununa odaklanılmış, daha sonra çeşitli açıklama örnekleri sınıflandırılmıştır. Bunun için kriz teorilerini incelemekle teorisinin ana akımındaki dönüşüm ile kriz arasındaki ilişki arasında ayırım yapılmıştır. İktisat teorisinde tartışmaların kriz dönemlerinde artması, iktisat

teorisi ile krizler arasında bir nedensellik bağına sorgulama ihtiyacını doğurmaktadır. Aynı bağ, yaşanan krizler ile krize yol açan sebepler arasında da kurulabilir. Bu bağlantı nedeniyle krizin sebepleri ile teorik tartışmalar arasındaki ilişkiyi destekleyici sonuçlara ulaşılabilir. Bunun da ötesinde bu iki konuyu birbirinden keskin çizgilerle ayırmak zorlaşmaktadır. Ancak bu çalışmanın temel sorusu, ana akım olmuş iktisadi teorilerin tarihsel seyrinde iktisadi krizlerin payının varlığını ve şiddetini araştırmaktır. Krizlere yönelik teorik açıklama ile krizlerin teorik açıklamaya etkisi arasında yapılan bu ayırım, teori tarihinde kriz öncesi ve sonrası olmak üzere dönemler arasında da ayırım yapmayı gerektirmektedir. Bu dönemler arası ayırım anlayışı, ana akım iktisat teorisinin tarihini açıklamada benimsenen zaman perspektifini oluşturmaktadır. İnceleme alanı ve zaman perspektifinin belirlenmesiyle ana akım iktisat teorisi teriminin çeşitli tanımlarını ve bu tanımlarla açıklanan tarihçesini değerlendirmeye elverişli bir çerçeve çizilmiştir. Buna ilave olarak iktisadi krizlerin teoriye geçişkenliğinin arttığı bir alt disiplin olarak makroiktisat tarihi anlatıları incelenmiştir. Bu aşamada ana akım iktisat teorisinde değişimin nedenlerine yönelik açıklamalar, ana akım iktisat teorisinin oluşumuna yönelik açıklamalarla birlikte ele alınmıştır. Diğer ifadeyle “ana akım olmak” teoriler arasından bir teori seçimi veya kabulü ile açıklanırken, aynı seçim veya kabul “ana akım teorisinin değişimi”ne de etki etmektedir. Bu nedenle iki olay arasındaki etkileşim krizlerin etkisiyle birlikte ele alınmıştır.

İkinci bölümde teorik değişimin sebeplerine dair açıklamalara yer verilirken, tezin yaklaşımıyla uyumlu bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde bilimsellik, politika ve fikri temellere yer verilerek ana akım iktisat teorisinin tarihini etkileyen unsurların krizlerle nasıl birleştirilebileceği sorgulanmıştır. İktisat biliminin bir bölümü olan ana akım iktisat teorisinin gelişiminin bilimsel temeller sayesinde gerçekleştiği yaygın kabuldür. Ne var ki teorik tartışmaların yoğunlaştığı konular, temelde büyük ölçüde değişmemektedir. Bu durum, teorik tartışmaları bilimsel yeniliklerin sürüklediği yargısını tartışmaya açmaktadır. Çünkü her krizden sonra söz gelimi fiyat ve ücretlerin esnekliği gibi iktisat teorisi sahasında bilimsellik kategorisi içerisinde anılan konular, tekrar tartışma gündemini oluşturmaktadır. Bu durum, iktisat teorisinin bilimsel yeniliklerden beslenerek gelişme kaydettiği yargısına şüphe

duyuracak şekilde teorik gelişme olarak ifade edilen olgunun, belirli sınırlar etrafında temel varsayımlara yahut politika önerilere bağımlı bir tarihe sahip olabileceğini göstermektedir. Ana akım iktisat teorisi ile krizler arasındaki ilişki incelenirken amaç teoriyi krizlerle, zımnen de bilimsel, fikri ve politik alanlarla ilişkilendirme imkanını tartışmaktır. Bu imkanın tespit edilmesi halinde ise, kriz dönemlerinden sonra söz konusu okulun teorik açıklamasının kabul görme sebebi, bilimsel, politik ve fikri temellerle ilişkilendirilecek ve bu temellerin ana akım teorisinin tarihi etkilemede sınırları belirlenmeye çalışılacaktır. Örneğin, 1929 krizinden sonra Keynesçi teori kriz karşısında reçetesini politik öneri şeklinde sunduğu, bu önerinin de toplam talebi teşvik eden mali tedbirleri içermesi nedeniyle diğer önerilerden ayrıldığı ileri sürülmektedir. Böylece politika yapıcılar açısından kabul görme nedeni, politik reçete olması açısından Büyük Buhran'ı aşabilme kabiliyeti, iktisatçılar için ise serbest piyasadan taviz verip-vermemek arasında bir tercih ve teorik açmazları gidermek söz konusuydu. Bu açıdan ana akım teoriye etkisi açısından gerekçe gösterilen politik, bilimsel ve fikri temellerin sınırları bulanıklaşmaktadır. Bu bağlamda, bu alanların sınırları ana kriz dönemlerinde akım iktisat teorisi özelinde belirlenmeye çalışılmış ve bu dönemlerde teorik dönüşümün hangi alanlardaki tartışmalardan beslendiği araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde 1873, 1929, 1973 ve 2008 yıllarında meydana gelen iktisadi krizlerin ana akım iktisat teorisinin tarihiyle ilişkisi sorgulanmıştır. Bu sorgulamada ana akım iktisat teorisi tarihine ilişkin tahribat ve inşa aşamaları arasındaki ayrıma bağlı kalınarak teorisinin tarihsel seyri üzerinde iktisadi krizlerin bilimsel, politik ve fikri temellerle eş zamanlı etkisi incelenmiştir. Teorisinin tarihsel seyrinde tahribat ve inşa bölümleri iki ana tartışmayla yol almıştır. Birincisi, kriz sonrası dönemde ana akım olan yeni teorisinin içeriğini, dolayısıyla kriz öncesi dönemle kriz sonrası dönem arasındaki teorideki değişimi belirlemektir. İkincisi ise bu değişimin krizle ilişkisini kurmaktır. Böylece ele alınan dört kriz döneminin ana akım iktisat teorisinin izlediği tarihsel güzergah üzerindeki etkisi, bu güzergaha etki ettiği öne sürülen; teorik açıklama gücü, ampirik uyum, politik tedbir aciliyeti ve fikri zeminle birlikte değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEMSEL ÇERÇEVE VE ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TANIMI

İktisadi krizlerin gerçekleştiği dönemlerde iktisadi teorileştirme faaliyetlerinde belirli yönelimlerin yoğunlaştığı ileri sürülmektedir. Bu yönelimlerden birisi, krizleri ve iktisadi dalgalanmaları teorileştirme faaliyetleridir. Bu nedenle iktisadi dalgalanmalara yönelik teorik açıklama girişimlerinin takip ettiği döngüsellik, bu dalgalanmaların döngüsellğine benzetilmektedir.¹ Diğer yönelim ise mevcut teorinin gerçekleşen kriz karşısındaki başarısızlığını öne çıkaran ve krizlere karşı daha dayanıklı teorilerin inşa edilmesi gerektiğini savunan yönelimdir.² Bu iki yönelimin inceleme alanı ile iktisadi teoride ana akımın krizlerin etkisiyle dönüşümünün inceleme alanı arasındaki farkları belirtmek gerekmektedir.

1.1. Kriz Teorileri ve Kriz-Teori İlişkisi

İktisadi krizlerin ve dalgalanmaların teorik açıklamasıyla, ana akım iktisadi teorinin krizlerin etkisiyle dönüşümünün açıklanması arasında fark, iki incelemenin de kriz ve teoriyi ele almasına rağmen bunları farklı konumlara yerleştirmesinden doğmaktadır. İki inceleme arasındaki teorileştirme perspektifi farkından dolayı kriz ve teori arasındaki ilişkiden üretilen bilginin içeriği de değişmektedir. Böylelikle kriz ve dalgalanma teorilerinin elde ettiği bilgiler ile krizlerin teorik dönüşüme etkisini incelemekle elde edilen bilgiler farklılaşmaktadır. Özetle, kriz teorileri ile krizin teoriye etkisi araştırmaları arasında önce teorik perspektif farkı oluşmakta, buna bağlı olarak teorik açıklamalar da farklılaşmaktadır.

¹ James Tobin, "Cycles in Macroeconomic Theory", **Indian Economic Review**, C. XX, No: 1, 1985, p. 1; Victor Zarnowitz, **Business Cycles: Theory, History, Indicators and Forecasting**, The University of Chicago Press, Chicago, 1997, p. 20.

² Giancarlo Bertocco, **Crisis and the Failure of Economic Theory: The Responsibility of Economists for the Great Recession**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, pp. 2-3.

İktisadi sistemin karşılaştığı krizlerin ekonomilerde nasıl yayıldığını inceleyen Wesley Mitchell'e göre iktisadi faaliyetteki değişimi açıklamada sırasıyla iki yaklaşım öne çıkmıştır. Eski yaklaşımda kriz dönemleri merkeze alınmış ve bu krizler iktisadi faaliyetin olağan seyrini kesintiye uğratan olağan dışı olaylar olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşımda krizler arasında benzerliklerden çok farklılıkların olduğu ve her krizin kendine özgü bir sebebi bulunduğu ileri sürülmüştür. Ancak Mitchell'e göre uzun dönemin tecrübesi, iktisadi faaliyet hakkında daha geniş bilginin edinilmesi ve istatistiki verinin artışıyla elde edilen yeni yaklaşımla birlikte krizlerin tekrar eden konjonktürel dalgalanmaların yalnızca bir aşaması olduğu ileri sürülmüştür. Eski yaklaşımın öne sürdüğü iktisadi faaliyetteki olağan seyrin zaman zaman krizlerle bölündüğü anlayışı yerine, yeni yaklaşımda iktisadi faaliyette düzenli bir yolda süregelen döngüsel bir değişimin olduğu kabul edilmiştir. Buna göre bir krizi sırasıyla depresyon, canlanma, refah ve yeni bir krizin izlemesi beklenmektedir. Yeni yaklaşımın krizlere ve konjonktürel dalgalanmalara verdiği ortak anlama rağmen konjonktürel dalgalanma ile ilgili çalışmalar geniş ve tartışmalı bir literatür oluşturmuştur. Mitchell'e göre bu çalışmalar arasındaki farklılıklar, yazarların konjonktürel dalgalanmaya neden olan unsurlar arasındaki seçimlerini farklı şekillerde yapmalarından kaynaklanmaktadır.³

Samuelson ve Temin'e göre ilk dönem yazarlarda iktisadi dalgalanmalarla ilgili araştırmalarda nicel bilgidaki eksikliğin de payıyla panik ve krizlere orantısız bir önem verilmiştir. 1929'dan sonra ise iktisadi faaliyet, refah ve durgunluk olmak üzere iki aşamaya ayrılarak incelenmeye başlanmış, bu iki aşama arasında da dip ve zirve noktaları vurgulanmıştır. Konjonktürel dalgalanmaların genişleme ve daralma aşamalarında istihdam, üretim, fiyatlar, para, ücretler, faiz oranları ve karlardaki artış ve azalış gözlemlenmesi, her dalgalanma aşamasında bunlara benzer belirli açıklayıcı göstergelerin analiz ve teorileştirmede kullanılmasını sağlamıştır. Konjonktür teorilerinde genel olarak dalgalanmanın doğası ve nedenleri, aşamaları,

³ Wesley C. Mitchell, "Business Cycles and Unemployment", **Readings in Business Cycle Theory**, Ed. by. Committee of the American Economic Association, The Blakiston Company, 1944, pp. 43-45.

dalgalanmanın süresinin ve etkisinin ölçümü, tarihlendirmesi yapılmış ve iktisadi faaliyetin gelecekteki seyriyle ilgili tahminler açıklanmıştır. Ayrıca konjunktür teorileri, dalgalanmayı oluşturan unsurlar açısından içsel-dışsal, ekonomik-ekonomik olmayan, parasal-parasal olmayan, aşırı yatırım, eksik tüketim teorileri şeklinde sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte ana akım iktisat teorisi tarihinde etkili olmuş teorisyenlerin, konjunktürel dalgalanmalar hakkında da teorik açıklamaları bulunmaktadır. Örneğin ana akım iktisat teorisi tarihine Monetarizmin temsilcisi olması nedeniyle dahil edilen Friedman konjunktürel dalgalanmaları bankalardaki vadesiz mevduat ve kredi miktarındaki genişleme ve daralmaya, Marjinalizmin temsilcisi olması nedeniyle dahil edilen Jevons ise bu dalgalanmaları güneş lekesi, hava koşulları ve hasada dayandırmıştır.⁴

Jevons, 18. ve 19. yüzyıllarda ticari faaliyette gerçekleşen dalgalanmaları güneş lekelerine bağlamış, bu krizlerin on yıllık devrelerle tekrar ettiğini belirtmiştir. Ne var ki bu görüşüne güneş lekelerinin çok sayıda olduğu 1873 yılında gerçekleşen Amerikan paniğinin 1866 ve 1878 krizlerine ağır bastığı şeklinde eleştiri getirilmiştir. Buna karşılık Jevons 1873 Amerikan paniğinin on yıllık periyotlara denk gelmediğini, istisnai bir durum olduğunu ve sebebinin 1873'te Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulamaya konan çift metalli sistemden tek metalli para sistemine geçişi kolaylaştıran Madeni Para Yasası'yla dolaşımdaki para miktarının azalmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Amerika'da şirket iflaslarının sayısına bakıldığında on yıllık seriye uyan krizin 1876 yılında gerçekleştiğini ileri sürmüştür.⁵

Krizler ile ana akım iktisadi teorilerin dönüşümü arasındaki ilişki, kriz dönemlerinin ana akım iktisadi teorileştirmede meydana getirdiği sonuçları göstermektedir. Aslında kriz ve konjunktür teorileri krizlerin teorik açıklama biçimi olması

⁴ Paul A. Samuelson and Peter Temin, **Economics**, Tenth Edition, McGraw-Hill Book Company, New York, 1976, pp. 253-257.

⁵ William Stanley Jevons, **Papers and Correspondance of William Stanley Jevons**, C. V, Correspondance 1879-1892, Ed. by. R. D. Collison Black, The MacMillan Press, London and Basingstoke, 1977, p. 11.

nedeniyle, krizler ile teori arasındaki ilişkinin altında bir alt başlık olarak yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, kriz ile teori ilişkisi bütün olarak kabul edildiğinde, kriz teorileri bu bütünün bir parçası olmakta, ancak bütünü tam olarak çevrelememektedir. Bu nedenle kriz ve konjonktür teorileri, kriz-teori etkileşiminden bağımsız olmamakla birlikte bu etkileşimi tek başına açıklamamaktadır. Bu durum iktisat okullarının yalnızca krizlere ilişkin teorileştirmelerle yetinmeyişinde de görülmektedir. Aynı zamanda belirli bir dönemde ana akım olan iktisat teorilerinin, aynı teorisyenlerin kriz ve konjonktür teorileri ile her zaman aynı hatlar üzerinde kurulmadığı da görülmektedir. Bu nedenle iktisadi dalgalanma teorileri, ana akım olmuş teorilerin dalgalanma dışı teorileştirmelerine yöntem açısından tamamen bağlanmamaktadır. Başka bir deyişle bir ana akım teorisyenin veya okulun konjonktür teorisi, bir bütün halinde ana akım olan teoriler kümesinin yalnızca bir yüzünü oluşturmakta, buna ilave olarak diğer yüzleriyle arasında bir devamlılık zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin Jevons, iktisadi dalgalanmaları güneş lekeleri teorisiyle açıklamış, fakat bu teorisinde dalgalanma sırasında meydana gelen fiyat değişimlerini 1870’li yıllardan sonra değer teorisinde ana akım konuma yerleşmiş olan fayda fonksiyonuyla açıklamamıştır.

Krizlerin ana akım iktisat teorisindeki dönüşüme etkisinin inceleme alanı ile iktisadi kriz dönemlerinde ikinci yönelim olarak ortaya çıkan; kriz dönemlerinde ana akım teorilere yöneltilen eleştirilerden oluşan ve teorik krizleri konu alan çalışmaların inceleme alanları arasında da fark bulunmaktadır. Kriz dönemlerinde ana akım iktisat teorisindeki teorik açıkların belirginleşerek teoride de krize sebep olduğu ileri sürülmektedir. Aynı zamanda ana akım teorisinin yetersiz olduğu iddiası, krizi tahmin edememesiyle delillendirilmektedir. Bu dönemlerde iktisadi olguların açıklanmasında ana akım teoriler yerine gerçeklik ve teori arasındaki ilişkiyi daha sağlam bir anlayışla açıklayabilecek teorilere olan ihtiyaç çokça dile getirilmektedir.⁶ Fakat kriz dönemlerinde ana akım teorisinin karşılaştığı sorunlara odaklanmakla, bu

⁶ Axel Leijonhufvud, “Economic of the Crisis and the Crisis of Economics”, **The European Journal of the History of Economic Thought**, C. XXV, No: 5, 2014, p. 769.

süreci ana akım teorinin dönüşümünün ilk aşaması olan tahribat aşaması olarak sınıflandırıp yeni ana akım teorinin inşasıyla tamamlamak arasında fark oluşmaktadır. Bu farkı göz önünde bulundurarak yalnızca teorinin krizini açıklamakla yetinmeyip, teorinin inşa edildiği aşamayı da içerecek şekilde bir bütün olarak teorik dönüşüm olgusunu açıklamak gerekmektedir.

Keynes, konjonktürel dalgalanmanın teorik açıklamasıyla Genel Teori'nin teorik yapısı arasında tutarlı bir teorik inşa hattı sürdürebileceğini belirtmiştir. Genel Teori'de herhangi bir dönemde istihdam düzeyini belirleyen unsurun toplam talep ile toplam arzın kesiştiği noktayla gösterilen efektif talep olduğunu öne sürmüştür. Bu teorisinin aynı zamanda konjonktürel dalgalanma olgusunu da açıklayabileceğini göstermeye çalışmıştır. Keynes, Genel Teori'de konjonktürel dalgalanmaları oluşturan en önemli unsurun sermayenin marjinal etkinliğindeki dalgalanmalar olduğunu belirtmiştir. Buna göre sermayenin marjinal etkinliğindeki dalgalanmaların yatırım düzeyini etkilemesi, efektif talep ilkesi aracılığıyla konjonktürel dalgalanmalara neden olmaktadır.⁷

Teorik inşa hatlarındaki farklılıklara ve benzerliklere rağmen kriz ve konjonktürel dalgalanmaların teorileştirilmesiyle kriz-teori etkileşiminin teorileştirilmesi arasında keskin bir ayrım yapmak zorlaşmaktadır. Bunun bir örneği de Yeni Klasik okulun temsilcilerinin, teorileştirmede denge konjonktür teorisini temel almalarında ortaya çıkmaktadır. Yeni Klasik okul temsilcileri, teorileştirmenin denge konjonktür teorisi anlayışı üzerine kurulması gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle politikanın etkinliği, birey ve hanehalkı davranışları ve beklentiler gibi teorileştirmenin araçları ve varacağı sonuçlar açısından denge konjonktür anlayışından vazgeçilmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Fakat Yeni Klasik okul temsilcileri teorileştirmelerini iktisadi faaliyetteki dalgalanmaları açıklamakla sınırlamamış, makroiktisat teorisinin konjonktürel dalgalanmayı da kapsayacak şekilde denge yöntemine bağlı kalınarak

⁷ John Maynard Keynes, **The General Theory of Employment, Interest and Money**, Palgrave MacMillan, Cham, 2018, p. 279.

inşa edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁸ Bu bağlamda denge disiplini üzerine inşa edilmiş bir teorileştirme ya konjonktürel dalgalanma teorileştirmesi ya da makroiktisadi teorileştirme olarak kabul edilecektir.

1970’li yıllarda ana akım makroiktisat teorisi, Lucas’ın başlattığı Yeni Klasik makroiktisadi araştırma programıyla dönüşüme uğramış, bu programın bir uzantısı olarak da Reel Konjonktür teorisi inşa edilmiştir.⁹ Reel Konjonktür teorisi temsilcileri, konjonktürel dalgalanmaları analiz ederken teorileştirme perspetifini oluşturan denge ilkesinin teorik inşanın diğer yönlerinde de sürdürülmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bunun bir göstergesi, Reel Konjonktür teorisinin sadece iktisadi dalgalanmaların sebeplerini ve yapısını incelemekle yetinmemesinde de görülebilmektedir. Plosser’e göre temel Reel Konjonktür modelleri, denge modellerinin konjonktürel dalgalanmaların özellikleriyle tutarlı olabileceğini göstermiş ve iktisadi mantığın merkezinde yer alan seçim teorisi analizine dayalı bir konjonktürel dalgalanma anlayışına temel oluşturup makroiktisadi teorilerin değerlendirilme kıstasını değiştirmiştir.¹⁰

Kriz dönemlerinde ana akım teorilere başarısızlığı nedeniyle yöneltilen eleştiriler bir yandan kriz teorileri ve iktisadi dalgalanma teorilerinin tahribat ve inşasına yol açarken diğer yandan literatürde “Keynesçi iktisadın krizi”, “Yeni-Neoklasik sentezin krizi”, “ana akım iktisadın krizi” gibi ifadelerle başlıklandırılan “teorik kriz” temalı çalışmaların artmasına neden olmuştur. Bu çalışmalarda yürütülen tartışmalar ana akım iktisat teorileri ile krizler arasındaki ilişkinin incelemesinde kullanılabilecek parçalar olsalar da tek başlarına bu ilişkiyi açıklayacak yeterlilikte değildir. Yine de ana akım iktisadi teorilerin 19. yüzyılın son çeyreğinden 21. yüzyılın başına kadar olan seyrini açıklarken kriz ve konjonktür teorilerindeki ve

⁸ Robert E. Lucas Jr. and Thomas J. Sargent, “After Keynesian Macroeconomics”, **Quarterly Review**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, C. III, No: 2, Spring 1979, p. 15.

⁹ Edward C. Prescott, “Nobel Lecture: The Transformation of Macroeconomic Policy and Research”, **Journal of Political Economy**, C. CXIV, No: 2, 2006, pp. 231-232.

¹⁰ Charles I. Plosser, “Understanding Real Business Cycles”, **Journal of Economic Perspectives**, C. III, No: 3, 1989, p. 71.

teorik başarısızlıkları öne süren çalışmalardaki dönüşümü göz ardı etmemek gerekmektedir. Ancak bu tartışmalar, ana akım olmuş iktisadi teorilerde krizden kaynaklanan tahribat ve inşa aşamalarının oluşturduğu dönüşüm süreci içerisine yerleştirilip sınırlandırılmalıdır.

1.2. Dönemlerin Ayrılması: Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönem

Ana akım iktisat teorisinin tarihsel süreçteki seyri incelenirken kriz dönemleri teorik dönüşümü etkileyen dönemler olarak ele alındığında, bu incelemenin yönetime bağlılığını sürdürmek için ana akım iktisat teorisi ile iktisadi krizler arasındaki ilişkinin kurulacağı bir dönemselleştirme anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Yöntem ilkesi olarak dönemselleştirmeye verilen anlamın açıklanmasıyla hem çalışma boyunca bu yöntem takip edilebilmekte hem de kriz-teori ilişkisini kurmanın sınırları belirginleşmektedir.

İktisadi teoriler içerisinde ana akımın kriz dönemlerinden sonra geçirdiği dönüşüm üzerinde iktisadi krizlerin ve bilimsel, politik ve fikri temellerin etkisini inceleme amacına uygun bir yöntem ilkesi olarak dönemsellik, bu amaca ulaşmak için kullanılan zaman perspektifidir. Bu perspektif sayesinde ana akım iktisat teorilerinin tarihsel seyrinde etkili olan unsurlar incelenirken, dönemler arası ayrımın nasıl yapılması gerektiği ve farklı ayrımların hangi sonuçlara yol açabileceği de tartışılabilecektir. Böylece dönemselleştirme ilkesine, kriz-teori ilişkisinde yer alan teorik, politik ve fikri unsurların etki gücü ve sınırını belirleme görevi de verilmektedir.

Ana akım iktisat teorisindeki dönüşümü kriz dönemleri üzerinden açıklama girişimi, literatürde krizlerin başlangıç yılı olarak verilen tarihlerin başlangıç yılı alınması anlamına gelmemektedir. Bu nedenle krizin ana akım iktisat teorisine etkisi incelenirken 1873 yılı Neoklasik teorisinin, 1929 Keynesçi teorisinin, 1973 yılı Yeni Klasik teorisinin oluşumunda başlangıç yılı olarak kabul edilmemektedir. Bunun yerine teorik dönüşüm kriz öncesi ve sonrası dönemi kapsayacak şekilde bir süreç olarak kabul edilmiştir. Bu çıkarımın temelinde, bir veya daha fazla iktisadi teorisinin diğer teoriler arasında ana akım konuma yerleşmesinin, inşasıyla aynı anlama gelmediği düşüncesi yer almaktadır. Diğer ifadeyle ana akım iktisat teorilerini

incelemek, bir iktisat teorisi ana akım olduktan sonra mümkün olmaktadır. Bu nedenle sözgelimi fayda teorisi 19. yüzyılın sonlarında ana akım olduğu için bu teorinin kökenlerini incelemek yerine, fayda teorisinin inşasına değil ana akım olmasına etki eden süreci krizlerle ilişkilendirip politik, fikri ve bilimsel temelleriyle incelemek gerekmektedir. Bu durumda fayda teorisi için dönemselleştirmenin başlangıç noktası, inşa tarihçesinde gidilebilecek en eski tarih değil, disiplinde hakim olduğu tarih olmaktadır. Teorik dönüşümü kriz öncesi ve sonrasını kapsayan zaman dilimiyle ele almanın diğer sebebi ise, bahsi geçen teorilerin ana akım iktisat teorisi bütünü içerisinde yerleştirilmesidir. Ana akım iktisat teorisini oluşturan ve bu küme içerisinde yer alan teorilerin ortaya çıkması, dönüşmesi ve merkezden uzaklaşması aynı zamanda kümeyi de etkilemektedir. Fakat herhangi bir iktisadi teorileştirmeyle ana akım iktisadi teorileştirme arasındaki farktan dolayı, bu iki teorik inşanın krizle irtibatları arasında da fark bulunmaktadır.

Dönemselleştirme ile ilgili diğer önemli husus, iktisat okullarının zaman içerisinde ana akım iktisada getirdikleri teorik katkılarla ilgilidir. Bir dönemin ana akım iktisat teorisi, kendisinden önceki ana akım teorinin yapısını, politik önerilerini ve fikri temellerini genişletebilir, daraltabilir veya içeriğini önemli ölçüde değiştirerek farklı bir yöne döndürebilir. Bununla birlikte krizlerin ardından teorik yapı, politik tercih ve fikri temellerin aynı şekilde sürdürülmesi de krizlerin ana akım teoriyi etkilediği görüşüne zarar vermemektedir. Bu nedenle krizlerin ana akım iktisat teorisi üzerindeki etkisi incelenirken odak noktasını krizlerin teoriden eksilttikleriyle sınırlamamak, ana akım iktisat teorisinin onayarak devam ettirdiği ve eklediği alanları da dahil etmek gerekmektedir. Teorik yapı, politik tercih ve fikri temeller aynı şekilde sürdürülse veya tamamen değişse bile bu değişme veya değişmeme hali krizlerin ana akım iktisat teorisinin dönüşümün üzerindeki etkisini ancak krizlerle ilişkilendirildiği zaman göstermektedir.

İktisat teorisi, iktisat tarihi ve iktisadi düşünce tarihi alt disiplinleri arasındaki ilişkiye dair değerlendirmeler ile dönemsellik arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Çünkü iktisadi krizlerin ana akım iktisat teorilerine etkisini incelerken hem ana akım iktisat teorisini hem bu teorilerin tarihsel seyrini hem de politik ve fikri temellerin kesintiye uğramaksızın bu iki alana etkisini incelemek gerekmektedir.

Weintraub'a göre iktisadi düşünce tarihçisi, genellikle güncel iktisadi bilgiyle eğitilmekte, bunun doğal sonucu olarak geçmişi bugünden görmekte ve önceki dönemin metinlerini mevcut pratiğin bağlamına yerleştirerek okumaktadır. Geçmişin bugünkü sonucu verecek şekilde yorumlanmasıyla elde edilmiş değerlendirmeler doğru kabul edildiğinde, bu metinler iktisatçılar için mevcut teorik tartışmalara katkı sunabilecek özellikler taşıırken tarihçiler için mevcut iktisadi durumdaki karmaşıklıkların geçmişteki hatalardan kaynaklandığına delil oluşturmaktadır.¹¹

Bu irtibata farklı bir açıdan bakan ve iktisadi düşünce, tarih ve teori alanları arasındaki ilişkiyi eş anlamlı olarak ele alan Hicks, iktisadi tarihi dar bir yorum yerine 18. yüzyıl yazarları gibi toplumsal dönüşümün bir parçası olarak ele almıştır. Böylece iktisadi teori açıklanırken genellikle inceleme dışında tutulan alanları teori tarihine bağlayan hatları göstermeye çalışmıştır. Hicks'e göre iktisattan siyaset, din, bilim ve teknoloji gibi diğer toplumsal alanlara doğru hatlar aracılığıyla bir akış gerçekleşmektedir. Bu akış da hatlar üzerinde gelişmekte ve tekrar iktisadi teoriye geri dönmektedir.¹²

Modern iktisat teorisinin anlaşılmasında iktisadi düşünce tarihinin rolünü tespit etmeye çalışan Gordon'a göre ise iktisadi modellerin biçimsel mantığını, modelleri desteklemek için ileri süren ampirik kanıtlarıyla birlikte kaydeden "iktisadi analiz veya teori tarihi" ile kendisine zorunlu olarak eşlik eden politik, toplumsal ve felsefi bağlantılarla birlikte ele alınan "iktisadi politika görüşleri veya iktisadi doktrinler tarihi" arasında ayırım yapılmalıdır. Gordon'a göre bu ayırımın kabul edilmesi halinde teorik inşaa için teorinin tarihini bilme zorunluluğu bulunmamaktadır.¹³

Ana akım iktisat teorisinin dönüşümünü tespit ederken dönemler arası ayırım yapabilmek için teorinin keşfi ile yaygınlaşması arasındaki farkın da vurgulanması

¹¹ Roy E. Weintraub, **Stabilizing Dynamics: Constructing Economic Knowledge**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, p. 15.

¹² John Hicks **A Theory of Economic History**, Oxford University Press, London, 1969, p. 167.

¹³ F. Donald Gordon, "The Role of the History of Economic Thought in the Understanding of Modern Economic Theory", **The American Economic Review**, C. LV, No: 1/2, 1965, p. 121.

gerekmektedir. Stigler'e göre bu farkın sonucu, "orjinallik"tir. Buna göre bir fikir, teknik bir tanımdan veya spesifik bir analizden fazlasını ifade ediyorsa, orjinalligi tespit etmek için keşif ile yaygınlaşma arasında hangisine öncelik verileceği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Stigler, azalan marjinal faydanın, azalan getirinin, miktar teorisinin ve eksik istihdam dengesinin ilk kez inşa edildiği tarihi bilmemenin sorun oluşturmadığını, bu fikirlerin ana akım oldukları tarihten çok daha uzun bir geçmişe sahip olduğunu bilmenin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede Stigler, bilimin rotasını etkileyen yeni fikirlerin mutlaka geçmişte ihmal edilmiş bir çeşitlemesi bulunabileceğinden, bilimin seyri boyunca kısa sıçramalar yaptığını öne sürmüştür. Bu anlamıyla bir iktisatçının sahip olacağı bilimsel orjinallik, kendisiyle aynı dönemde yaşayanların bilgisine oranla belirlenmelidir. Eğer bir iktisatçı çağdaşlarını yeni fikirlere veya eski fikirleri yeni bir bakışla incelemeye yöneltirse orjinallige sahip olur. Bu anlamda Smith, Ricardo, Jevons, Walras, Marshall ve Keynes, iktisatçıların inançlarını ve ilgi alanlarını, nihayet iktisadi teoriyi dönüştürdükleri için orijinal olarak kabul edilmişlerdir.¹⁴

İktisadi teori, iktisadi tarih ve iktisadi düşünce tarihi alanlarının karşılıklı ilişkisine değinen dönemselleştirme yaklaşımına ek olarak, ana akım olmuş iktisadi teorilerin ve 20. yüzyılda inşa edilmiş makroiktisadi teorilerin tarihini açıklamada benimsenen yaklaşımları da aktarmak gerekmektedir. Bu dönemlemeler iktisat teorisinin alt dallarındaki dönüşümleri dönemlere ayırmak için yapılmıştır. Krizler ile ana akım teori tarihçesi arasındaki ilişkiyi açıklamada yöntem olarak belirlenen dönemsellik, bu ilişkiyi belirginleştirmek için krizlere atanacak etki alanı belirlenmektedir. Krizlerin ana akım teoriye etkisini incelemek amaçlandığında ise hem teorideki ana akımın dönüşümünü açıklamada krizlerin sahip olacağı etki alanı hem de iktisat teorisindeki ana akımın farklı tanımları belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizliği gidermek için kriz ve ana akım teori arasındaki ilişkiyi sorgulama boyunca bağlı kalınacak ana akım iktisat teorisi tanımınının, farklı perspektiflerden yapılan tanımlar

¹⁴ George J. Stigler, "The Nature and Role of Originality in Scientific Progress", *Economica*, C. XXII, No: 88, pp. 295-296.

arasındaki konumunun belirlenmesi gerekmektedir. Böylelikle bu tanımın karşılık geldiği iktisat teorilerinin, iktisadi krizlerin dönemsel sınırları belirlenmiş olan etkisiyle dönüşümü incelenecektir.

1.3. Ana Akım İktisat Teorisinin Tanımı ve Tarihçesi

“Ana akım iktisat teorisi” teriminin tanımlarında ortak yön, yaygınlıktır. Buna göre ana akım iktisat teorisi, öğretimde ve uygulamada yaygınlaştığı belirtilen iktisadi teoridir. Ana akım iktisat teorisinin terim olarak tanımlanmasında bu ortak yönü belirginleştirmek için öncelikle kurucu temsilcilerin, daha sonra yorumcu teorisyenlerin ve iktisadi teori ve düşünce tarihçilerinin tanımlarına yer vermek gerekmektedir.

Jevons’a göre ana akım iktisat teorisi, bilimsel araştırmanın özgürlüğünü kısıtlayan “otorite” ve “genel kabul görmüş” doktrinlerdir. Burada Jevons, ana akım iktisat teorisinden Klasik İngiliz ortodoksisi olan Ricardo-Mill ortodoksisini kastetmiştir.¹⁵ Keynes’e göre ise ana akım iktisat teorisi, hem pratik hem de teorik yönleriyle politikacıların ve akademisyenlerin benimsedikleri iktisadi düşünceye yüz yıldan beri hakim olmuş teoridir. Keynes’e göre bu teori, J. S. Mill, Marshall, Edgeworth ve Pigou’nun dahil olduğu Ricardocu iktisat teorisi olan; Klasik teoridir. Genel Teori’nin 1936 yılında yayımlandığı göz önünde bulundurulduğunda Keynes’e göre Klasik teorinin ana akım konumda geçirdiği süre, 1830’lardan 1930’lara kadar olan döneme karşılık gelmektedir.¹⁶ Friedman’a göre ana akım iktisat teorisi, akademik ve politik açılardan yaygın kabul gören görüşlerden oluşmaktadır. Friedman bu tanımını para politikasının etkisini kabul eden veya reddeden yaklaşımları takip ederek yapmıştır. Buna göre 1960’ların sonuna gelindiğinde iktisadi politikanın belirli amaçlara ulaşmada etkin olduğu ortak kabul olmuş, ana akım ise zaman içerisinde bu tartışmanın içerisinde özel bir sorun olarak para politikasının etkisine verilen öneme

¹⁵ William Stanley Jevons, **Theory of Political Economy**, Fourth Edition Reprinted, Macmillan, Hampshire, 2013, pp. xxviii, 276.

¹⁶ John Maynard Keynes, **The General Theory of Employment, Interest and Money**, Palgrave MacMillan, Cham, 2018, p. 3.

göre farklılaşmıştır.¹⁷ Lucas ve Sargent’a göre ise ana akım iktisat teorisi, iktisat disiplininde “baskın bilimsel konum” olup bu konumu bir dönem elinde tutan, Keynesçi teori olmuştur.¹⁸

Colander’e göre ana akım iktisat; meslekteki elitlerin, yani belirli lisansüstü öğretim veren kurumlardaki belirli iktisatçıların kabul edilebilir bulduğu fikirlerden oluşmaktadır.¹⁹ Niehans’a göre ana akım iktisat teorisi, teorisyenlerin tarih boyunca birikmiş olan analitik bileşenler envanterinden seçip modellerinde kullandıkları analitik parçalardır.²⁰ Taylor’a göre ana akım; makroiktisatçıların üniversitelerde, enstitülerde veya politika kuruluşlarındaki uygulamalarında, gerçek politik meseleler üzerinde kullandıkları araştırma yöntemleridir.²¹ Matthew ve Boettke’ye göre ana akım iktisat terimi mesleğin bilimsel elitleri arasında herhangi bir dönemde neyin revaçta olduğunu gösteren sosyolojik bir kavramdır.²² Waterman’a göre ortodoksi ise herhangi bir alanda uygulayıcıların çoğunluğunun uygulama şeklidir.²³ De Vroey ve Pensieroso’ya göre belirli yöntemsel koşulları taşıdığı için ana akım dergilerde yer bulan iktisadi araştırmalar, ana akım iktisat teorisini oluşturmaktadır.²⁴ Leijonhufvud’a göre ana akım iktisat teorisi; soru, varsayım, delil ve yöntem alternatifleri arasında yaygın kabul gören seçimlerinin oluşturduğu güzergahta inşa

¹⁷ Milton Friedman, “The Role of Monetary Policy”, **The American Economic Review**, C. LVIII, No: 1, p. 1.

¹⁸ Robert E. Lucas Jr. and Thomas J. Sargent, **a.g.e.**, p. 2.

¹⁹ David Colander v.d., “The Changing Face of Mainstream Economics”, **Review of Political Economy**, C. XVI, No: 4, 2004, p. 490.

²⁰ Jurg Niehans, “Revolution and Evolution in Economic Theory”, **Discussion Paper**, No: 92.20, 1992, p. 20.

²¹ John Taylor, “How the Rational Expectations Revolution has Changed Macroeconomic Policy Research”, **Advances in Macroeconomic Theory**, Ed. by. Jacques Dreeze, Palgrave, Wiltshire, 2001, p. 79.

²² Peter J. Boettke, **Living Economics: Yesterday, Today and Tomorrow**, The Independent Institute, Oakland-California, 2012, p. xvii.

²³ A. M. C. Waterman, “The Evolution of “Orthodoxy” in Economics: From Adam Smith to Paul Samuelson”, **The Independent Review**, C. XXIV, No: 3, 2019, p. 325, 339.

²⁴ M. De Vroey and L. Pensieroso, “The Rise of a Mainstream in Economics”, **Discussion Papers (IRES-Institut de Recherches Economique et Sociales)**, 2016026, Universite catholique de Louvain, 2016, pp. 14, 24-25.

edilen teori olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Ekelund ve Hebert'e göre iktisat disiplininde baskın eğilim, yani ana akım veya ortodokstur. Ana akım iktisat, çağdaş iktisadın ne hakkında olduğunun konsensüsünü temsil eder.²⁶ Snowdon ve Vane'e göre ise belirli bir dönemde makroiktisat teorisinin temel sorunlar üzerindeki fikir birliğiyle oluşmaktadır.²⁷

Ana akım iktisat teorisinin tanımında ortak özellik olarak ortaya çıkan yaygınlık, iki açıdan onay birliği anlamına da gelmektedir. İlk olarak, bir iktisat okulunun veya teorisinin ana akım olması için zorunlu şart, bilimsel, fikri ve politik unsurlardan birinin sağlanması değil, bu temellerin de yardımıyla yaygın kabul görmesi olmaktadır. Bu nedenle ana akım iktisat teorilerinin dönüşümünü incelemek, herhangi bir dönem ana akım içerisinde yer almış bir teoriyi veya okulu incelemekten farklılaşmaktadır. Örneğin, 1940'lı yıllarda Keynesçi teoriyi incelemekle bu teorisinin 1990'lı yıllara kadar geçirdiği dönüşümünü incelemek arasında fark oluşmaktadır.²⁸ Benzer şekilde 1940'lı yıllarda Keynesçi teoriyi ana akım teori olarak incelemekle, aynı dönemde aynı teoriyi ana akımdan bağımsız bir teorik inşa olarak incelemek arasında da fark bulunmaktadır. Örneğin, Eatwell ve Milgate, Keynesçi iktisadi teorisinin inşasını ana akım konuma yerleşmesini ve bu konumundan uzaklaşmasını eksene alarak incelemiştir.²⁹ Diğer yandan Hirai, Keynes'in teorik inşasını ana akım olmaktan, toplumsal, siyasi ve iktisadi şartlardan bağımsız incelediğini ileri sürmüştür.³⁰ Bu nedenle ana akım sıfatı, nitelediği bütün olan ana akım teoriye, içerdiği teorik parça olan Keynesçi teoriden daha fazla anlam

²⁵ Axel Leijonhufvud, "Hicks, Keynes and Marshall", Ed. by. Hageman, H. and O. Hamadou, **The Legacy of Hicks. His Contributions to Economic Analysis**, Routledge, London, Routledge, 1994, p. 144.

²⁶ Robert B. Ekelund Jr. and Robert F. Hebert, **A History of Economic Theory & Method**, Sixth Edition, Waveland Press Inc., Long Grove Illinois, 2014, pp. 1-2.

²⁷ Brian Snowdon ve Howard R. Vane, **Modern Makroekonomi: Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, Efil Yayınevi, Ankara, s. 703.

²⁸ Axel Leijonhufvud, **On Keynesian Economics and the Economics of Keynes: A Study in Monetary Theory**, Oxford University Press, New York, 1968, p. 8.

²⁹ John Eatwell and Murray Milgate, **The Fall and Rise of Keynesian Economics**, Oxford University Press, New York, 2011, pp. 41-68.

³⁰ Toshiaki Hirai, **Keynes's Theoretical Development: From the Tract to the General Theory**, Routledge, London and New York, 2008, p. 6.

yüklemektedir. Bu ilave anlam ise krizlerle ve politik, fikri ve bilimsel unsurlarla taşınmaktadır.

İkincisi, bu bakışa bağlı olarak hangi teorilerin veya okulların ana akım olduğu konusunda yürütülen tartışmalarda da bir yoğunlaşma bulunmaktadır. Buna göre ana akım teori, yaygın olarak ana akım olduğu belirtilen teori olmaktadır.

İktisat teorisinin tarihsel sürecini inceleyen araştırmaların iktisadi krizler ve ana akım iktisat teorisi arasındaki ilişkiyle ilgili iki yönü bulunmaktadır. Birincisi bu çalışmalar iktisat teorisinin, özellikle makroiktisat teorisinin tarihini farklı perspektiflerden değerlendirmişlerdir. Bu çalışmaların içeriğinde dönemlendirme, okullara ayırma, araştırmalardaki odak değişimleri gibi her birinde farklı sınıflandırma yaklaşımları yer aldığı için sonuçta farklı teori tarihi anlatıları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kriz ve ana akım iktisat teorisi ilişkisini açıklamada benimsenen perspektif ile iktisat teorisi tarihi anlatılarının benimsediği perspektifler karşılaştırıldığında, ana akım iktisat teorisinin tanımı her iki araştırma alanında da genel kabul gören tanımla uyumlu olmakla birlikte tarihinin açıklanmasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlar ana akım iktisat teorisi terimini yaygınlık özelliğiyle açıklamış olsalar da ana akım iktisat teorisinin tarihi açıklanırken tanım ve teori arasında uyumsuzluk meydana gelmektedir.

İktisat teorilerin tarihiyle ilgili araştırmaların çalışmamızla ilgili ikinci yönü ise, bu çalışmaların genellikle makroiktisat tarihini incelemiş olsalar da bazen doğrudan ana akım iktisat tanımı yapmaları, bazen de bir ana akım iktisat tanımını ima etmiş olmalarıdır.³¹ Ana akım iktisat teorisi, bu teoriyi çeşitli açılardan inceleyen çalışmalarda doğrudan, makroiktisat teorisi tarihini konu edinen çalışmalarda ise dolaylı olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmalardaki farklı ana akım iktisat teorisi tanımları belirli yöntem ilkelerinin seçimiyle oluşmuştur. Bu tanımlar zamanı,

³¹ Michel De Vroey and Pierre Malgrange, “The History of Macroeconomics from Keynes’s General Theory to the Present”, **Discussion Paper**, Institut de Reserches Economiques et Sociales de l’Universite catholique de Louvain, 2011, p. 1.

konuyu ve temsili temel alan perspektiflerle yapılmıştır. Bu perspektifler içerisinde yer alan zaman temelli perspektif içerisinde tercihe konu olan seçimler, güncel ana akımı veri kabul ederek geçmişe doğru izini sürmektir. Diğer ise herhangi bir dönemdeki ana akımı veri alıp içeriğinin sürekli değiştiğini kabul etmektir. Ana akım iktisadın tanımında konu temelli perspektif içerisinde tercih edilen yöntemler ise içerdiği varsayımlara göre veya terim kategorilerine göre tanım yaparken, temsil temelli perspektif içerisinde teorisyen, kurum ve dergileri temel alan tanım yapılmıştır. Böylece ana akım iktisat teorilerinin farklı tanımları, farklı yöntem ilkelerinin seçimiyle şekillenen farklı perspektiflerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Ana akım iktisat teorisinin tarihçesini inceleyen çalışmalar aracılığıyla ana akım iktisadın süreç içerisinde dönüşümünü izlerken hem kriz ile ana akım iktisadi teori arasındaki ilişkinin varlığı sorgulanacak hem de ana akım iktisadın tanımlanması sorunu ele alınıp bu sorunun sebebi ve ana akım tanımının krizden etkilenerek dönüşen teori tarihçesine tutarlı bir şekilde nasıl yerleştirilebileceği araştırılacaktır. Özetle, iktisat teorisinin tarihsel açıdan dönemlendirilmesinde ve ana akım iktisat teorisinin tanımlarında ortaya çıkan farkların belirtilmesi, krizler karşısında dönüşen bir ana akım iktisat teorisi tanımının, ana akım iktisat teorisinin tarihinin dönemlere ayrımının ve bu dönemler arasındaki akışın eş anlı olarak yürütülmesine katkı sunacaktır.

Tablo 1.1: Ana Akım İktisat Teorisi Tanımlarının Türleri

Perspektif	Tanım	
Zaman	Güncelden Geçmişe	Güncel ana akım teori veridir ve ana akım teori bugün öğretilen ve yaygın kabul gören teoridir.
	Geçmişten Güncele	Belirli bir dönemdeki ana akım teori veridir ve ana akım teori o dönemde öğretilen ve yaygın kabul gören teoridir.
Konu	İçeriğine Göre	(1) Ana akım teori içerdiği varsayımlara, analitik araçlara göre tanımlanır. (2) Ana akım teori bir teoriye mesafesi bakımından tanımlanır.
Temsil	Teorisylene ve Kuruma Göre	Ana akım teori değişir ve her dönem önde gelen teorisyenlerin, okulların ve kurumların kabul ettiği teoridir.

Ana akım iktisat teorisi terimi tanımlanırken çoğu zaman “ortodoks”, “Neoklasik”, “sentez” gibi kavramlara başvurulmaktadır. Ancak bu kavramların tanımı üzerinde fikir birliği olmaması, ana akım iktisat teorisi teriminin tanımlanmasına ve ana akım iktisat teorisinin tanımı ile tarihi arasında bağlantı kurulmasına engel olmaktadır. Öte yandan ana akım iktisat teorisi teriminin çeşitli tanımlarını zaman, konu ve temsil bakış açılarına göre sınıflandırarak “ortodoks”, “Neoklasik” ve “sentez” kavramları ile ana akım iktisat teorisi terimi arasında bağ kurmak, farklı tanımları değerlendirmek ve “ana akım” sıfatının bu çalışmadaki anlamını belirgin hale getirmek mümkün hale gelmektedir. Özetle, ana akım iktisat teriminin tanımlanmasında “ortodoks”, “sentez” ve “Neoklasik” gibi kavramlara bu tanımı kurucu özellik yüklenmesi sorun oluşturduğundan dolayı bu kavramlara “ana akım iktisat teorisi tanımının türleri” başlığı altında yer verilmesi, kavramlar arası ağı kurmaya elverişli bir tartışma çerçevesi oluşturmaktadır.

Bu bölümde incelenen ana akım iktisat teorisi tanımları aynı anda birden fazla bakış açısını içerebildiği için tanımları tek bir bakış açısıyla ele alıp onunla yetinmek gerekmemektedir. Bu nedenle tanımların türlerinde hangi bakış açılarının seçilebildiğini göstermek amaçlanmıştır. Benzer şekilde ana akım tanımlarında farklı makroiktisat tanımlarında farklı perspektifler belirlenmesinin nedeni birincisinde ana akım terimin tanımına odaklanılmış, ikincisinde tanım ikincil planda kalmış, makroiktisat teorisinde ana akımın tarihine bakış öne çıkarılmıştır. Bu tanımlar arasında ayırım yapmakla, ana akım iktisat tanımlarıyla tarihçelerini bir arada değerlendirmek ve türlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.3.1. Zaman Temelli Tanımlama

Ana akım iktisat teorisini tanımlamak için teorinin seyrini takip eden çalışmalarda benimsenen zaman temelli perspektif içerisinde iki tür yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemler aracılığıyla, konu edindikleri nesne olan “ana akım iktisat teorisi”ni herhangi bir zaman dilimiyle kısıtlayarak yahut kısıtlamayarak tanımlamışlardır. Ana akım iktisat teorisi tanımlarının bir kısmı, güncel ana akım iktisadın özelliklerini tespit edip bu özelliklerin ortaya çıkışından bugüne tarihçesini veren perspektifle yapılmaktadır. Bu tanım, hem bugünün ana akım iktisadını veri alıp tarihsel kökenini incelemekte hem de ana akım iktisadi yöntemsel ilkeler ortaklığıyla tanımlamaktadır. Böylece ana akım iktisadın tarihi, bugünkü ana akım iktisadın yöntemini geçmişte aramak yoluyla gösterilmektedir. Geçmiş dönemde ana akım olmuş iktisadi teoriyi veri alan perspektifte ise ana akım iktisat teorisi teriminin kökeni geçmişe dayandırılarak ve bugüne kadar izini sürülerek tanımlanıp tarihçesi açıklanmaktadır.

1.3.1.1. Güncelden Geçmişe Doğru Tanımlama

Michel De Vroey, güncel ana akım iktisat teorisini kabul edip bunun izini geçmişe doğru sürmüştür. De Vroey’e göre ana akım iktisat teorisi, 1980’lerde iyi araştırma yapmak için gerekli olan bilimsel standartları belirleyen yöntemsel seçimlerin, yani matematiksel modelleme ve açık mikrotemellerin kurallaşmasıyla oluşmuştur. Marjinalizm’den günümüze iktisat teorisinin gelişiminde farklı yönere giden hareketlerin anlaşılmasında metodolojik seçimlere dayanan ana akımın zaman içerisinde oluşumu ve dönüşümünü incelemenin önemli olduğunu belirtmiştir. De

Vroey'e göre bu süreçte hem araştırma uygulamaları çeşitli alanlara bölünmüş hem de bilimsel uygulama standartlarının belirlenmesi sonucunda ana akım iktisat teorisi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle iktisat teorisinin tarihsel gelişim süreci ile ana akım iktisat teorisinin oluşum süreci bağlantılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylelikle iktisat disiplini içinde alt alanlara bölünme ile iktisat disiplini içerisinde ana akım iktisadın ortaya çıkışının aynı sürecin farklı yüzleri olmuşlardır. Bu nedenle De Vroey, ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyrini açıklamak için belirli zaman dilimlerini temel alan incelemelerde, ana akım tanımlamasının bir çerçeveye yerleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür.³²

De Vroey'in güncelden geçmişe ana akım iktisat teorisinin tarihçesinin izini sürüşü, ana akım iktisadın oluşumunu açıklamasında ortaya çıkmaktadır. Burada Leijonhufvud'un karar ağacı benzetmesini kullanmıştır. Buna göre teorileştirme yolunda seçime konu olan yöntemlerin düzeyleri gittikçe artmaktadır. Ancak bu seçimlerin yapıldığı dönemden sonra bir araştırmanın ivmesini kaybettiği noktaya dönülerek, teorik inşayı gerçekleştirenlerin farkında olmadıkları yanlış seçimler yeniden incelenip tekrar inşa edilebilir. Bu çerçevede De Vroey'e göre ana akıma giden süreçte üç aşama bulunmaktadır. Bunlar; "iki kola ayrılma" (bifurcation), "alt dallara ayrılma" (fragmentation) ve "onaylanma" (certification) aşamalarıdır. Çatallanma aşamasında temel metodolojik boğumlar arasında seçim yapılarak teorik inşaya girilir. Parçalanma aşamasında bütün olarak teori değil, bir yaklaşımın içinde belirli teoriler farklılaşmaktadır. Birden fazla Neoklasik teoriyi kapsayan Neoklasik yaklaşım bunun bir örneğidir. Onaylanma aşaması ise iyi metodolojik uygulamalara sadık kalan çalışmaları doğrulamayı göstermekte ve farklı teorik inşa faaliyetlerini değerlendirme işlevi görerek "iyi uygulamalar"ın kriterini tanımlamaktadır. Onaylanma aşamasının ardından iyi metodolojik uygulamalara bağlı kalıp kalmamak ortaya çıkmaktadır. Bu aşama aynı zamanda çalışmaların

³² M. De Vroey and L. Pensieroso, *a.g.e.*, pp. 24-25.

dergilerde yayımlanabilmesi için belirli metodolojik seçimlere sahip olmasını gerektirmektedir.³³

1.3.1.2. Geçmişten Güncele Doğru Tanımlama

Ana akım iktisat teorisini geçmiş önemde ana akım olmuş bir teoriyle eşleştirerek tanımlayıp tarihçesini de güncel öneme kadar takip ederek açıklamayı amaçlayan yaklaşımlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu tanımlarda ana akım, Neoklasik ve ortodoks iktisat teorisi terimlerinden bazen ikisi, bazen  birlikte eş anlamlı kabul etmektedir. Bir kısım yazar, geçmiş önemle o önemin ana akım olan iktisat teorisi arasında önem-teori eşleştirmesi yapıp, bu eşleştirmeyi sürdürmektedir. Diğer ifadeyle 19. yüzyılın son çeyreğinde ana akım olduğu ifade edilen Neoklasikçi teoriyle ana akım iktisat teorisini eşleyip, bu önemden itibaren yaklaşık yüz elli senedir Neoklasikçi teorisinin ana akım iktisat teorisi olmayı sürdürdüğünü ileri sürmektedir.

Bu yaklaşım, bir tarihsel önem ile o önemde ana akım olan iktisadi teori arasındaki bağı koparmamıştır. Halbuki tarihsel önem ile iktisadi teori sacayakları arasındaki bağı kuran sıfat olarak “ana akım” kelimesi, aradan elli yıl geçtikten sonra bir sacayağı olan tarihsel önemden boşandığında, artık yeni önemde ana akım iktisat teorisinden söz etmek anlamsız hale gelmekte, ana akım iktisat teorisi geçmişteki herhangi bir teoriyle aynı düzeyde ele alınmalıdır. Buna yönelik bir itiraz, ana akım iktisat teorisine eleştiri getiren ana akım dışı iktisatçılar tarafından yapılmaktadır. Bu itiraza göre iktisadi faaliyetlerin kural koyucuları, oluşturulan iktisadi-siyasi sistemle yanyana yürüyen 19. yüzyılın son çeyreğindeki teoriye bağlıdırlar. Sonuçta iktisadi sistemin değişmemiş olmasının gereği olarak bu sistemin teorik açıklamasının da değişmediği savunulmaktadır.

Diğer yandan Ekelund ve Hebert’te de rneği görülen yaklaşımda, bir önemde ana akım olan iktisadi teori veri alınıp, geçmişten günümüze kadar içeriğinin sürekli

³³ A.e., pp. 2-14.

değiştii kabul edilmektedir. Ekelund ve Hebert'e göre iktisat disiplini içerisinde ana akım, diğeri adıyla ortodoks, piyasaların nasıl çalıştığını incelemektir. Bu çerçevede antik Yunandan günümüze ana akım iktisadi analizlerin evrimi incelenmiştir. Bu yaklaşımın temelinde ise ana akım iktisadın tanımı yer almaktadır. 20. yüzyılda politik iktisadın meslekleşmesi ve ayrıntılandırılmasıyla onun yerine tercih edilen "iktisat" terimi bugün ana akım olarak adlandırılan bir ilkeler kümesi ve bir analiz yöntemi için fikir birliği belirten bir etiket olarak kullanılmaktadır. İktisat terimi ile ana akım iktisat terimi bağdaştırılmaya çalışılsa da Ekelund ve Hebert'e göre ana akım iktisat, çağdaş iktisadın konusu hakkındaki fikir birliğini temsil eder. Yani iktisat entelektüel söylemin canlı bir biçimidir, yerleşik ilkeler kümesi değildir. Bu nedenle iktisat biliminin evrimini, gelişip ana akım bilimle birleşmesi bakımından incelemişlerdir. Böylece iktisadi analizin tarihi değil, bir iktisadi analiz tarihi incelemesi yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Ekelund ve Hebert'e göre ana akım iktisat teorisi, Anglo-Amerikan Neoklasik iktisat teorisidir.³⁴

1.3.2. Konu Temelli Tanımlama

Ana akım iktisat teorisi teriminin tanımları arasında ikinci yaklaşım olarak sınıflandırılan konu temelli yaklaşıma bağlı kalındığında teori, içerdiği varsayımlara, terim kategorilerine, analitik araçlara ve bir teoriye mesafesine göre tanımlanmıştır.

1.3.2.2. Varsayımlara ve Diğer Terimlere Göre Tanımlama

Colander'e göre 19. yüzyılın sonundan 21. yüzyılın başına kadar olan dönemde Neoklasik iktisadın içeriğiyle birlikte Neoklasik teriminin anlamı da dönüşmüştür. Fakat Neoklasik terimi, içeriğindeki dönüşümün büyüklüğünü taşıyamaması nedeniyle kullanım süresini tamamlamıştır. Colander'e göre Neoklasik iktisadın içeriği altı özellikten oluşmaktadır. Bunlar; belirli bir zamanda kaynakların tahsisine odaklanması, ekonomiyi anlamada merkezi bir rol oynayan faydacılığın bir çeşidini kabul etmesi, marjinal ikamelere odaklanması, ileri görüşlü rasyonelliği varsayması,

³⁴ Robert B. Ekelund Jr. and Robert F. Hebert, **a.g.e.**, pp. 1-2, 336.

metodolojik bireyciliği varsayması ve ekonomiyi bir genel denge kavramı etrafında şekillendirmesidir. Colander'e göre bu özellikler, 1930'lu yıllardan sonra Neoklasik teorinin bileşenlerinin büyük kısmının terk edilmesinin ardından gelen modern ana akım iktisadın temsilcisi olan iktisatçılar tarafından kabul edilmek zorunda değildir. Bu iktisatçılar heterodoks olarak adlandırılmamalarına rağmen çalışmalarını Neoklasik çerçevenin dışında yürütmüşlerdir. Bu açıdan Colander'e göre modern ana akım iktisat ve Neoklasik iktisat aynı teorileştirme perspektifini paylaşmamaktadır.³⁵

Colander'e göre içeriği değişen ana akım iktisat teorisi terimi ile Neoklasik teori ve ortodoks terimi arasında da kategorik bir ayrım bulunmaktadır. Ortodoksi, mesleki açıdan yakın geçmişteki hakim düşünce okulunu, Neoklasik teori 21. yüzyılın başındaki ortodoksiyi, modern ana akım iktisat teorisi ise herhangi bir dönemde meslekte önde gelen kurumların entelektüel açıdan sağlam ve araştırmaya değer buldukları inançları, böylece daha geniş ve eklektik bir yaklaşımı ifade etmektedir. Öte yandan Colander'e göre ortodoks yaklaşımın güçlü yönleri ana akımca kabul edilebilir bir modelleme metodolojisiyle uygulandığında modern ana akım teoriye dahil edilebilmektedir. Varsayımlar açısından ise modern ana akım iktisat teorisi zamanla rasyonellik, bencillik ve dengeden uzaklaşıp maksatlı davranış, aydınlanmacı kişisel çıkar ve sürdürülebilirlikten oluşan eklektik bir konuma yerleşmiştir. Bu anlamıyla ana akım iktisat terimi, tarihsel açıdan dönemlendirilebilen bir okulu ifade etmemektedir.³⁶

Bu yaklaşıma göre ortodoks iktisat teorisi bilimsel olgunluğa kavuştuğu takdirde, eski tarihte kalmaya mahkum olmadığı için ana akım iktisat ile ortodoks iktisat arasındaki fark, sadece zaman farkı olmaktan çıkmaktadır. Böylece herhangi bir dönem için ortodoksi zamanla ilişkili bir kavram olmakta, ana akım ise son ortodoksi zamanının sürekli olarak önünde seyretmektedir. Böylelikle teorik olarak zamanın gerisine düşene ortodoksi denilmektedir. Buna bağlı olarak ortodoksi; yetersiz olan

³⁵ David Colander, "The Death of Neoclassical Economics", **Journal of the History of Economic Thought**, C. XXII, No: 2, 2000, pp. 134-135.

³⁶ David Colander vd., "The Changing Face of Mainstream Economics", pp. 485-491.

teori, ana akım iktisat teorisi ise teorik olarak mevcuttaki en olgun teori olmaktadır. Diğer bir ifadeyle ortodoksinin teorik olarak zamanın gerisine düşmüş teori olduğu, ana akımın ise teorik olarak zamana uygun olan teoriler olduğu anlaşılmaktadır. Burada ana akım iktisat teorisi, ortodoks teori ve ilerleyen zamanın katıldığı eş anlı harekette tanımlardaki tutarsızlık nedeniyle bir anlatı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu tanımların temel problemi, ana akım teriminin doğası gereği zamana bağlı olduğunu kabul edip aynı zamanda herhangi bir zaman ana akım olan teorinin teorik olgunluğa bağlı olduğunu söylemelerine rağmen bu iki bağlamın, zaman ve teoriyi nasıl eşleştirebileceğine dair bir yöntem ilkesi sunmamış olmalarıdır. Ancak ana akımın zaman içeriği kabul edilip, bunun üzerine teorinin zaman içeriği de öne çıkarıldığında zaman-teori ve ana akım olmak arasında bir eşleştirmenin önü açılmaktadır. Bu eşleştirme ise her dönem ana akım olan teorinin fikri, politik, teorik yönlerinin aynı etki gücüne sahip kabul edilmesiyle mümkün olmaktadır. Teorik, fikri ve politik unsurların etkileri aynı kabul edildiğinde, herhangi bir teorinin herhangi bir zaman ana akım olması diğer anlatılar gibi sadece sosyolojik unsurlara dayandırılmamış olmaktadır. Böylece ana akım iktisat teorisinin hem tanımını hem de seyrini açıklamada tutarlılık sağlanmaktadır. İncelenen anlatılarda ise ana akım iktisadın tanımı yapıldıktan sonra, tarihsel seyrin açıklanmasında aynı tanım sürdürülememektedir. Bu nedenle diğer anlatılardaki tutarsızlık, ana akım iktisadın tanımından çok bu tanıma bağlı yürütülmesi gereken tarihsel seyir açıklamalarında ortaya çıkmaktadır.

Ana akım ve ana akım dışı teoriler arasındaki ayrımı ortodoks ve heterodoks terimleriyle bağdaştıran ve heterodoks teorileri tanımlamayı önceleyen bir yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birini ileri süren Backhouse'a göre ortodoks ve heterodoks teoriler arasındaki ayrımın ölçütleri, ortodoksiye olan mesafe, kurumlaşmayı sağlayacak bir ortam ve temel varsayımların kabulüdür. Bunlar arasında ana akım teoriyi tanımlayabilmek için öne çıkarılması gereken ölçüt ise varsayımların

çatışması yerine teorinin barınabileceği yapı olmalıdır.³⁷ Mirowski'ye göre ise iktisadi teorideki ortodoksi Amerika'daki veya Amerikan etkisi altında bulunan diğer ülkelerdeki lisans üstü programlarda geçerli görülen müfredattan ibarettir.³⁸ Böylece iktisadi teorideki ana akım, temsil temelli tanımlanmaktadır. Lawson'a göre ana akım gelenek veya diğer adıyla ortodoksi, akademideki ve onun sarktığı uygulama alanındaki iktisat teorisinde yaygınlaşmış olan teoridir. Bu teorinin özü de tek geçerli yöntem olarak iktisadi olayların oluşturduğu düzenli ilişkileri biçimsel modellemeyle açıklamayı benimsemesidir.³⁹

Hodgson, 1930'lu ve 40'lı yıllarda Neoklasik genel denge teorisinin sosyalizmin esnekliğini göstermek amacıyla kullanılmış olması nedeniyle Neoklasik iktisatçı olmakla ideolojik açıdan piyasa taraftarı olmak arasında tarih üstü, zorunlu bir ilişki bulunmadığını ileri sürmüştür. Şu halde Neoklasik teorinin özsel nitelikleriyle bazı Neoklasik iktisatçıların ideolojik eğilimleri arasında ayırım yapılması gerekmektedir. Böylece zamana göre değişen ideolojik ortam, ortodoks iktisadi teoriyi tanımlamak için yetersiz kalmaktadır.⁴⁰

John Davis'e göre ise iktisat teorisinin tarihi tek yaklaşımın hakim olduğu dönemler (dominance) ile birden fazla yaklaşımın yer aldığı dönemler (pluralism) olmak üzere iki duraklı bir güzergahta seyretmektedir. Bu süreçte ortodoksi, ana akım heterodoks ve geleneksel heterodoks şeklinde adlandırılabilir yaklaşımların arasından çıkmaktadır. Davis'e göre bu ayrımı gerekli kılan gerçeklik, ortodoks veya heterodoks terimlerinin sosyolojik terimler olarak kullanılması, bunun sonucunda da iktisat biliminde herhangi bir yaklaşımın ortodoks veya heterodoks olmasının tarihsel koşullara göre değişmesi, hatta aynı zaman diliminde farklı mekanlarda bu terimlerin

³⁷ Roger E. Backhouse, "Progress in Heterodox Economics", **Journal of the history of Economic Thought**, C. XXII, No. 2, 2000, pp. 150, 154.

³⁸ Phillip Mirowski, "Introduction: Paradigms, Hard Cores and Fuglemen in Modern Economic Theory", **The Reconstruction of Economic Theory**, Ed. by. Phillip Mirowski, Kluwer-Nijhoff Publishing, Boston, 1986, p. 3.

³⁹ Tony Lawson, **Reorienting Economics**, Routledge, London and New York, 2003, pp. 3-8.

⁴⁰ Geoffrey Hodgson, "Debating the Future of Heterodox Economics", **Journal of Economic Issues**, C.LV, No:3, 2021, p. 609.

gösteriminin farklılaşmasıdır. Davis'e göre bunun bir örneği, 1950'den 1990'a kadar ortodoks yaklaşımın kapitalist ekonomilerde Neoklasik teori, sosyalist ekonomilerde ise Marksist teori olmasıdır.⁴¹

Lee'ye göre ana akım iktisat teorisi, itibari kavramlarla ve tecrit edilmiş bir düzenekte toplum-üstü ve tarih-üstü bireylerin isteklerinin sınırsız olduğu bir ortamda sınırlı kaynakların farklı amaçlar doğrultusunda nasıl tahsis edilebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Heterodoks iktisat ise iktisat eğitimi ve uygulamasında fikri ve toplumsal varlığına yer verilmeyen teoridir. Bu açıdan Lee'ye göre ana akım iktisat teorisi temel önermelerin belirlediği kavramsal ve teorik sınırlarla, temsilcilerin oluşturduğu toplulukla ve iktisadi sistemin işleyişi hakkındaki görüşleriyle tanımlanmalıdır.⁴² Böylelikle ortodoksi ile heterodoksi ayrımını esas alan ana akım iktisat teorisi tanımı, temsil ve konu temellerine dayandırılmaktadır.

Ana akım iktisat teorisinin tanımlanmasında ortodoks ve heterodoks terimlerini merkeze alan bu yaklaşımlar farklı ölçülerde teorileştirmede benimsenen yöntemi, teoriyi öğreten ve uygulayan topluluğu ve bu topluluğa ortam sağlayan kurumlaşmayı öne çıkarmışlardır. Fakat ana akım iktisadi teorisinin tanımlanmasında bu ölçütler arasında tercih yapmanın yöntemi üzerinde fikir birliği oluşmamıştır. Şu halde ana akım iktisat teorisini ortodoks-heterodoks ayrımına göre tanımlamak yerine, “ana akım” sıfatını almasına neden olan yaygınlaşma ölçütüne göre tanımlamak gerekmektedir.

1.3.2.1. Analitik Araçlara Göre Tanımlama

Niehans'a göre iktisadi teoriler tarihinde tekdüze ve birikerek yol alan bir ilerleme süreci görülmektedir. Öyle ki skolastik adil fiyat teorisinden, oyun teorisi ve rasyonel beklentiler teorisine kadar kesintisiz bir şecere bulunmaktadır. Bu bağlamda Niehans'a göre ana akım iktisat teorisinin tarihçesi teorisyenlerin daha önce üretilmiş

⁴¹ John B. Davis, “The Turn in Recent Economics and Return of Orthodoxy”, **Cambridge Journal of Economics**, C. XXXII, 2008, pp. 351-355.

⁴² Frederic Lee, **A History of Heterodox Economics: Challenging the Mainstream in the Twentieth Century**, Routledge, New York, 2009, p. 7.

analitik bileşenleri modellerinde kullanmalarıyla oluşmaktadır. Bu anlamıyla ana akım iktisat teorisi gerçekliği yansıtmamakta, hatta bu gerçeklikle ilgilenmemektedir. Fakat envanterinde yer alan analitik araçlardan bir kısmının modellere dahil edilmesiyle bu araçların üzerine kullanışlı bir iktisadi gerçeklik inşa edilebilmektedir. Teorilerin adlandırılmasında da aynı türden bir köken-güncel hal değişimi görülmektedir. Buna göre Neoklasik teriminin özsel anlamı hakkında yaygın kabul gören kavramlar on yılda bir değişmektedir. Böylece bugün Neoklasik olarak görülen yarın Neoklasik olmamaktadır. Bu çerçevede içerisinde Neoklasik iktisat, herhangi bir dönemde işlevini sürdüren teorik araçlar envanteri olarak görülen iktisat bilimi anlamı bakımından ana akım iktisatla aynı şekilde değişmektedir.⁴³

1.3.2.3. Diğer Teorilere Mesafesi Bakımından Tanımlama

Ana akım iktisat teorisinin farklı okulların farklı yönlerini içerdiğini ileri süren görüşler, bu terimin gösterimi olan teorik yapının tek başına herhangi bir okulu yansıtmadığına işaret etmektedir. Woodford Yeni Sentez'in unsurlarını incelerken, ana akım terimini Yeni Klasik okul ve Reel Konjonktür Teorisi'nin metodolojik duruşunu belirtmek için kullanmıştır. Ancak Woodford'a göre bu yönlemsel duruş, kısa dönem toplam dinamiklerinin yapısal modellemesi gibi Keynesçi bir hedefin terk edildiği anlamına gelmemektedir.⁴⁴ Böylece terimin anlamı, ana akım iktisat teorisinin yöntemini ve modelleme stratejisini farklı okullardan edinmiş olması nedeniyle tek bir okulla sınırlandırılmamış, Yeni Klasik, Reel Konjonktür ve Keynesçi teorilerin sentezi olarak tanımlanmıştır.

Blanchard ve Fischer'e göre 1970'lerin ortalarından itibaren makroiktisatta hakim olan Neoklasik sentezin bünyesinde bulunan Keynesçi yapı 1990'ların ortasında teorik bir krize girmiş ve mikrotemeller araştırmasına yönelmiştir. Ayrıca bu

⁴³ Jurg Niehans, "Revolution and Evolution in Economic Theory", **Discussion Paper**, No: 92.20, 1992, pp. 20-22.

⁴⁴ Michael Woodford, "Convergence in Macroeconomics: Elements of the New Synthesis", **American Economic Journal: Macroeconomics**, C. 1, No: 1, 2009, p. 269.

dönemde alana hakim olacak yeni bir teori de oluşmamıştır.⁴⁵ Buna göre teorik kriz, teorinin tahribatına sebep olup, yeni teorik inşa için gerekçe oluşturmuştur. Fakat Blanchard ve Fischer, inşa edilecek teoriye değil teorinin alana hakimiyetine odaklanmıştır. Böylece iktisadi teoriler arasında ana akım konuma ulaşmanın şartları arasında, teorinin akademi ve literatürde yaygın kabul görmesine ağırlık verilmiştir.

Samuelson, Economics başlıklı kitabının baskıları boyunca ana akım iktisada gittikçe daha fazla ağırlık vermiş ve iktisat okullarının soy ağacında modern ana akım iktisadı, Neoklasik iktisadın takipçileri olan rasyonel beklentiler makroiktisadı ve Chicago liberteryenizminin yer aldığı politik sağ uç ile radikal iktisat, Çin ve Sovyetler birliğinin yer aldığı sol uç arasına yerleştirmiştir. Doktrin tarihinin Smith'den günümüze kadar olan bölümünü ise “ana akım iktisadın büyümesi” başlığı altında açıklamıştır. Bu kitabın 1958 yılı baskısında Keynes ve Marshall'ın ayrı kollardan beslediği “Neoklasik Sentez”, 1976 yılı baskısında Walras'ın da etkileyenler arasına eklendiği “Keynes sonrası ana akım iktisat”a dönüşmüş, 1985 baskısında ise “modern ana akım iktisat” olarak adlandırılmıştır.⁴⁶ Samuelson'a göre ana akım iktisat teorisi, geçmiş zaman ortodoksisini yerinden edip yeni dönemin ortodoksisini oluşturmaktadır. Bu dönüşümün sebebi ise teorinin tarihsel seyri boyunca okulların belirli çıkmazlarla karşılaşmasıdır. Samuelson'a göre, 1848 yılında J. S. Mill'in değer kanununda çözülmesi gereken herhangi bir sorun kalmadığını ifade etmesine rağmen sonraki yüzyılda mikroiktisatta marjinal devrim ve makroiktisadın keşfi gibi iki büyük devrimin gerçekleşmesi teorik dönüşümü, bununla bağlantılı olarak teori tarihinde ortodoksilerin değişimini gösteren bir örnektir. Samuelson bu örneği genelleştirerek bilimsel dönüşüm sürecinin izlediği yolun yeni düşünce okullarının doğması, yayılması ve şüphecileri ikna etmesi aşamalarından geçtiğini ve kesintili bir seyir izlediğini öne sürmüştür. Kitabının 2010

⁴⁵ Olivier Jean Blanchard and Stanley Fischer, **Lectures on Macroeconomics**, The MIT Press, Cambridge, 1993, p. 26.

⁴⁶ Roger Backhouse “A Short Note on the Place of Mainstream Economics in Samuelson's Family Tree of Economics”, **Working Paper**, 2016, p. 8.

yılındaki baskısında ise modern ana akım iktisat adlandırması sürdürülmüş ve etkili iktisatçılar arasına Fisher eklenmiştir.⁴⁷

Giraud’a göre bu değişim karşılaşılan iktisadi sorunlara çözüm önermenin ana hedef olarak kabul edildiği yaklaşımdan, 1960’larda ana akım teoriye yönelik Marksizmin ve Chicago liberteryanizminin itirazlarının artmasından, Samuelson’un radikal ideolojilere karşı orta yolcu tavrından ve editörleriyle birlikte ders kitapları piyasasında rekabet etme endişesinden kaynaklanmıştır. Bu yaklaşım içerisinde Samuelson’a göre ana akım iktisat teorisi, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya’da hakim olan “Keynes sonrası-modern iktisat teorisi”dir. Samuelson’un tanımının iktisatçıların ana akım iktisadi tanımlamalarında da etkili olduğu kabul edildiğinde Giraud’a göre bu şekilde tanımlanan ana akım iktisat teorisi, teorik bir yapı veya tek tip bilgi kümesi olmaktan çok tarihsel geçmişini beraberinde taşıyan bir politik gündem içermektedir.⁴⁸

Samuelson’un ana akım iktisat tanımına yöneltilen eleştirilere rağmen, tanımını diğer okullara yönelik yaklaşım biçimiyle tutarlı olacak şekilde politik bağlama yerleştirilmesi sorun oluşturmamaktadır. Çünkü süreç içerisinde ana akım iktisat teriminin tanımını, terimin işaret ettiği teorinin içeriğindeki değişimi gerekçe göstererek değiştirmiştir. Bu açıdan Samuelson’un kitabının baskıları arasındaki değişimi inceleyen çalışmalarda yer alan tutarsızlık eleştirisi, politik gündemi içeren ana akım iktisat teorisi tanımına karşı gelinmesi gerektiğini, bunun yerine teorilerin bilimsel standartlara göre değerlendirilmesi gerektiğini telkin ediyor olsa da bu eleştirilerin yanlılığı farklı ana akım tanımlarını ortaya çıkaran farklı yöntemlerin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁷ Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus, **Economics**, Nineteenth Edition, McGraw Hill, New York, 2010, pp. 638-639, 719.

⁴⁸ Yann Giraud, “The Contestable Marketplace of Ideas: Paul Samuelson’s Defence of Mainstream Economics through Textbook Making, 1967-1976, **THEMA Working Paper**, No: 2017-19, 2017, pp. 12-18, 24.

Taylor’a göre rasyonel beklentiler varsayımının makroiktisatla bütünleştirilmesiyle zaman içerisinde yeni araştırma programları oluşmuştur. Buna göre Yeni Klasik iktisat, Reel Konjonktür, Yeni Keynesçi iktisat, Yeni Politik makroiktisat ve Yeni-Neoklasik sentez okulları bu bütünleşme sayesinde oluşmuştur. Taylor, rasyonel beklentiler varsayımıyla başlayan bu değişim sürecinin ana akım politika araştırmalarında da gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamış, bu karşılaştırmayı yapabilmek için de ana akımın tanımını yapmıştır. Taylor’a göre ana akım; makroiktisatçıların politika uygulamaları için kullandıkları araştırma yöntemleridir. Bu nedenle “ana akım” terimi yerine “uygulamaya dönük öz” (practical core) terimini kullanmanın daha doğru olduğunu belirtmiştir. Böylece makroiktisatta farklı politikaları değerlendiren araştırmaların yönünün değişmesi sonucunda ana akım değil, uygulamaya dönük özün alanı değişmektedir.⁴⁹

İktisadi teorilerin sınıflandırılmasında “ana akım iktisat” veya “ortodoks iktisat” gibi kavramlardan farklı olarak ana akım iktisadın tanımında Marksçı-olmayan iktisat (non-Marxian economics) kavramı kullanılmıştır. Bu kavramın altında, Marksçı iktisadın asıl olduğu, diğer iktisat teorilerinin de ancak Marksçı iktisada göre tanımlanıp aktarılabileceği düşüncesi yer almaktadır. Bu adlandırma, Marksist iktisatçıların Klasik Politik iktisat, Neoklasik iktisat veya Marjinalist iktisat, Keynesçi iktisat gibi adlandırmaların, iktisadi bilgiyi sahiplendiği ve bu teorilerin doğru bilginin test edilmesinde merkez noktayı temsil ettiği öncülünün reddedilmesi gerektiği düşüncesinden doğmuştur.⁵⁰ “Marksçı-olmayan iktisat” adlandırmasıyla, iktisat teorisinin ürettiği bilginin özelliklerine farklı bir anlam verilmiştir. Bu anlamı kabul eden bir Marksçı iktisatçı, diğer teorileri Marksçı olmayan teoriler olarak tanımlayacak ve diğer teorilerdeki değişimlerin Marksçı iktisattan sapmalar olduğu fikrini peşinen kabul edecektir. Her ne kadar bu adlandırma Marksçı iktisadın ana akım iktisada karşı konumunu söylem açısından güçlendirme ve farklılaştırma

⁴⁹ Taylor, John, **a.g.e.**, pp. 79-96.

⁵⁰ Antal Matyas, **History of Modern Non-Marxian Economics: From Marginalist Revolution through the Keynesian Revolution to Contemporary Monetarist Counter-Revolution**, Translated by Istvan Veges, St. Martin’s Press, New York, 1985, p. 11.

amacını gözetse de bu tanımın ima ettiği kavramsal etki alanı iddiası, bir teorinin diğer teorileri değerlendirmek için esas kabul edilmesi bakımından “ana akım iktisat teorisi” adlandırmasındaki iddiayla aynı konumdadır.

Laidler ana akım iktisadı Monetarist okula irtibatıyla ve Monetarizmin ana akımda çeşitli dönemlerde edindiği yere göre tanımlamıştır. Bu nedenle ana akım iktisat teorisindeki devrimleri parasal teorinin, özellikle de miktar teorisinin tahribatı ve inşasından ibaret görmüştür. Laidler’a göre Monetarist araştırma gündemi makroiktisat tarihi boyunca bazen gölgede kalmış bazen de ana akım konumu elde eden teorilerin oluşumunda etkili olmuştur. Örneğin Laidler’a göre Yeni Klasikçi devrimin başlangıçtaki amacı, Friedman’ın 1968’de “The Role of Monetary Policy” başlıklı metninde ortaya koyduğu entelektüel yapıyı detaylandırmak olmuştur. Friedman, enflasyon-işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi öne süren Phillips eğrisini beklentilerle genişleterek yeniden açıklamış ve stagflasyonun maliyet kaynaklı fiyat artışına bağlayan dönemin popüler görüşleriyle değil para politikası uygulamalarıyla açıklanabileceğini öne sürmüştür. Bunun ardından Yeni Klasikçiler de Friedman’ın başlattığı bu teorileştirme rotasını daha dakik teknikler ve beklentileri modellemede daha yeni bir yöntemi kullanarak ilerletme amacıyla yola çıkmışlardır. Laidler’a göre yeni teorik inşanın doğruluğu da Monetarist teoriyle irtibatına bağlıdır. Laidler, iktisadi veriyle uyumsuzluğun belirginleştiği ve teorik çalışmaların canlandığı dönemlerde teorik inşa yolları arasında yanlış seçeneğin takip edildiğini, Yeni Klasik teori örneğinde olduğu gibi parasal teoriden gittikçe daha fazla taviz veren ve parasal teoriyi tahrip eden bir inşa sürecine girildiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşımla ana akım iktisat teorisinde devrim ve karşı devrim süreçlerini değerlendirirken, yeni teorilerin miktar teorisinin özelliklerini ve aktarım mekanizmasını teorileştirmenin dışında tutup tutmadıklarına bakmıştır. Böylece devrim-karşı devrim şeklinde adlandırılan süreçleri parasal teori karşısında konumlandırmış ve değişim süreçlerini bu bakıştan faydalananak değerlendirmiştir. Makroiktisat tarihini değerlendirmede parasal teoriye sadakati esas alan Laidler, ana akım iktisat tanımını da Keynesçi, Monetarist ve Yeni Klasikleri kapsayacak şekilde yapmıştır. “Önceki ortodoksi” veya “hakim iktisat” gibi tanımlarında, teori tarihinin dönemlerine göre yer değişimini açıklayacak şekilde

farklı okulları kastetmiştir. Böylece ana akım olmanın değişmediğini, ancak içerdiği teorilerin değiştiğini kabul etmiştir.⁵¹

1.3.3. Temsil Temelli Tanımlama

Marchionatti'ye göre ana akım iktisatçılar, öne çıkan akademik kurumlarda ve dergilerde belirli bir dönem fikirleri hakim olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Ana akım terimi genellikle ortodoksi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak ana akımı daha geniş bir terim şeklinde tanımlayıp ortodoksiyi ise daha dar anlamda; “belirli bir dönemde hakim olup heterodoksi olarak adlandırılan çeşitli yaklaşımlardan farklı olan düşünce okulunun ilgi alanı” şeklinde tanımlamayı tercih edenler de bulunmaktadır.⁵²

Waterman, ana akım iktisat terimini ortodoks kelimesiyle aynı anlamda kullanmıştır. Buna göre ana akım iktisat veya ortodoksi, bir uygulama şeklinin uygulayıcıların çoğunluğu tarafından tercih edilmesiyle oluşmaktadır. Buna göre “ortodoks” kelimesi “doğru” anlamına gelmemektedir. Waterman'a göre Keynes'in hatırlattığı üzere iktisat bir doktrinden ziyade bir yöntemdir. Buna göre bir doktrin doğru veya yanlış olarak değerlendirilebilirken bir yöntem kullanışlı ya da kullanışsız olarak değerlendirilebilir. Dönemindeki ortodoksiye meydan okuyan özgün bir uygulayıcı başarılı olursa ve diğer uygulayıcılar da bu yeni hareketi takip ederse bu dönemde ortodoks olarak bilinen, sonraki dönemde dönüşmüş olur.⁵³ Buna göre ortodoks ve heterodoks terimleri, herhangi bir düşünce okulu, teori veya uygulamayla aynı içeriği sürekli olarak taşımamakta, bir dönemin ortodoksisi sonraki dönemde heterodoksi olabilmektedir. Ortodoks ve heterodoks etiketlerini taşımak da uygulayıcılarının sayısına bağlı olmaktadır.

⁵¹ David Laidler, “Three revolutions in macroeconomics: Their nature and influence”, **EPRI Working Paper**, No: 2013-4, pp. 10-14.

⁵² Roberto Marchionatti, **Economic Theory in the Twentieth Century, An Intellectual History – Volume I: 1890-1918. Economics in the Golden Age of Capitalism**, Palgrave MacMillan, Cham, 2020, p. 1.

⁵³ Waterman, A. M. C., **a.g.e.**, p. 339.

Klasik iktisat ile Keynesçi iktisadı ayıran yaklaşımdan farklı olarak iktisadi düşüncenin seyrinde devamlılığı esas alan yaklaşımda, ana akım iktisadi düşünce bu devamlılığı sağlayan ortak unsur olarak kabul edilmektedir. Örneğin Hamilton, iktisadi düşüncenin değişimi göz önünde bulundurulduğunda Klasik iktisatçılar sınıfının Adam Smith'den Keynes'e iktisadi düşüncenin ana akımında bulunanları içerdiğini ifade eder. Bu iktisatçıları ele alırken Neoklasikçiler ve Keynesçiler ayrımını yapsa da hepsinin nihayetinde “klasik kol”a (classical phylum) ait olduğunu belirtmektedir.⁵⁴ Böylece Klasik, Neoklasik ve Keynesçi iktisat, değişen fakat süregelen bir çizgiyi takip eden teoriler olarak ele alınmakta ve iktisadi düşüncede sürekliliği temsilci teorisyenler aracılığıyla ana akım olmak sağlamaktadır.

Ana akım iktisadın tanımı ve sınırları ile ilgili olarak farklı bir ayrım yapan Mitchell ve Boettke'ye göre “ana akım” (mainstream) ve “ana hat” (mainline) iktisat terimleri birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Buan göre ana hat iktisat, sosyal düzen hakkında Adam Smith'ten bu yana ortak kabul edilmiş disiplinin temel önermeleri olup, ana akım iktisat ise mesleğin bilimsel elitleri arasında rağbet gören teknikleri belirtmektedir.⁵⁵ Bu ayrıma göre Keynesyen iktisat ana akım iktisat içerisinde kabul edilirken, ana-hat iktisadın dışında kalmaktadır. Böylelikle ana hat iktisadi teorilerin tanımı ve tarihi temel önermeleriyle, ana akım iktisadi teorilerin tarihi ise teorisyenleri aracılığıyla açıklanmaktadır.

Bütün bunlara ilave olarak çalışmamızın varsayımları ve kısıtları doğrultusunda bu tanımları kısmen içeren, fakat yerleştirildiği bağlam açısından farklılaşan bir ana akım iktisat teorisi tanımı sunmaktayız. Bu tanıma göre ana akım iktisat teorisi, ele alınan herhangi bir dönemde akademik ve politik çevrelerce tercih edilen teori olup, farklı teorik ve uygulamaya dönük bileşimlerden oluşsa bile yerini terk etmeksizin varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla bir iktisat okulu, teorisi, modeli, yaklaşımı veya

⁵⁴ David Hamilton, **Evolutionary Economics: A Study of Change in Economic Thought**, Transaction Publishers, 1999, p. 5.

⁵⁵ D. Matthew Mitchell and Peter J. Boettke, **Applied Mainline Economics: Bridging the Gap Between Theory and Public Policy**, Mercatus Center at George Mason University, Virginia, pp. 19-21.

araştırma programı bir dönemde ana akım olabilirken daha sonra ana akım konumunu kaybedebilmektedir. Bununla birlikte ana akım olmaktan uzaklaşan okul, teori, model, yaklaşım veya araştırma programının bir veya daha fazla bileşeni de yeni ana akım olan teoride yer alabilmektedir. Yani ana akım olmak herhangi bir iktisat okulunun kendisiyle sürdürdüğü bir özellik olmamakta, ana akım olmak değişmezken ana akım olan okul, teori, model, yaklaşım veya araştırma programları süreç içerisinde değişmektedir. Bu tanımlama, her kriz döneminden sonra belirli bir okulun değişimini takip etme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Örneğin; 1973 krizinden sonra bu krizin 1873 krizinden sonra ana akım olan haliyle Neoklasik okulda nasıl bir tahribata neden olduğu veya Neoklasik okulun 1973 krizinden sonra ne gibi teorik yenilikler gerçekleştirdiğini takip etmeye gerek kalmamaktadır. Çalışmamızda ana akım iktisat teorisinin tanımlanması amacıyla benimsediğimiz yaklaşım, halihazırda literatürde iktisat okulları Yeni Klasik, Yeni Keynesçi gibi adlandırmalarıyla yer aldıkları için çalışmamızın örgüsüne uygun düşmektedir. Özetle, krizler ile ana akım iktisat teorileri arasındaki ilişkiyi incelediğimizde ana akım iktisat teorisi, içeriği açısından ele alındığında değişen, fakat ana akım olma özelliği açısından değişmeyen bir sahne olmaktadır. Diğer ifadeyle “ana akım” değişmeyip “iktisat teorisi” değişim göstermektedir. Ne var ki ikinci bölümde ele alınacağı üzere, “ana akım” ve “iktisat teorisi” terkiplerinin bilimsel, politik ve fikri temellerle birbirine bağlanarak yol alması nedeniyle, bu iki söz öbeğini birbirinden ayırarak incelemek zorlaşmaktadır.

1.4. Makroiktisat Tarihi Anlatıları

Makroiktisat teorisinin tarihini inceleyen eserler, bu alt disiplindeki değişim alanlarını farklı bakış açılarından belirlemeye çalışmışlardır. İlk bakışta teorisinin zaman içerisinde izlediği yolu analiz araçlarına, teorisyenlere, politik gelişmelere dayandıran açıklamalar getirirler de anlatının çerçevesini çizen sorular, makroiktisat teorisinde değişimin hangi alanlarda olduğu ve bu sorunun devamında anlatıyı detaylandıran teori tarihinin neden tecrübe ettiği yolu takip ettiği şeklindedir.

Makroiktisat tarihi anlatıları sınıflandırma, adlandırma ve etkili unsuru belirleme konularında benimsenen perspektiflerle oluşturulmuştur. Makroiktisadi teoriler

tarihinin nasıl sınıflandırılacağı sorusuna okul, isim, teori ve model; nasıl adlandırılacağı sorusuna devrim-karşı devrim veya durağan; hangi tür unsurdan etkilendiği sorusuna ise içsel veya dışsal unsurlar cevapları verilmiş, bu cevaplar da makroiktisat tarihi anlatılarını şekillendirmiştir. Bu anlatılar yöntemlerine göre incelendiğinde ana akım iktisat teorisindeki tahribat ve inşa süreçlerinin sebepleri ve yapıları hakkındaki açıklamalar da bir araya getirilebilmektedir. Bu nedenle makroiktisat teorisinin tarihine yönelik açıklamaları, ana akım iktisat teorisinin tarihiyle ve tanımıyla bağdaştıracak şekilde ele almak gerekmektedir.

Teori tarihini oluşturan parçaların belirli kalıplara yerleştirilmesi için kullanılacak ölçüleri sorgulamaya yönelik bilimsel tartışma yapmanın ne yöntemi ne de bu yönteme ulaşmanın imkanı tartışılabilirdi için ana akım olmuş iktisadi teorileri okul olarak değerlendirmenin imkansız olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak temsilciler bu kalıpları kabul etmemişlerdir. Friedman'ın kendisini yöntem açısından Marshallcı olarak tanımlamasına karşılık Lucas bunun ne anlama geldiğini tam olarak bilmediğini, yine de kendisini Marshallcı olarak görmediğini belirtmiştir.⁵⁶ Buna ilave olarak tarihsel bilgi, matematiksel teorik dil gibi sıkça ortak ilkeler olarak öne sürülen özellikler, okulları tanımlamada yeterli görülmemiştir. Hatta aynı okul içerisinde bile ayrıştırmalar yapılmıştır. Örneğin Pareto ve Walras'a Lozan Okulu adı altında bir düşünce okulu içerisinde yer vermenin hatalı olduğu ileri sürülmüştür.⁵⁷

Ancak teori tarihçelerinde belirli özellikleri derleyip toplamak, belirli başlıklar altında yapılmıştır. Diğer ifadeyle bu başlıklara, tarihçeyi oluşturan malumattan daha fazla önem verilmiştir. Bu durum ana akım iktisat teorisi tarihçelerinin okul, model, teori, teorisyen, yöntem, varsayım, teorik dil, politika sonucu gibi başlıklar altında incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

⁵⁶ Brian Snowdon ve Howard R. Vane, **Modern Makroekonomi: Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, s. 252.

⁵⁷ Pascal Bridel and Florenzo Mornati, "General Equilibrium as a Branch of Metaphysics", **Revue economique**, C. LX, No: 4, 2009, p. 870.

Tablo 1.2: Makroiktisat Tarihi Anlatılarının Türleri

Perspektif	Anlatı
Sınıflandırma	
<i>Makroiktisat tarihinde gelişmeler hangi ölçütlere göre sınıflandırılmalıdır?</i>	Okula göre Teoriye göre Teorisyene göre Modele göre Tarihsel Döneme göre
Adlandırma	
<i>Makroiktisat tarihinin seyir şekli nasıl gerçekleşmiştir?</i>	Devrim-Karşı Devrim Durağan
Etkileyen Unsur	
<i>Makroiktisat tarihinde hangi gelişmeler etkili olmuştur?</i>	İçsel Unsurlar Dışsal Unsurlar
Kriz etkisi	
<i>Makroiktisat tarihinde krizler etkili olmuş mudur?</i>	Anlatılar farklı perspektiflere sahip olsalar da hepsinde iktisadi krizlerin makroiktisat teorisinin seyrine etkisi kabul edilmiştir.

1.4.1. Sınıflandırma

Makroiktisat tarihi anlatılarının büyük çoğunluğu belirli dönemlerde ana akım olan iktisadi teorileri incelerken okul, teori, model veya teorisyene dayalı sıralamalar yapmışlar, bazen bunlardan sadece birini bazen de birkaçını farklı ağırlıklarda bakış açısı kabul edip, bunun üzerine makroiktisat teorisinin tarihini açıklamışlardır. Buna ilave olarak okul, teori, model veya teorisyene dayalı sıralamanın makroiktisat teorisi

tarihçesini gereksiz kesintilere uğratacağı ve dönemsel eğilimini yansıtmayacağı düşüncesiyle dönemlendirmeyi esas alan anlatı benimsenmiştir.

1.4.1.1. Okula Göre Sınıflandırma

Makroiktisat teorisi tarihi, belirli bir teorileştirme perspektifinin uygulama perspektifiyle karışımı sayesinde oluşan “okullaşma” aracılığıyla iktisat okullarına başvurmaktadır. Ancak okulları anmaları, diğer sınıflandırmalara ağırlık vermelerine engel oluşturmamaktadır. Sözgelimi makroiktisat teorisi tarihinde 1970’li yıllar “Yeni Klasik okul” terimine yer verilerek incelenen de varsayım, yöntem, model, politika önerileri gibi ayırt edici ilave bilgilere ihtiyaç duyulmuştur. Bir okulun oluşumunda bu varsayım, yöntem ve modellerin belirleyici olduğu düşüncesi ise okulların tanımlanmasında sıkça yer verilen özelliklerin teori tarihini açıklamak için yeterli olmadığı itirazıyla karşılaşmıştır. Bu nedenle farklı anlatıları karşılaştırırken bu anlatılarda okulların isimlerine yer verilmesini değil, sınıflandırmalara ağırlık verilmesini öne çıkarmak gerekmektedir.

De Vroey ve Malgrange makroiktisat tarihinde dönemleri belirlerken iktisat okullarını temel almış ve Keynesçi ve Yeni klasikçi makroiktisadi belirli başlıklar üzerinden karşılaştırmıştır. Bu başlıklar, Keynesçilikten Yeni Klasikçi makroiktisada evrilmeyi gösterdiği ve tarihsel devamlılığı vurguladığı için yazarlar açısından teorik dönüşümde hangi alanların belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu alanlar; araştırma gündemindeki değişimi ve ana çalışma nesnesini göstermesi nedeniyle makroiktisadın temel amacı, temel model, ana çalışma nesnesini belirleyen unsuru göstermesi nedeniyle arz ve talebin nispi rolü, ücret-istihdam ilişkisi, mikro-makro ilişkisi, beklentiler, ekonometrik modelleme, metodoloji, dalgalanmanın doğası ve politika sonuçları şeklindedir.⁵⁸ Bu yaklaşım içerisinde iktisadi okullar amaç, model, yöntem ve politika sonuçları aracılığıyla farklılaştırılarak sınırları belirlenmiş ve böylece makroiktisadi teorinin tarihi açıklanmış olsa da bu ayrımlardan sadece

⁵⁸ De Vroey, Michel and Malgrange, Pierre, **a.g.e.**, p. 12.

birisine bağı kalınarak makroiktisadın tarihi takip edilmemiştir. Şu halde De Vroey ve Malgrange'ın tarihçesi, okula göre sınıflandırılan anlatıların örneğı olmaktadır.

1.4.1.3. Teorisyene Göre Sınıflandırma

Leijonhufvud, makroiktisat teorisinin tarihi gelişimini karar ağacı benzetmesiyle inceleyip, makroiktisadi teorileştirmenin takip edilebileceğı alternatif yolları değerlendirmiştir. Buna göre teori tarihinde etkili olan iktisatçılar, çağdaşlarını belirli seçimlerle karşı karşıya kalmaya zorlamıştır. Bu seçimler; ne sorulacağı, neyin varsayılacağı, neyin delil olarak kabul edileceğı ve hangi modellerle yöntemlerin kullanılacağı soruları karşısında ortaya çıkmaktadır. Bu sorular yanıtlanırken de disiplin içerisinde etkili olan iktisatçılar, meslektaşlarını kendi seçimlerini takip etmeye ikna etmektedirler. Leijonhufvud'a göre herhangi bir okulun takip ettiğı yol, bu türden bir seçim silsilesinden geçmektedir. Leijonhufvud'a göre iktisat teorilerinin seyrinin değerlendirilmesinde benimsenmesi gereken yöntem, bu seyri ve engellediğı alternatiflerini karşılaştırmalı olarak ele almak olmalıdır. Diğer bir deyişle varsayım dayalı alternatif bir iktisat teorisi seyri oluşturmak gerekmektedir. Bu yöntemi izlerken Leijonhufvud'a göre sorulması gereken soruların tipik bir örneğı; "Hicks'in Keynes'i yorumlamasının ürünü olan IS-LM formülasyonu, Keynes'in teorisini yoldan çıkardı mı?" şeklinde yöneltilmelidir. Bunu anlamak için bir yaklaşım teorisinin seyrini mevcut durumla sonuçlandırmak iken diğer yaklaşım mevcut durumdan farklı olarak geçmişe alternatif bir teorik inşa rotası bulmak ve daha verimli olma ihtimali olan farklı tercihleri ve bu tecihlerin oluşturacağı teorik inşa rotasını incelemektir.⁵⁹

Leijonhufvud, makroiktisat tarihi incelemelerinde dönemlerarası bağı kurabilmek için iktisatçıların kendi dönemlerinde dünyayı algılama biçimlerinin bilinmesi gerektiğini ve doğru karşılaştırmının dünya görüşlerinin tarihsel bağlama oturtulmasıyla yapılabileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlam, metodolojik seçimleri etkilediğine göre teorik inşayı da etkilemektedir. Leijonhufvud'un teori tarihini

⁵⁹ Leijonhufvud, Axel, "Hicks, Keynes and Marshall", pp. 143-144.

açıklamada tercihlerin önemini ortaya çıkarmasının bir nedeni, 20. yüzyılda makroiktisat teorisinde değişim içerdiği tespit edilen evrelerin farklı bir yöne dönme ihtimalinin olup olmadığını sorgulamaktır. Leijonhufvud’a göre bilimsel veya diğer entelektüel değişimlerin rasyonel yeniden inşası faaliyetleri bir vazgeçilmezlik havası üretmektedir. Öyle ki bu tutum iktisadi aktörlerin davranışının rasyonel hale getirilmesini anımsatmaktadır. Rasyonel davranış konusundaki ısrar, teorileştirmede rasyonel davranışın kaçınılmazlığının peşin bir sonuç olarak benimsendiği izlenimini uyandırmaktadır. Bu açıdan bilimsel değişimin açıklanmasında geriye dönük rasyonel yeniden inşa ile iktisadi modellemede bireyin davranışının rasyonel inşası arasında benzerlik bulunmaktadır.⁶⁰

İktisat teorilerinin seyrini metodolojik seçimlerin sonuçları olarak kabul eden Leijonhufvud “ana akım iktisat” ifadesini kullanmasa da bu yaklaşıma göre ana akım iktisat teorisini meydana çıkaran seçimlerin teorisyenlerin ve uygulayıcıların çoğunluğu tarafından yapıldığı açıktır. Şu halde Leijonhufvud için teori tarihsel seyrinde yanlış yönü takip etmiş olsa da bu seyir, üzerinde fikir birliğine varılan seçimlerin oluşturduğu teorinin ana akım iktisat teorisi olduğu şeklindeki tanıma karşılık gelmektedir. Böylelikle ana akım iktisat teorisi, yaygın kabul gören metodolojik seçimlerin oluşturduğu güzergahta inşa edilen teori olarak tanımlanmaktadır.

Leijonhufvud’un ana akım makroiktisat tarihindeki dönüşümü rasyonel yeniden inşayla açıklayan yaklaşıma itirazının sebebi bu tür açıklamaların teorik inşanın güncel halini veri almaları, buna ilave olarak teorinin güncel hali hakkında bir değerlendirme yapmaktan çekinmeleridir. Leijonhufvud, teorinin güncel halinin zamanında yapılan yanlış tercihler sonucu yanlış yöne ilerlediğini kabul ettiği için, makroiktisat tarihindeki dönüşümleri inceleyen çalışmalarda teori tarihini rasyonel olarak inşa etmenin teorinin güncel halinin de rasyonel olduğunu, buna bağlı olarak

⁶⁰ Axel Leijonhufvud, “Episodes in a Century of Macroeconomics”, **Post Walrasian Macroeconomics: Beyond the Dynamic Stochastic General Equilibrium Model**, Ed. by. David Colander, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 34, 45.

güncel teorinin olabilecek en olgun noktada bulunduğunu ima etmesine karşı çıkmıştır.

1.4.1.2. Modele Göre Sınıflandırma

Colander'e göre Neoklasik-NeoKeynesçi sentez veya IS-LM sentezciliği olarak adlandırılan dönemde IS-LM modeli hem ortak bir öğretim aracı olma hem de farklı ekollerden iktisatçıların yaklaşımlarını haklılaştırma işlevi görmüştür. Sentez döneminde ana akım iktisadi analizin kısa dönemi Neo-Keynesçi, uzun dönemi ise Neoklasikçidir. İhtilaf döneminde ise Klasik, Monetarist veya Keynesçi olmak fark etmeksizin iktisatçılar IS-LM modeline karşı olsalar da ana akım içerisinde kalmak için bu modeli kullanmışlardır. Böylelikle ana akım makroiktisat teorisini değiştiren hareket yine ana akımın içinden doğmuştur. Bu hareket Yeni Klasikçi devrimin mikrotemel çalışmalarından, Friedman ve Modigliani'nin dönemlerarası optimizasyon çalışmalarından ve son olarak dengesizlik Keynesçiliği çalışmalarından etkilenmiştir. Yeni Klasik araştırma programı kendisinden önce ana akım olan standart yapısal makroekonometrik modellere alternatif olabilecek bir teorik inşa için başlangıç noktasını rasyonel beklentiler varsayımında bulmuştur. Bu varsayım da Yeni Klasik devrimin yerleşmesini ve 1980'lerde ana akım olmasını sağlamıştır. Yeni Keynesçiler rasyonel beklentiler ve genel denge modellerine dayanan metodolojik yaklaşımı kabul ederken eski kuşak Keynesçiler bu yaklaşımı kabul etmemiş, IS-LM modelini ve büyük ölçekli yapısal makroekonometrik modelleri kullanmaya devam etmişlerdir. Bu iktisatçılar 1990'larda meslekten emekli olunca da Keynesçiliğin eski hali yalnızca ders kitaplarında ve IS-LM eksenli yaklaşımlarını terk etmeyen makroiktisadi politika uygulayıcıların zihninde kalmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde ise modern teorik makroiktisadi araştırmada ve politikaya dair düşüncede ana akımı tanımlamak için Yeni Keynesçi, Yeni Klasik ve Reel Konjonktür terimleri nadiren kullanılmış, bunun yerine dinamik stokastik genel

denge sentezi olarak adlandırılan yeni bir sentez oluştuğu konusunda fikir birliğine varılmıştır.⁶¹

De Vroey ve Pensieroso'ya göre 1970-2000 yılları arasında makroiktisattaki değişimlerin en önemlisi Keynesçi IS-LM pradiğmasının tahtından indirilmesi ve bunun yerine, merkezinde işsizliğin değil büyüme ve konjonktürel dalgalanma çalışmalarının yer aldığı yeni bir paradigmanın gelmesidir. Bu dönüşüm Lucas'ın çalışmasıyla Yeni Klasik makroiktisat olarak gelmiş, ardından Kydland ve Prescott'un Reel Konjonktür teorisiyle yeniden biçimlenmiştir. 2000'li yılların başında ise bu  izgi Neoklasik büyüme teorisi ve dinamik stokastik genel denge modelleri adı altında yoluna devam etmiştir.⁶²

 ktisadi teorilerin ana akım konuma yerleştiğinin bir göstergesi de bu teorilerin iktisat öğretiminin bir parçası olan ders kitaplarında edindiği yerdir. Bu nedenle ana akım iktisat teorisinin dönüşümü, ders kitaplarındaki dönüşüm üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

De Vroey ve Hoover'a göre IS-LM modeli  kinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yirmi beş yıllık dönemde makroiktisada egemen olmuştur. 1970'lerin başında ortaya çıkan Yeni Klasik makroiktisat, bu egemenliği önce eleştirmiş ardından yenilgiye uğratmıştır. Buna rağmen IS-LM modeli varlığını s rd rm ştir. Lisansüstü  ğretimde veya son dönemdeki makroiktisadi araştırmalarda merkezi bir rol  stlenmese de lisans düzeyindeki ders kitaplarında yerini korumakta ve uygulamalı makroiktisatta yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Buna ilave olarak IS-

⁶¹ David Colander, "Post Walrasian Macroeconomics: Some Historical Links", **Post Walrasian Macroeconomics: Beyond the Dynamic Stochastic General Equilibrium Model**, Ed. by. David Colander, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 55-67.

⁶² Michel R. De Vroey and Luca Pensieroso, "Real Business Cycle Theory and the Great Depression: The Abandonment of the Abstentionist Viewpoint", **Contributions to Macroeconomics**, C. VI, No: 1, Article 13, 2006, p. 1.

LM modeli, hükümet politikalarına dayanak oluşturan makroekonometrik modellerinin çoğunun kavramsal temelinde bulunmaya devam etmektedir.⁶³

1970-2000 yılları arasındaki dönem için makroiktisat ders kitaplarının içeriğindeki değişime dayanarak makroiktisat alanındaki değişimi inceleyen Heijdra'ya göre 1970'lerin ortalarında lisans ve lisans üstü seviyede önde gelen ders kitaplarında IS-LM modeli varyasyonları ve uzantıları kapsamlı uygulamalarıyla yer almıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise IS-LM modeli orta seviyedeki ders kitaplarında yer alsa da ileri seviye lisansüstü ders kitaplarından neredeyse tamamen kaldırılmıştır. Bu doğrultuda geçmiş dönemle karşılaştırıldığında ekonominin talep yönüne olan vurgusuyla bir zamanlar hakim olan IS-LM modelinin literatürdeki ağırlığının son yıllarda düşüşe geçtiği ileri sürülmüştür. Heijdra'ya göre IS-LM modelinin ders kitaplarındaki yerinin daralmasında 1970'lerdeki rasyonel beklentiler devrimi etkili olmuştur. Bir yönüyle bu devrimin bir sonucu olarak makroiktisatçılar açık mikroiktisadi temellere dayalı ve ekonominin arz yanına daha fazla dikkat çeken dinamik modeller geliştirmeye başlamışlardır. Bu yüzden modern lisans üstü ders kitapları, mükemmel öngörüye (rasyonel beklentilere) sahip olan ve davranışlarını dinamik olarak optimize eden temsili ajanların (hanehalkları, firmalar, hükümet) geniş kapsamlı tartışmalarını içermektedir.⁶⁴

Makroiktisat teorisinin dönüşüm sürecinde başlıca eğilimlerin öğretime etkisi incelendiğinde, bu etkinin değişen iktisadi şartların teori ve politika üzerine düşünme faaliyetini değiştirmesiyle ortaya çıktığı ve teorik dönüşümün önce lisansüstü daha sonra lisans düzeyinde müfredatla ders kitaplarına dahil edilmesiyle görünür hale geldiği öne sürülmüştür.

⁶³ Michel De Vroey and Kevin D. Hoover, "Introduction: Seven Decades of the IS-LM Model", **The IS/LM Model: Its Rise, Fall and Strange Persistence**, Annual Supplement to Volume 36 History of Political Economy, Ed. by. Michel De Vroey and Kevin D. Hoover, Duke University Press, Durham and London, 2004, p. 1.

⁶⁴ Ben J. Heijdra, **Foundations of Modern Macroeconomics**, Oxford University Press, New York, 2003, p. 677.

Froyen'e göre 1960'lardan önce yüksek öğretim müfredatında konjonktürel dalgalanma, para ve bankacılık dersleri bulunurken, daha sonra Genel Teori'nin etkisiyle ders kitapları eşliğinde orta düzeyli makroiktisat dersleri müfredatlara dahil edilmiş, 1960'ların sonları ve 1970'li yıllar boyunca Keynesçi model tüketim teorisi, yatırım teorisi ve para talebini içerecek şekilde detaylandırılmıştır. Büyüme teorisi ise Solow'un 1956 yılında kaleme aldığı Neoklasik model hattında seyretnmiştir. Politik konular, Monetarist bakış açısından değerlendirilirken teorik yapı Keynesçi kalmaya devam etmiş, bu yapı içerisinde Monetarizme özel bir durum olarak yer verilmiştir. 1973-74 ve 1979 yıllarında meydana gelen arz şoklarının ardından makroiktisat teorisinin son durağı ile ders kitabı modeli arasında bir boşluk oluştuğunu öne sürenler, gerçekleşen iktisadi olaylardan çıkarılacak önemli dersleri ana akım öğretime dahil etmeye başlamışlardır. Bu dönemde Monetaristler ile Keynesçiler arasında süregelen politik tartışma yoğunluğu, yerini Yeni Klasikçiler ile Keynesçiler arasındaki makroiktisadi teorinin mikroiktisadi varsayımları içermesi gerektiği düşüncesi etrafındaki teorik tartışmalara bırakmıştır.⁶⁵

1970'lerde meydana gelen makroiktisadi gelişmelerin ardından, toplam arz-toplam talep çerçevesi ders kitaplarında birleştirici unsur olarak yer almıştır. Ders kitabı modeline arz şokları, Friedman ve Phelps'in doğal oran teorisi ve Yeni Klasik teori dahil edilmiştir. Ne var ki 1980 ve 90'lı yıllarda ortaya çıkan teorileştirmeler bir yandan Yeni Keynesçi modellerin çok çeşitli olması, diğer yandan Reel Konjonktür modellerinin dinamik genel denge düzeneği bu çerçeve için sorun oluşturur hale gelmiştir. 1990'ların sonuna gelindiğinde ise ders kitaplarının bir kısmı eski ve yeni çalışmalardan seçmeci (eclectic) yöntemle model türetirken, diğer kısmı seçenekçi (alternativist) yöntemle farklı yaklaşımları ayrı ayrı sunmuştur. Öte yandan Barro gibi, gerçekleşen makroiktisadi sorunları incelerken bu yaklaşımlardan birine bağlı kalmayı sürdürüp, teorik gelişmeleri dahil etmeyi ait olduğu gelenekle

⁶⁵ Richard T. Froyen, "The Evolution of Macroeconomic Theory and Implications for Teaching Intermediate Macroeconomics", **The Journal of Economic Education**, C. XXVII, No: 2, 1996, pp. 108-111.

sınırlandırıcılar da olmuştur. Froyen'e göre ise birleştirici (unifying) ana gövde, konjonktürel dalgalanma teorisindeki iki gelenek olan Klasikçilik ve Keynesçilik olmalıdır.⁶⁶

1.4.1.4. Tarihsel Döneme Göre Sınıflandırma

Colander'a göre Genel Teori'nin ana akım iktisadi teorileştirmede yol açtığı dönüşüm bugünden değerlendirildiğinde, bu süreç teorik inşa yönünü geri dönülmez biçimde değiştiren ve kesintisiz olarak aynı yönde ilerleten anlamında bir devrim değil, çok yönlü dönüşüm içeren bir dönem olarak ele alınmalıdır. Çünkü Keynesçi devrimle ilişkilendirilen modellerin kullanımı ve modelleme yöntemleri sona ermiş, 1990'lı yıllarda iktisatçıların çoğu bu modelleri ve Keynesçilik etiketini terk etmiştir. Buna göre Keynesçi devrim olarak adlandırılan süreç Keynesçilikten bağımsız ve o dönem iktisat biliminin geçirdiği dönüşüme bağımlı olarak teoride, öğretimde, politikada ve ampirik çalışmalarda gerçekleşen çok yönlü bir dönüşüm sürecidir. Teori alanındaki dönüşümü 1940'lı yıllarda başlayan istatistiki çalışmalar, öğretim alanındaki dönüşümü değişen yöntemle birlikte değişen iktisat öğretimi, politika alanındaki dönüşümü ise hükümetin ekonomiyi kontrol etme kabiliyetine ilişkin görüşlerdeki değişim belirlemiştir. Colander'e göre Keynesçi devrim olarak adlandırılan bu sürecin çok yönlü yapısı hesaba katıldığında, bu süreç ortak amaç ve görüş sahibi benzer zihinlerin ürünü anlamıyla bir devrim olarak değil, geniş kapsamlı bir terim olarak "Keynesçi" teriminin altına yerleştirilmiş bir gelişmeler kümesi anlamıyla ele alınmalıdır.⁶⁷

Blanchard, makroiktisadın tarihini açıklamada devrim ve karşı devrimler yerine bilginin doğrusal birikimine odaklanması nedeniyle üç döneme ayırmıştır. Buna göre 1940 öncesi dönem, para ve konjonktür teorilerinin ayrı kollardan yürütüldüğü; 1980'e kadar olan dönem, IS-LM modelinden dinamik genel denge modellerine kadar olan makroiktisat disiplini biraraya getiren çerçevenin kurulduğu; 1980

⁶⁶ A.e., pp. 112-113.

⁶⁷ Colander, David, a.g.e., pp. 50-51.

sonrası dönem ise eksik rekabet, nominal ücret ve fiyat ayarlamaları, asimetrik bilgi gibi alanlardaki araştırmalar sayesinde teorik verimliliğe ulaşıldığı dönemdir.⁶⁸

1.4.2. Adlandırma

Bu anlatıları ayıran diğer özellik, makroiktisadi teoriler tarihinde ana akım olma sürecinde teoriler arası geçişin nasıl adlandırılacağını belirlemektir. Bir kısım anlatı makroiktisat tarihini, teoriler arası geçişin sıçrama yapmayan ve durağan bir ritme birikerek ilerleyen bilgi sayesinde gerçekleştiğini kabul ederek açıklamıştır. Diğer anlatılar ana akım olma yolunda teoriler arası geçişi devrim-karşı devrim örgüsüne bağlı kalarak nakletmiştir.

1.4.2.1. Durağan Seyir Anlatısı

Stigler, iktisat biliminin yeni fikirleri dahil etmesi için gerekli olan şartların tartışmalı olduğunu kabul etmiş ve kendi bakış açısından farklı şartlar ileri sürmüştür. Bununla birlikte iktisat bilimi ile yeni fikirler arasında gerçekleşen alış-veriş sürecinin devamlılık gösterdiğini savunmuştur.⁶⁹

Blanchard'a göre de makroiktisadın 20. yüzyıldaki süreci, devrim-karşı devrim şeklinde değil, oldukça durağan şekilde sıçrama yapmadan ve birikerek gelmiş olan toplam bilgiyle yol almıştır. Bu açıdan Blanchard, iktisadi teorinin tarihi ile ilgili çalışmalarda çoğunluğun benimsediği devrim-karşı devrim anlatısını kabul etmemiştir. Teori tarihi yazınında teorik değişimde etkili olan unsurları içsel veya dışsal olarak sınıflandırma konusunda görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, Blanchard'ın anlatısı iktisat teorisinin içsel olarak, disiplinin bilimsel kümesinde yer alan öğelerle geliştiğini ileri süren anlatılara bir örnek oluşturmaktadır.⁷⁰

⁶⁸ Olivier Blanchard, "What Do We Know about Macroeconomics That Fisher and Wicksell Did Not?", **The Quarterly Journal of Economics**, C. CXV, No: 4, 2000, p. 1376.

⁶⁹ George J. Stigler, "Nobel Lecture: The Process and Progress of Economics", **Journal of Political Economy**, C. XCI, No: 4, 1983, p. 537

⁷⁰ Blanchard, Olivier, **a.g.e.**, p. 1375.

Taylor’a göre makroiktisattaki gelişmeler karşıt fikirlerin yer değişimiyle ve şiddetli devrim ve karşı devrimlerin tekrarıyla değil, fikirlerin kademeli şekilde evrilerek gelişmesiyle gerçekleşmiştir. Taylor, makroiktisatta 1980’lerde yaşanan gelişmelerin ana hat makroiktisadi modeli, yani politika merkezli çalışan makroiktisatçıların ekonomiye dair düşünme yöntemlerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu yargının bir örneği olarak rasyonel beklentilerin yaygın kabul görmesi incelenmiştir. Buna göre rasyonel beklentilerin kabulü Lucas, Sargent ve Wallace’ın 1970’lerin başında rasyonel beklentileri makroiktisadi araştırmaya dahil etmesiyle başlayan politika etkinsizliği tartışmalarından rasyonel beklentilerin genel kabul görmesine kadar geçen yaklaşık on beş yıllık bir süreçte kademeli olarak gerçekleşmiştir.⁷¹

1.4.2.2. Devrim ve Karşı Devrim Anlatısı

De Vroey, makroiktisat tarihinde Keynesçi teoriden Yeni Klasikçi-Reel Konjontür teoriye geçişi devrim olarak adlandırmıştır. Keynesçi IS-LM modelinden dinamik stokastik genel denge makroiktisadına geçilmiştir. Böyle adlandırılmasının sebebi, disiplinde normal bilim döneminin çözilemeyen kalıcı sorunlarla bozulma döneminin gerçekleşip ajandanın ve araştırma yöntemlerinin yeni yönlerle yönelme hareketinin başlamasıdır. Bu geçişte etkili olan unsurlar ana akım çerçeveden hoşnutsuzluk, yeni teknik araçların hazırda olması ve teorileştirme güzergahı için bir yön belirlemektir. Yeni Klasik-Reel Konjontür devriminde bu yönün kabulleri, denge disiplinine ve teorinin uygulamacılıktan (pragmatism) üstün olduğunu kabul etmek gibi sabit yönlemsel ilkelere bağlı kalmaktır.⁷²

Snowdon ve Vane’e göre modern makroiktisat teorisinin tarihi devrim ve karşı devrimler süreçlerinden geçmiştir. Modern makroiktisat teorisinin gelişiminde Keynes’in oluşturduğu ana akımdan sonra ortodoks (Keynesçi ve Monetarist) ve yeni (Yeni Klasik ve Yeni Keynesçi) şeklinde sınıflandırılabilir okulların yer aldığı

⁷¹ John B. Taylor, “The Evolution of Ideas in Macroeconomics”, **The Economic Record**, pp. 185-189, C. LXV, No: 2, 1989, p. 185.

⁷² Michel De Vroey, “The New Classical/Real Business Cycle Macroeconomics: The Anatomy of a Revolution”, **IRES Discussion Paper**, No: 2009-26, 2009, p. 19.

sürekli bir Klasik-Keynesçi karşıtlığı bulunmaktadır. Klasik ve Keynesçi fikirlerin Neoklasik sentezi 1970’li yıllara kadar mal ve para piyasaları ile toplam arz ve toplam talep analizleri çerçevesiyle ders kitaplarında ve mesleki tartışmalarda ana akım olarak yerini sürdürmüştür. Monetarist teori stagflasyon dönemine daha iyi açıklama getirmiş olsa da 1980’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde paranın dolanım hızının istikrarlı izleğinde keskin düşüş gözlemlenmesinin ardından Monetarist para talebi fonksiyonu başarısız görülmüş ve Yeni Klasik teori ile ondan etkilenen Reel Konjonktür teorisi öne çıkmıştır. 1980’lerde Reel Konjonktür ve Yeni Keynesyen teoriler arasındaki ayrışmanın sonrasında yeni Neoklasik senteze doğru yaklaşma gerçekleşmiştir.⁷³

1.4.3. Teori Tarihini Etkileyen Unsurlar

Yine makroiktisat tarihi anlatılarını ayıran diğer bir yöntem, iktisat teorisinin değişim sürecini teşvik eden unsurların kökeni ve disipline mesafesi bakımından belirlenmesidir. Teorinin ana akımındaki değişimi içsel unsurlara dayandıranlar, genellikle bu değişime yöntem seçimi, akademik yapı, teorisyenin benimsediği fikirler gibi bilimsel disiplin kümesinde yer alan unsurların neden olduğunu, dışsal unsurlara dayandıranlar ise değişime iktisadi olaylar, politika üretme ihtiyacı, diğer disiplinlerden teknik gelişmeleri ithal etme gibi disiplin kümesi dışındaki unsurların neden olduğunu ileri sürmüşlerdir.

1.4.3.1. İçsel Unsurlar

Makroiktisadın seyrini konu edinen anlatılar, iki yaklaşıma mesafeleri bakımından sınıflandırılmışlardır. Bu yaklaşımların birincisi makroiktisadın seyrinin tek yönlü teknik bir ilerleme olduğunu, ikincisi ise makroiktisadın kendine özgü içsel dinamikten etkilenerек hareket ettiğini savunmaktadır. Laidler’a göre makroiktisat her ne kadar 19. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşen olaylara verilen geçici yanıtlar serisi olmaktan çıksa da çağdaş olaylar makroiktisadın gelişiminde etkisini

⁷³ Brian Snowdon ve Howard R. Vane, **Modern Makroekonomi: Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, Efil Yayınevi, Ankara, s. 614-618

sürdürmeye devam etmiştir. Bunun sebebi çağdaş olayların politika tercihleri üretmesi yanında makroiktisadın evrilen teorik içeriğinin ampirik olarak test edilme imkanını da sağlamasıdır. Laidler’a göre makroiktisadın yatkın olduğu devrimler, ekonominin nasıl işlediği, hangi politikanın uygulanabileceği ve bu soruları cevaplandırmada hangi analitik ve ampirik yöntemlerin kullanılması gerektiği ile ilgili disiplin içi tartışmalarda çoğunluğun fikrinde meydana gelen hızlı değişim dönemleri olarak değerlendirilmelidir. Bu dönemlerde belirli fikirler bir süre için gözden kaybolmakta ancak sonraki dönemde tekrar ortaya çıkmaktadır. Bunun bir örneği, genel fiyatlar düzeyindeki veya milli gelirin nominal değerindeki değişimlerin paranın dolaşım miktarındaki değişimden kaynaklandığı şeklindeki görüşün 16. yüzyıldan beri bu tür bir dönemsel seyir takip etmiş olmasıdır.⁷⁴ Bu yaklaşıma göre makroiktisadın tarihi, teorik inşa sürecinde yapılan disiplin içi tercihlerin sonuçlarını yansıtmaktadır.

Makroiktisadın tarihine yöntemsel seçimlerin sonuçları olarak bakan görüşlere göre bu seçimlerin yapıldığı dönemlere geri dönüldüğünde makroiktisadın bugün çıkmaza girdiği noktadan farklı bir sonuca ulaşmayı sağlayabilecek alternatif güzergahlar gösterilmektedir. Bu yaklaşıma göre makroiktisadın önüne çıkan engeli aşması için aynı yöntemsel duruşta ısrar edip zorlaması hatadır. Bunun yerine engelin kaynağına, yani geçmiş dönemdeki yanlış yöntem seçimine dönülmesi ve onun yerine uygun bir yöntemin seçilmesi, böylece farklı bir teorik inşa güzergahı oluşturulması gerekmektedir.

1.4.3.2. Dışsal Unsurlar

Woodford’a göre Büyük Buhran’dan sonra ana akım olan teori, Keynesçi kısa dönem ile Walrascı uzun dönemi kaynaştırarak Keynesçi makroiktisadın önemli unsurlarını bireysel optimize edici davranışla analiz eden Neoklasik Sentez’dir. Keynesçi iktisadın krizi 1960-1980 arası yükselen enflasyonun Keynesçi ortodoksiye

⁷⁴ Laidler, “2009-2 Lucas, Keynes and the Crisis”, **Department of Economics Research Reports**, 2009-2, London, ON: Department of Economics, University of Western Ontario, 2009, p. 2.

eleştirilere sebep olmasıyla ortaya çıkmış ve ortak hareket olarak anti-Keynesçiliği doğurmuştur. Woodford'a göre bu karşı çıkışın özellikleri aktivist istikrar politikasına karşı olmaları, piyasanın kendini düzeltme kapasitesine inanmaları ve Keynes öncesine dönüş amacını benimseyerek politikada ve akademideki Keynesçi hakimiyete karşı olmalarıdır.⁷⁵

David Romer'a göre makroiktisatta yeni olaylar ve araştırmalar eski görüşlere şüpheyile bakılmasına ve yeni fikirlerin, modellerin ve testlerin oluşmasına meydan vermektedir. Romer'ın yazdığı ders kitabına yazdığı önsözden, ilk basıldığı tarih olan 1996 yılından 2019 yılına kadar olan dönemde ana akım iktisadi teorinin öğretimindeki değişim tespit edilebilmektedir. Buna göre 1990'lı yılların sonunda makroiktisadi araştırmanın ana odağı para politikasının ortalama enflasyon ve istikrar politikası üzerindeki etkisi olmuştur. Bu dönemde finansal krizler ve faiz oranları üzerindeki sıfır-alt sınıra fazla önem verilmemiştir. Ayrıca Romer, kanonik Yeni Keynesçi model diye adlandırılan üç denklemin yakın dönemde geliştirildiğini ve halihazırda bir araya getirilemediğini ifade etmiştir. Buna ilave olarak ülkeler arası gelir farklılıklarında kurumların rolüne ilişkin önemli ampirik çalışmaların 1990'lı yıllarda makroiktisatta ağırlığının bulunmadığını belirtmiştir.⁷⁶

Teorik değişime sebep olan unsurların seçimi, aynı zamanda teoriler arası geçişin nasıl adlandırılacağına seçimiyle de yakından ilişkilidir. Makroiktisat tarihinde teoriler arası geçişi durağan bir süreç olarak kabul eden anlatılar, eski ana akım teori ile yeni ana akım teori arasındaki yer değişiminin daha çok içsel unsurlara dayandığını ileri sürmektedirler.⁷⁷ Dışsal unsurların etkili olduğunu savunanlar ise teorinin tarihini genellikle devrim ve karşı devrim süreçleriyle açıklamışlardır.⁷⁸

⁷⁵ Michael Woodford, "Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics", **Conference Paper**, Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century, Library of Congress, Washington, 1999, pp. 5-14.

⁷⁶ David Romer, **Advanced Macroeconomics**, McGraw Hill, 5. bs., 2019, p. xvii.

⁷⁷ Blanchard, Olivier, **a.g.e.**, p. 1375.

⁷⁸ Milton Friedman, "The Counter-Revolution in Monetary Theory", **IEA Occasional Paper**, Institute of Economic Affairs, No: 33, London, 1970, p. 3.

Bu ayrımla birlikte iktisadi teorilerin dönüşümünde hangi unsurun içsel veya dışsal olarak kabul edileceği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Örneğin, iktisat disiplininin diğer disiplinlerden ithal ettiği araçlar, bazen teorik değişime etki eden dışsal unsurlar arasında bazen de dışsal veya içsel unsurlardan ayrı olarak teknik gelişmeler arasında sayılmıştır.⁷⁹

Bu tartışmaların temelinde ise iktisat biliminin gelişme kaydedip etmediği sorusu yer almaktadır.⁸⁰ Eğer iktisat biliminin tarihsel seyri iktisadi bilginin durağan ve birikimli artışıyla gerçekleşmişse, iktisat biliminin temel açıklayıcı yapısı değişmeksizin zaman içerisinde gelişme gösterdiği varsayılmaktadır. Diğer yandan iktisat bilimi devrim ve karşı devrim süreçlerini takip ediyorsa iktisat biliminin gelişmesi sorunu öncelik sıralamasında geriye düşmekte, bu sorun devrim veya karşı devrimi gerçekleştiren açıklayıcı yapıları temsil edenlerin konumlarına göre cevaplandırılmaktadır.

Ana akım iktisat teorisi tanımında zaman, konu ve temsil temelli tanımlamaya yer verilirken makroiktisat tarihi anlatılarında sınıflandırma, adlandırma ve etkili unsurlara yer verilmiş olması, ana akım iktisat teorisinin tarihçesi aktarılırken tanımının merkeze alınmış olmasından, makroiktisat teorisi tarihçesi aktarılırken ise tanımının inceleme dışı bırakılmasından kaynaklanmıştır.

İktisadi krizlerin teori tarihindeki yeri açısından içsel veya dışsal unsur olarak sınıflandırılması tartışmalı olmakla birlikte teorileştirmeyi etkileyen bir unsur olduğu düşüncesi yaygın kabul görmektedir. Böylece iktisadi krizlerin etkisini göz önünde bulunduracak bir teori tarihi açıklamasında iki öncül; ana akım iktisat teorisinin öğretimde ve uygulamada yaygın teori şeklinde tanımlanması ve krizlerin teorisinin tarihsel seyrini etkilemesi olmaktadır. Şu halde teori tarihinin bu iki öncülle tutarlı

⁷⁹ M. De Vroey, “Lucas on the Lucasian Transformation”, **Discussion Paper**, 2010-32, IRES, 2010, p. 13; Franco Sergi, “The Standard Narrative on History of Macroeconomics: Central Banks and DSGE Models”, **Annual Meeting of the History of Economics Society**, Toronto, 22-25 2017, p. 2.

⁸⁰ Michael Woodford, “Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics”, **Conference Paper**, Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century, Library of Congress, Washington, 1999, p. 2.

biçimde açıklanması gerekmektedir. Bir kısım görüşte ana akım iktisadın dönüşümü içeriğinde yer alan okulların teorileştirmelerine sabitlenmekte, bu nedenle ana akım iktisadın devamlılığı gözardı edilmektedir. Böylece iki temel kabul arasında uyumsuzluk oluşmaktadır. Diğer kısımda ise ana akım teorisinin krizden dolayı eleştirildiği ve yerine farklı yönde bir teorileştirmenin gerektiği savunulmaktadır. Fakat bu çalışmalar da teorik tahribatı ana akım iktisat teorisine yöneltip, inşayı ana akım dışı teoriden beklemektedirler. Her iki yaklaşım da ana akım iktisat teorisi ve içeriği arasında dönem içerisindeki değişimi, ana akım iktisadın bütün olarak değişimi sürecine yerleştirmemektedir. Bu nedenle anlatılardaki tarihsel perspektif değişmektedir. Bu problemin bir uzantısı olarak, ana akım iktisat teorisini dönüştüren unsurların belirlenmesi de zorlaşmaktadır. Buna teorisinin tarihine yönelik tespitlerde bir dönemin yönteminin diğer döneme uygulandığı zaman ortaya çıkan tutarsızlıklar da eklenmektedir. Bu sorunu oluşturan ise bakış açısı ve yöntem ilkelerinin keyfi seçimi değil, bu seçimlere sadık kalınmamasıdır. Bu seçimlere sadık kalmanın zorunlu olmadığını ortaya koyan bir yöntem ileri sürülebilir. Ne var ki teori tarihi anlatılarında bu türden çok yöntemli çerçeveye de yer verilmemektedir.

İncelenen teori tarihi anlatılarında ana akım iktisat teorisi tanımları esasında uyuşsa da farklılık ana akım iktisat teorisi tanımının farklı konuma yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece krizlerin teorik dönüşüme etkisine verilen anlam farkından kaynaklanan sorun ana akım iktisadın tanımına da sirayet etmektedir. Teori tarihini açıklamada krizin etkisi hesaba katıldığında ana akım iktisat teorisi, içeriğindeki değişime rağmen varlığını sürdüren teori olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanım ve krizlerin etkili olduğu tarihçe arasındaki bağ kurulduğunda, ana akım iktisat teorisinin teori tarihini belirleyici gücü, içerdiği teorilerin belirleyici gücünden yüksek iken diğer anlatılarda tam tersi durum geçerlidir. Ana akım iktisat teorisinin bu iki konumdan birine yerleştirilmesi tanımını etkilemektedir. Başka bir deyişle, ana akım iktisat teorisinin farklı tanımlarda aynı şekilde ifade edilmesi, bu tanımların aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Ana akım iktisat teorisi tanımına verilen anlamı belirleyen unsur, bu tanımın teori tarihini açıklamada yerleştirildiği konuma bağlı olmaktadır. Böylece aynı şekilde ifade edilmiş olan ana akım iktisat teorisi tanımları da farklı konumları nedeniyle farklı tanımlar haline gelmektedir. Bu

çerçevede iktisadi krizler, ana akım iktisat ve teorik dönüşüm arasındaki bağına krizlerin teorik dönüşüme etkisini gösterecek şekilde kurulma imkanı doğmaktadır. Bu imkanı araştırmak için ana akım iktisat teorisinin geçirdiği tarihsel aşamalar için öne sürülen farklı açıklamaları karşılaştırmak gerekmektedir.

1.5. Ana Akım İktisat Teorisinin Değişimine Yönelik Açıklamalar

Bu bölümde ana akım olmanın koşulları ve bu koşulların sağlanmasıyla oluşan ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyriyle ilgili tartışmalara yer verilecektir. Diğer ifadeyle iktisat teorisinde ana akımın oluşumunun ve seyrinin nedenleri üzerine yürütülen tartışmalara yer verilecektir. İkinci bölümde ise bu tartışmalara bağlı olarak, ana akım iktisat teorisinin elde ettiği konuma yerleşmesi ve tarihsel seyrinde etkili olan temeller ayrı ayrı ele alınacaktır.

Bilimsel ilerlemede etkili olan unsurlara teorik açıklama getirme çabaları, iktisat bilimine de uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımın devamı olan ana akım iktisadi teorilerin dönüşümünü açıklayan çalışmalarda da teoriler arasında yapılan tercihlerin sebepleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda iktisat teorisinin tarihsel seyrinde teorik tahribat ve inşaa süreçlerini etkileyen unsurların hangileri olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmalarda teorik dönüşümün gerçekleştiği dönemlerde bir veya daha fazla unsurun etkili olup olmadığı, eğer olduysa bu unsurların içeriğinin değişip değişmediği incelenmiştir. Aynı zamanda teorinin dönüşümünü etkileyen unsurlar arasında kökenleri açısından farklı ayrımlar yapılmıştır. Teorik dönüşüm dönemlerinde eski teorilerin yerlerini geri dönülmez biçimde yeni teorilere bırakıp bırakmadığı sorgulanmış, yeni teoriler arasındaki seçimin döneme uygunluk, ampirik uyum, teorik açıklama gücü veya mantıksal tutarlılık arasında hangi özelliğine göre yapılacağı üzerine açıklamalar getirilmiştir. Bu bölümde ana akım iktisat teorisinin değişim sürecini açıklama girişimleri ele alınacaktır. Ardından kriz dönemlerinin ve bilimsel, politik ve fıkri temellerin teorik tahribata yol açarak dönüşüm ihtiyacını artırmada ve iktisadi teorinin yeni ana akımını belirlemedeki etkisi değerlendirilecektir.

Bilimsel ilerlemenin yapısını açıklamayı amaçlayan teoriler, iktisat bilimine de uyarlanmıştır. Bu çalışmalarda iktisat biliminin tarihinde modası geçmiş fikirlerin

mutlak bir şekilde azledilip edilmediği, teorik modellerin tahminleriyle deney ve gözlem sonuçları arasındaki uyumsuzluğun değişime yol açıp açmadığı, bu değişimin tek bir teori öncülüğünde gerçekleşip gerçekleşmediği ve yalnızca bir dönem için geçerli olup olmadığı tartışılmıştır.⁸¹

Niehans'a göre iktisadi teorinin ana akımının seyri kısmen politik, ideolojik, toplumsal ve iktisadi gibi dışsal unsurlarla, kısmen iktisatçıların matematiksel yeterliklerinin artışıyla, kısmen de iktisat bilimine tahsis edilen kaynaklarla belirlenmektedir. Bununla birlikte çoğu zaman ana akım iktisadi teorinin seyri mevcut teorideki mantıksal hataların teşhisinden kaynaklanmaktadır. Ancak Niehans'a göre bilimin tarihindeki çoklu keşif dönemleri göz önünde bulundurulduğunda teorik değişimin gerekirciliğe (determinism) bağlı bir şekilde gerçekleştiği zannedilebilmektedir. Bunun yerine analitik parçaların ana akıma dahil oluşu, bir tür entelektüel piyasada uygulamaya dönük iktisadi sorunları çözme kabiliyetleri ölçüsünde elenmeleri ve kargaşalı (chaotic), sınırsız bir fikirler piyasasından doğru veya yanlış da olsa seçilmeleriyle, özetle tıpkı biyolojik seçimde olduğu gibi gerçekleşmektedir.⁸²

Ana akım teorideki değişime neden olan unsurlarla birlikte bu değişimin sürekliliği özellikleri bakımından da açıklanmaya çalışılmıştır. Stigler'e göre bir iktisadi teorinin belirli bir dönemde iktisatçıların tarafından kabul görme süreci üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar; teorinin rakipsiz olması nedeniyle doğrudan kabulü, politik tedbire olan ihtiyaçtan dolayı kabulü ve alternatif teoriler arasında seçim yapma eğiliminden dolayı kabulüdür.⁸³

Ana akım teorinin sınanma ve onaylanma ilkeleri, ana akım iktisat teorisinin kriz dönemlerinin ardından değişimini incelemede önemli rol üstlenmektedir. Hausman'a

⁸¹ Takashi Negishi, **History of Economic Theory**, Elsevier Science Publishers B. V., Amsterdam, 1988, pp. 3-4.

⁸² Jurg Niehans, "Revolution and Evolution in Economic Theory", **Discussion Paper**, No: 92.20, 1992, pp. 21-22.

⁸³ Stigler, George J., **a.g.e.**, pp. 537-543.

göre karmaşık bir sistem olan iktisadi gerçekliğe uygulanmak üzere tasarlanmış bir teoriyi sınamak zordur. Teori ile olgu arasındaki örtüşme incelenirken, belirli şartlarda tekil nedensel unsurlarla ilgili aksiyomların sınanması mümkün olduğu gibi nedensel unsurların basit kompozisyonlarını yöneten ilkelerin sınanması da mümkündür. Bu sınamaların sonucunda ise teorinin çalışıp çalışmadığı görülmektedir. Bununla birlikte iktisadi gerçeklik söz konusu olduğunda ele alınan sistem açık ve karmaşık olduğu için teori ve olgu arasında tam bir uyum değil, yaklaşık bir uyum olacaktır. Hausman'a göre teori ve olgu arasındaki bu yaklaşık uyum teorinin değeri, belirgin uyuşmazlıkların nasıl açıklanacağı ve teorinin nasıl geliştirileceği hakkında net bir yargıya varmak için yeterli olmasa da teorinin onaylanması için yeterli olmaktadır.⁸⁴

Bir teorinin inşadan ana akıma doğru yol alması, teorinin seçilmesiyle gerçekleşmektedir. Teoriler arasında yapılan seçim sonucunda oluşan ana akım teorideki dönüşümde krizler ve bilimsel, politik ve fikri unsurların etkisini incelemeden önce teori seçimine neden olan unsurlarla ilgili olarak ileri sürülen farklı görüşleri de aktarmak gerekmektedir.

Mackie'ye göre teori seçimi, bir fikir veya teorinin yayımlanmasının öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşamayı içermektedir. Teori genellikle gerçekleşen olaylar arasındaki ilişkileri sade bir biçimde açıklayabilmek amacıyla oluşturulan birbiriyle ilişkili modeller kümesi veya ahenkli bir aksiyom dizisi olarak tanımlanmaktadır. Teori seçiminin araştırma konusu ise disiplin içerisinde faaliyet gösterenlerin bu fikir, hipotez veya teorileri kabul etmesini sağlayan unsurlardır. Mackie'ye göre ana akım olan teorilerin seçiminde, prestijli dergilerde yayımlanmayı sağlaması açısından bir çalışmanın ufuk açıcı ve tartışmaları teşvik edici olması önem kazanmaktadır. Bununla birlikte araştırmanın sunuluş tarzı, yazarın itibarı, politik ve akademik gruplaşma gibi disipline özgü unsurlar da etkilidir. Mackie'ye göre bu unsurlar

⁸⁴ Daniel M. Hausman, "Confirming Mainstream Economic Theory", **Theoria: An International Journal for Theory, History and Foundations of Science**, SEGUNDA EPOCA, C. XIII, No: 2, 1998, p. 276.

fikirlerin dolaşım hızını artırmakta ve diğer araştırmacılar tarafından ortak bir teorik araç olarak kullanılmasında ve teorinin seçilme sürecinin ulaştığı son nokta olan doktrin aşamasına ulaşmasında belirleyicidir.⁸⁵

Hicks, iktisat biliminin tarihini incelerken teorilerin nasıl seçildiğini ve bu seçimin nasıl değerlendirilmesi gerektiğini sorgulamıştır. Hicks'e göre iktisatçıların eski fakat faydalı olabilecek teorileri geçersiz saymayıp teori tercihleri yelpazesinde bir kenarda tutmaya devam etmeleri haklı bir gerekçeye dayanmaktadır. Buna göre geçmiş dönemde teorileri reddetme kararını haklı kılan sebep, bu teorilerin “yanlış” oldukları için değil, “uygunsuz” oldukları için reddedilmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle teorinin reddedilmesinin doğru bir tercih olabilmesi, reddin sebebine bağlıdır. Bir teorinin reddedilmesini doğru kılan sebep ise teorik doğruluğun değil, teorik uygunluğun aranmasıdır. Buna göre geçmişte değinilmeden bırakılan hususlar belirli dönemlerde esas mesele haline gelebilmektedir. Bu hususlar, odak noktasını önceki dönemde önemli görülen meselelerden başka yöne çevirse, yani teorinin ilk inşa dönemindeki amaçtan farklı bir amaca sahip olsa bile gündeme getirilmelidir. Bu nedenle farklı bir teoriye ihtiyaç duyulduğunda ana akım dışı kalmış bir teorinin kullanılabileceği ihtimali göz ardı edilirse, teoriler arası tercih süreci olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu durum, teorik inşa faaliyetlerinin oluşumları esnasında farklı perspektiflerden farklı karakterlere bürünseler de iktisat bilimindeki devrimlere olanak sağlamaktadır. Hicks, doğa bilimleri ile iktisat bilimini karşılaştırdığı örneğinde, modern astronomun Batlamyus astronomisi ile artık ilgisinin kalmadığını, ancak iktisadın nesnesinde gerçeklerde tekrar edilebilen ve kalıcı özellikler olmadığını, bu nedenle eski teorilerin gelecekte kullanılma ihtimali değerlendirilirken iktisat ile doğa bilimleri arasında bir fark olduğunu hesaba katmak gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁶

⁸⁵ Christopher D. Mackie, **Canonizing Economic Theory: How Theories and Ideas are Selected in Economics**, Routledge, New York, 1998, pp. 5-6.

⁸⁶ J. R. Hicks, “‘Revolutions’ in Economics”, **Method and Appraisal in Economics**, Ed. by. Spiro J. Latsis, Cambridge University Press, New York, pp. 207-208.

Hicks'in birbirine alternatif olabilecek iktisadi teorileri doğru-yanlış ayrımı yerine uygun-uygunsuz ayrımına göre değerlendirmesi, parasal teoriyi değerlendirmesinde de geçerli olmuştur. Laidler'a göre Hicks'in parasal teoriye yaklaşımının temeli, belirli bir zaman ve mekanda doğru ve uygun olan önermelerin başka zaman ve mekanda doğru ve uygun olamayacağına olan inancıdır. Bu nedenle Hicks, Thornton ve Jevons'un teorileştirdiği parasal iktisat teorilerinin kendi dönemleri için doğru olduğunu ancak 1930'lara geldiğinde doğruluğunu yitirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Keynes'in 1930'ların ekonomisiyle uyumlu olacak şekilde para ve diğer varlıklar arasında basit bir seçim olarak inşa ettiği likidite tercihi analizinin de daha sonra geçersiz hale geldiğini ileri sürmüştür.⁸⁷

Hicks'in iktisat biliminde doğa bilimlerinden farklı olarak bilimsel devrim olgusunun farklı bir şekilde incelenmesi ihtiyacına yaptığı vurgu mutlak yanlışlama yaklaşımına bakışını yansıtmaktadır. Kriz dönemlerinde ana akım teorileri üzerine yapılan tartışmalarda büyük yer tutan teori-gözlem uyumunun gerekliliği, doğası gereği bir iktisat okulunun, söz gelimi Marjinalist Okul'un, 1929 Krizi sonrası Keynesçi makroiktisadın hücumuna uğradığında bundan böyle değer teorisi, işsizlik veya fiyatların ve ücretlerin esnekliği konularında tekrar gündeme gelmeyeceği anlamı taşımamalıdır. Bu nedenle kriz döneminden etkilenmiş olan kriz öncesi dönemin ana akım iktisat okulu, yanlış olduğu için değil dönem itibarıyla uygunsuz, teori-gözlem çelişisini açıklamada yetersiz olduğu için eleştirilmekte ve alternatif teorileştirmeler karşısında tahribata uğramaktadır. Hicks'in astronomi ve iktisadın nesnelerinin özellikleri arasında yaptığı ayrıma gelince, çıktıda gözlemlenen konjonktürel dalgalanmaların iktisadi faaliyetin tekrar eden kalıbını göstermesi açısından sürekli incelenen bir alan olmasını doğa bilimlerinin "tekrar eden" özelliğine, politik müdahaleleri ise "deneylenebilir" özelliğine benzetmek mümkündür. Bu açıdan Hicks'in karşılaştırması, iktisat bilimi ile doğa bilimleri arasında yöntem ve teori

⁸⁷ David W. Laidler, "Hicks's Later Monetary Thought", Ed. by. Hageman, H. and O. Hamadou, **The Legacy of Hicks. His Contributions to Economic Analysis**, Routledge, London, Routledge, 1994, p. 163.

değerlendirme konularında birlik olması gerektiğini savunan görüşten gelebilecek muhtemel bir eleştiri karşısında yetersiz kalmaktadır.

Roncaglia, teori tarihinin teori seçimiyle oluştuğu kabulünden hareketle iktisadi düşünce tarihinin hem çağdaş teorik araştırmanın yön duygusunu elde etme hem de güncel teorik modellerin kavramsal temellerini keşfetme konusunda faydalı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sayede modellerin altında yatan soyutlama sürecinin takip edilebildiğini ifade etmiştir. Roncaglia'ya göre teori tarihinin seyrini takip ettikten sonra ulaşılabilecek sonuçları değerlendirirken üç yön dikkate alınmalıdır. Birincisi, iktisadi araştırmaların takip ettiği yolun kesin bir gelişme yönü takip edip etmediğini incelemektir. Bu yön bir varsayımı içermektedir. Bu varsayıma göre şu ana kadar iktisadi araştırma doğrusal bir yol katetmemiştir. İkinci yön araştırmayı artan uzmanlık alanlarına, yani parçalara ayırma eğilimidir. Üçüncü yön ise, tarihsel süreçte iktisadi analizlerin oluşturduğu dizinin yeniden inşa edilmesiyle muhtemel en faydalı rotaya bir yön yoklaması yapmaktır.⁸⁸ Buna göre mevcut teorileştirme yönünün tarihçesi tekrar değerlendirilmeli ve teorik inşa başka bir güzergaha yönlendirilmelidir.

Backhouse'a göre iktisadi fikirler zaman içerisinde gelişmekte ve bu gelişim uygun tarihsel arka planın hesaba katılmasıyla açıklanabilmektedir. Bu arka plan; kültürel geçmiş, sosyolojik unsurları, politika gereksinimini, diğer disiplinlerdeki gelişmeleri ve iktisatçıların biyografik bilgilerini içermektedir. Bu arka planın üzerine inşa edilmiş olan iktisadi fikirler ise mantıksal tutarlılıkları, tarihi ve güncel bulgularla uyumları ve disiplinin gelişimine etkileri bakımından değerlendirilmektedir. Buna ilave olarak geçmiş iktisadi teoriler modern iktisat teorisi perspektifinden de değerlendirilebilmektedir. Fakat Backhouse'a göre bu değerlendirmeler teorilerin neden başarılı veya başarısız olduğunu açıklayabilse de elde ettikleri sonuçlar yetersizdir. Çünkü tarihsel bağlamı anlamak iktisadi düşüncenin dönüşüm seyrini,

⁸⁸ Alessandro Roncaglia, **The Wealth of Ideas: A History of Economic Thought**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 505-506.

yani neden tecrübe ettikleri yolla geliştiklerini açıklamak için gerekli olmakla birlikte bu durum fikirleri değil, dönemdeki bilgi ve tekniğin veri olduğu durumda iktisatçıların elde ettikleri sonuçları doğrulamaktadır.⁸⁹

Stigler'e göre Adam Smith ile modern iktisatçıların büyük çoğunluğunun çalışma sahaları, hemen hemen aynı genişliğe sahiptir. Buna göre belirli istatistiki problem türleri gibi bazı dar alanlar iktisatçıların güncel ajandasında yer alsa da disiplinin sınırları geniş anlamıyla çok değişmemiştir. Bu geniş alan içerisinde canlanan ilgi alanları ve önemli kabul edilen iktisadi değişkenleri etkileyen problemlerin belirleniş şekli zaman içerisinde bir salınım göstermiştir. Başka bir deyişle iki yüz yıl içerisinde iktisadi teorilerin kapsadığı çalışma sahasının genişliği çok fazla değişmezken, yıllar içerisinde bu sahadaki belirli konulara verilen önem değişmiştir. Örneğin; 1830'larda yapılan bir iktisadi çalışma nüfus tartışmasını dışarıda bırakmazken, 1930'larda nüfusa yoğunlaşan çalışmaların sayısı azdır. 1825'te iktisadi büyüme tartışma alanları arasında ön sırada yer alırken, 1900'de neredeyse görmezden gelinmiş ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekrar eski konumunu elde etmiştir. Bu durumda Stigler'e göre temel soru, faal çalışma alanları ve teorik tahribata neden olan eleştiri hatlarının ne dereceye kadar güncel iktisadi olaylardan ve iktisat politikalarından etkilendiğini sorgulamak olmalıdır.⁹⁰

Stigler'e göre güncel iktisadi olaylar ve politikaların iktisadi teorilere etkisini ele alan yaklaşımın 20. yüzyıldaki aşırı örneğini Werner Stark temsil etmektedir. Stark'a göre modern iktisat, kökeni olan toplumsal ve iktisadi gerçeklikten yansıyarak, kendisinden önceki teorilerle aynı şekilde doğrudan tarihsel gelişimin basit bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Stigler, Stark'ın yorumu kabul edildiğinde, Ricardo'nun 1817'deki emek-değer teorisini değerlendirmeye zorlamasının sebebi olarak 1817-1820 arası artan makineleşmenin örnek verilebileceğini ifade etmiştir. Fakat

⁸⁹ Roger E. Backhouse, **Interpreting Macroeconomics: Explorations in the History of Macroeconomic Thought**, Routledge, New York, pp. 1-4.

⁹⁰ George J. Stigler, "The Influence of Events and Policies on Economic Theory", **The American Economic Review**, C. L, No: 2, 1960, p. 36.

devamında Stigler bu değerdendirmerin aksini gösteren bir örnek olarak Ricardo'nun aynı değerdendirmerini 1817 ve 1820'de, ayrıca 1819 senesinde de yayımladığını belirtmiştir. Ayrıca Stigler, iktisat teorisinin profesyonel bir disiplin olmasının ardından gelen süreçteki gelişiminde, teorik dönüşümdeki rolü açısından güncel iktisadi çevreye etkisiz ve tesadüfi bir rol biçmiştir. Buna göre Ricardo'nun rant analizinde olduğu gibi analitik gelişmeye etkisi olan asıl iktisadi olayın varlığı açık bir şekilde tespit edilse bile söz konusu iktisadi olay iktisadın profesyonel bir disiplin olması nedeniyle mevcut olaylardan gittikçe uzaklaşacak şekilde problemi sahiplenmekte ve onu tekrar formülleştirmektedir. Öyle ki problemin aslı ile yeni dönemde kullanımı arasında herhangi bir ilişki kurulamayacak hale gelmektedir.⁹¹

Burada Stigler'in toplumsal ve iktisadi çevre ile iktisat teorisi arasındaki ilişkiyi sağlayan delile, teorik değişimde toplumsal ve iktisadi çevrenin etkisinin olmadığını ispat eden bir delille cevap vermesi, çalışmamızda teori-çevre örtüşmesini tespit ederken veri kabul ettiğimiz ana akım olma sürecini hesaba katmamasından kaynaklanmaktadır. Ana akım olmak, yani Stigler'in kendisiyle aksini ispata çalıştığı delil, çevresel değişimden önce teorik değişimin gerçekleştiğini gösteren bir delildir. Fakat Stigler'in teori-çevre ilişkisinde aşırı kabul ettiği Stark'ın yorumunu reddederken kullandığı delilin geçerli hale geldiği mantık kurgusunda, teori-çevre ilişkisi açısından çevrenin mutlaka teoriden önce geldiği varsayılmaktadır. Halbuki teori çevreden önce gelmiş olsa da bu durum söz konusu teorisinin ana akım olması anlamına gelmemektedir. Ricardo örneği çalışmamızda uyguladığımız yöntemle açıklandığında, Ricardo'nun değerdendirmerinin çevreyle ilişkisini değerdendirirken başlangıç noktası olarak bu teorisinin literatürde ilk kez sahne almasını değil, ana akım olmasını kabul etmek gerekmektedir. Bu nedenle ana akım olmak ile teori-çevre arasındaki etkileşimin bağına kurmak için farklı bir yöntem ihtiyacı duyulmaktadır. Ana akım olmak, teori-çevre etkileşiminde tek belirleyici veya etkisiz bir unsur olarak ele alınmamalıdır. Bu seçimlerden biri yapıldığı ve bu kurguya krizlerin etkisi

⁹¹ A.e., pp. 37-41.

de eklendiği takdirde ana akım iktisadi teorilerin seyrini açıklamada tutarlılığı sağlamak zorlaşmaktadır. Çünkü unsurlar arası ilişki karmaşık haldeyken bu ilişkiyi bir dönemin ana akım teorisini verecek şekilde düzenlemek gerekmektedir.

John Maurice Clark, iktisat teorisinin gelişiminin hem döneminin meselelerini ve koşullarını hem de entelektüel çözümlerin devinirliğini yansıttığını ileri sürmüştür. Clark'a göre Ricardocu problemlere yeni cevaplardan oluşan ve akademik birlik dönemini gösteren Marjinalizme dönüşüm süreci, sanayileşmenin geçirdiği genişleme dönemiyle uyumlu olmuş, Marx'ın Ricardo'dan türettiği argümanlara karşı da silahlanılmasını sağlamıştır. Bunun ardından gelen kısmi reformlar, teorisinin yapısı üzerinde çok fazla etkili olmamıştır. 1930'larda da Büyük Buhran'ın etkisi teorileştirme açısından bakıldığında dönemin problemlerinden doğan teşvik edici bir unsur olmuştur. Clark'a göre bu dönemin vitrindeki figürü olan Keynes mesleki ve diğer birçok birliğin üyesi olmuş, böylelikle hem iktisatçılar arasında hem de politika ve düşünce üreten gruplar arasında etkili bir konum edinmiştir.⁹²

Wesley Clair Mitchell'e göre iktisadi doktrinlerin gelişimini inceleyen çalışmalarda, iktisat teorisindeki önemli dönüşümlerin değişen güncel şartlara verilen entelektüel cevaplar olduğu ileri sürülmektedir. Mitchell'e göre düşüncenin gelişimine katkı sunanlar arasında en çok payın verildiği iktisatçılar, kendi dönemlerinde önemli gördükleri sorunlarla derinlemesine ilgilenmişlerdir. Örneğin Malthus'un nüfus sorununa eğilmesi ve Adam Smith'in ortaya koyduğu doğal liberte sistemi mevcut olaylar karşısında oluşan entelektüel tepkilerdir. İngiliz siyasetinin Parlamento'daki değişimi, Ricardo'nun ülke üretiminin bölüşümünün nasıl belirleneceği sorununa dikkat çekmesinin teorik çalışmalarla değil, güncel olaylardan kaynaklandığını göstermektedir. Yine Ricardo'nun "bölüşüm sorununun içeriği" şeklindeki kavramsallaştırmasının doğrudan Parlamente mücadeleyle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen Stigler'e göre Mitchell, 1870'lerin şartları ve marjinal

⁹² J. M. Clark, "Some Current Cleavages Among Economists", **The American Economic Review**, C. XXXVII, No: 2, 1947, pp. 8-9.

fayda teorisinin yükselişi özelinde iktisat teorisi ve yanıt verdiği çevresel değişiklikler arasındaki ilişkiyi kurmamıştır. Bu tutumunu da iktisat teorisi ile çevresel değişiklikler arasındaki ilişkiyi arayan hipotezinin başarısızlığına değil, yakın zamanda yapılan çalışmalara karşı bir anlayış geliştirmenin zorluğuna dayandırmıştır.⁹³

Stigler'e göre iktisadi hayatın sorunlarının sürekli değiştiği kabul edilirse bilginin birikerek artması sayesinde ilerleyen bir iktisat biliminden bahsetmek imkansız hale gelmektedir. İktisat biliminin ampirik bir bilim olarak kabul edildiği yaklaşımda ise iktisadi olayları anlamayı amaçladığı ve teknik ve teorisini bu amaca ulaşmada araç olarak kullandığı ileri sürülebilir. Stigler'e göre bu durum iktisat biliminin mevcut şart ve sorunlara verilecek yanıtlara bağlı olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü her iktisatçı nesil temel bir sorunla karşılaştığında yöntemini değiştirmemektedir. Aksi halde bilginin tarihsel süreçte biriktiği sonucu reddedilmek zorundadır. Bununla birlikte Stigler'e göre iktisadi teorileştirme olağan yörüngesinin dışına çıkabilir. Örneğin, petrol krizi yeni araştırmaları artırmış olsa da Stigler bu tür sapmaların iktisat biliminde önemli bir değişiklik meydana getirmediğini öne sürmüştür.⁹⁴ Bu yaklaşıma bağlı olarak Stigler, iktisadi teoriler üzerinde güncel olay ve politikaların teorisinin seyir yönünü kalıcı olarak değiştiremeyeceğini savunmuştur.

Teorileştirme sürecinde dışsal faktörlerden biri olarak kabul edilen çevresel faktörler arasında biyografik bilgiye yer veren yaklaşım içerisinde iktisatçıların teorileri ile hayatları arasındaki bağlantıya önem verilmiştir. Ancak Coats'a göre biyografik bilgi, teorileştirmenin kökenini tarihsel olarak bağlamına yerleştirmekten ziyade edebi bir detay sağlamaktadır. Ayrıca teorileştirme tarihini incelerken kullanılacak bilginin değerini belirlemekle ilgili olarak önemi tartışma götürecek tasvir edici bir veriyle, önemi ortak kabul gören açıklayıcı bir veri arasında kesin bir çizgi çizmenin zor olduğu ileri sürülmüştür. Başka bir deyişle teorileştirme sürecinin

⁹³ George J. Stigler, "Nobel Lecture: The Process and Progress of Economics", p. 533.

⁹⁴ A.e., p. 534.

incelenmesinde bağlam ve nedensellik, veri ile sonuç arasındaki bulanık bağın kurulmasında tespiti zor da olsa önemli bir yere sahiptir. Teorileştirmenin gerekçesini ve işleyişini açıklamak amaçlandığında, iktisatçıların fikirlerini edindikleri çevreye dair bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilgi aynı zamanda fikirlerin yayılması, yani ana akım olmasıyla kökeni ve gelişimi arasındaki devamlılığı sağlamaya yardımcı olmaktadır.⁹⁵

Krizlerin ana akım iktisat teorisine etkisi açısından, bu yaklaşımın ele aldığı şekliyle biyografik veri gibi iktisadi kriz de veri olarak kabul edildiğinde, fikrin kökeni, yayılması ve gelişmesinde oynadığı rolü saptamak, verinin ve yöntemin uygunluğuna bağlı olmalıdır. Biyografik veri özelindeki bu tartışmadan hareketle bağlam ile krizler ve iktisat teorisinin karşılıklı etkileşiminden oluşan seyrin nasıl değerlendirileceğine dair belirlenecek olan yöntem önem kazanmaktadır.

Ana akım iktisatta teorileştirmenin tarihsel seyri açıklanırken benimsenmesi gereken yöntem ilkelerinin belirtilmesi gerekli olmakla birlikte, benimsenmesi halinde sorun çıkaracağı düşünülen yöntem ilkelerinin de belirtilmesi gerekmektedir. Böylece ana akım iktisatta teorileştirmedeki dönüşüm açıklanmaya çalışılırken hem yapılan kurgu hataları hem de kaçınılan yöntemlerin aslında verimli yollar gösterebileceği ortaya çıkmaktadır.

Marjinalizmin iktisat teorisi tarihindeki konumunu ele alındığında geçmiş ve gelecek arasındaki bağı kurma ve iktisat teorisi içerisinde marjinalizmi tarihsel bir bağlama yerleştirme imkanı tartışılmıştır. Coats'a göre marjinalizmin "bilimsel bir devrim"e örnek verilip verilemeyeceği tartışmasında belirleyici sorularla yol alınabilir. Örneğin; marjinal devrim kendisinden önceki dönemle arasında ne ölçüde bir kopuş sağlamıştır? Marjinalizmin merkezi kavramlarının ne kadarı önceki Klasik iktisat literatüründe de yer almıştır? Marjinalizme geçiş döneminde değerle ilgili üretim-maliyeti yaklaşımındaki açıkları onaylayan entelektüel bir kriz mi oluşmuştur? Yeni

⁹⁵ A. W. Coats, "Retrospect and Prospect", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall, 1972, p. 615.

teorilerin kabul görme sebepleri varisi oldukları teorik ve ampirik anomalileri elemeleri midir? Yoksa yeni teorilerin ana akım olmasını sağlayan sebep iktisatçıların ilgisinin o zamana kadar fark edilmemiş yeni sorunlara yönelmesi midir?⁹⁶

Bu sorularla ilişkili olarak dar anlamıyla marjinal fayda teorileştirmesinin farklı bölgelerde eş anlı olarak gerçekleşmesinin nedenlerini, geniş anlamda ise iktisadi teoriler tarihinde belirli yönelimlerin yoğunlaşmasına neden olan unsurları belirlemek üzere çeşitli açıklamalar ileri sürülmüştür. 1870'lerin başında Jevons, Menger ve Walras'ın farklı bölgelerde bulunmalarına rağmen hemen hemen eş zamanlı olarak yaptıkları çalışmalara işaretle marjinal devrim olarak adlandırılan yeni teorileştirme yöneliminin ortaya çıkış nedenleri hakkında çeşitli açıklamalar öne sürülmüştür. Buna göre söz konusu zaman diliminde eş zamanlı marjinal devrimi tetikleyen unsurlar, toplumsal ve iktisadi yapı, ortak felsefi zemin, ortak kültürel yönelim, iktisatçılığın meslek haline gelmesi ve uzmanlaşma, kapitalist iktisadi sistemi savunma amacıyla Klasik iktisattan devralınan politik temeller kümesi ve alternatif model oluşturmaya yol açan entelektüel krizdir. Her ne kadar marjinalizmin eş anlılığına ilişkin yukarıda özetlenen açıklamalar ileri sürülse de bu unsurlar ayrı ayrı incelenmiş ve etkinlikleri sorgulanmıştır. Blaug'a göre bu unsurların hiç birisi marjinal devrim olarak nitelendirilen çalışmaların ortaya çıkış nedenini açıklama konusunda yeterli değildir. Buna göre 1860'larda İngiltere, Avusturya ve İsviçre'nin iktisadi gelişmişlik düzeyleri farklı olmuştur. Ayrıca İngiltere'de faydacı-ampirist felsefenin, Avusturya'da yeni-Kantçı felsefenin ve İsviçre'de Kartezyen felsefenin yaygın olması Jevons, Menger ve Walras arasında iktisat teorisinde eş anlı bir marjinal devrime sebep olacak ortak felsefi zemin açıklamasına engel olmaktadır. Son olarak Blaug'a göre Jevons ve Walras'ın iktisat politikasıyla ilgili konularda yazdıkları arasında neredeyse ortak nokta bulunmamakta, bunun da ötesinde iktisat

⁹⁶ A.e., p. 604.

politikası ile ilgili konulara genel olarak bakıldığında Klasik iktisatçılarla Marjinalist üçlü arasında kesinti değil, devamlılık bulunmaktadır.⁹⁷

Blaug'a göre bu unsurlar, eş anlı marjinal devrimi açıklamada yetersiz kalmaktadır. Öncelikle Klasik iktisadın ücretler-nüfus mekanizması, kapitalist sistemi savunmak için yeterlidir. 1860'lı yıllarda teorik olarak Kıta Avrupa'sında ve İngiltere'de alternatif iktisadi model arayışına gerekçe olabilecek bir entelektüel kriz gerçekleşmemiştir. Kaldı ki 1860'lardan sonra İngiltere'de destek görmeye başlayan Alman Tarihçi okul bu yetkinliktedir. Bu nedenlerle 1870'li yıllarda iktisat teorisinde gerçekleştiği ifade edilen eş anlı marjinal devrim iddiasına, entelektüel kriz ortamında alternatif model olma potansiyeli, kapitalizm savunusu, farklı iktisat politikası önerileri, ortak felsefi zemin, iktisadi gelişmişlik veya toplumsal yapı gibi ölçütler tatmin edici bir açıklama getirememiştir. Ayrıca iktisadi düşünce tarihinin yeniden kurgulanışında marjinal devrimin kökenleri ile ana akım oluşu arasındaki farkların gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Bu yaklaşım içerisinde marjinal fayda devrimi, kökeni 1870'lere dayandırmaksızın, eski fikirlerin tümünden reddedilmediği, kademeli bir geçiş süreci olarak kabul edilmelidir.⁹⁸

Blaug, teorinin kökeniyle ana akım oluşunu süreç olarak birbirinden ayırmış, ancak iktisadi krizler ile ana akım teori arasındaki etkileşim sürecini ve bu süreçte yer alabilecek unsurlar arasındaki ilişkinin ana akım iktisattaki teorik dönüşümün açıklamasını mümkün kılacak bir tahsisini göz ardı etmiştir. Halbuki teorik değişimin sebebinin açıklamayı Blaug'un ayrı ayrı ele aldığı her bir unsurdan tek başına beklemek yerine fikri, politik ve teorik unsurların, hatta teorik bilgi üretme sürecini de içeren çevresel şartların farklı ölçülerde ve karşılıklı olmak üzere kriz

⁹⁷ Mark Blaug, "Was There a Marginal Revolution?", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 269-270; Lawrence Birken, "From Macroeconomics to Microeconomics: The Marginalist Revolution in Sociocultural Perspective", **History of Political Economy**, C. XX, No: 2., 1988, pp. 261-263.

⁹⁸ Mark Blaug, **İktisat Kuramının Geçmişine Bakış**, Ed. by. Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 348-349; Mark Blaug, "Was There a Marginal Revolution?", pp. 277-278.

sonrası değişen ana akım teorisi oluşumunu açıklayabilecek uygun bir tahsisiyle açıklama imkanı oluşmaktadır.

A. W. Coats, marjinal devrimi ekonomik ve sosyal bağlamında incelerken marjinal devrimin yalnızca iktisat teorisinin mantığındaki gelişimle açıklanamayacağını, teorileştirme sürecinde sosyal çevrenin de etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu etkinin nerede ve ne zaman kendisini gösterdiğini belirleyecek ikna edici bir teorisin bulunmadığını ifade etmiştir. Coats'a göre Marjinal devrim yalnızca talebe, tüketime veya sübjektif faktörlere yapılan vurgu üzerinden iktisat teorisinde bir odak noktası değişimini meydana getirmekle kalmayıp rekabetçi fiyat teorisinin detaylandırılması, değer, üretim ve bölüşüm teorilerinin birleştirilmesi, iktisat mantığının rafine edilmesi ve analizlerin matematiksel yönteminin genişletilmesini de içerecek şekilde iktisat bilimindeki tartışmalı konuları kapsamlı bir şekilde sistemleştirme amacını gütmüştür. Bu bağlamda iktisadi analiz tarihindeki bu dönüşümü açıklamak bakış açısına bağlı olduğu için öznel olsa da Coats'a göre tatmin edici bir açıklama Marjinalizmi inşa eden üç iktisatçının fikir ve tecrübelerini kuşatmalı ve entelektüel, toplumsal ve iktisadi bağlama yerleştirmelidir. Bu nedenlerle Coats'a göre 19. yüzyıl sonundaki teorik yenilik, Marjinal devrimi çevresel faktörlerle açıklayan bir teori gelene kadar beklenmeyen fakat düzen sağlayan bir gelişme (deus ex machina) olarak açıklanacaktır.⁹⁹

Stigler, marjinal analizin iktisat teorisinde ana akım oluşunu, meslekteki ana akım standartların oluşumuna dayandırmıştır. Diğer ifadeyle doğrulayıcı ampirik içeriğin artışıyla değil, entelektüel değerlerin değişimiyle toplumsal bir faaliyetin sonucu olarak ana akım olmuştur. Bu çerçevede 1800'lü yıllarda iktisadi konularda yazanlar aristokratlar, politikacılar, bürokratlar ve iş adamları olup bu kişiler de politika merkezli sorunlara önem verirken, iktisadi araştırmanın üniversiteye nakledilmesi

⁹⁹ A. W. Coats, "The Economic and Social Context of the Marginal Revolution of the 1870's", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, 1972, pp. 303-305.

sonucunda mesleğin soyut bilimsel faaliyetler aracılığıyla genel ilkelere ve temel bilgilere ulaşmayı amaçlayan bir yapıya dönüşmesi etkili olmuştur.¹⁰⁰

Hutchison'a göre ise fayda teorisi, Klasikçi yazarların serbest ticaret, tahıl kanunları, para otoritesi ve nüfus alanlarına yönelmemiş olması nedeniyle yalnızca akademik kurumlarda yer alanlarca kabul görmüştür. Bu nedenle fayda teorisi, fiyat oluşumu ve değer konularında ortaya çıkan sorunların ampirik içeriğini artırmakla ilgili olmayıp, ancak yeni akademik zihniyet uygun koşullara ulaştıktan sonra kabul görmüştür.¹⁰¹

Kauder'e göre iktisatçıların marjinal fayda teorisini, dolayısıyla Britanya politik iktisadi teorileştirmesinde kullanım değerini kabul edişinin 1870 yılına kadar ertelenmesinin iki sebebi vardır. Buna göre Britanya'daki düşüncede üretimde kullanılan emeğin maliyeti belirlediği değer anlayışının 1870'lere kadar ana akım olmasının birinci sebebi, Kalvinist teolojinin gücü ve prestijidir. Kauder'e göre bunun bir göstergesi, İtalya ve Fransa'da öznel değer teorisini benimseyenlerin Katolik, maliyet-değer teorisini benimseyenlerin ise Protestan olmasıdır. Bu gecikmenin ikinci sebebi ise 19. yüzyılın başlarında Ricardocu emek teorisinin akademik çevrelerdeki güçlü temeli nedeniyle fayda formülasyonlarının akademiye yaygınlaşmasının engellenmiş olmasıdır. Bu nedenle akademik çevrelerde yer alan fayda teorisi savunucuları, fikirlerinin kabulü için etkili bir ortamı oluşturamamışlardır. Jevons, Menger ve Walras ise kabul görmüş okullarda profesör olmalarının verdiği avantaj sayesinde akademi dışında yer alan öncüleri Gossen'in aksine olumlu karşılık görmüşlerdir.¹⁰²

Henderson'a göre bilim ve Hristiyanlığı başka unsurlardan etkilenmeyen bir ortamda seyreden entelektüel süreçler olarak ele alan yaklaşım, toplumsal, politik ve iktisadi

¹⁰⁰ George J. Stigler, "The Adoption of the Marginal Utility Theory", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 310-311.

¹⁰¹ T. W. Hutchison, **On Revolutions and Progress in Economic Knowledge**, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, p. 303.

¹⁰² Emil Kauder, "The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory", **The Quarterly Journal of Economics**, C. LXVII, No: 4, 1953, pp. 565-575.

unsurların iktisadi teori tarihini şekillendirdiğini ve bu unsurların hem emek değer teorisi hem de fayda analizlerinin gelişiminde etkili olduğunu gösteren kanıtlar karşısında yetersiz kalmaktadır. Theory of Political Economy'nin yayımlanmasından on yıl önce Jevons'a göre toplumun karşılaştığı en büyük sorun işçi sınıfının artan sayısının ve bu sınıfın yöneldiği gruplaşmaların gerçek özgürlüğü, politik ve ticari büyümeyi farkında olmadan durdurma tehlikesi üretmiş olmasıdır. Henderson'a göre bu sorun yeni bir teorileştirmeye çözülmüştür. Jevons'a göre bu teoride emek bir kere tüketildiğinde, herhangi bir ürünün gelecekteki değeri üzerinde etkisi olmamaktadır. Buna göre üretimde kullanılan emek tükenmekte ve sonsuza kadar yok olmaktadır. Ticarete ise geçmiş dönem, sonsuza kadar geçmişte kalmakta ve ticari faaliyet dönemi her seferinde yeniden başlamaktadır. Bu nedenle değer, gelecekteki faydaya göre belirlenmektedir. Bu çerçevede emek asla değerın kaynağı olmamaktadır.¹⁰³

Wieser'in Menger'in teorisini kabul etme gerekçesini açıklamasında da aynı unsurların etkili olduğu görülmektedir. Wieser'e göre Klasik okul temsilcileri ekonominin ilkelerini kendi açılarından düşünürken, pratik ilgi devletin özel ekonomiye tanınması gereken özgürlük sınırı sorusuna hasredilmiştir. Buna karşılık işçi sınıfı düşünürleri "laissez-faire"i eleştirmiştir. Wieser, toprak ve sermaye sahipleri ve işçi sınıfı arasındaki nihai ayrımın teorisinin yardımı olmadan başarılamayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda iki sınıf da pozisyonlarını bilimsel olarak genişletmeyi amaçlamıştır. Sonuçta Henderson'a göre Klasik ve sosyalist teori arasındaki çözülemeyen zıtlıklar, marjinal fayda teorisiyle ortadan kaldırılmıştır.¹⁰⁴

Henderson'un eleştirilerine cevap veren Kauder'e göre marjinal fayda teorisi ideolojik açıdan yansız olup, inşası tarihsel bağlamdan bağımsızdır. Bu yorum, fayda kavramının genel psikolojik gözlemlere dayandığı düşüncesiyle temellendirilmiştir. Bu nedenle teorik açıdan marjinal faydanın herhangi bir zamanda herhangi bir

¹⁰³ John P. Henderson, "The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory: Comment", **The Quarterly Journal of Economics**, C. LIX, No: 3, 1955, p. 473.

¹⁰⁴ A.y.

iktisatçı tarafından inşa edilme imkanı sürekli olarak varlığını sürdürmüştür. Kauder'e göre emek-değer teorisi ile belirli bir dönemin iktisadi hayatı arasında da bir ilişki kurulmamalıdır. Klasikler yalnızca mübadele oranlarını belirlemek için bir ölçüt arayışı sonucunda bu teorileştirmeye yönelmişlerdir. Kauder'e göre bu ölçüt arayışı da herhangi bir iktisadi durumdan bağımsız gerçekleşmiştir. Objektif bir değer teorisine duyulan ihtiyacın politik öneri gerektiren sorunlara yönelik çözüm arayışı nedeniyle ortaya çıktığını öne süren eleştiriye karşılık olarak Kauder, emek değer teorisine bağlılığın çözeceği bir iktisadi sorunu bulmak bir yana Smith, Ricardo ve Marx'ın bu teoriyi kullandıklarında teorik bütünlükleri içerisinde karmaşa ve tutarsızlığın baş gösterdiğini belirtmiştir. Nihayet iktisadi teorinin ana akım olmasını tarihteki toplumsal, iktisadi ve politik koşullarla ilişkilendiren Henderson'un aksine Kauder'e göre bütün kültürel ve bilimsel faaliyetlerde olduğu gibi iktisadi düşüncenin oluşturulması ile felsefi, dini ve etik kanaatler arasında ilişki bulunmaktadır.¹⁰⁵

Ana akım iktisadi teorinin tarihsel seyrine yönelik değerlendirmelerde, ana akım olmak ile teorinin seçimi arasındaki bağ aracılığıyla öncelikle teorinin tarihsel güzergahında yol almasının nedenleri sorgulanmıştır. Bu nedenlerin açıklanmasının ardından, ortaya çıkan sonuç olarak ana akım iktisadi teorinin tarihsel seyri değerlendirilip, olumlu veya olumsuz sonuçlar öne sürülmüştür. Bu sorgulamanın ve sonuca ulaşmanın temelini oluşturansa, yöntem tartışmaları olmuştur. Burada da aynı anda hem seyrin nedenleri açıklama hem de bu seyri değerlendirmeye yönelik olarak, ana akım iktisadi teorinin tarihsel seyrinde etkili olan unsurları açıklama konusuna nasıl yaklaşılması gerektiği, bu soruya nasıl doğru cevap verilebileceği tartışılmıştır.

¹⁰⁵ Emil Kauder, "The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory: Reply", **The Quarterly Journal of Economics**, C. LIX, No: 3, 1955, pp. 476-477.

İKİNCİ BÖLÜM

ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TARİHİNDE ETKİLİ OLAN UNSURLAR

2.1. Ana Akım İktisat Teorisinde Krizler Sonrası Tartışma Alanları ve Yeni Teorilerin Kabul Görme Nedenleri

Ana akım iktisat teorisinin tarihçesinde krizlerin etkisini ayırt edebilmek için teoriyi oluşturan unsurları ve bu unsurların keşfi ile ana akımda yer alması arasında geçen zamanı birlikte açıklayabilen bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşımla 1970 yılı sonrasında makroiktisadi teorisinin ana akımındaki değişim farklı bir açıdan değerlendirilebilmektedir.

Laidler'a göre makroiktisadın ilerleyişi ana akım dışında kalmış fakat halen kullanışlı olabilecek fikirler için tarihsel gelişme rotası üzerinden geri dönme eğilimi göstermiş ve bu geri gidişte de iki unsur rol oynamıştır. Bunlar; gündemdeki politika sorunlarıyla başa çıkabilme becerisi ve analitik araçların sunduğu imkanların değişimidir. Örneğin, iki Dünya Savaşı arasındaki söyleme hakim olan işsizlik sorununun ardından 1960'ların sonlarında enflasyonla mücadeleyle olan ihtiyaç, Johnson'ın "Monetarist karşı devrim" olarak tanımladığı söyleme ivme kazandırmış, Henry Thornton, Irving Fisher ve Knut Wicksell'in fikirlerine yeniden ilgi uyandırmıştır. Analitik araçların teknikteki ilerleme sayesinde araştırma hattının hızına erişmesinin bir örneği ise makroiktisatta beklentilerin ele alınış şeklinin değişiminde görülmektedir. Dışsal beklentiler 1930'larda teknik açıdan yetersiz görülen içsel beklentilerin yerini almış, 1950'lerden bu yana ise modelleme hatasının öğrenilmesi ve rasyonel beklentiler düzenlemesiyle içsel beklentiler tekrar ana akıma yerleşmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Laidler, David, "2009-2 Lucas, Keynes and the Crisis", pp. 2-3.

Friedman ve Phelps'in uzun dönem Phillips eğrisinin dikey olduğu şeklindeki görüşleri 1967'de, yani ilk dile getirildiği tarihte kabul edilmemiş, 1980'lerin başında ana akıma dahil olabilmıştır. Benzer şekilde rasyonel beklentiler okulu 1970'lerde iradi işsizliği savunmasına rağmen bu iddia 1980'li yıllara kadar modern ana akım makroiktisat teorisinde kabul görmemiştir. Bu döneme kadar ana akım teoride gayri iradi işsizliğin toplam işsizlik içerisinde önemli paya sahip olduğu ve kriz dönemlerinde bu payın hızlı şekilde arttığı savunulmuştur.¹⁰⁷

Aynı sürecin başka bir örneği rasyonel beklentiler varsayımının ana akım iktisada dahil olmasında görülmektedir. Young ve Darity'ye göre rasyonel beklentiler varsayımının kökeni, 1950'lerde başlayan ve adaptif, rasyonel ve örtük (implicit) beklentiler olmak üzere üç alternatif içsel beklenti oluşturma modelinin yer aldığı çalışmalara dayandırılmaktadır. Buna göre John Muth ve Edwin Mills ve Edmund Phelps'in oluşturduğu hat üzerinde, 1959-69 arasında önce Hirsch ve Lovell, sonra Sargent ve Prescott rasyonel ve örtük beklentiler önce mikroiktisadi düzeyde uygulanıp, mikroekonometrik düzeyde test edilmiştir. 1964-67 arasında Negishi ve Radner rasyonel beklentiler ile genel denge arasındaki ilişkiyi kurmuş, 1966'da Lucas makroiktisadi düzeyde yatırımlara ilişkin modelde beklentilerin oluşturulmasında rasyonel beklentileri dahil etmiştir. 1966-69 arasında da Phelps içsel beklentiler yaklaşımını enflasyon ve işsizlik problemleri analizine genişletmiştir. Böylece 1960'lı yıllar boyunca rasyonel ve örtük beklentilerin mikroiktisadi ve mikroekonometrik kullanımının genişletilmesiyle mikroiktisadi araştırmanın ötesine geçmiş ve 1970'lerin başına gelindiğinde makroiktisatta rasyonel beklentiler modellemesi ana akım olmuştur. Bu nedenle rasyonel ve örtük beklentilerin yayılma süreci bir devamlılık halinde gerçekleşmiş, erken dönem mikroiktisadi tarihiyle sonraki dönemde makroiktisadi kullanımı arasında bir

¹⁰⁷ Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus, **Economics**, Twelfth Edition, McGraw-Hill Book Company, 1985, p. 337.

kopukluk gerçekleşmemiştir.¹⁰⁸ Colander'a göre ise makroiktisatta dönemler arası analizin genişletilmesine ve politika analizlerinin dinamik optimal çerçeveye yerleştirilmesine imkan vermesiyle rasyonel beklentiler varsayımı 1980'lerde yaygınlaşmış, 1990'larda da standart bir varsayım haline gelmiştir. Bu nedenlerle rasyonel beklentilerin, Yeni Klasikçi teorinin ana akım olmasını sağladığı ileri sürülmüştür.¹⁰⁹ Fakat bu anlatı, ana akım iktisatta Yeni Klasik teori lehine gelişen dönüşümün neden 1980'lere kadar sürdüğünü açıklayamamaktadır.

Rasyonel beklentileri kabul etmenin Yeni Klasik iktisatçı olmanın yeter şartı olmadığı şeklindeki görüş, 1973 krizinden sonra ana akım iktisat teorisinde rasyonel beklentiler varsayımını kabul etmeyen çalışmaların da yer aldığını göstermektedir.¹¹⁰ Fakat bu görüş de dönemde Yeni Klasik iktisat okulunun ana akım iktisat teorisi içerisindeki payını tam anlamıyla yansıtmamaktadır.

Rasyonel beklentiler varsayımının Yeni Klasikçi iktisadın ana akım olmasına imkan sağlaması ile rasyonel beklentiler varsayımının Yeni Klasikçi olmaya yetmemesi görüşleri birlikte düşünüldüğünde, bu iki görüş ancak ana akım olma ile ana akım olmuş teori arasındaki farkı ortaya koymakla telif edilebilmektedir. Bu nedenle dönemler arasında teorik dönüşüme sebep olan unsurlar incelenirken, birinci bölümde ortaya koyulan dönemsellik, yani zaman perspektifi anlayışı bir yöntem olarak sürdürülmelidir. Buna göre krizleri merkeze alan dönemler arasında yapılan ve teorik dönüşümün sebepleri incelenirken, ana akım iktisat teorisi, bu teorideki değişim ve değişimin sebepleri arasında kurulan etkileşim tek bir döneme kilitlenip diğer dönem içerisindeki değişimi göz ardı etmemelidir. Bu nedenle ana akım olma ile ana akım olmuş teori arasındaki fark rasyonel beklentilerin 1960'larda keşfini, Yeni Klasik teoride yer almasını ve Yeni Klasik teorinin ana akım olmasını belirgin hale getirmekte, dönemsellik aracılığıyla da birleştirebilmektedir. Ana akım olma

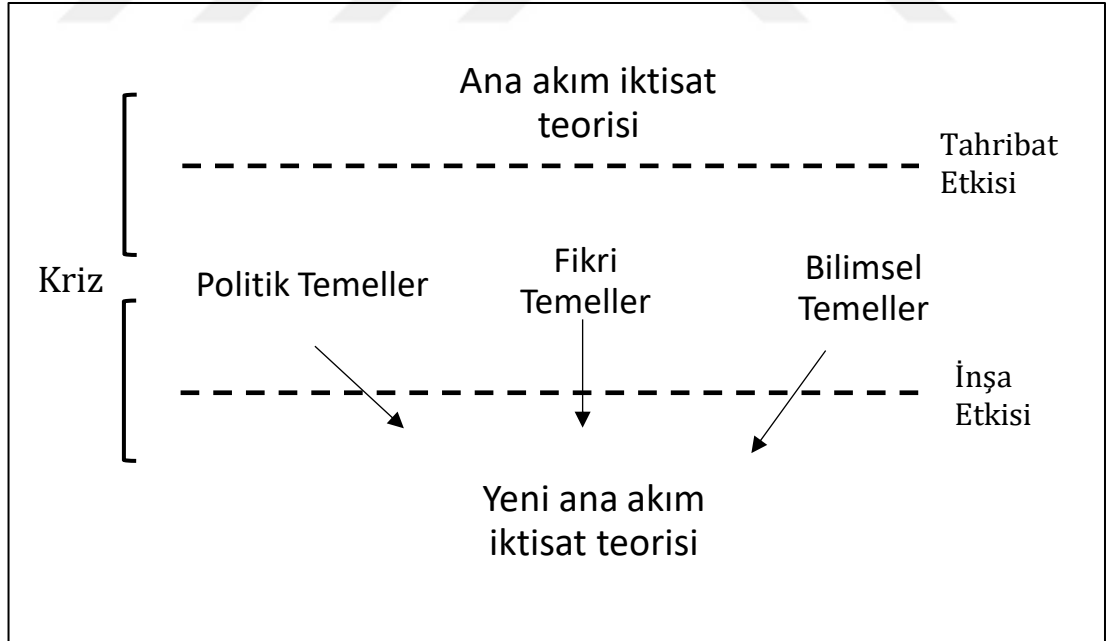
¹⁰⁸ Warren Young and William Darity Jr., "The Early History of Rational and Implicit Expectations", **History of Political Economy**, C. XXXIII, No: 4, 2001, p. 810.

¹⁰⁹ Colander, David, **a.g.e.**, p. 64.

¹¹⁰ Kevin D. Hoover, "Two Types of Monetarism", **Journal of Economic Literature**, C. XXII, No: 1, 1984, p. 58.

şeklinde adlandırılabilcek bu süreçte 1973 krizinin politik, fikri ve bilimsel temellerle hızlandırılan etkisi, rasyonel beklentilerin keşfi, makroiktisada uygulanması ve Yeni Klasik iktisadın ana akım iktisadın bir parçası olması aşamalarının gerçekleşmesini sağlamıştır. Ana akım olmuş teori ise rasyonel beklentiler varsayımını kabul eden Yeni Klasikçi programla rasyonel beklentileri kabul eden ancak Yeni Klasikçi olmayan çalışmaların toplamını oluşturan teoridir. Bu açıklamanın giderdiği sorun, 1970 sonrası ana akım iktisat teorisindeki değişimi incelerken farklı bir zaman perspektifiyle ve ana akıma dönüşen bir nitelik atfederek bakarken, 1990'a kadar olan döneme farklı bir zaman perspektifiyle ve ana akıma dönüşümünü tamamlamış bir nitelik atfederek bakan yaklaşımın bir araya geldiğinde doğurdıkları sorundur. Ana akım iktisadın anlamının değişmeyeceği, fakat içeriğinin değişeceği kabul edildiğinde bu iki yaklaşımı aynı anda sürdürülebilmektedir. Böylece ana akım iktisat teorisindeki dönüşümü teorik, fikri ve politik temellerin eş anlamlı olarak etkilediği bir süreç olarak açıklamak mümkün olmaktadır.

Şekil 2.1: Ana akım İktisat Teorisi Tarihinin Kriz ve Temellerle İlişkisi

Bu yaklaşım içerisinde ana akım iktisat teorisinin seyri politik, fikri ve bilimsel temeller şeklinde ayrılan hatların kriz dönemlerinde tekrarlanan etkileşim süreçleriyle açıklanmaktadır. Bu süreçte krizler, tahribat ve inşadan oluşan iki safhada etkinlik göstermekte, iktisadi krizin ana akım iktisat teorisi üzerinde hem

tahrip hem de inşa etkisi görülmektedir. Şekil 1’de gösterilen bu sürece göre kriz öncesi ana akım olan teori, krizin tahrip edici etkisi süreci içerisinde politik, bilimsel ve fikri temeller olarak adlandırdığımız parçalarına ayrılmaktadır. Kriz sonrası dönemde gerçekleşen tahribat sürecinde dönemin ana akım iktisat teorisi politik, ampirik, teorik sonuçları ve yöntem, varsayım, fikri zemini açısından eleştirilmektedir. Krizin inşa etkisi ise tahribat etkisinden çoğu zaman ayrılmamaktadır. Mevcut ana akım teoriye yöneltilen eleştiriler, yeni ana akım teorinin inşası için temel oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, tahribat ve inşa birbiriyle ilişkisiz konularda gerçekleşmemektedir. Bu açıdan tahribat süreci ve inşa süreci, çalışmamızda krizin birbirine bağlı fakat iki ayrı safhası olarak ele alınmıştır. Böylelikle tahribat ve inşa arasındaki içerik benzerliği de göz ardı edilmemiş olmaktadır. Krizin inşa dönemi, tahribat döneminde ayrılan parçalar olan bilimsel, politik ve fikri temellerden yola çıkmaktadır. Böylelikle yeni ana akım iktisat, krizin tahrip ettiği eski ana akım iktisatla ortak temeller üzerinden tamamlanmakta, fakat bu temellerin farklılaşmış içerikleri yeni dönemde ana akım olmaktadır. Sonuçta kriz dönemlerinde o dönem ana akım olan teori bilimsel, politik ve fikri temellerden eleştirilmekte, yeni ana akım teori de aynı temellerin farklı içerikleriyle inşa edilmektedir.

2.1.1. Bilimsel Temeller

İktisadi teorilerin ana akım konuma yerleşmesinde veya bu konumdan uzaklaşmasında ve bu hareketle ortaya çıkan ana akım iktisat teorisinin dönüşümü olayında diğer unsurlarla birlikte bilimsel temellerin etkili olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte bilimsel temeller hem temsilci teorisyenleri hem ardından gelen yorumcular hem de iktisadi teori ve düşünce tarihi yazarları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Buna göre bilimsel temeller; teorik üstünlük¹¹¹, dakiklik¹¹²,

¹¹¹ Alan S. Blinder, “The Fall and Rise of Keynesian Economics”, **Economic Record**, 1988, p. 291.

¹¹² Laidler, David, “Three revolutions in macroeconomics: Their nature and influence”, p. 13.

teknik yenilik¹¹³, mikrotemelli model geliřtirmek¹¹⁴, matematiksel yöntem¹¹⁵, alternatif politikaları değerlendirebilecek nicel aralar¹¹⁶ gibi anlamlar yüklenmiştir.

Bu başlıkta ana akım iktisat teorisinde büyük krizlerin etkisiyle gerçekleşen dönüşümlerde bilimsel temellerin ağırlığı tartışılacaktır. Bu tartışmanın iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi, makroiktisadi modellerin ve bilimsel yeterlilik için sahip olunması gereken ölçütlerin tek başına bir teorileştirmeyi yürütme kapasitesini tespit etmektir. Bu doğrultuda fikri temeller ile bu ölçütler arasındaki ilişkinin tanımlanan bilimsellik temelini nasıl etkilediği ve bunun sonucunda bir bütün olarak ana akım iktisat teorilerinin nasıl mevcut halini aldığı sorgulanmalıdır. İkincisi ise kriz dönemlerinde bilimsellik başlığı altına alınabilecek dönüşümleri, politika ve ideoloji başlıklarından ayırt etme imkanını araştırmaktır. Bunun da ötesinde belirli bir dönem için ana akım ve ana akım dışı konumda bulunan teorisyenlerin görüşleri eş zamanlı olarak incelendiğinde kriz dönemlerinde ana akım iktisatta görülen değişikliklerin sadece bilimsel, politik veya fikri temellerden kaynaklandığını ileri sürmek, kısacası teorik değişimi tek bir unsura dayandırmak, zorunlu olarak ana akım iktisat teorisinde güncel durağa varacak bir tarihsel seyir oluşturmanın getirisine rağmen oldukça karmaşık bir yapı oluşturmayı gerektirmektedir.

İktisat disiplini ile bilimsel konum arasındaki yakınlaşma bazı yazarlar tarafından 19. yüzyıl sonunda marjinal fayda teorisinin ana akım iktisada dahil edilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu ilişki için iki farklı görüş öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bu görüşler bu çalışmada benimsenen ana akım terimi ve tarihçesi yaklaşımıyla birleştirilebilmektedir. Bu görüşlerin ilkinine göre, marjinal fayda teorisinin benimsenmesi keşfinden sonra gerçekleşmiştir. Diğerine göre ise marjinal fayda teorisinin benimsenmesi, yani ana akım olması, bu teorinin iktisadı bilimsel disiplin

¹¹³ Robert E. Lucas Jr., “My Keynesian Education”, **The IS/LM Model: Its Rise, Fall and Strange Persistence**, Annual Supplement to Volume 36 History of Political Economy, Ed. by. Michel De Vroey and Kevin D. Hoover, Duke University Press, Durham and London, 2004, p. 22.

¹¹⁴ Robert E. Lucas Jr., **Models of Business Cycles**, Yrj Jahnsson Lectures, Basil Blackwell, Oxford, 1987, pp. 107-108.

¹¹⁵ Jevons, William Stanley, **a.g.e.**, pp. vi, 5.

¹¹⁶ Robert E. Lucas Jr. and Thomas J. Sargent, **a.g.e.**, p. 15.

olma statüsüne eriştirmesiyle gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle iktisat marjinal fayda teorisini benimsediği tarihlerde, diğer yandan bilimsellik statüsüne ulaşma amacını da benimsemiştir. Bu süreçte de marjinal fayda teorisini hem değer teorisini hem de iktisat disiplininin bilimsel statüye ulaştırmıştır. Bu iki görüş, teorisinin keşfi ile ana akım olması arasındaki farkı kabul etmekle ve ana akım olmada bilimsel unsura rol vermekle farklı bir bağlama yerleşmektedir. Bu bağlam, ana akım iktisat teorisini oluşturan ve önceden keşfedilmiş teorilerin kriz dönemlerinden sonra bilimsel, politik ve fikri unsurların yardımıyla ana akım olduğunu göstermektedir.

Marjinal fayda teorisinin iktisat teorisinde ana akım oluşunu bilimsellik unsuruyla bağdaştıran görüşleri değerlendiren Winch'e göre, marjinal fayda teorisinin akademide benimsenmesinin keşfinden çok daha sonra olduğunu ileri süren görüşlerle birlikte, bu teorisinin iktisadın bilimsel bir disiplin olarak yer edinmesine katkı sunduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler Klasik politik iktisattan Neoklasik iktisada geçiş sürecini farklı şekillerde dile getirmiştir. Knight, Schumpeter ve Stigler gibi tarihçiler için marjinal ilkesi ilk olarak iktisadi malların tüketiciler tarafından değerlendirilmesiyle, ardından da iktisadi nicelikleri kapsayacak şekilde geliştirilerek uygulanmasıyla sahne almıştır. Böylece bu tarihçilere göre marjinal ilkesinin uygulanmaya başlanması iktisat teorisinin bir sanattan gittikçe artan dakikliğe sahip bir bilim haline dönüştüğünü göstermektedir. İktisatçıların iktisadi gerçeklikle ilgili açıklamalarında politikayla veya ahlakla onaylanmaktan ziyade mantıkla onaylanabilir bir anlayış benimsenmiştir. İktisadi analizin kategorileri felsefi, politik ve etik tartışmanın kabul ettiği kategorilerden farklı bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre marjinal fayda teorisıyla birlikte iktisat disiplininin bilim öncesi kalıntıları temizlenmiş ve iktisatçılar analitik aralarındaki gelişmeler ile toplumsal sorunlara karşı daha etkili çareler arasındaki amaçsal ayrımı sürdürme konusunda daha bilinçli hale gelmiştir. Böylelikle Marjinalizm, 1870'ten

sonra örgütlü biçimde yerleşmiş bir disiplin olarak iktisadın hem meslekleşme hem de uluslararasılaşma sürecini yansıtmış ve bu sürece katkı sağlamıştır.¹¹⁷

İktisat alanında bilgi üretmeyi sosyo-ekonomik koşullardan ziyade entelektüelleri doğrudan etkileyen çevresel unsurlara dayandıran görüşe göre marjinal devrim, üniversitelerin dönüşümü ve iktisatçılığın maaş alan uzman anlamında meslek haline gelişinin başlangıç noktasını oluşturmuş veya başka bir yorumla marjinalist fikirler, akademik koşulların değişmesi nedeniyle yayılmıştır. Buna göre teorisyenlerin içinde bulundukları ortam, marjinalist teori özelinde ve iktisat bilimi genelinde bir teorinin inşasında, yayılmasında ve dönüşümde etkili bir unsurdur.¹¹⁸

Marjinal fayda teorisinin benimsenmesinin ne zaman gerçekleştiğini tespit etmek 1873 krizi ile Neoklasik iktisat teorisi arasındaki ilişkiyi açıklamak açısından önem arz etmektedir. Stigler'e göre bu benimseme tavrını disiplinin giderek artan akademik niteliğe sahip olması gibi yeni değerlerin doğuşu anlamında değerlendirmek, buna alternatif bir açıklamanın eksikliği nedeniyle daha isabetli görünmektedir. Stigler teorilerin bilimler tarafından kabul edilmesinin zamanlamasının belirli bir döngüde seyrettiğini ileri süren açıklamayı kabul etmenin zorunlu olmadığını, ayrıca teorileştirme sürecinin tahmin edilemeyecek kadar değişken olduğunu veya çağdaş entelektüel ve toplumsal olgunun bu değişimler için kayda değer bir açıklama getirdiğini varsaymanın da aşılması gerektiğini vurgulamıştır. Stigler'e göre bilimin değişimine baskı yapan karmaşık ve incelikli temellerin değişen iktisadi hayatın talepleri yerine, teorik açıklamaya yönelik entelektüel taleplerin görevi haline gelmesi gerekmektedir. Stigler, örnek olarak fayda teorisinin iktisat bilimine girişinden itibaren ilk iki neslin bu teoriye ilgisini incelemiştir. Buna göre marjinal fayda teorisinin iktisat teorisyenleri tarafından kabul edilmesi ve teorik donanım olarak kullanılması marjinal fayda devriminden

¹¹⁷ Donald Winch, "Marginalism and the Boundaries of Economic Science", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 325-343, pp. 325-326.

¹¹⁸ Coats, A. W., "Retrospect and Prospect", p. 606.

neredeyse yüz yıl sonra gerçekleşmiş, dolayısıyla iktisat biliminde ana akımın dönüşümü yavaşça gerçekleşmiştir.¹¹⁹

Stigler değerlendirmesinde fiil olarak benimsenmeyi, özne olarak kural koyucu iktisatçıları kullanarak aslında bilimsel faaliyetin incelenmesinde eksen aldığı zaman algısını teorinin ortaya çıkışı bakımından değil, kabul edilmesi veya hakim olması açısından belirlemiş ve teorileştirenin etkisini de hesaba katmıştır. Bu nedenle bilimin dönüşümünden, aslında ana akım oluşunu kastettiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle bu görüşe göre iktisat biliminin dönüşümü, içerdiği değer teorisinde bir dönüşümün gerçekleşmesiyle değil değer teorisinin yeni halinin yaygın kabul görmesiyle gerçekleşmektedir. Bu tür anlam karışıklıkları nedeniyle iktisat teorisi tarihini konu edinen çalışmaların bilimsel dönüşüme verdiği anlam da karmaşık hale gelmektedir. Bu çalışmalarda genellikle dönüşüme verilen anlamı belirleyen perspektif farklı yazarlar arasında değişmekle birlikte, aynı çalışma içerisinde de değişebilmektedir.

Skidelsky'ye göre Birinci Dünya Savaşı sonrasında para ve fiyatların sergilediği düzensiz seyir, Keynes'i teorik yolculuğuna çıkaran ana sorun olmuştur. 1930'larda bu sorun kitlesel işsizliğin sürmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler farklı bir analitik yaklaşım ve reçeteyi gerektirmiştir. Özellikle Büyük Buhran'ın etkisi belirgin ve kalıcı hale gelene kadar parasal bozuklukların (monetary disturbances) normal düzey olarak görülen tam istihdam düzeyinden kısa dönemli ayrılmalar olduğuna ve bu ayrılmaların doğru türden para politikasıyla engellenebileceğine dair açık seçik bir algı yerleşmemiştir. 1930'dan sonra Keynes, yatırımdan kaynaklanan derin bozuklukların (deep disturbances) normal istihdam düzeyini değiştirebileceği fikrini benimsemiştir. Keynes'in bu koşullara karşı teorik cevabı, parasal bir ekonomide üretim teorisi (theory of monetary production) oluşturmak olmuştur. Keynes'e göre parasal ekonomilerde gelecek hakkında değişen fikirler, istihdamın yönüyle birlikte miktarını da etkilemektedir. Keynes'in bir defaya mahsus geçerli

¹¹⁹ George J. Stigler, **a.g.e.**, pp. 583-584.

olacak teori mi yoksa itibari para (credit-money) ekonomisi için genel bir teori mi inşa ettiği konusu tartışmalı olmakla birlikte, Skidelsky'e göre Keynes'in bir defaya mahsus teori inşa ettiği iddiası kabul edildiği takdirde teorisini genel olarak nitelendirmesi hatalı olmuştur.¹²⁰

Hicks'e göre Keynes, çalışmalarında çoğulcu bir yöntem benimsemiştir. Bu değerlendirmeye göre Keynes, para üzerine çalışmalarında tek bir yönetime bağlı kalmamış, Genel Teori'de ise karma bir ana yöntem benimsemiştir. Buna ilave olarak Keynes'in teori ile uygulama arasındaki bağın şekli üzerine düşünceleri hayatı boyunca değişmiştir.¹²¹ Bir başka deyişle Keynes, teori ile uygulama arasındaki bağı, teori ile yöntem arasındaki bağa oranla daha fazla önemsemiştir.

İktisadi krizlerin iktisat akademisi veya akademik iktisat üzerinde odak değiştirici etkiye sahip olduğu görüşü, kriz-teori etkileşiminde bilimsel faaliyetlerin öncü rolü ve krizin ardından sahip olduğu doğrulayıcı veya yanlışlayıcı rolüne dair önemli bulgulara ulaşmayı kolaylaştırabilir. Bu bulguya ulaşmak amacıyla yöneltilebilecek ayırt edici bir soru olarak “toplumsal gerçekliğin doğası” kavramının ana akımın şekilci modelleme vurgusunun eleştirilmesine ve krizlerin doğasını anlamaya yardımcı olmasına destek olup olmadığı sorgulanmıştır.¹²² Toplumsal gerçekliğin doğası kavramı üzerine bina edilen akademik iktisat ile krizler arasındaki bağ karşılıklı ilişkiye çevrildiği takdirde, krizlerin toplumsal bir gerçeklik olması ve bu tanımın ana akım iktisadın modelleme yöntemine yönelik eleştirilere yol açması, krizlerin akademik iktisadı dönüştürücü rolünü gösteren bir bulgudur. Ayrıca toplumsal gerçekliğin doğası, şekilci modellemecilik ile krizler arasında bir yer aldığına, ilki için olumsuz ikincisi için ise olumlu bir sonuca ulaşmaya aracılık

¹²⁰ John Maynard Keynes, **The Essential Keynes**, Ed. by. Robert Skidelsky, Penguin Books, New York, 2014, p. 135.

¹²¹ Guiseppe Fontana, “Keynes on the ‘Nature of Economic Thinking’: The Principle of Non-Neutrality of Choice and the Principle of Non-Neutrality of Money”, **The American Journal of Economics and Sociology**, C. LX, No: 4, 2001, p. 712.

¹²² Tony Lawson, **Essays on The Nature and State of Modern Economics**, Routledge, New York, 2015, pp. 113-114.

etmesi bakımından, aynı anda hem ana akım iktisadın yöntemine hem de krizlere dair izah getirmesi, kriz-teori ilişkisinin varlığını farklı bir yönden göstermektedir.

Vercelli'ye göre makroiktisat, kriz dönemlerinde teorik, politik ve düşünsel alanların birinde veya aynı anda birden fazlasında krizle karşılaşmıştır. 1960'ların sonundan itibaren Keynesçi iktisat teorisi, farklı yönlerden gelen hücumlarla sarsılmıştır. Bunlar; ampirik yönden Phillips eğrisinin, genellikle de Keynesçi ekonometrik modellerin parametrelerinin iktisadi göstergelerde öngörülemeyen değişimlere karşı istikrarsız ve dayanıksız oluşu, teorik yönden mikroiktisadi temellerin zayıflığı veya bulunmayışı, iktisat politikası yönünden de dünya ölçeğindeki iktisadi krizlerle önemi ortaya çıkan devlet müdahalelerinin eksiklikleridir. 1970'lere doğru özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni bir ortodoks yapı yekvücut olmuş, bu yapı Klasik genel denge ilkelerinden kalkan makroiktisadi önermelere dakik temeller sağlama amacından dolayı Yeni Klasik iktisat teorisi olarak adlandırılmıştır. Yeni Klasik okulun etkisi, Keynesçi okulda olduğu gibi fakat ondan daha hızlı bir şekilde akademik çevrelerden kamuoyuna ve nihayet 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarında tercih edilen makroiktisadi politikaları etkilediği siyasi çevreye yayılmıştır. Ne var ki 1980'ler boyunca bu yeni ortodoksi eleştirilerden uzak kalamamıştır. Gün geçtikçe de olgunlaşmamış ampirik, teorik ve metodolojik sorunlar Yeni Klasik iktisatçıları arasında önemli farklılıklara ve karşı pozisyon alışlara neden olmuştur.¹²³

Meltzer'e göre krizin iktisadi politikayla ilgili görüşleri değiştirdiğinin bir göstergesi, iktisatçıların 1960'ların başlarında ve 1980'lerin başlarında vardıkları sonuçların farklı olmasıdır. Fakat teoride kriz oluşturan kavrayış nadiren oluşmakta, bilgi arttıkça bu durum daha da seyrek gerçekleşmektedir. Teorik kriz ile bilgi birikimi arasındaki bağlantı, politika önerileri ile iktisat teorisi arasındaki bağlantıyla açıklanabilmektedir. Bu bağlantıda politika önerilerinin iktisat teorisinden daha fazla

¹²³ Alessandro Vercelli, **Methodological foundations of macroeconomics: Keynes and Lucas**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, pp. 1-2.

değişim geçirdiği yaygın kabul görmektedir. Politika önerileri ile iktisadi bilgi alanları arasındaki ilişkiyi açıklamak için ise çeşitli yorumlar öne sürülmüştür. Bu yorumlardan birine göre artan bilgi birikimi ve yeni araştırmaların ortaya koyduğu keşifler 1960'lardan 80'lere kadar olan süreçte politika önerilerinin hatalarını gözler önüne sermiştir. Bu yorum bir düzeye kadar zihin konforu sağlasa da Meltzer'e göre gerçeğin yalnızca bir kısmına işaret etmektedir. Meltzer, 1950'lerde ve 60'larda bazı araştırmaların önerilen ve uygulanan aktivist politikaları desteklediği ve sonraki çalışmaların bu bulgular hakkında belli şüpheleri dile getirdiği düşüncesinin kısmen doğru olduğunu, fakat politika hatalarının çoğunun bu politikaların uzun dönem sonuçlarının ve bir asırdan fazla süredir bilinen teorik ilkelerin göz ardı edilmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür.¹²⁴

Blinder'a göre 1970'lerde ana akım iktisatta Keynesçilerin makroiktisadi analiz yaklaşımlarının etkisi azalırken Yeni Klasik teorinin etkisinin artması, makroiktisadi gelişmeleri açıklama kabiliyetinden ziyade teorik üstünlükten kaynaklanmıştır. Çünkü beklentilerle genişletilmiş Phillips eğrisinden ve 1970'lerin arz şoklarından alınan dersler ana akım makroiktisadi analizlere dahil edilmiştir. Öte yandan bu düşüşte akademinin yapısıyla ilgili unsurlar da etkili olmuştur. Örneğin, Yeni Klasik teorinin teknik olarak donanımlı genç akademisyenlere daha cazip gelmesi, dönemin ana akımı olan Keynesçiliğin düşüşüne katkı sağlamıştır. Keynesçiliğin 1980'lerden sonra tekrar yükselişinin sebebi ise Yeni klasiklere karşı birikmiş olan ampirik bulgular ve teorik açıklamalarıdır. Yeni Klasik teorideki zayıflıkla birlikte, Keynesçilik de bu dönemde daha güçlü mikrotemelleri içeren modellerle yeni teorik gelişmeler elde etmiştir. Bu nedenle Blinder, 1980'lerin sonuna gelindiğinde Yeni Keynesçiliğin akademide hakim konumu elde etmesinin teorik üstünlük sayesinde gerçekleştiğini belirtmiştir.¹²⁵

¹²⁴ Allan H. Meltzer, "Monetarism and the Crisis in Economics", **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, pp. 37-39.

¹²⁵ Blinder, Alan S., **a.g.e.**, p. 278, 291.

Yeni Klasik okulun kurucu teorisyenlerinden Lucas, denge konjonktür modellerinin yükselişini, diğer ifadesiyle ana akım oluşunu üç unsurun etkisiyle açıklamıştır. Bunlar; teknik gelişmeler, dışsal olaylar ve disiplinin içsel gelişimidir. İçsel gelişmelerin örneği, makroiktisat teorisine eski Walrascı teorideki statik, hareketsiz denge yerine verideki geri dönülmez değişimleri de açıklayabilecek dinamik, hareketli denge fikrinin dahil edilmesidir. Bunun yanında Lucas’a göre söz konusu gelişmede en çok teknik gelişmeler etkili olmuştur. Öyle ki makroiktisatta ilerleme, yeni araçların ve tekniklerin eski meseleleri ele almak için keşfedilmesi ya da uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Makroiktisat teorisindeki dönüşümde özellikle iki önemli teknik yenilik etkili olmuştur. Bunlar; mühendislikten ödünç alınan yeni matematiksel araçlar ve bilgisayar bilimindeki ilerlemeyle elde edilen ve büyük ölçekli simülasyon çalışmalarını kolaylaştırmış olan artan hesaplama kabiliyetidir. Lucas’a göre geçmiş dönemdeki teorik çıkmazlar bu teknik yeniliklerin yokluğundan dolayı meydana gelmiştir. Örneğin; Keynes “Treatise on Money” eserinde konjonktürel dalgalanma teorisi inşa etme amacı gütmesine rağmen Lucas, Keynes’in bu problemlerle başa çıkabilmesi için elinde yeterli aracın olmadığını, çağdaşları gibi meseleyi sözel biçimde ele aldığını ve bu nedenle tartışmayı daha keskin ve verimli bir düzeye çıkaramadığını ileri sürmüştür.¹²⁶

Lucas’a göre Yeni Klasik makroiktisadi teorinin ana akım olmasında etkili olan iki dışsal olay ise, teorik dönüşümde nihai etkisi olmamakla birlikte 1970’lerdeki stagflasyon dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürel dalgalanmaların epeyce düzenli bir örüntü takip etmesi nedeniyle aynı olayın tekrarlanan tezahürleri oldukları fikrinin yaygınlaşmasıdır. Lucas gerçek dünyanın iktisatçıların önüne attığı yeni gelişmelere atıfta bulunsa da Büyük Buhran’la ilgili istisnai duruma işaret etmesine rağmen bütün konjonktürel dalgalanmaların birbirine benzediği öncülü

¹²⁶ De Vroey, M., “Lucas on the Lucasian Transformation”, p. 13.

nedeniyle gerçek dünyadaki gelişmelere makroiktisadın ilerleyişi veya dönüşümünü açıklamada önemli bir rol vermemiştir.¹²⁷

Sent'e göre yeni tekniklerin iktisat teorisine etkisi, rasyonel beklentiler varsayımının ana akım iktisat teorisinde yer almasının sebepleri konusunda ileri sürülen açıklamalar arasında yer almaktadır. Sent'e göre iktisatçılar, matematikçilerin geliştirdiği dönemlerarası optimizasyon tekniklerini kendi alanlarında uygulamışlardır. 1950'lerde ve 1960'ların ilk yıllarında optimal kontrol problemleri çözen ve adaptif beklentiler üreten mekanizmalarda yer alan iktisadi aktörlerin modellendiği geniş bir literatür oluşmuştur. Rasyonel beklentiler hipotezini modellere dahil etmek amacıyla kullanılan bir matematiksel teori olan klasik doğrusal (linear) tahmin teorisi 1940'lı ve 50'li yıllarda geliştirilmiş, ancak iktisatçıların analiz araçları arasına bu yıllarda girememiştir. Peter Whittle 1960'ların ortasında yayımladığı çalışmasıyla klasik lineer tahmin teorisinin iktisatçıların gündemine girmesini sağlamış, bu teori de daha sonra rasyonel beklentiler varsayımını kabul eden iktisatçılar tarafından çokça kullanılmıştır. Ana akım iktisat teorisinin tarihsel dönüşümü için sözü geçen gelişmeleri merkeze alan bu yaklaşıma göre rasyonel beklentilerin ana akım olması diğer disiplinlerde kullanılan yeni tekniklerin iktisat teorisine adaptasyonu ile mümkün olmuştur.¹²⁸

2.1.2. Politik Temeller

Politik temeller, bilimsel temellerle aynı işleve sahip olarak bir iktisadi teorisinin ana akım konuma ulaşmasında veya bu konumdan uzaklaşmasında etkili olan temellerden birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ana akım iktisat teorisi ana akım olmak açısından varlığını sürdürse de politik temeller nedeniyle içeriği değişmekte, böylelikle ana akım iktisat teorisi de değişmektedir. Ana akımda yer alan veya bu konumdan uzaklaşan herhangi bir teorileştirmenin politik temellerle

¹²⁷ A.e., p. 14.

¹²⁸ Esther Mirjam Sent, *The Evolving Rationality of Rational Expectations: An Assessment of Thomas Sargent's Archive*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 4.

gerekçelendirilmesi, politik temellerin ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyrinde etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte politik temeller farklı anlamları içermektedir. Buna göre politik temeller; politik aciliyet¹²⁹, hükümetlerin uyguladığı iktisadi politikalar¹³⁰, geniş kitlelere hitap etme¹³¹, iktisadi teorilerin teklif ettiği politik sonuçları¹³², bunların takip ettiği politik ajanda¹³³, teorisyenin iktisadi danışman olarak rolü¹³⁴, parti programına yakınlık¹³⁵ ve arka planda yer alan dünya görüşü¹³⁶ anlamlarını içermektedir.

Politik temellerin ana akım iktisat teorisi tarihine etkisini araştırırken, bu temellere verilen görev alanının sınırlarını belirtmek gerekmektedir. İlk olarak iktisadi teorilerin ana akımının politik temellerden etkilenmiş olması gibi, bu sürecin bir önceki aşamasında iktisadi teoriler de politik temelleri etkileyebilmektedir. Ancak bu etkileşim tezin inceleme alanının dışında bırakılmıştır. İkinci olarak ise politikaların iktisadi teorilere etkisini incelemek ile iktisadi etkisini incelemek arasında fark bulunmaktadır. Politikaların iktisadi etkisini araştıranlar, söz gelimi Amerikan Birleşik Devletleri'nde 1933-39 yılları arasında uygulanan programları niteleyen New Deal politikasını teorik, ampirik ve tarihsel sonuçları açısından incelerken,¹³⁷

¹²⁹ Lawrence R. Klein, **Keynesian Revolution**, The Macmillan Press Ltd., Second Edition Reprinted, London, 1980, p. 31.

¹³⁰ Roy Douglas, **World Crisis and British Decline, 1929-56**, Macmillan, London, 1986, p. 9.

¹³¹ Milton Friedman, "Keynes's Political Legacy", **Keynes's General Theory: Fifty Years On**, Institute of Economic Affairs, London, 1986, p. 52.

¹³² De Vroey, M., "The New Classical/Real Business Cycle Macroeconomics: The Anatomy of a Revolution", pp. 20-22.

¹³³ M. De Vroey, "Lucas on the Relationship between Theory and Ideology", **IRES Discussion Paper**, No: 2010-31, 2010, pp. 17-18.

¹³⁴ Thomas E. Hall and William R. Hart, "The Samuelson-Solow Phillips Curve and the Great Inflation", **History of Economics Review**, 2012, C. LV, No: 1, p. 68.

¹³⁵ Jacob Viner, "Marshall's Economics, The Man and His Times", **The American Economic Review**, C. XXXI, 1941, p. 225.

¹³⁶ Richard Chase, "The Development of Contemporary Mainstream Economics: Vision, Ideology and Theory Debate", **Nebraska Journal of Economics and Business**, C. XX, No: 3, 1981, p. 6.

¹³⁷ Robert K. Fleck, "The Political Economy of Progress: Lessons from the Causes and Consequences of the New Deal", **Economic Evolution and Revolution in Historical Time**, Ed. by. Paul W. Rhode vd., Stanford University Press, Stanford-California, 2011, pp. 311-335.

iktisadi teoriye etkisini araştıranlar politik ortamın etkisiyle iktisadi teorileştirmenin ana akıma yerleşmesini incelemişlerdir.¹³⁸

Charbit'e göre politik başarısızlık, iktisadi fikir ve doktrinlerin başarısının önüne geçmektedir. Bunun sonucunda iktisadi teori, politik başarısızlığı nedeniyle ana akım dışı kalmaktadır. Charbit'e göre bu durumun bir örneği, Fیزیokrat teorinin ana akıma giriş ve çıkışında görülmektedir. Buna göre iktisadi yapılar ve fikirlerin uzun geçmişi, tarımı ve bununla bağlantılı olarak nüfusu merkezine alan Fیزیokrasinin teorik ve doktriner başlangıcını sağlamış, fakat iktisadi ve politik olayların nispeten kısa geçmişi Fیزیokrasinin başarısızlığını göstermiş ve ana akım konumunu kaybetmesine neden olmuştur.¹³⁹ Ana akım iktisat teorisinin tarihinin açıklanmasında iktisadi krizlerin, bilimsel, politik ve fikri temellerin etkisi hesaba katıldığında Charbit'in başarı ve başarısızlık olarak ifade ettiği olaylara farklı anlamlar yüklenmektedir. Buna göre politik başarısızlık şeklinde ifade edilen olay, politik temellerin ana akım iktisat teorisini tahrip edici etkisinin ortaya çıkması, iktisadi fikir ve doktrinlerin başarısı olarak ifade edilen olay ise bilimsel ve fikri temellerin ana akım iktisat teorisini inşa edici etkisinin ortaya çıkmasıdır. Bu değerlendirmeye göre bilimsel ve fikri temeller Fیزیokrat teorinin ana akımda kalması için yeterliyken, politik temeller yetersiz kalmıştır. Böylece iktisat teorisinde ana akım konumda yer alan Fیزیokrat teori, iktisadi kriz ve politik temeller nedeniyle ana akım dışında kalmıştır.

Tinbergen'e göre geniş anlamıyla iktisadi politika, iktisadi davranışın özelliklerine işaret etmektedir. Bu anlamıyla iktisat politikası terimi iktisat teorisi branşını bütünüyle içermektedir. Bu tanım, bireylerin veya firmaların (individual firms) iktisadi politikaları söz konusu olduğunda geçerli olmaktadır. Bu türden iktisat

¹³⁸ R. Skidelsky, "The American Response to Keynes", **Keynes and Laissez-Faire**, The Third Keynes Seminar held at the University of Kent at Canterbury 1976, Ed. by. A. P. Thirlwall, Macmillan, 1991, p. 95.

¹³⁹ Yves Charbit, "The Political Failure of an Economic Theory: Physiocracy", Translated by. Arundhati Virmani, **Population**, C. LXII, No: 6, 2002, p. 872.

politikası, iktisadi tatminin en yüksek düzeye ulaştırılmasına dayanmaktadır. Dar anlamıyla iktisat politikasında ise terimin anlamı sendikalar, tarımsal veya endüstriyel organizasyonlar gibi grupların davranışıyla sınırlı olmaktadır. Tinbergen'in verdiği özel anlamıyla ise iktisat politikası kavramı, hükümetlerin iktisadi faaliyetteki rollerine işaret etmektedir. Bu yüzden Tinbergen, iktisat politikasını teorileştirmeyi amaçladığı çalışmasını hükümetlerin iktisadi politikalarıyla ilgili tartışmalara hasretmiştir.¹⁴⁰

Solow'a göre iktisadi fikirler akademi alanının dışına çıktığında, özelliklerini önemli ölçüde kaybetmektedirler. Herhangi bir olay karşısında iktisadi fikirlerin etkisi incelendiğinde, incelik ve özelliklerini kaybetmiş iktisadi fikir ile bu fikrin orijinal hali arasında büyük bir fark oluşmaktadır. Politikacılar iktisadi olayları anlamaya çalışırken, teorinin varsayıma dayalı dünyasına mesafeli yaklaşmaktadırlar. Son aşamada ise iktisadi fikirler orijinal haliyle destekleyemeyeceği politikaları destekler hale gelmektedirler. Bu nedenle iktisadi teorinin içerdiği fikirler ile politikanın ilgilendiği meseleler arasında bir boşluk oluşmaktadır.¹⁴¹

Meltzer'e göre politikacıların, iktisat teorisiyle oldukça sınırlı ilişkisi olan kısa dönemli manevralara yeltenmesi ve iktisat teorisine dayanan uzun dönemli stratejiler geliştirememesi, iktisat teorisiyle politikası arasında büyük bir açığın olduğunu göstermektedir. Buna göre bir politika bilimi olarak iktisadın temel başarısızlığı bu açığı gözden kaçırmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁴² Politikayla teori arasındaki bu açık, ana akım iktisat teorisindeki boşluğun bazen politikanın teoriyi çekmesi, bazen de teorinin politikayı çekmesiyle doldurulmaktadır. Üçüncü bölümde ana akım iktisat teorisinde değişime sebep olan iktisadi krizler, bu boşluğu ortaya çıkaran olgular olmaları açısından inceleneceklerdir.

¹⁴⁰ J. Tinbergen, **On the Theory of Economic Policy**, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1952, p. 1.

¹⁴¹ Alec Cairncross, **Economic Ideas and Government Policy: Contributions to Contemporary Economic History**, Routledge, New York, 2002, pp. 255-257.

¹⁴² Meltzer, Allan H., **a.g.e.**, p. 45.

Mankiw'e göre politik reçete sunmak amacıyla hükümetlerde görev alan iktisatçılar büyük kriz dönemlerinde baskı altında olup, iktisadi teori ve verinin yanında seçmenin tavrını ve siyasi gerçeklikleri de hesaba katan siyasetçiler için çalışmaktadırlar. Ancak Mankiw'e göre iktisatçıların amacı politik açıdan uygun olanı tahmin edip önermek olmadığı için hükümet için görev yapsalar da varsayımlarını, verilerini, modellerini ve sonuçlarını büyük bir titizlikle sunmalındırlar. Mevcut bilgiye dayanarak sorunların nedenlerini, muhtemel tedavileri içeren seçenekleri ve bu seçenekler arasında en çok işe yaraması beklenen çözümleri sunmaları gerekmektedir. Mankiw, iktisatçı ile politikacı arasında yaptığı alan ayrımı açısından Friedman'la aynı düşünceye sahiptir. Friedman'ın ileri sürdüğü üzere iktisatçının kamu politikası ile ilgili rolü “ne yapılabilir” sorusunun ışığında “ne yapılmalı” sorusuna yanıt aramak, yani mümkün tercihler arasında yer alan fakat bilgi değeri açısından kabul edilebilir standartlara sahip iktisadi bilgiye ve veriye dayanan bir seçim yapmak olmalıdır.¹⁴³

Teorinin politik sebeplerle inşa edilmesi, teorik inşanın amaçsal yöntemini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda iktisat teorisi politik amaçlara ulaşmak, bu amaçları kolaylaştırmak veya haklılaştırmak için inşa edilmektedir. İktisat teorisinin inşası için bu yöntemsel ayrım yapıldığında, ana akım iktisat teorisi için de aynı durum geçerli olmaktadır. İktisat teorisinin politik amaçları elde etmede araç olarak kullanılması, iktisat teorisine araçsal değil amaçsal bir yöntem vermektedir. Çünkü iktisat teorisinin ana akım olması, politik amacı elde etmek üzere inşa edilmesiyle gerçekleşmektedir.

Makroiktisadi tartışmalarda politikacıların uygulanması kolay olan kararlar almayı amaçlarken, iktisatçıların ise teorik inşada başlangıç noktası olarak Keynes'in deyişiyle teorik olarak tercih ettikleri ve tecrübeden uzak, donuk bir noktada konumlandıkları ileri sürülmektedir. Buna göre pratik sebeplerden dolayı makroiktisadi politikalarla ilgili kararlarda geniş ve derinlikli olarak sürdürülen

¹⁴³ N. Gregory Mankiw, “**Crisis Economics**”, National Affairs, No:4, Summer 2010, p. 32.

teorik tartışmalar, iktisatçının hangi okuldan geldiği fark etmeksizin dar bir alanda sürdürülmektedir. Fakat bu durum akademik iktisatçının hipotetik dünyasını varsaymaktan hoşlanması nedeniyle tedbirlerin ihtiyaç duyduğu sadeliği karmaşık hale getirmektedir. Konu danışmanlık yapmak olunca da akademisyenler iktisadi politikanın duyular alanında varlığını göstermekte ve talep edilen önerileri teorik çerçevede sunmaktadırlar. Bu gibi iktisadi politika uygulamalarını doğuran tartışmalar, politik temellerin teşvik ettiği teorik izahla yönlendirilmektedir.¹⁴⁴

1930'ların başında iktisatçıların politik temellerden hareket eden teorik inşa yönelimlerini değerlendiren Handman, politik ve iktisadi teorideki değişimlerin devlet müdahalesinin gelişiminin entelektüel haklılaştırmasını sağladığını ileri sürmüştür. Handman'a göre değişen entelektüel havadan ve artan toplumsal kontrol tecrübesinden etkilenen iktisatçılar bireysel ve toplumsal çıkarların farklı olduğu noktalara daha fazla dikkat göstermişlerdir.¹⁴⁵

Gruchy'ye göre Keynes, bir 20. yüzyıl liberali olarak geniş çaplı ortak bir eylemin gerekliliğine inanmıştır. Hükümete ağır sorumluluk yükleyen bir iktisadi reform programını savunmuştur. Keynes'in ifade ettiği geçiş dönemi, iktisadi anarşi rejiminden, iktisadi güçleri bilinçli olarak toplumsal adalet ve istikrar doğrultusunda idare etmeyi amaçlayan yeni rejime geçiştir. Bu nedenle olumlu devlet aksiyonuna oldukça fazla ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Keynes'in önerdiği program, kendi deyişiyle liberal sosyalizmdir. Ancak Gruchy'ye göre bu sosyalizmin manası, alışlagelmiş manasından farklıdır. Keynes'in yüklediği manasıyla sosyalizm, özel mülkiyet ve teşebbüsü iktisadi hayatın temel nitelikleri olarak korumayı amaçlamıştır. Keynes, mali ve parasal kontrolleri, vergi reformunu, gelirin yeniden bölüşümünü, tüketimi teşvik etmeyi, nüfus kontrolünü ve yatırım sürecinin devlet

¹⁴⁴ Gerhard Michael Ambrosi, **Keynes, Pigou and Cambridge Keynesians: Authenticity and Analytical Perspective in the Keynes-Classics Debate**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2003, p. 429.

¹⁴⁵ Max Handman vd., "Economic History-The Decline of Laissez Faire", **The American Economic Review**, C. XXI, No: 1, Supplement, Papers and Proceedings of the Forty-third Annual Meeting of the American Economic Association, 1931, p. 6.

tarafından düzenlenmesini desteklemiştir. Ancak bu kontroller, önde gelen iktisadi bir kurum olan özel mülkiyeti saf dışı bırakacak bir biçimde yürütülmemelidir. Keynes, Fabian sosyalistlerini devlet sosyalizmi etiketi altında aşırı güçlü devlete ve nihayetinde kişisel özgürlüklerin yok edilmesine sebep olacakları düşüncesiyle eleştirmiştir. Keynes'in asıl isteği, sosyalizm olmasa da bir tür düzenlenmiş kapitalizmdir. Keynes'in arzuladığı şekliyle, düzenlenmiş de olsa kapitalizmde birey ve bireyin seçim özgürlüğü, inancı, düşüncesi ve düşüncesini ifade edişi, girişimi ve mülkiyeti korunmalı ve bunlara saygı duyulmalıdır.¹⁴⁶

Walras, Menger ve Jevons, marjinal faydayı teorileştirdikleri meşhur çalışmalarından sonra en fazla para konusuna eğilmişlerdir. 1886'da Walras "Para Teorisi" başlığıyla yayımladığı çalışmada iktisadi analizlerinde marjinal faydayı kullanmanın geçerliğini kabul eden iktisatçılardan oluşan bir tür okul temsilcileri listesi yayımlamıştır. Bu listeye birlikte Walras, değer tartışmasında marjinal faydayı analiz aracı olarak kullananlara unvan veren ilk kişi olmuştur. Bunun ötesinde, odağını değer tartışmalarından para teorisine çevirdiği gibi, adını koyduğu okulun gitmesi gereken güzergahı da telkin etmiştir. Walras'a göre teori bundan sonra uygulamalı iktisada ışık tutmalı ve böylece ne sosyalistlerin ne de muhafazakarların yapamayacağı şekilde kendisinin ve marjinal faydanın sırrına vakıf olan diğer iktisatçıların iktisadi reformları tahkim ve tesis etmesine yardımcı olmalıdır. Bu dönemden sonra Walras, toprağın vergilendirilmesi ve para problemi üzerine çalışmıştır. Howey'e göre bu durum Walras'ın 1877'den sonra teorik problemlerle ilgili çalışmaya devam etmemesinin ve marjinal faydayı tekrar değerlendirmeye dönmemesinin göstergesidir. Walras'ın teorik iktisat veya marjinal fayda tartışmalarına dönmeme sebebi, bu araçları kullanılabilecek düzeyde geliştirdiğine,

¹⁴⁶ Allan G. Gruchy, "The Philosophical Basis of the New Keynesian Economics", **Ethics**, C. LVIII, No: 4, 1948, p. 240.

teorik inşâ sürecinin tamamlandığına ve uygulamaya sürecinin başladığına karar vermiş olmasıdır.¹⁴⁷

“Laissez-faire” sisteminin çözülüşü 1873 Krizi’nin ve Avrupa hububat krizinin kıtadaki ülkeleri etkilediği 1870’lerde başlamıştır. Almanya 1873 Krizi sona erdiğinde himayeci gümrük vergilerini hayata geçirmiştir. Britanya’nın iktisadi ve siyasi baskınlığıyla ortaya çıkan “laissez-faire” fikirleri, sanayileşmemiş ülkelerde muhalefete sebep olmuştur. 1791’de Amerika’da Alexander Hamilton, 1800’de Almanya’da Johann Gottlieb Fichte ve 1841’de Friedrich List, himayeci gümrük vergilerini, dış ticarete yönelik sert düzenlemeleri ve ithal ikameci sanayileşmeyi savunmuş, Adam Smith’in ve İngiliz iktisat okulunun görüşlerini eleştirmişlerdir. Erken dönem eleştirilerle birlikte “laissez-faire” sistemine yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı dönem 1873-1896 yılları arasındaki kriz dönemi olmuştur. Eleştirilerin uygulamaya yansımaları söz konusu olduğunda ise Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı döneme gelindiğinde serbest ticaret sistemini uygulayan ülke sayısı azalmış, bu sistem yalnızca Britanya, Danimarka ve Hollanda’yla sınırlı kalmıştır.¹⁴⁸

Maliye politikalarının iktisadi süreç içerisindeki seyri, bu politikaların istihdam ve gelirler üzerindeki etkileri hakkında yeni bilgiler üretilmesine olanak sağlamıştır. Önceki dönemde devletin gelir ve giderleri mali başlık altında görülürken, bu çalışmaların getirdiği bakışla birlikte iktisadi faaliyeti etkileme araçları olarak görülmeye başlanmıştır. Bütün bunların sonucu olarak konjonktürel dalgalanmalar, değiştirilmesi mümkün olmayan olaylar şeklinde kabul edilmeyip, gerçeklikte oldukları gibi ele alınarak iktisadi sistemin belirli unsurlarında iktisadi aktörlerin kararları sonucunda ortaya çıkan ve yine aktörler tarafından etkisiz hale getirilmesi mümkün olan sarsıntılar olarak kabul edilmiştir. Bu araştırmalarla birlikte, 1936-1946 arası on yıllık dönemde çarpan, hızlandıran, likidite tercihi ve marjinal tüketim

¹⁴⁷ R. S. Howey, **The Rise of Marginal Utility School: 1870-1889**, University of Kansas Press, Lawrence, 1960, pp. 181-182.

¹⁴⁸ Ivan T. Berend, **20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, Çev. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2015, s. 62-64.

eğilimi gibi iktisadi analizde kullanılacak olan teorik araçlar geliştirilmiştir. Savaş sonrası dönemde bu araçların acil iktisadi sorunların teşhisi ve tedavisinde faydalı olacağı fikri yerleşik hale gelmiştir.¹⁴⁹

Lawrence Klein'e göre Keynes, 1929 Krizi'nin öncesi ve sonrasındaki birkaç yıllık dönem içerisinde iktisadi sistemdeki sorunların ne olduğuna dair bir sonuca ulaşmıştır. Bu dönemlerde, yani Genel Teori yazılmadan önce bu eserin üzerine inşa edildiği politikalara benzer tedbirleri desteklemiştir. Fakat o zamanlar argümanlarını tatmin edici düzeyde bir teorik kalıba dökememiştir. Krizin hemen ardından gelen dönemdeki analizleri tamamen Treatise eserinin klasik modeline dayanmıştır. Keynes'in teorisi onu uygulamalı politikalara (practical policies) götürmemiş, aksine iktisadi gerçeklikten kaynaklanan sorunları tedavi etmek için planlanan politikalar Keynes'i teorisine götürmüştür. Keynes, iktisadi sistemde karşılaşılan sorunları sezgi yoluyla belirlemiş, buna rağmen uygulanması mümkün ve etkili olabilecek politikalar önerebilmiş olan parasalcılarla çoğunlukla aynı pozisyonda yer almıştır. Fakat parasalcılar teorik sistemlerinin formülasyonunu gerçekleştirme hedefine ulaşamamışlardır. Klein'e göre Keynes'in Treatise ile Genel Teori çalışmaları arasındaki dönemde kaleme aldığı meşhur yazıları incelendiğinde, politika ile teori arasındaki bu ilişki net bir biçimde görülmektedir.¹⁵⁰

Keynes'in teorik inşa sürecinde eş anlı fakat farklı dozlarda seyreden teori-politika etkileşiminde planlanan politikalar etkili olmuş, aynı zamanda bu etkileşimi ortaya çıkaran sebep olarak uygulamalı politikaların tedavi etmesi planlanan gerçek iktisadi hastalıklar, yani Büyük Buhran da Keynes'i teorisine götürmüş, önce Keynes'in teorik inşasını teşvik etmiş daha sonra bu teorik inşanın ana akım olmasını sağlamıştır. Özetle Keynes'in teorik inşası sırasıyla; çözülmesi gereken sorunları ortaya çıkaran kriz, bu krizler için planlanan politikalar ve Keynes'in teorik inşası ve

¹⁴⁹ Erich Schneider, "Zamanımızın İktisat Teorisi", Çev. Mehmet Selik, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. XI, No: 2, 1956, s. 25-26.

¹⁵⁰ Lawrence R. Klein, **Keynesian Revolution**, The Macmillan Press Ltd., Second Edition Reprinted, London, 1980, pp. 31-32.

ana akım olma aşamalarını katetmiştir. Bununla birlikte, bu aşamalardan birinin sırası geçtiğinde etkisini kaybetmediği, mutlak bir sınır olmadığı, teorik inşa süreci boyunca her aşamaya geri dönüşün mümkün olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Keynes'in teorisi; kriz-politika-teori sıralamasıyla inşa edilmiş olmakla birlikte, teorik inşa daha sonra tekrar politikadan veya krizden etkilenip dönüşebilir. Bu durum, hem 1973 krizi sonrasında ana akım olan Monetarist ve Yeni Klasik teorilerde hem de dinamik stokastik genel denge teorileri ve daha sonra birlikte yeni bir sentez oluşturdıkları Yeni Keynesçi teorilerin inşasında gerekçe olarak krizlere ve krizler karşısında uygulanan politikalara atıf yapılmasında da görülmektedir.

Chase'e göre Keynesçi teorinin politikayla ilişkisi söz konusu olduğunda Genel Teori'nin yazıldığı dönemde dolaşımda olan politik önerilerin karşılaştırılması gerekmektedir. Keynes, 1929 tarihli "Can Lloyd George Do It" ve 1930 tarihli "The Means to Prosperity" çalışmalarında kamu harcamalarıyla efektif talebin teşvik edilmesini önermiş, bunun da ötesinde amaçlanan noktaya ulaşmak için bir program teklif etmiştir. Ne var ki bu önerilerini temellendirmek için tamamlanmış bir teori inşa edememiştir. Aynı şekilde Genel Teori öncesi politik reçete olarak mali teşviğin önerilmesinin Amerika Birleşik Devletleri'nde oldukça yaygın bir kanaat olduğu belirtilmiştir. Buna örnek olarak da muhafazakar Jacob Viner'in önerileri verilmiştir. Chase'e göre Keynesçi ana akım teorinin yönünü hem teori hem de özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde teorinin altında yatan piyasa ekonomisi vizyonu belirlemiştir.¹⁵¹ Dillard'a göre ise Keynes'in bu önerilerinden teorik devrime ulaşması, öngörülerini detaylandırıp programını haklılaştıracak bir analiz sistemi inşa etmesiyle mümkün olmuştur.¹⁵²

Keynes'in İngiliz devletiyle olan bağı hem Hazine'de aldığı görevler hem de 1920'lerde ve 1930'ların ilk yıllarında yaptığı politika danışmanlığı nedeniyle Birinci

¹⁵¹ Richard Chase, "The Development of Contemporary Mainstream Economics: Vision, Ideology and Theory Debate", *Nebraska Journal of Economics and Business*, C. XX, No: 3, 1981, p. 6.

¹⁵² Dudley Dillard, "Revolutions in Economic Theory", *Southern Economic Journal*, C. XLIV, No: 4, 1978, p. 712.

Dünya Savaşı'ndan ömrünün sonuna kadar kopmamıştır. Keynes'in politika danışmanlığı yaptığı yaklaşık on yıllık süreçte fikirleri sürekli bir dönüşüm içerisinde olmuştur. Kaldor'a göre bu dönüşümün sebebi, Keynes'in yakından gözlemlediği ve oldukça hızlı bir tempoda değişen olay ve politikaların, fikirleri üzerinde değişimi zorlayacak şekilde etkisini yitirmeden devam etmesidir.¹⁵³

Keynes'in teorik inşasındaki politik unsurun bir göstergesi olarak Büyük Buhran sürecinde gerçekleşen kitlesel işsizlik öne sürülmektedir. Roy Douglas, bu dönemde kitlesel işsizliğin ciddi bir siyasi endişe konusu olduğunu, bu nedenle Birleşik Krallık'ta 1929 yılı genel seçiminde hem Liberal Parti hem de İşçi Partisi'nin işsizliği asıl gündem maddesi haline getirdiğini ve bütçe açığı vererek etkili bayındırlık hizmetleri yapmak gibi günümüzde Keynesçi reçeteler olarak adlandırılan tedbirleri önerdiklerini belirtmiştir.¹⁵⁴

Keynes'in teorisinde politik tartışmaların teşvik edici rolünü gösteren bir diğer bulgu, Treatise'den Genel Teori'ye olan dönemdeki odak değişimidir. Moggridge'e göre çıktıdaki değişimleri merkeze yerleştirilmeye yönelmesi ve bu değişimlere Genel Teori'de geniş yer vermesi, Keynes'in pür genel teorisini politika önerilerine yaklaştırmıştır. Moggridge'e göre teori ve politikanın yaklaştığı süreçte öne çıkan üç farklı dışsal sebep rol oynamıştır. Bunlar, 1929 sonrasında gerçekleşen 1922-29 arasında İngiltere'deki yerel sorunları daha geniş bir safhaya taşıyan dünya çapındaki durgunluk, Treatise'in genel kabulü ve son olarak Cambridge'de 1930-31 yılları arasında yürütülen tartışmalardır.¹⁵⁵

Cairncross'a göre iktisadi tahmin çalışmaları, politikanın iktisadi açıdan yönetiminde bir araç olduğu için Keynes'in yaklaşımına dayanmaktadır. Keynes, "How to Pay for

¹⁵³ Lord Kaldor, "Keynes as an Economic Adviser", **Keynes as a Policy Adviser: The Fifth Keynes Seminar held at the University of Kent at Canterbury 1980**, Ed. by. A. P Thirlwall, The Macmillan Press LTD, London, 1982, pp. 3-4.

¹⁵⁴ Roy Douglas, **World Crisis and British Decline, 1929-56**, Macmillan, London, 1986, p. 9.

¹⁵⁵ Donald Moggridge, **The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume XIII, The General Theory and After, Part I: Preparation**, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, p. 338.

the War” başlıklı çalışmasında savaş boyunca kaynakların enflasyona sebep olmayacak biçimde nasıl artırılabilirliğini tartışmıştır. Cairncross’a göre Keynes’in bu problemi ele alışındaki yeniliklerden biri, önemli makroiktisadi büyüklüklerle ilişkili olan transferlerin ölçeğini göstermek için milli gelir hesaplamasının ilk kez kullanılması olmuştur. Milli gelir tahminlerinin sistemli hale gelmesi ise savaş döneminin makroiktisadi araştırmalara getirdiği diğer bir yenilik olarak Britanya’nın savaş döneminde Merkezi İstatistik Ofisi bünyesinde yer alan İktisadi Şube tarafından gerçekleştirilmiştir. Önceki dönemlerde çeşitli tahmin araştırmaları yürütülse de önemli makroiktisadi göstergelerin gelecek yıllar ve savaş sonrası dönem için tahmini ilk defa İkinci Dünya Savaşı esnasında yapılmıştır. Örneğin, savaş sonrası dönem için ödemeler dengesi tahminleri 1942 yılında yapılmıştır.¹⁵⁶

Savaş dönemine dayanan diğer bir gelişme, uluslararası yeni iktisadi kurumların oluşturulması ve yeni iktisadi hedeflerin belirlenmesidir. Keynes, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası’nın oluşumuna zemin hazırlayan radikal önerilerde bulunmuştur. Keynes, Uluslararası Para Fonu kontrolündeki yeni bir uluslararası para birimi ile uluslararası bir sabit döviz kuru sistemi oluşturulmasını ve finansal düzenlemeler aracılığıyla borç veren ülkelerdeki kredi arzı fazlasını engelleyip borç alan ülkelere kredi ödemelerinde kolaylık sağlanmasını teklif etmiştir. Cairncross’a göre savaş döneminin başlangıcı ve barış dönemi ekonomilerine geçiş sürecinde yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulması nedeniyle iktisadi terimlerle düşünmek gerekli hale gelmiş, bu dönemler devlette görev alan iktisatçıların fikirlerinin geniş çaplı bir biçimde uygulanması için zemin hazırlamıştır.¹⁵⁷

Snowdon ve Vane’e göre Genel Teori’nin teorik, politik ve pedagojik olmak üzere üç alanda önemli etkisi olmuştur. Teorik etkisi, fiyat mekanizmasının dengeleyici özellikleriyle ilgili teorik tartışmalara ön açmasıdır. Politik etkisi, büyük bir politika değişimine yol açması ve klasik “laissez-faire” felsefesini benimseyenler tarafından

¹⁵⁶ Alec Cairncross, **Economic Ideas and Government Policy: Contributions to Contemporary Economic History**, Routledge, New York, 2002, pp. 258-259.

¹⁵⁷ A. e., p. 260.

politik ve entelektüel açıdan eleştirilmesiyle oluşan tartışma atmosferini doğurmasıdır. Müfredata etkisi ise Hicks'in IS-LM modeli ve Samuelson'un çok satan ders kitabı sayesinde, Keynes'in fikirlerinin bu şekilde sunulmasının yaygın kabul görmesi ve akademide yaygınlaşmasıdır.¹⁵⁸

Beaud ve Dostaler, "Keynes'in zaferi" ifadesinin, Keynes'in teorisinin Genel Teori eşliğinde sahneyi tamamen etkisi altına aldığı ve Klasik teoriyi tahtından indirdiği şeklinde yanlış bir algıya yol açabileceğini ifade etmiştir. Pigou, Keynes'in teorisinin geçerlilik kazanmasını politik onayına dayandırmıştır. Beaud ve Dostaler de Keynes'in teorisinin ana akım konumu politik onay sayesinde elde ettiğini ileri sürmüştür. Buna göre Keynes'in zaferi olarak ifade edilen dönemde Keynes'in teorik düzeyde geçerliliği elde etmesi 1960'lı yılların başlarında John F. Kennedy'nin Amerika Birleşik Devletleri başkanlığı döneminde uygulanan yeni iktisat politikası yaklaşımıyla gerçekleştiği için Keynes'in zaferi olarak adlandırılan durum aslında politik bir zaferdir.¹⁵⁹

Keynesçi teorinin diğer teorilere karşı zaferi olarak ifade edilen sürecin teorik sebepler yerine politik sebeplere bağlanması, teorinin doğruluğu dışında başka bir nedenden dolayı yaygınlaştığı düşüncesine dayanmaktadır. Teorinin zaferi nitelemesiyle, ana akım olması kastedilmektedir. Hem Pigou hem de Beaud ve Dostaler, teorik üstünlük gerekçesiyle ana akım olan bir teorinin doğru gerekçelerle ana akım olduğunu, politik gerekçelerle ana akım olan bir teorinin ise yanlış gerekçelerle ana akım olduğunu ima etmişlerdir. Ancak ana akım iktisat teorisinin oluşmasına ve dönüşmesine sebep olan unsurların, gerçekleşen krizlerle birlikte teorik, politik ve fikri temeller olduğu kabul edildiğinde bu unsurlar arasında ayırım yapmanın ana akım olan teorinin doğru veya yanlış olduğuna dair bir değerlendirmeye yol açamayacağı ortaya çıkmaktadır.

¹⁵⁸ Brian Snowdon and Howard R. Vane, "The Development of Modern Macroeconomics: A Rough Guide", **A Macroeconomics Reader**, Ed. by. Edward Snowdon and Howard R. Vane, Routledge, London, 1997, p. 30.

¹⁵⁹ Michel Beaud and Gilles Dostaler, **Economic Thought Since Keynes: A History and Dictionary of Major Economists**, Chapter 7, "The liberal resurgence", London, 1997, p. 103.

Friedman'ın teorisi ile politik temelleri arasındaki ilişki incelenirken takip edilebilecek bir güzergah politik temellerden teorisine doğru hareket etmek iken, diğer rota Friedman'ın teorisinden politik vaatlere ve uygulamalara doğru hareket etmektedir. Leeson'a göre 1960'ların sonlarından itibaren başlayan entelektüel ve politik dönüşüm, para ile fiyatlar arasındaki uzun dönemli istatistiki ilişki gibi içsel sebeplerden ve yüksek enflasyon ve artan işsizlik gibi dışsal sebeplerden kaynaklanmıştır. Bununla birlikte bu iki tür sebep arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Friedman, 1960'larda serbest döviz kurunu, parasal hedeflemeyi, düşük enflasyonu, hassas ayarlı politikayı, düşük vergileri ve piyasalara yönelik düzenlemelerin azaltılmasını savunmuştur. On yıllık bir süre içerisinde bu görüşler politik vaatlerin ve iktisadi politikaların bir parçası haline gelmiştir. 1970'te çok sayıda ülke Phillips eğrisi tahmininin dışına çıkmış, 1971'de Bretton Woods sistemi sona ermiş, 1970'lerin ortalarından itibaren Phillips eğrisinin politika menüsü yerine parasal hedefleme getirilmiş ve ince ayar politikaları terk edilmiştir. Piyasalara yönelik düzenlemeler gittikçe azaltılmış ve bütün siyasal partiler vergileri düşürmeyi ortak seçim vaadi olarak kullanmıştır. Önceden işsizliği düşürmek öncelikli hedef iken, bundan sonra öncelikli hedef enflasyonu düşürmek olmuştur. 1976'da İngiltere başbakanı, İşçi Partisi konferansında Keynesçi iktisadın öldüğünü ilan etmiştir. Sonraki yirmi yıllık süreçte ise ne Demokrat Parti ne de İşçi Partisi hükümet kurabilmiştir.¹⁶⁰

İktisadi kriz dönemlerinde ana akım iktisat teorisi yeni bir anlam-değer patikasına yönelmektedir. Bu durumun gerçekleşeceği konusunda şüphe olmasa da ne zaman gerçekleşeceği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Milton Friedman "Free to Choose" başlıklı kitabının iki hedefinden birini bu değişime odaklamıştır. Değişim anında hazırlıklı olmak için şartların elverişli olduğu zamana kadar seçeneklerin hazırda tutulması gerektiğini savunmuştur. Bu düşüncesini temellendirirken de hükümet ve özel sektör düzenlemelerinin sebep olduğu ataletin ve statüko

¹⁶⁰ Robert Leeson, **The Eclipse of Keynesianism: The Political Economy of the Chicago Counter-Revolution**, Palgrave, New York, 2000, pp. 45, 73-74.

tiranlığının karşısında değişimi ancak bir krizin üretebileceğini ifade etmiştir. Buna göre bu kriz gerçekleştiğinde yapılanlar etrafta dolanan fikirlere dayanmaktadır. Sonuçta Friedman kendisini de kattığı topluluğun temel işlevinin mevcut politikalara alternatifler oluşturmak ve politik açıdan imkansız olsa da kaçınılmaz hale, yani sırası gelinceye kadar bu alternatifleri canlı tutmak olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹

Friedman'a göre Keynes'in mirası teknik iktisat ve politika alanlarında olmak üzere iki yönlüdür. Friedman, iktisadi düşünce tarihi açısından Keynes'in teknik iktisada bıraktığı mirasın Britanyalı öncüleri Smith, Ricardo, Mill, Marshall ve Jevons kadar değerli olduğunu belirtmiştir. Ancak Friedman'a göre Keynes'in politik mirasının bugünün dünyasının oluşumundaki etkisi, teknik iktisada bıraktığı mirasının iktisat teorisindeki etkisinden çok daha fazladır. Bu miras günlük hayatının her yönüyle ilgili olan aşırı büyümüş hükümetlerin çoğalmasına katkı sağlamıştır. Friedman, Keynes'in politik mirasıyla teknik mirasını etkileri açısından değerlendirdikten sonra bu mirasları fayda ve zarar açısından da değerlendirmiştir. Friedman'a göre Keynes'in politik mirası iktisadi mirasından çok daha zararlı olmuştur. Bunun bir sebebi, iktisadi bir analiz niteliğinde bile olsa Friedman'ın sözlüğünde iktisadi faaliyete müdahale eden devletle eş anlamlı olan yardımsever diktatörlüğün er veya geç totaliter bir toplumun oluşmasına neden olmasıdır. Friedman'a göre Keynes'in politik mirasının daha zararlı olmasının diğer sebebi ise Keynes'in iktisat teorilerinin politik yaklaşımlarına yakın bağı sebebiyle öncelikle iktisatçılara hitap etmek yerine çok daha geniş bir kitleye hitap etmiş olmasıdır.¹⁶²

Lucas, Friedman'dan bir adım daha ileri gidip Keynes'in teknik ve politik mirasları arasında fayda-zarar ayrımı yapmamış, ikisini de iktisat teorisi ve politikasının muhtemel güzergahlarına karşı zararlı bir girişim olarak görmüştür. Lucas, Keynes'in teknik iktisatçı olarak iktisat teorisine neredeyse hiçbir katkı yapmadığını ve 1980'lere kadar süren elli yıl boyunca bu durumun devam ettiğini ileri sürmüştür.

¹⁶¹ Milton Friedman, **Capitalism and Freedom**, 40th Anniversary Edition with a New Preface by the Author, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2002, p. xiv.

¹⁶² Milton Friedman, "Keynes's Political Legacy", pp. 45, 52.

Alanın gelişimine çok fazla katkısı olmamakla birlikte Keynes'in etkisinin daha çok politik olduğunu ve bir iktisatçının görevlerine dair tavır telkin ettiğini ifade etmiştir. Lucas, insanların tercih ve kabiliyetlerine başvurmadan insan davranışının önemli yönlerini açıklama girişimini kötü sosyal bilim olarak nitelendirmiş, Keynes'in denge disiplinine ihanet etmesinin de bunun açık bir örneği olduğunu öne sürmüştür. Lucas'a göre Keynes'in denge disiplininden uzaklaşması, konjonktürel olgu ve iktisadi denge arasındaki açık çelişkiden bakılınca anlaşılabilir bir yönelim olsa da bu durum geriye dönük olarak değerlendirildiğinde Keynes'in iktisat teorisinin ilerleyişini uzun ve dolambaçlı bir yola saptırdığı gerçeğini değiştirmemektedir.¹⁶³

Lucas'ın tespiti bir bakıma krizlerin iktisat teorisinin tarihsel seyrini uzatması nedeniyle teori üzerindeki etkisini doğrulamaktadır. Bununla birlikte Lucas'ın yakındığı durum krizin etkilediği teorik ilerleme yolunun içeriğinden çok bu yolun uzunluğudur. Bu yolu uzatan sebepleri bir örgü içerisine yerleştirmek için Keynes'in iktisat teorisinin kat ettiği yolu uzatmasının ve Lucas'ın yanlış yönde ilerleyen ve gereksiz biçimde uzayan yolu kısaltma önerisinin temellerini ana akım iktisat teorisinin dönüşümü çerçevesinde izah etmek gerektiğinde bu temellerin politik, fikri ve teorik temeller olduğu ortaya çıkmaktadır.

Lucas, pozitif ve normatif iktisat ayrımı ile politikanın iktisat teorisi ve iktisatçılar üzerindeki etkisini birlikte değerlendirmiştir. Lucas'a göre pozitif ve normatif iktisat arasındaki ayrım gerekli bir ayrımdır. Ayrıca Lucas, iktisatçıların siyaset ve politikalar üzerindeki etkisinin kötü sonuçlara yol açtığı şeklindeki fikrin genç iktisatçılar arasında yayılmasında cesaretlendirici bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Lucas'a göre eski iktisatçıların çoğu bilimsel mevzuların aksine, yalnızca politikayla ilgilenmiş gibi görünmektedir. Lucas'a göre bu durumun kanıtı, insanların yanlış soruları sormaları ve kendileri için neyin sorun oluşturduğu üzerine düşünmekten veya daha bilimsel bakış açısına sahip olmaktan ziyade, soruları Washington'dan almalarıdır. Lucas, makroiktisadın 'eğer danışma kurulunda olsam ne yapardım?'

¹⁶³ De Vroey, Michel and Malgrange, Pierre, **a.g.e.**, p. 9.

sorusuyla sınırlandırıldığını ileri sürmüştür. Bu soru Lucas’a göre eğer operasyonel düşünmeyi sağlarsa faydalı olabilir. Ancak Lucas bu tür sorular karşısındaki tavrını açıklarken, eğer kendisi teorik çalışıyorsa, sorulan soru ve ona cevap almanın ne manaya geldiğini netleştirmek için kendisini zorlamak amacıyla genellikle hipotetik politika soruları üzerine düşündüğünü, bununla birlikte teorik inşa için hipotetik politika sorularının tek başına yeterli olmadığını belirtmiştir.¹⁶⁴

Friedman ve Lucas, Keynes’in mirasını teorileştirme yöntemi açısından ele almışlar ve teorileştirme faaliyetleri için bu yöntemi takip etmenin doğruluğunu değerlendirmişlerdir. Öte yandan Keynes’in mirası sonuçları açısından da ele alınmıştır. Lucas ve Friedman’ın değerlendirmelerinde de bu yaklaşımın daha etkili olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım dolaylı olarak Lucas ve Friedman’ın, farklı sonuçlara ulaşmış olması durumunda Keynes’in teorisinde bir sorun görmeyecekleri anlamına gelmektedir. Şu halde teorik inşa ile politik sonuçların etkileşimini değerlendirmek için Friedman’ın normatif ve pozitif bilgi arasında yaptığı ayrımın geçerli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki sonuç olarak ortaya çıkan iktisadi davranıştan üretilen iktisadi bilginin (pozitif) sonuç haline gelmeden önceki hali olan iktisadi davranışın amacı (normatif) tarafından belirlenmemesi gerektiğini öne süren pozitif-normatif ayrımının ortaya koyduğu iktisadi davranıştaki dönemler arası etkileşimin değişmeyen neden-sonuç ilişkisi karşısında, Friedman ve Lucas’ın Keynes’e yönelttikleri eleştiri doğrultusunda teorik inşa ve politik sonucun değişen neden-sonuç ilişkisinin varlığı, iktisadi bilginin değerini tartmak için öne sürülen pozitif-normatif ayrımının teori tarihinin açıklanmasında işlemeyeceğini göstermektedir.

Lucas’ın teorik inşada teknik yönü önemseydiğini ifade etmesi ve iyi teorinin nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerini belirtmesinin aslında Keynes’in teorik inşasına yönelttiği politik temelli eleştirilerini haklılaştırma amacıyla yapıldığı görülmektedir.

¹⁶⁴ Arjo Klammer, **Conversations with Economists: New Classical Economists and Opponents Speak Out on the Current Controversy in Macroeconomics**, Rowman&Allanheld Publishers, New Jersey, 1983, pp. 52-53.

Çünkü Lucas, daha iyi tekniğe sahip bir Keynesçi yaklaşımın doğru teorik inşayla sonuçlanabileceği ihtimalini yok saymıştır. Halbuki Lucas, teorik inşa sürecinde hipotetik soruları önemseydiğini ifade etmiştir. Burada Friedman ve Lucas tarafından Keynesçi teorisinin değerlendirilmesine yönelik teorisinin içinden yöntem eleştirisi yapılmadığı görülmektedir. Eleştiriler, politik sonucundan, başka bir deyişle bu iktisatçıların kendi alan ayrımlarına göre teorik alanın dışından yapılmıştır. Fakat bu alanları ayırmada sınırların nasıl belirleneceğini yöntemsel ilkelerle koymamışlardır. Örneğin; eğer teori iç dinamik, politik sonucu dış dinamik olarak tanımlansaydı, iktisat teorisinin değerlendirilmesinde eleştirinin yöntemi belirlenmiş ve teorilerin değerlendirilmesi teorik bir çerçeve içerisinde incelenmiş olabilirdi. Ancak Lucas ve Friedman örneğinde Keynesçi teorik inşaya politik sonuçları nedeniyle yönelttikleri eleştirilerin, bu eleştirilerini bütün teorileri değerlendirdikleri bir yönetime oturtmamış olmaları nedeniyle sorgulanmaya açık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Lucas'a göre iktisadın temel yaklaşımı, insanları tercihleri doğrultusunda doğrudan basit amaçlar gütmeleri açısından aynı kabul edip, davranışlarındaki farklılıkları da kültür, ırk veya toplum sınıflarındaki farklılıklara dayandırarak değil, içinde bulundukları durumlardaki farklılıklara dayandırarak ve çevrelerinde gelişen olaylara verdikleri tepkiler olarak açıklama girişimidir. Lucas'a göre iktisat bilimine bu yaklaşımı benimseyerek yönelmek Hume, Smith ve Ricardo'dan beri aynı şekilde sürdürülmektedir. Ancak Lucas'a göre iktisadın temel yaklaşımının yaklaşık iki yüz senedir aynı kalmasına rağmen iktisat bilimindeki gelişmeyi sağlayan unsur, daha iyi matematiksel formülasyon ve veri işleme tekniklerinden oluşan, kısaca tamamen teknik olan unsurdur. Bu nedenle Lucas'a göre bilimsel anlamda veya iktisadi teorisinin önünde farklı yönlerde giden alternatif teorik yol oluşturmaları anlamında herhangi bir Keynesçi devrimden bahsetmek mümkün değildir.¹⁶⁵

Lucas'a göre Keynes'in Genel Teori'yi yazdığı sırada, insanların kapitalizm ve liberal demokrasiden vazgeçip faşizme, korumacılığa veya sosyalist planlamacılığa

¹⁶⁵ Lucas Jr., Robert E., "My Keynesian Education", pp. 21-22.

geçmeye hazır olduğu bir ortam bulunduğu için Keynes'in öncelikli amacı Büyük Buhran'a kapitalist demokrasiyle uyumlu bir yolla yanıt vermenin imkanını göstermek olmuştur. Bu yanıtla göre devletin toplam harcama akışının istikrara kavuşturulması amacına yönelik sorumlulukları olsa da bu amaçlar için ekonomiyi en ufak detayına kadar planlamak gerekmemektedir. Lucas'a göre İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde Monetaristler de dahil olmak üzere herkes harcama akışlarının istikrara kavuşturulması gerektiği görüşü üzerinde fikir birliğine varmıştır. Fakat Monetaristler'in Keynesçilerden farkı yalnızca hükümetin dahlinin bir miktar daha az olmasını önermiş olmalarıdır. Lucas'a göre bu çerçevede Keynes'in etkisi iktisatçıların görev alanını belirlemiş olduğu için politiktir. Bu görev, değışen koşulları teşhis ederek ve reçete sunarak insanlara yardımcı olmaktır. Bu anlamıyla Lucas'a göre Keynes politik bir aktivisttir. Bu doğrultuda Lucas'a göre Keynes'in Genel Teori'yi kaleme almasının temel amacı, insanları kapitalist sistemi rafa kaldırmadan Büyük Buhran'la başa çıkmanın bir yolu bulunduğuna ikna etmektir.¹⁶⁶

Makroiktisat tarihi anlatılarının çoğunda Keynesçi iktisadın ana akım konuma yerleşmesi ve uzaklaşması, Phillips eğrisi örneğiyle açıklanmıştır. 1970'lerde ise politik tercihler menüsü olan Phillips eğrisi, Lucas'ın Keynesçiliğe yönelttiği eleştirinin merkezini oluşturmuştur. Lucas'a göre değış tokuşu içeren haliyle ücret-fiyat sektörü ilk defa Klein ve Goldberger'in 1955'teki modellerinde yer almıştır. Lucas, ücret-fiyat sektörünün değış tokuşunun bu modellere ilk defa dahil edildiği zamandan beri uzun dönemde işsizlik-enflasyon değış tokuşunu ima ettiklerini ileri sürmüştür. Ancak değış tokuşun gerçekleştiği terimler zamanla değışmiştir. Bu değış-tokuş, 1970'lere kadar olan seyrinde de küçük kavramsal değışimler dışında bütün tahmin modellerinde varlığını sürdürmüştür. Bu ilişkinin politika

¹⁶⁶ A.e., p. 24.

tartışmalarının merkezine yerleşmesi ise Phillips'in ve Samuelson-Solow'un çalışmalarından kaynaklanmıştır.¹⁶⁷

William Phillips, Ford Vakfı'nın desteklediği çalışmasında 1861-1957 yılları arası Birleşik Krallık'ta ücretler ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmiş, uzun dönemde işsizlik oranındaki düşüşle nominal ücret değişim oranının artacağını, kısa dönemde ise işsizlik oranındaki düşüşle kısa dönemli ücretlerin uzun dönem denge düzeyinin altında kalacağını ve artmaya yöneleceğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ De Vroey'e göre bu dönemde enflasyonun maliyetten kaynaklandığı görüşü hakim olduğu için ücretlerdeki artışın enflasyonu artıracığı, Phillips'in sonucunun işsizlik-enflasyon arasındaki ters yönlü ilişkiyi gösterdiği ileri sürülmüştür. Gayri iradi işsizlik sonucundan vazgeçmek istemeyen Lipsey gibi Keynesçi iktisatçılar, bu ilişkiye teorik temel sağlamak için yeniden inşaya girişmiştir. Buna göre tam istihdam dengesi, işsizlerin sayısının boş işçi kadrosu sayısına eşit olduğu fakat eşleşmenin gerçekleşemediği, yani gayri iradi işsizliğin olmadığı fakat geçici işsizliğin bulunduğu dengedir. Geçici işsizliğin dahil edilmesi ve gayri iradi işsizlikle birleştirilmesi sayesinde Phillips eğrisi ile Keynesçi teori arasındaki ampirik ilişki böylelikle uzlaştırılmıştır. De Vroey'e göre bu uzlaştırma, 1960'larda enflasyonun önemli görülmeye başlamasına rağmen IS-LM modellerinin sabit fiyat düzeyi varsayıp fiyat düzeylerinin oluşumunu dinamik analize katamadıkları için uygun bir dönemde yapılmıştır. Samuelson ve Solow'un çalışmalarıyla da Phillips eğrisinin sunduğu ücret değişim oranı-işsizlik oranı ilişkisi fiyat düzeyindeki değişim-işsizlik oranı ilişkisine dönüştürülüp, "enflasyona rağmen istihdam" gibi hükümetlere önerilebilecek bir politik tercih menüsü haline getirilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Robert E. Lucas Jr., "Econometric Policy Evaluation: A Critique", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, C. I, 1976, p. 19.

¹⁶⁸ A. W. Phillips, "The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957", **Economica**, C. XXV, No: 100, 1958, p. 290.

¹⁶⁹ Michel De Vroey, **Keynes'ten Lucas ve Ötesine Makroiktisat Tarihi**, Çev. Elif Nurşen Sinirlioğlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, pp. 59-61.

Phillips eğrisi hakkındaki bu geleneksel anlatıya göre enflasyon ve işsizlik arasında faydalanılabilir ve istikrarlı bir değiş-tokuşun varlığı Phillips'in 1958'de, Samuelson ve Solow'un 1960'ta yaptıkları çalışmalarla literatüre girmiştir. Ancak Alexandre'ye göre bu yazarlar sözü geçen eserlerinde enflasyon-işsizlik değiş tokuşundan bahsetmemişlerdir. Lucas'ın Keynesçiliğin başarısızlığını Phillips eğrisinin stagflasyon dönemindeki yanılıgına dayandırması, retorik stratejisi açısından Keynesçi araştırma programını gözden düşürmesine, diğer deyişle ana akım dışına itmesine aracı olmuştur. Böylelikle Lucas, stagflasyonla birlikte yanlış olduğu ortaya çıkan bir program parçasının ve yayılan etkisiyle bütününün iktisat biliminin ilerleyişine katkı sağlayamayacağını, kendi programının ise stagflasyonu açıklamakla birlikte yeni araçları da teorileştirmeye dahil ettiğini savunarak retoriğini sonuçlandırmıştır.¹⁷⁰

Phillips eğrisinin makroiktisadi teori ve politikada ana akım olma süreci, teorinin ana akımının seyrinin farklı temellere dayandığına örnek oluşturmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere enflasyon-işsizlik değiş tokuşunun temeli Klein-Goldberger modelinde yer almıştır. Phillips ve Samuelson-Solow çalışmalarında ise bu değiş tokuş politik bir tercih menüsü olarak öne çıkarılmıştır. Sonuçta bu değiş-tokuşun ilk teorik inşası Klein-Goldberger modelindeyken, ana akım olması Phillips ve Samuelson-Solow çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. İkinci bölümde ana akım teorinin seyrini detaylandırdığımız kurguya göre, önce teorik inşa gerçekleşmekte, sonra bu teori ana akım konuma yerleşmektedir. Ana akım oluşunda da politik, bilimsel ve fikri temeller etkili olmaktadır. Buna göre Klein-Goldberger modelinde değiş tokuşun ilk teorik inşası gerçekleşirken, ana akım oluşu Phillips ve Samuelson-Solow çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu aşamada ise politik temeller etkili olmuştur. Çünkü Klein-Goldberger modelinde politik bir tercih menüsü belirgin değilken, Phillips ve Samuelson-Solow'un çalışmalarında enflasyon-işsizlik değiş tokuşu politik bir tercih menüsü olarak yer almıştır. Burada bir iktisadi teorinin inşası ile ana

¹⁷⁰ F. S. Andrada Alexandre, "Understanding Robert Lucas (1967-1981): His Influence and Influences", *Economia*, C. XVIII, No: 2, 2017, p. 226.

akım teorisinin inşasının birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Rasyonel beklentiler varsayımının inşası ile ana akım olması arasındaki süreç gibi, enflasyon-işsizlik değiş tokuşunun teorik inşası Klein-Goldberger modelinde gerçekleşmiş, bu değiş tokuşun ana akım teorisinin inşası ise Phillips ve Samuelson-Solow'un çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu zaman farkının sebebi ise enflasyon-işsizlik değiş tokuşunun politik tercih menüsü olarak kullanılabilmesi için elverişli ortam oluşmasının, yani politik temellerle teorisinin ana akımına yerleşmesinin gecikmeli olarak gerçekleşmesidir. Böylelikle Keynesçi teori kümesi içerisinde önemli bir rolü olan enflasyon-işsizlik değiş tokuşu fikri, ancak politik temellerin etkisiyle ana akım teorik inşada yer alabilmiştir.

Samuelson ve Solow, Phillips eğrisi için ampirik bir tahmin yapmak yerine 1934-1958 yılları arasındaki veriyle uyumlu olduğunu düşündükleri bir eğriyi yayımlamışlardır. Yaklaşık elli yıl sonra Hall ve Hart, Samuelson ve Solow'un çalışmalarındaki Phillips eğrisini 1960'larda yaygın şekilde kullanılan ekonometrik tekniklerle yeniden tahmin etmiştir. Bu tahminde Samuelson ve Solow'un Phillips eğrisinin tersine %2 ila 3 arası oranlarda işsizlik ve enflasyon aynı yönde hareket etmektedir. Bu noktadan sonra iki eğrinin de negatif eğimli olmasına rağmen yeni tahmin edilen Phillips eğrisinin eğimi gittikçe yatay hale gelmekte, uzun dönemde de hiçbir işsizlik noktası sıfır enflasyonla kesişmemektedir. Hall ve Hart'a göre bu farklılığın bir sebebi, Samuelson'un iyi bir teorisyen olmasına rağmen kariyeri boyunca ampirik bir çalışmasının bulunmamasıdır. İktisadi Danışmanlar Konseyi'nin ve çoğu iktisatçının bu değiş tokuşu hızlıca kabul etmelerinin sebepleri ise Samuelson ve Solow'un meslekteki prestijleri, komisyondaki diğer üyelerin özellikle de Walter Heller ve James Tobin'in halihazırda aktivist politikaları destekliyor olması ve Samuelson ve Solow'un analiz yöntemindeki zaafı komisyonun politik öncüllerini onaylamaya hizmet ettiği için görmezden gelmeleridir.¹⁷¹

¹⁷¹ Hall, Thomas E. and Hart, William R., **a.g.e.**, p. 68.

Meltzer, 1970'lerdeki yüksek enflasyonun, enflasyonu düşürmeye veya engellemeye ağırlık vermek yerine yüksek istihdam düzeyini elde etmeye veya tam istihdama ulaşmaya ağırlık veren politik tercihlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Meltzer'e göre bu iktisadi politikanın seçimi, politik baskılardan ve popüler görüşlerden dolayı yapılmıştır. Bu konudaki yaygın kanaat ise Tobin'in tam istihdama ulaşana kadar enflasyonun artabileceği veya tersinden enflasyonu önlemenin işsizlikte kabul edilebilir bir artışa tahammülü gerektirdiği şeklindeki görüşünden doğmuştur. Enflasyon, kamuoyu yoklamalarında halkın bu maliyete katlanmayı kabul ettiği ortaya çıkana kadar kalıcı olarak düşmemiştir. Nihayet bundan sonra para politikası seçiminde enflasyon kontrolüne işsizlikten daha fazla önem veren anlayışa geçmek politik açıdan kabul edilebilir hale gelebilmiştir.¹⁷²

Politik temellerin ana akım teorileştirmeye etkisi, sırasıyla fikri temeller-teorileştirme-politik uygulama örgüsü olarak da ortaya çıkmaktadır. Samuelson ve Nordhaus'a göre liberteryan görüşün etkisi, Chicago okulundaki mikroiktisadi teorileştirmeyle birlikte Chicago'da Robert Lucas ve Minnesota'da Thomas Sargent'ın makroiktisadi teorileştirmelerine temel oluşturmuştur. Bu iktisatçılar liberteryan görüşü sürdürerek esnek fiyatlar ve rasyonel beklentilerin geçerli olduğu ekonomilerde beklenen para politikalarının çıktı üzerinde etkisi olmayacağını, beklenmeyen para politikalarının da konjonktür dalgalanmalarını hafifletmek yerine istikrarsızlaştıracağını ileri sürmüşlerdir. Bu fikirler dönemin ana akım konumunda yer alan Keynesçi iktisatçıların ilgisini çekmese de genç iktisatçıların ilgi alanına girmiştir. Ardından bu fikirlerin 1982'deki İktisadi Danışmanlar Konseyi Raporu'nda özgürlüğün ve iktisadi büyümenin teşvik edilmesinde piyasaların merkezi rolünün detaylı olarak tartışılması biçiminde yansıması da hesaba katıldığında, Reagan yönetiminin her iki Chicago okuluna da yakınlaştığı görülmektedir.¹⁷³

¹⁷² Allan H. Meltzer, **A History of the Federal Reserve**, C. 2, No: 2, 1970-1986, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2009, pp. 864-865.

¹⁷³ Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus, **Economics**, Twelfth Edition, McGraw-Hill Book Company, 1985, p. 764.

Ana akım olmuş iktisat teorilerinin geriye dönük olarak politik temelleri araştırılırken, iktisadi teorileştirmelerin ana akım olması sürecinde teorileştirmeler ile politik gündemler, vaatler ve sonuçlar arasındaki örtüşmelerin meydana geldiği dönemleri ele almak gerekmektedir. Bu örtüşmeler, seçim süreçlerinde sunulan siyasi programların bütünü içerisinde anlam kazanan iktisadi içerikler ile bu içeriklerin yoğunlaştığı alanlarla aynı alanlarda akademideki teorik iktisadi tartışmaların ve teorisyenlerin tavırlarının dönüşümlerin de aynı şekilde yoğunlaşmasında ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle akademi, teorileştirmedeki dönüşümünü ampirik uyumsuzluklar ve teknik gelişmelere dayandırmasına rağmen, bu dönüşüm dönemlerinde iktisadi politikaları içeren seçim kampanyalarının söylemleri ile teorileştirmedeki dönüşümün seyri aynı yönde yol almıştır. Bu durum, iktisadi teorik inşa faaliyetlerinin ana akım oluş sürecini, aynı zamanda geriye dönük incelendiğinde de bir sonuç olarak ana akım iktisat teorisinin inşasını, yani her iki yönden ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyrini politik temellerle açıklamayı sağlamaktadır.

1964 yılında Fakirliğe Karşı Savaş (War on Poverty) gibi büyük hükümet programları teklif eden Lydon Johnson, daha küçük hükümet ve daha serbest piyasalar vadeden rakibi Barry Goldwater'a karşı seçimi kazanarak Amerika Birleşik Devletleri başkanı seçilmiştir. 1980'deki seçimde ise Ronald Reagan, Goldwater'ın programına benzeyen bir parti programıyla başkan seçilmiştir. Bu on altı yıllık dönemde Birleşik Devletler'deki değişimin sebepleri olarak, 1960 ve 70'lerdeki refah devletinin başarısızlığı, 1970'lerde Amerika ekonomisinin azalan verimlilik, artan kamu borcu ve enflasyondan yara alması gösterilmektedir. Boettke'ye göre bu iktisadi sorunların yanı sıra, Vietnam'daki hayal kırıklığı ve 1979'da İran'daki rehine kriziyle ortaya çıkan başarısız Orta Doğu'da politikaları da Amerika Birleşik Devletleri'nin iktisadi konumuyla birlikte askeri konumunu da zayıflatmıştır. Reagan'ın kampanyası bu durumu tersine çevirmeyi amaçlamış ve serbest piyasa

ekonomisine olan tavizsiz bağlılığını sağlayan retoriği, aynı zamanda politik retorikte ve kamuoyunda bir değişikliğe işaret etmiştir.¹⁷⁴

Politik temellerden kaynaklanan teorik inşa yönelimine işaret edebilecek etkileşimleri aktaran Dean'e göre 1970'lerden 80'lere uzanan süreçte iktisatçılar göze çarpan bir şekilde politik anlamıyla "sağa" yönelmiştir. Dean'e göre bu salınım Monetarizm veya rasyonel beklentilerden ibaret değildir. Newsweek dergisinin "yeni iktisatçılar" şeklinde isimlendirdiği kırk yaşın altındaki iktisatçılar nesli, 1960'larda teorik açıdan kendilerini besleyen Keynesçi ilkeleri açık bir biçimde reddetmişlerdir. Bunun bir örneği, gençliğinde Keynes'i dengesizlik analizleriyle canlandırmayı amaçlayıp ardından rasyonel beklentilerin önde gelen destekçisi olan Robert Barro'dur. Buna ilave olarak Dean, 1978'de röportaj yaptığı on beş önde gelen iktisatçının, son dönemdeki yeni bilimsel konumlarının eski dönemin karmaşası, Keynesçilikle uyuşmayan olaylar ve düşüncenin ilerleyişinde sergilediği biriken ve sabit seyre atıfla teorisyen konumları açısından aktivizmden dönüş beyanlarını aktarmıştır.¹⁷⁵

Teorileştirmede politik temellerin bir göstergesi de teorik inşa faaliyetine katılanların, bir teoriyi politik sonuçlarından dolayı terk etmelerinde görülmektedir. Bir teorinin politik sonuçlarını savunmaktan vazgeçmek, başka politik sonuçlara ulaşan bir teorinin inşasına katılmayı gerektiriyorsa, çalışmamızda kurduğumuz bağ gereği, bu durum politik temellere dayanan teorik inşa olarak kabul edilmektedir.

Politik tedbir önerileri, teorik inşayı olduğu kadar teorik tahribatı da teşvik etmiştir. Keynesçi politikalarının geçerliliğini yitirdiği görüşü, yeni bir teorik inşaya ivme kazandırmış, daha da önemlisi yeni ana akım olacak teori için geçerli sebep olarak öne sürülmüştür. Keynesçi politikaların iki sebepten dolayı 1990'lı yıllardan itibaren

¹⁷⁴ Peter J. Boettke, "Milton and Rose Friedman's 'Free to Choose' and Its Impact in the Global Movement Toward Free Trade Market Policy: 1979-2003", **George Mason University Department of Economics Working Paper**, No: 13-35, p. 137.

¹⁷⁵ James W. Dean, "The dissolution of the Keynesian consensus", **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, p. 29.

geçerliğini yitirdiği ifade edilmiştir. İlk olarak istihdam oranı, doğal işsizlik oranı ile veya daha genel olarak enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) ile sınırlandırılmıştır. İkinci olarak, özellikle finans sektöründeki küreselleşmeyle birlikte para ve maliye politikalarını uygulamak zorlaşmış ve etki güçleri azalmıştır. Bu argümanlar üzerine tartışmalar sürdürülse de Arestis ve Sawyer'a göre piyasa güçleri başka bir şeye müsamaha göstermediği için yüksek işsizlik oranlarının sessizlikle karşılandığı ve kabullenildiği bir ortam oluşmuştur.¹⁷⁶ Böylece 1990'lı yıllarda işsizlik karşıtı aktivist politikalarla Keynesçi çerçeveye dönüş teklifinin geçerli olmadığı ileri sürülmüştür. Bu tespit, politik tedbirlerin ve politik tedbirlere dayanan ve ondan etkilenen teorik inşanın tarihsel olduğunu göstermektedir. Bu tarihsellik ana akım iktisat içerisinde dönem dönem belirli teoriler arasında gerçekleşen değiş tokuşu da açıklamaktadır. Ana akım iktisadın döneme göre değişen içeriğinin kriz etkisini yansıttığı kabul edildiğinde krizlerin politik tedbir önerilerine, bu önerilerin de teorik inşaya etkisi sonucu ortaya çıkan nihai teorik kümenin sürekli değişmesini tutarlı bir biçimde açıklamak mümkün hale gelmektedir.

Gilbert, 1990'lı yıllarda hükümetlerin mali açıklarını azaltabilmeleri için harcamalarını azaltmaları gerektiğine dair görüşlerin yaygınlaştığını belirtmiştir. Açığın boyutuna yapılan vurgu ve mali kuralların uluslararası popülerliğindeki artış Gilbert'e göre büyümenin yavaşlaması ve yüksek işsizlik gibi çeşitli sebeplere bağlanabilir. Ancak Gilbert, bu politika trendinin ardındaki unsurlardan birisinin 1980'lerdeki Yeni Klasik Makroiktisadın teorik hakimiyeti, diğerinin de muhafazakar hükümetlerin desteği olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁷ Burada bir iktisat okulunun politika üzerindeki etkisiyle, politika yapıcılarının söz konusu iktisat okulunun politik reçetesi üzerindeki etkisi karşılıklı gerçekleşmektedir. Etkileşimin

¹⁷⁶ Philip Arestis and Malcolm Sawyer, **The Relevance of Keynesian Economic Policies Today**, Ed. by. Philip Arestis and Malcolm Sawyer, McMillan Press Ltd., London, 1997, p. xiv.

¹⁷⁷ Evan Gilbert, "New Classical Macroeconomic Theory and Fiscal Rules: Some Methodological Problems", **Contributions to Political Economy**, C. XVI, No: 1, 1997, pp. 1-2.

başlatıcı kuvvetini tespit etmek zor olsa da politikanın aklileştiricisi olarak teori, teorinin uygulayıcısı olarak politikanın görev aldığı ortaya çıkmaktadır.

Backhouse'a göre Samuelson, politik sonuçlara karşı hassas olmasına rağmen politik sorulara karşı yansız bir analiz tekniğinden bahsettiğini tekrar tekrar vurgulamıştır. İşsizlik problemini analiz ettiği çerçevenin genellikle Keynesçilik olarak adlandırılmasına rağmen düşünsel köklerinin Keynes'ten çok daha önceki döneme dayandığını ifade etmiştir. Samuelson bu bakışı gereği maliye politikasının etkinliği sorunuyla karşı karşıya kaldığında kendi konumunu Keynes'ten uzakta tutmuştur.¹⁷⁸

Politika perspektifinden bakıldığında, Caballero'ya göre krizlerin özellikleri ancak bu krizler gerçekleştiğinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle politikanın finansal krizin maliyetini azaltma kabiliyeti sınırlı olmaktadır. Caballero'ya göre bir finansal kriz söz konusu olduğunda müdahalenin ahlaki tehlike doğurup doğurmayacağı değil, yatırım yapmaya ve istihdam etmeye istekli olup olmamak gündemde olmalıdır. Caballero, makroekonominin alanının spesifik anlayış ve mekanizmalar için doğurgan olduğu gerçeğini kabul etmekle birlikte öze inildiğinde bu anlayışlardan toplam davranışı açıklamaya doğru bir çerçeve değişikliğine yönelinmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu öneriye göre iktisadi davranışları açıklama amacıyla yola çıkan makroiktisadi araştırma alanı, Reel Konjonktür modellerini içermekle yetinmek yerine karmaşık ilişkileri yansıtmalıdır.¹⁷⁹

John Taylor, politika-teori etkileşiminin teorik inşa üzerinde baskı uygulayan ve keskin sınırlar çizen bir işleve sahip olmasına karşı çıkmaktadır. Bu konuda yaygın görüşlerden birine göre politik hassasiyetlerdeki değişimlerin makroiktisatta yeni fikirlerin akışını değiştirdiği, yani politikadaki değişimlerin makroiktisattaki değişim üzerinde potansiyel etki bıraktığı dile getirilmiştir. Bu görüşe göre insanların bir kısmı, piyasaların temizlendiği modellere, bu modellerdeki müdahalesizlik öncülü

¹⁷⁸ Roger E. Backhouse, **Founder of Modern Economics: Paul A. Samuelson**, Volume 1: Becoming Samuelson 1915-1948, Oxford University Press, New York, 2017, p. 414.

¹⁷⁹ Ricardo J. Caballero, "Macroeconomics After Crisis: Time to Deal with the Pretense of Knowledge Syndrome", **NBER Working Paper Series**, No: 16429, October 2010, p. 101.

sebebiyle bağlanmışır. Benzer şekilde rasyonel beklentilere duyulan sempatinin de uzun dönem davranışını vurgulamaya meyilli olan muhafazakar tavırdan kaynaklandığı ileri sürölmüşür. Taylor, teorik dönüşüm üzerindeki politik etkinin tespitiyle birlikte bu etkinin sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna göre araştırmaların üzerindeki bu türden bir politik etki, teknik alanlarda dahi ters sonuçlar doğurabilmektedir. Taylor'a göre Keynesçi makroiktisat, muhafazakarların hükümet müdahalesi öncülü nedeniyle göz ardı etmemesi gereken birçok iyi fikri barındırmıştır. Aynı şekilde Reel Konjonktür teorisi literatürü de liberallerin müdahalesizlik öncülü nedeniyle sırt çevirmemesi gereken birçok iyi fikri barındırmaktadır.¹⁸⁰

De Vroey, makroiktisat teorisi ile ideoloji arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için üç yönü dikkate almıştır. Birincisi, ekonominin ideal organizasyonu hakkındaki görüşlerdir. İkincisi, makroiktisadi teoriler tarihinde öne çıkan modellerin desteklediği politika sonuçlarıdır. Üçüncüsü ise bir teori veya modelin destekleyeceği politika sonuçlarının bu teori veya modelin varsayımlarıyla kısıtlanmasıdır. De Vroey, ideoloji veya politik ajandayla makroiktisadın bağıını kurarken, siyaset felsefesinin makroiktisada bağlantısını kastetmiştir. Bu nedenle makroiktisadi teorileştirmeye etkisi açısından ideolojinin varlığının peşinen yanlış görölmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşım içerisinde De Vroey'e göre iktisatçılar ideolojik tutumlara sahip olmak açısından ortaklardır.

De Vroey'e göre ideoloji, olumsuz çağırışımının aksine toplumun iktisadi açıdan ideal bir şekilde örgütlenmesi ve özel olarak kapitalizm hakkında bir bakış açısı, dolayısıyla üretim ve dağıtımda hükümet ve piyasa güçlerinin görel rollerine ilişkin özel bir bakış açısı anlamıyla ele alınmalıdır. De Vroey, ideoloji tartışmasına güçlerin rolü ekseninde girildiği zaman, bunun ideolojiler arasında “ikili bir bölünme” veya iki farklı yola ayrılma değil, bir düzey meselesi olarak algılanması

¹⁸⁰ Taylor, John B., **a.g.e.**, p. 189.

gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁸¹ Bu yaklaşımla ana akım teorisinin değişimini bilimsel, politik ve ideolojik temeller şeklindeki üçlü bir bölünmeden ziyade düzey meselesi olarak ele alarak iktisadi krizleri bu temellerin oluşturduğu üçlü yapının yerine geçecek bir unsur olarak değil, tamamlayıcı bir unsur olarak görmek mümkündür. Böylece ana akım iktisat teorisinin krizler karşısındaki değişimi ile bu değişimde etkili olan diğer unsurlar arasında kurduğumuz bağ, De Vroey'in ideoloji ile teori arasındaki bağa yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir.

De Vroey'e göre ekonominin ideal organizasyonu hakkında bir görüş belirtmek ideolojik tavır olarak kabul edilirse, ideolojiyi makroiktisattan uzak tutmak mümkün değildir. Makroiktisatta teorik tartışmaların önemli bir kısmı görünmez elin görevini yapıp yapmadığı, piyasa ekonomisinin müdahale ve müdahalesizlik arasında en iyi şekilde nasıl çalışabileceği veya bu iki tutumun ne dereceye kadar geçerli olabileceği şeklindeki temel sorular etrafında yürütülmektedir. İdeoloji ve teorileştirme ilişkisinin şiddeti meselesi iktisadi liberalizmi esas alan bir derecelendirmeye ele alındığında, bu ilişkiye dair tavırlar bir uçta Avusturyen iktisadi liberalizminin, diğer uçta komünizmin olduğu bir aralıkta salınmaktadır. Makroiktisat söz konusu olduğunda ise bu salınımın aralığı "laissez-faire", yani rekabetin ekonomiyi mümkün olan en iyi konuma getirebileceğine inanan ve istikrar politikalarının gereksiz ve etkisiz olduğunu savunan iktisatçıların konumu ile Keynesçilik, yani piyasa sistemini savunsa da reçete olarak devlet müdahalesini, özellikle de talebi teşvik etmeyi savunan iktisatçıların konumu olmak üzere iki düzey arasındadır. De Vroey, bu bağlam içerisinde Friedman'ı örnek vererek, karşılaştığı her argümana karşı hayatını "laissez-faire"yi savunmakla geçirdiği için değer yargılarından bağımsız bir iktisatçı olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁸²

De Vroey'e göre ideoloji-makroiktisat ilişkisini gösteren diğer bir işaret, bir teori veya modelin destekleyeceği politika sonuçlarının varsayımlarla kısıtlanmasıdır.

¹⁸¹ Michel De Vroey, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁸² De Vroey, M., "The New Classical/Real Business Cycle Macroeconomics: The Anatomy of a Revolution", pp. 20-22.

Örneğin, tamamlanmış piyasaların yer aldığı Walrascı bir model, koordinasyon başarısızlığı ve eksik istihdamı hesap dışı tutmaktadır. Kehoe ve Prescott'un teorik açıdan genel denge büyüme modellerinin büyük kriz dönemlerini çalışmada kullanışlı bir araç olduğunu, politik açıdan da kötü hükümet müdahalelerinin iktisadi daralmaları büyük krizlere dönüştürebileceğini savunması bu türden bir yaklaşımdır. Yeni Klasik ve Reel Konjonktür temsilcileri Friedman'la aynı ideolojiye sahip olsalar da kavramsal ve teknik dönüşümlere ağırlık vermişlerdir. De Vroey'e göre bu iki okulun politik temellerini hazırlayarak teorileştirmesini kolaylaştıran Friedman, makroiktisadi kavramsal bir devrim elde etmek için değil, politik sonuçlarda radikal bir değişimi sağlamak için kullanmıştır. Bu nedenle teori tarihinin seyrini açıklamada kavramsal ve teknik gelişmeler yanında politik ajandanın da yer alabileceği ilave unsurlara yer verilmelidir.¹⁸³

Barber'a göre iktisadi fikirlerin politikaya dönüşüm süreci tek yönlü değildir. Bu dönüşüm esnasında politik uygulamalar dayandıkları teorik çalışmalardan farklılaşabilmektedir. Aynı zamanda iktisadi politikalarındaki önemli değişimlerin ana akım akademik dergilerden bağımsız şekilde geliştiğini gösteren örneklerden bir tanesi 1986 Vergi Reformu Yasası'dır. Bir araya gelerek politika sonucunu oluşturan unsurlar politik bir temele sahiptir. Ancak bu sonuç, kamu maliyesinde optimal politikalar konusunda çalışan teorisyenlerin sunabileceği reçetelerden oldukça farklıdır. Bu açıdan Barber'a göre Amerikan iktisadi politikasındaki değişimlerin açıklanmasında en önemli unsur politik fırsatçılıktır. İktisadi fikirler ile politika arasındaki çok yönlü ilişkinin bir türü de ana akım dışı iktisadi politikaların ana akım iktisadi görüşü temsil eden akademisyenler tarafından eleştirilmesidir. George Warren, 1933 yılında krize karşı çözüm olarak altın fiyatında bir artışı önermiş, bu önerisi Roosevelt'ten de destek bulmuştur. Fakat ana akım iktisat teorisyenlerinin

¹⁸³ A.e., pp. 23-24

tepkisiyle karşılaşmıştır. Aynı şekilde Arthur Laffer'in arz yanlı iktisat formülleştirilmesi de ana akım iktisatçıların tepkisiyle karşılaşmıştır.¹⁸⁴

Buna göre ana akım iktisadın teorileştirilmesinde etkili olan politik temeller, zaman zaman ana akım iktisadın benimsemediği politikaların uygulanması nedeniyle her koşulda etkili olamamaktadır. Bir teorinin ana akım olması, politik uygulamaya dönüşerek haklılaştırılması sayesinde gerçekleşmektedir. Bu süreç tersine işlediğinde ise, politik bir uygulama ana akım iktisattan onay kazanamamaktadır. Bu durum, ana akım iktisat teorisinde dönüşümün bazen politik temellerden beslendiğini göstermekle birlikte bazen de ana akım iktisat teorisinin politik temellerin dönüştürücü etkisini engellediğini göstermektedir. Çalışmamızda ana akım iktisatta teorik dönüşümü yalnızca politik temellerle açıklamadığımız için, yukarıdaki örneklerde ana akım iktisadın bilimsel ve fikri temellerle dönüştüğü fikri geçerliliğini sürdürmektedir. Bilimsel, politik ve fikri temellerin her kriz döneminde değişen ağırlıklarla etkisini gösterdiği kabul edildiğinde, ana akım iktisat teorisinin bir dönemde politik temellerin müdahalesini engellemesi, ana akım teorideki değişimin bu unsurlar kümesiyle açıklanmasına engel oluşturmamaktadır.

Dinamik stokastik genel denge modelleri 2000'li yılların başında makroiktisadın konjonktürel dalgalanma ve para politikası araştırmaları alanlarında, akademide, politika üreten ulusal ve uluslararası organizasyonlarda ana akım olmuştur. Fakat Sergi'ye göre büyüme, gelişme veya finansal piyasalar gibi toplam olguyu açıklayan diğer alt alanlarda aynı sonuç gerçekleşmemiştir. Dinamik stokastik genel denge modellerinin raporlarda kullanılmak üzere geliştirilmesinde Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu öncü olmuştur. Sonraki süreçte de bu modelleri Amerikan Merkez Bankası ve diğer Batılı ülkeler benimsemiş, daha sonra da dünyaya yayılmıştır. Dinamik stokastik genel denge modellerinin politika yapıcı kurumlarda yaygınlaşması "Great Moderation" dönemi süresince para politikasındaki değişimleri

¹⁸⁴ William J. Barber, "The Spread of Economic Ideas Between Academia and Government: A Two-way Street", **The Spread of Economic Ideas**, Ed. by. David C. Colander and A. W. Coats, Cambridge University Press, Victoria, 1993, pp. 119-120.

takiben gerçekleşmiştir. 1990'ların sonu 2000'lerin başında da çoğu kurum enflasyon hedeflemesine geçmiştir.¹⁸⁵

İkinci dünya savaşı sonrası dönemde OECD, gelişmenin önündeki engelin sermaye ve yatırım eksikliğini olduğunu ileri sürmüştür. Bu dönemde de Harrod-Domar, Solow-Swan ve Rostow gibi teorisyenler sanayileşme, modernleşme, planlama ve büyüme teorilerini bu problemleri çözme amacıyla inşa etmişlerdir¹⁸⁶ Bu doğrultuda OECD'nin problem kaynağını teşhisi ve tedavi önerisinin bu teorileştirmelerin ana akımda yer almasını sağlayan bir politik temel sağlayarak haklılaştırıcı rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

Politik konjonktür teorileri literatürü ve politik-iktisadi modeller, siyaset yapma süreciyle teorik ve ampirik iktisadın katkılarını birleştirmeyi amaçlamıştır. Snowdon ve Vane'e göre takdire dayalı ve kısa dönem ufkuna sahip politik tedbirlerin sanayileşmiş demokrasilerdeki istikrarsızlıkta büyük pay sahibi olup olmadığı tartışmalı olsa da siyasetçilerin seçim dönemleri arasındaki kısa aralıklardan dolayı iktisadi istikrarsızlık oluşturabilecek iktisadi politikalar takip ettiği yaygın kabul görmüştür. Snowdon ve Vane'e göre uzun dönemli iktisadi politikaların gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda, sanayileşmiş demokrasilerde siyasetçilerin kısa dönemli takdire dayalı faaliyetlerinin demokratik devletin temel ilkelerini hırpalamadan kurumsal reform aracılığıyla nasıl kısıtlanabileceği konusu bir çeşit ikilem oluşturmaktadır. Snowdon ve Vane'e göre bu soruna yanıt aramak, siyasi ve iktisadi konjonktürler arasındaki ilişkinin makroiktisatçılar için doğurgan bir alan olarak kalmasını sağlayacaktır. Böylelikle Snowdon ve Vane'e göre siyaset bilimcilerin iktisadi güçlerin etkisini göz ardı etmemesi ve pozitif iktisat politikası

¹⁸⁵ Sergi, Franco, **a.g.e.**, p. 5.

¹⁸⁶ OECD, **Perspectives on Global Development 2019: Rethinking Development Strategies**, Perspectives on Global Development, OECD Publishing, Paris, 2018, p. 137.

modelleriyle ilgilenen iktisatçıların da siyaset sahasını hesaba katması gerekmektedir.¹⁸⁷

2.1.3. Fikri temeller

Teorik inşa ile teorinin ana akım olması arasındaki fark kabul edildiğinde, ana akımda yer alan teorileştirmelerin fikri temellerinde çelişki bulunması, teorik değişimin temelleri arasında yapılacak ayrıma göre farklı bir değerlendirmeye imkan verebilmektedir. İktisadi teorilerin felsefi temellerini¹⁸⁸ veya teorisyenlerin felsefi konumlarını¹⁸⁹ araştıran bir literatür bulunsa da teorisyenlerin sistematik felsefe yapmamaları ve iktisadi teorileştirmeleri boyunca bir felsefi sisteme bağlı kalmayı veya onu inşa etmeyi gözetmemiş olmaları, ayrıca iktisat teorilerinin ana akımına ideolojilerin ve politik ajandaların etki etmiş olması bu temellerin felsefi temeller yerine fikri temeller olarak sınıflandırılmasını gerektirmektedir. Çalışmamızda ileri sürdüğümüz şekliyle iktisadi teorilerin ana akımındaki dönüşüm sürecinde politik, fikri ve bilimsel temeller arasında bir geçişin bulunmasına benzer şekilde, felsefe, ideoloji, politik ajanda arasında da zaman zaman bu unsurların farklı ağırlıklarıyla meydana gelen bir geçişkenlik oluşmaktadır. Böylece iktisadi teorilerin ana akımındaki dönüşümünün dayandırılabilceği ve “fikri” şeklinde nitelendirilebilecek temeller ortaya çıkmaktadır.

Ana akım iktisat teorisinin dönüşümünde etkili olan bilimsel ve politik temellerde olduğu gibi fikri temeller de farklı anlamlar yüklenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde iktisadi krizlerin ve bilimsel, politik ve fikri temellerin ana akım iktisat teorisinin dönüşümündeki etkisi incelenirken burada yer alan fikri temeller; bir teorileştirmenin

¹⁸⁷ Brian Snowdon and Howard R. Vane, “Politics and macroeconomy: endogenous politicians and aggregate instability”, **Reflections on the Development of Modern Macroeconomics**, Ed. by. Brian Snowdon and Howard R. Vane, Edward Elgar, Cheltenham, 1997, pp. 234-235.

¹⁸⁸ Emil Kauder, **A History of Marginal Utility Theory**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1965, pp. 3-14.

¹⁸⁹ Gruchy, Allan G., **a.g.e.**, pp. 235-244.

ana akım olmasının felsefi¹⁹⁰, entelektüel¹⁹¹ ve ideolojik¹⁹² sebepleri, toplumsal düzene dair görüşler¹⁹³, vizyon¹⁹⁴ ve sezgi¹⁹⁵ anlamlarını içermektedir.

Joan Robinson'a göre iktisadi analizler iki yüzyıldır Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği başlıklı çalışmasını anlama kabiliyetini kazanmaya hizmet ederken, bu gayretin yönü bir tür değer teorisine doğru değiştirilmiştir. Bu değişimde kuşkusuz köklü politik sebeplerle birlikte pür teknik, entelektüel sebep de yer almaktadır.¹⁹⁶

Coats, Walras'ın teorileştirmesinin dayanaklarıyla ilgili olarak Jaffe'nin tespitlerini aktarmıştır. Buna göre Jaffe, Walras'ın teorileştirmesinin ideolojik dayanağı bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Walras'ın ideolojisi teorisini, teorisi de kendinden sonraki teorileri etkilemiş olduğu için bu ideolojinin kaynağını ve içeriğini anlamının önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷ Bununla birlikte Walras ile Neoklasik/Marjinalist okulun diğer temsilcilerinden Jevons ve Menger arasında teorileştirmeye dayanak olan ideoloji eşitlemesi yapmanın hatalı olacağını ifade etmiştir. Jaffe'ye göre Walras, Jevons ve Menger'i "Marjinal Devrim" başlığı altında tek tipleştirmek standart iktisadi düşünce tarihi kitaplarının düştüğü bir yanılgıdır. Bu üç ismin katkısı yalnızca marjinal faydanın teorileştirmesiyle sınırlandırılmamalıdır. Kaldı ki Jaffe, 1950-68 yılları arasında altı Amerikan üniversitesinin doktora programlarından mezun olmuş iktisatçıların değer teorisini konu edinen makalelerindeki atıflara bakıldığında, Hicks ve Samuelson'un ardından Walras'ın

¹⁹⁰ A.e., p. 235.

¹⁹¹ Robert E. Lucas Jr., "The Death of Keynesian Economics", **Robert E. Lucas Jr. Collected Papers in Monetary Theory**, Ed. by. Max Gillman, Harvard University Press, London, 2013, p. 500.

¹⁹² Milton Friedman, "Inflation and Unemployment: New Dimensions of Politics", **The 1976 Alfred Nobel Memorial Lecture**, The Institute of Economic Affairs, Tonbridge, 1977, p. 31.

¹⁹³ M. De Vroey, "Lucas on the Relationship between Theory and Ideology", **IRES Discussion Paper**, No: 2010-31, 2010, p. 5.

¹⁹⁴ Richard Chase, "The Development of Contemporary Mainstream Economics: Vision, Ideology and Theory Debate", **Nebraska Journal of Economics and Business**, C. XX, No: 3, 1981, p. 5.

¹⁹⁵ David K. H. Begg, **The Rational Expectations Revolution in Macroeconomics: Theories and Evidence**, Phillip Allan Publishers Limited, Oxford, 1982, p. 2.

¹⁹⁶ Joan Robinson, **The Accumulation of Capital**, Richard D. Irwin Inc., Homewood, Illinois, 1956, p. v.

¹⁹⁷ Coats, A. W., a.g.e., p. 621; William Jaffe, "Preface", **Correspondence of Leon Walras and Related Papers**, Amsterdam, C. I, 1965, p. ix.

üçüncü sırada yer aldığını, Jevons ve Menger'in ise sıralamaya dahi giremediğini belirtmiştir.¹⁹⁸

Keynes ise bu farklılığı Jevons ve Marshall'ın teorileştirme yöntemlerini karşılaştırarak ifade etmiştir. Keynes'e göre Jevons, teorinin belirli kısmını etkili bir netlikle kavramış ve mümkün olan en iyi şekilde aydınlatmıştır. Marshall ise teorik inşada bütün ve parçaları arasındaki bağlantılarının bilincinde olmakla birlikte sahnenin tamamını bir kerede göstermek yerine, ışığı sahnenin bazı kısımlarını daha parlak gösterirken diğer kısımlarını karanlıkta bırakacak şekilde yöneltmiştir.¹⁹⁹

Walras ve Pareto'nun geliştirdiği modelin bilimsel bir çerçeve olarak görülemeyeceği, çünkü yazarların politik görüşlerinin sebep olduğu normatif temelin bu çerçeveyi belirleyici rol oynadığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle bu modellerin iktisadi analiz yapmaya elverişli temellere sahip olmadığı, 19. yüzyıl geleneğinde yaşayan toplumsal reformcular veya liberallerin vizyonu olduğu ifade edilmiştir. Walras pozitif ve normatif iktisadın farkları üzerine vurgu yapmış ve bu yönlerin ayrıca ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Pozitif iktisatla hem rasyonel mekanikten esinlenmiş pür rasyonel inşayı hem de demiryolları ve çift madene dayalı para sistemi gibi belirli sorunları analiz edebilecek araç dizisini kastetmiştir. Bu anlamıyla iktisat teorisini pür matematiğin ek kısmı olarak değil, doğrudan uygulamalı iktisatta ifade edilebilecek teorik bir yapı olarak görmüştür. Bununla birlikte Walras'ın pür ve normatif iktisat ayrımına rağmen ikincisinden yana faaliyet yürüttüğü, Pareto'nun ise Walras'ı metafizik spekülasyon yaptığı şeklinde eleştirmesine rağmen normatif değer yargılarıyla dolu sosyolojiye yöneldiği belirtilmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁸ William Jaffe, "Menger, Jevons and Walras De-Homogenized", **Economic Inquiry**, C. XIV, No: 4, 1976, pp. 522-523.

¹⁹⁹ J. M. Keynes, "Theory of Political Economy by W. Stanley Jevons", **The Economic Journal**, C. XXII, No: 85, 1912, p. 79.

²⁰⁰ Claude Menard, "The Lausanne Tradition: Walras and Pareto", **Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930**, Ed. by. Klaus Hennings and Warren J. Samuels, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1990, pp. 119-121.

Clairmont’a göre Marshall’ın bayrağı taşıdığı yeni liberalizmde birbirine rakip olan toplumsal sınıfların varlığı görmezden gelinmemelidir. Buna göre Ricardoculuk ana akım olduğu dönemde radikal bir yönelimin derin politik sonuçlarını beraberinde taşımıştır. Bu nedenle objektif emek-değer teorisinden ve daha büyük toplumsal sınıf anlayışlarından, faydalarını maksimize etme arayışında olan bireysel tüketicilerin sübjektif tercihlerine doğru gerçekleşen kasti dönüşüm, teorik bir dönüşümle birlikte burjuva ideolojisinde saldırgan bir dönüşümü, başka bir deyişle ideoloji ve politik ajanda ile teorileştirme arasındaki eş zamanlı bir seyri temsil etmektedir.²⁰¹

Marshall, işçilerin kapitalistlerle aynı imkanlara erişebilme konusunda eşit olduğunu ileri sürmüştür. Buna ilave olarak kapitalizmin erken dönemleri işçiler için zor şartlar meydana getirse de yeni dönemde Marshall’n söylemiyle “şövalyeleşmekte” olan kapitalistlerin yoksullara karşı hayırsever bir ilgi duymaya başladığını belirtmiştir. Böylece Marshall’a göre kapitalizmin ilk dönemlerinde serbest girişimin çok hızlı gelişmesi nedeniyle ortaya çıkan toplumsal kötülük, kendilerini toplumun iyiliğine adayan zenginlerin kaynaklarını yoksullar yararına kullanmasıyla ortadan kalkabilir. Bu tutumla toplumsal ilerleme sağlanabileceği hatırd tutulduğunda Marksistlerin iktisadi sorunları abartması, Marshall’a göre yanlış bir tutumdur. Ancak toplumsal ilerleme insan doğasına bağlı olduğu gibi toplumsal kötülük de yüzyıllardır devam eden çirkin hazların sonucudur. Marshall, toplumu bir nesil içerisinde yeniden düzenlemeyi arzu edenlerin insan doğasının bir anda değiştirilebileceği şeklinde devrimci bir hayale kapıldıklarını belirtir. Fakat Marshall’a göre eğer insan doğası yüceliğe sahip olsaydı, ortaya çıkan sorunlar insan doğasındaki bu çirkin haz ve yücelik kadar gerekli olan özel mülkiyetle de başarılabilirdi. Hunt’a göre Marshall’ın insan doğasında çirkin hazlar olduğunu belirtmesi, yine kendisinin insanlık için en önemli doğru olarak tanımladığı görünmez el argümanının altında yatan faydacı

²⁰¹ Frederic F. Clairmont, “Alfred Marshall: Rise and Fall of Neoclassical Dogma”, **Economic and Political Weekly**, C. XXIX, No: 5, 1994, p. 37.

öncüllerle çelişmektedir. Hunt bu çelişkinin sebebinin Marshall'ın toplumsal düzene dair görüşlerinin temelini oluşturan sınıfsal eğilimleri olduğunu ileri sürmüştür.²⁰²

Skidelsky, Keynes'in mesleki kariyerine parasal iktisatçı olarak başladığını, teorileştirme perspektifi açısından ise para teorisinin, değer teorisi hattından ayrılmanın kanıtı olduğunu ileri sürmüştür. Para teorisi, bireysel tercihin mantığı yerine toplumların (aggregates) hareketine, nispi fiyatlardaki değişim yerine miktarlardaki değişime odaklanmıştır. Skidelsky'ye göre makroiktisat disiplini miktar ayarlamaları ve belirsizlik üzerine yoğunlaşması nedeniyle kökeni değer teorisinden çok para teorisidir.²⁰³ Burada Neoklasik teorinin Klasik teoriden değer teorisiyle, Keynesçi teorinin Neoklasik teoriden para teorisiyle ayrıştığı göz önünde bulundurulduğunda, 1873 krizinin iktisatçıları değer üzerine çalışmaya sevk ettiği, 1929 krizinin ise para üzerine çalışmaya sevk ettiği ifade edilebilir. 1873 krizi Ricardo-Mill değer ve bölüşüm teorileri üzerine tartışmaları hızlandırmış, 1929 krizinde gözlemlenen para ve fiyatların düzensizliği ise para teorisi üzerine tartışmaları hızlandırmıştır. Bu tartışmaların sonucunda ise krizden önceki ana akım teoriler dönüşüme uğramıştır. Keynes'in politik sonuçlara yol açan ciddi sorunlardan kalkarak teorik inşaya yönelmesi; teorik gelişiminin politik temelini, moral bir bilim olarak gördüğü iktisadın ahlaki kısmında işsizlik sorununu ahlaki bir sorun olarak görmesi ve işsizlik sorununun çözümünde ahlaki çözüm yerine teknik çözümü önerse bile önerisinin kendi arzuladığı toplum türünü yansıtmaması ise teorik gelişiminin fikri temelini temsil etmektedir. Aynı şekilde Keynes'in ikna amaçlı bir yaklaşım benimsemesi de teorileştirmesine fikri bir temel sağlamaktadır.

Fontana'ya göre Keynes'in iktisadi teorileştirmesindeki felsefi yaklaşımı, gerçekleşen olaylara, somut durumlara ve onlara dayanan dil, kavram ve uygulamalara teorileştirmede yer verilmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Buna

²⁰² E. K. Hunt, Mark Lautzenheser, **İktisadi Düşünce Tarihi: Eleştirel Bir Perspektif**, Çev. Vedat Ulvi Aslan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016, pp. 440-442.

²⁰³ Skidelsky, Robert, **a.g.e.**, pp. 135-136.

dayanarak bazı iktisatçılar, Keynes'in yönteminin modern iktisadın gelişiminde ortak mirası oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu tespiti göre dünya tarihinde gerçekleşen olaylar nedeniyle Keynes'in endişeleri iktisatçıların gündemine tekrar girmiştir. Buna göre Keynes'in yaşadığı dönemle 20. yüzyılın sonları arasında birçok farklılık bulunmakta ve 1930'larda karşılaşılan sorunların karşısında takip edilen stratejiler, bugün için somut çözümler ifade etmemektedir. Yine de Fontana'ya göre dünyanın karşılaştığı sorunların karmaşık hale gelse de gücün dağıldığı bir düzende işleyen toplumsal ve iktisadi mantığın genel doğası hakkında Keynes ve iki Dünya Savaşı arası dönemden faydalanmak mümkündür.²⁰⁴

Birçok yazar, Keynes'in Genel Teori'sini kapitalist dünyayı sarsan depresyona karşı bir cevap olarak yazdığını ileri sürmüştür. Francis Lee'ye göre bu açıklama geçerli olmakla birlikte yeterli değildir. Çünkü Keynes Büyük Buhran'ın kışkırtmasıyla birlikte öncelikli olarak felsefi ve pragmatik sebeplerden dolayı bu eseri kaleme almıştır. Lee'ye göre Keynes felsefi düşüncede radikal değişimlerin gerçekleştiği bir dönemde yaşamış ve bir iktisadi doğaya/esasa ilişkin düşüncesi de önemli ölçüden bu değişimlerden etkilenmiştir. Keynes'in fikri sisteminin temel yapısı ile modern felsefe arasında bir ilişki vardır. Lee'ye göre modern felsefeden kasıt, James, Whitehead ve Bergson gibi filozofların yaydığı felsefi düşüncedir. Keynes'in felsefi bakış açısı bu üç filozofun düşüncelerine dayanırken, Ricardo'dan Marshall'a kadar ortodoks iktisatçılar entelektüel yönelimlerini Newton, Descartes ve Leibnitz'e borçludur.²⁰⁵ Keynes'i kuşatan felsefi çevre ve bu çevrenin Genel Teori'de benimsenen teorik yaklaşımla alakasını tespit etmek Keynes'in teorisinin ana akım iktisat teorisi olma yolunda fikri temellerinin etkisini belirlemektedir.

Gruchy'ye göre Keynes'in teorisi, 20. yüzyılın başındaki teoriden radikal bir ayrışmadır. Bu ayrışma, Keynes'in teorileştirmesinde dayandığı felsefi temellerin oluşturduğu konumu ile Ricardo'dan Marshall'a kadar ortodoks iktisatçıların

²⁰⁴ Fontana, Guiseppe **a.g.e.**, pp. 712-713.

²⁰⁵ Leon Francis Lee, "The Place of Keynes in the History of Economic Theory", LSU Historical Dissertations and Theses, 150, 1956, pp. 2-5.

konumu karşılaştırıldığında daha da açık hale gelmektedir. Keynes ve ortodoks çağdaşları 1919'dan 1939'a kadar olan süreçte aynı iktisadi problemler ve bu problemlerin baskısıyla karşı karşıya olmalarına rağmen çözümlerinde farklı yapılar kullanmışlardır. Gruchy'ye göre Keynes'in teorileştirmesinde edindiği felsefi bakışı 20. yüzyılın düşünce yöntemine dayanmıştır. Buna göre Keynes'in düşünce yöntemi James Whitehead ve Bergson'la benzerlik gösterirken, eleştirilerini yönelttiği kendinden önceki ortodoks iktisatçıların genel bakışı ise Newton, Descartes ve Leibnitz'e benzerlik göstermektedir.²⁰⁶ Bu değerlendirmeye göre Marshall gibi 20. yüzyılda da eser vermiş ve Keynes'ten bir nesil önceki ve hatta çağdaşı iktisatçılar da bu dönemin düşünürlerinden ayrı ifade edilmekle 17. yüzyıl felsefecilerine benzetilmiştir. Böylelikle ana akım iktisat teorisi tarihinde dönemlerin karşılaştırılmasında doğru ilkenin zaman değil, felsefi bakış ortaklığı olduğu kabul edilmiştir.

Keynes'in teorileştirmesi ile felsefi temelleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bir kısmına göre, Keynes ile önceki iktisatçıların teorileştirmeleri arasındaki fark dayandıkları felsefi temellerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Buna göre sosyal bilimleri etkileyen modern felsefi düşüncenin üç ana özelliği Keynes'in iktisadi teorileştirmesinin de felsefi temellerini oluşturmuştur. Keynes'in üzerine teorisini inşa ettiği felsefi temellerin etkilendiği modern felsefi düşüncenin özelliklerini tespit edildiğinde, modern felsefenin özellikleri, Keynes'in iktisadi düşüncesinin bu özelliklerden etkilenmesi ve iktisadi düşüncesinden etkilenen teorileştirmesi arasındaki devamlılık görülebilmektedir.

Gruchy'ye göre 20. yüzyılda modern felsefenin üç özelliği olan bütüncülük, canlılık ve gerçekçilik, Keynes'in teorileştirmesine felsefi temel oluşturmuştur. 19. yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın ilk yarısında bütünün anlamını parçadan aldığı atomistik sistemin aksine Keynes'in bütüncü-toplamcı iktisadi sistem analizinde firma davranışı iktisadi sistemin bütününe bir fonksiyondur. Canlılık özelliği

²⁰⁶ Gruchy, Allan G., **a.g.e.**, pp. 235-236.

gereği ise temsilci felsefeciler ve bilim adamları, fiziki dünya ve toplumsal sistemlerin bir süreç içerisinde varolduğunu kabul edip, teorik sistemlerinde değişime yer açmışlardır. Keynes de 20. yüzyıla birlikte bireysel kapitalizmin sorunsuz işleyişini sağlayan güçler etkisini kaybettiğini, nüfusun daha yavaş arttığını, teknolojik gelişimin sürdürülemediğini belirtmiştir. Böylece 1919'dan itibaren İngiltere ve diğer sanayileşmiş ulusların kapitalist ekonomileri olgunlaşmış, tam istihdam kapasitesinin işareti olan canlılığını yitirmiştir. Bu yargı, Keynes'in gayri iradi işsizlik tezinin kapitalist ekonominin dönüşüm sürecine dair gözlemine dayandığını, Keynes'in istihdam ile ilgili teorileştirmesinin krizden beslendiğini doğrulamaktadır. Gerçekçilik özelliğine göre ise karşılaşılan olayların izahı ile düşünce arasında büyük bir boşluk bulunmamalı ve felsefe ile bilimsel düşünce arasında zorunlu çatışma öngörülmemelidir. Bu doğrultuda Keynes de iktisatçıların genel ilişkileri aşırı basitleştirilmiş bir şemaya indirgeme girişimlerine karşı çıkmıştır. Yine de Keynes'in yeni iktisadi görüşleri, 20. yüzyıl bilimsel ve felsefi katkılarının iktisatçıların çoğunluğu tarafından kabul edildiği döneme kadar üniversite sınıflarına nüfuz edememiştir.²⁰⁷

Buna göre Keynes'in görüşlerinin akademide öğretilmesi ancak felsefi gelişmelerin iktisatçıları tarafından benimsenmesinden sonra gerçekleşmiştir. Yani Keynes'in teorisinin akademik öğretimde yaygınlık kazanmasıyla bir bölümünü elde ettiği ana akım konumu, dönemde felsefi görüşlerdeki değişimin de akademi tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle Keynes'in teorisinin ana akım teori tarafından kabul görece bilimsel ve politik temellere sahip olması yanında ana akım tarafından kabul görece felsefi temellere de ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Keynes'in teorisinin ana akım olmasında felsefi temellerin etkili olduğunu göstermektedir.

Skidelsky'e göre Keynes için uygulamaya dönük (pratik) etğin iki branşı bulunmaktadır. Bu branşların birisi iktisat bilimi diğeri ise siyasettir. Bu nedenle

²⁰⁷ A.e., p. 237-243.

Keynes, iktisadi moral bir bilim olarak tanımlamıştır. Bu moral bilim, uzmanlaşılacak bir tekniği gerektirse de değer yargılarıyla aşılmalıdır. Keynes'in de yaptığı iktisadi teorileştirme, kendisinin istediği toplum türünü yansıtmıştır. Bu bağlamda işsizlik ahlaki çözümü ise teknik bir sorundur. Bu sorunu çözmeye yönelik kişi de bunu iyi veya kötü teknikle yapmalıdır. Keynes iktisadi daima ciddi moral veya politik sonuçlara yol açan sorunlara uygulamaya çalışmış ve eski teorilerin bu sorunları açıklamaktan veya çözüm önermekten aciz kaldığı anlaşıldığında da yeni bir teori inşa etmeye yönelmiştir.²⁰⁸

Blinder'a göre Keynesçi yaklaşımda değer yargıları, değer yüklü önermelere yol açmaktadır. Buna göre normatif bir Keynesçi, konjonktürel dalgalanmaların şiddetini azaltmak için devletin yetkisini toplam talep üzerinde kullanması gerektiğine inanmaktadır. Bu normatif önermeler belirli yargılara dayanmaktadır. Bu yargılara göre makroiktisadi dalgalanmalar toplumsal refahı azaltmakta, hükümet serbest piyasa sonuçlarını iyileştirecek bilgiye ve güce sahip olmakta ve işsizlik enflasyondan daha büyük bir sorun olarak kabul edilmektedir.²⁰⁹ Bu çerçevede iktisadi düşünce okullarının yöntem üzerine pozitif ve bilimsel bilgi lehine hassasiyet gösterdikleri göz önünde bulundurulduğunda teorileştirme safhasında değer yargısı, bilimsel bilgi ve politik reçete arasındaki ilişki konusunda bu hassasiyete ilişkin tavırların sınırları bulanıklaşmakta ve ayırım yapmak zorlaşmaktadır. Bu durum politik, bilimsel ve fikri temellerin farklı anlamlar içerecek şekilde kullanıldığını göstermektedir. Yine de bu temeller arasında ayırım yapıp yapılamayacağı da tartışmalı kalmaktadır.

De Long'a göre Monetarizm 1970'lerin sonunda hem politik hem de entelektüel açıdan zirveye ulaşmıştır. Entelektüel zaferi, akademik dergiler ve ders kitaplarında çarpanın (multiplier) yeri daralırken, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranının (NAIRU) oldukça geniş bir yer elde etmesiyle oluşmuştur. Politik zaferi ise aynı

²⁰⁸ Skidelsky, Robert, **a.g.e.**, p. 134.

²⁰⁹ Blinder, Alan S., **a.g.e.**, p. 112.

dönemde İngiliz ve Amerikan Merkez Bankaları'nın bu dönem itibarıyla para politikasını faiz oranları hedeflemesiyle değil toplam para stoğunun nicel ölçüleri hedeflemesiyle icra edileceğini duyurmasıyla oluşmuştur.²¹⁰

Cherrier'e göre Friedman'ın politik inançlarının bilimsel uygulama alanına bulaşmasını önlediği iddiası sorgulanmaya açıktır. Bazı tarihçilerin bilim ve siyaset arasında yapılan katı ayrımı veri kabul etmesi, Şikago Okulu'nun başarısını özellikle tartışma kültürü, Neoklasik fiyat teorisinde uzmanlaşma ve ampirik çalışmanın önemi gibi içsel sebeplere bağlayan değerlendirmelerde bulunmalarına sebep olmuştur. Ne var ki bu yorum Friedman'ın piyasa eksenli mikroiktisadi ile devletçilik aleyhtarı politik önerilerinin tutarlılığının tesadüfi olmadığı yönündeki şüpheleri yok edememiştir. Friedman'ın makroiktisadi çalışmaları, Amerikan Keynesçiliğin sütunlarını yıkma girişimi ve güvenilir teorik ve ampirik temeller pahasına gerçekleştirilen bir hücum olarak yorumlanmıştır. Yöntem tartışmalarında da idealleştirilmiş bir serbest piyasa sistemi görüşü ve politik inançlarının rasyonelleştirmesi olarak nitelendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre iktisatçı, toplumsal statüsü ve siyasi inançlarından etkilenirken, iktisat teorileri yalnızca dünyayı açıklamak için değil belirli kitlelerin ilgilerini desteklemek ve davranış biçimlerini meşrulaştırmak için de tasarlanmaktadır.²¹¹

Monetarist okulun temsilcisi Friedman, bilimin değer yargılarından bağımsız yapılması amacının temelinde bilimi ilerletme ve yayma isteği bulunduğu görüşünü kabul etmiştir. Bu görüşün de temelinde değer yargısının bilimi gerileteceği kabulü yer almaktadır. Fakat devamında bilimsel faaliyetlerin muhtemel sonuçlarını görmeyi sağlayan unsurun pozitif bilimsel bilgi olduğunu ve bu sonuçlara ulaşırken izlenecek

²¹⁰ J. Bradford De Long, "The Triumph of Monetarism", **Journal of Economic Perspectives**, C. XIV, No: 1, 2000, p. 84.

²¹¹ Beatrice Cherrier, "The Lucky Consistency of Milton Friedman's Science and Politics, 1933-1963", **Building Chicago Economics: New Perspectives on the History of America's Most Powerful Economics Program**, Ed. by. Robert Van Horn, Philip Mirowski, Thomas A. Stapleford, Cambridge University Press, New York, 2011, p. 335-336.

yolun gitmeye değer olup olmadığını belirleyen şeyin normatif yargı olduğunu belirtmiştir.²¹²

Bu açıdan bilimsel bilgi üretme yolunun göze alınmaya değer olup olmadığını belirleyen normatif yargı için ön şart değer yargılarından bağımsız pozitif bilimsel bilginin üretilmesinin amaçlanmasıdır. Dolayısıyla Friedman'ın yaklaşımından yola çıkıldığında normatif yargı, pozitif bilim üretmenin önünde bir engel olarak durmaktadır. Böylece başlangıçta birbirinden ayrı tutulan pozitif bilgi ve normatif yargı, pozitif bilginin üretim süreciyle birlikte muhtemel sonuçlar görüldükten sonra, bu yolların tercih edilmesinin doğru olup olmadığını belirleyen normatif yargının sürece dahil olmasıyla iç içe geçmektedir. Özetle, pozitif bilimsel bilgi normatif yargı için başlangıçta ön şart olsa da sonradan bilginin sonuca ulaşması için gerek şart olmakta ve normatif yargının onayı olmayan bir pozitif iktisadi bilgidен bahsetmek tutarsız hale gelmektedir.

Tobin'e göre Monetarizm, politik ve iktisadi tartışmalarda muhafazakarlığın, diğer deyişle 19. yüzyıl liberal ideolojisinin merkezi olmuştur. Öte yandan 1960'lerde Monetarizmin ideolojik ortaklarıyla arasındaki mantıksal bağlantılar açık seçik olmayıp, aralarındaki ortaklık Friedman'dan kaynaklanmıştır. Tobin'e göre ideolojisinden boşanmış bir Monetaristin ilke açısından piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için devlet müdahalesini destekleyerek büyük ve aktif bir devleti savunması veya artan oranlı vergilendirmeye yeniden bölüşümü teşvik etmeyi savunması mümkündür. Benzer şekilde serbest girişimin korunmasında maliye veya para politikalarından hangisinin daha kullanışlı veya tehlikeli olduğuna dair bir sonuç belirtilmemesine rağmen Monetaristler makroiktisadi politikanın istikrarı hakkında belirli sonuçları savunmuşlardır. Tobin'e göre bu yaklaşım bireysel menfaatlerin peşinde koşmakla toplumun bütün iktisadi sorunlarının çözüleceği şeklindeki ideolojik kurala yersiz istisnalar koymaktadır. Birçok muhafazakar sadece bu

²¹² Milton Friedman, "Inflation and Unemployment", **Nobel Memorial Lecture**, Economic Sciences, December 13, 1976, p. 268.

sebeple, düzenlenmemiş altın standardını Monetaristlerin kontrol edilen fiat parasından daha uygun bulmuştur.²¹³

Boettke'ye göre "laissez-faire" iktisadı, ilerlemeci dönemin (progressive era) başlangıcından itibaren entelektüellerin ve politikacıların, Büyük Buhran'dan itibaren ise kamuoyunun ilgi alanı dışına çıkmıştır. Mises, Hayek ve Hazlitt gibi az sayıda kişi bu söylemi sürdürmüş olsa da akademide ve halk karşısında Keynesçi ana akıma karşı olanlardan birisi de Milton Friedman olmuştur. Friedman'ın iktisadi liberalizmin temel ilkelerini iletme çabaları, Birleşik Devletler'de ve komünizmin dağılmasına giden yıllarda Sovyetler Birliği'nde ve Doğu ve Orta Avrupa'da öğretilmiş halkın, siyasi elitin ve entelektüellerin düşünce iklimini değiştirmiştir. Peter Boettke, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ilgili birçok tez ileri sürülse de Doğu ve Orta Avrupa'da komünist sistemin iktisadi başarısızlığının ancak iktisadi liberalizm fikirleri sayesinde anlaşılabilceğini ileri sürmektedir.²¹⁴

Teorik tahribat ve inşada fikri temellerin kriz sonrası hızlanan etkisiyle birlikte, Yeni Klasiklerin teorik inşasında önemli paya sahip rasyonel beklentiler hipotezinin de Monetarizmin sezgilerini dile getiren ve doğrulayan bir rol üstlendiği belirtilmiştir. Buna göre birçok Monetarist, rasyonel beklentiler hipoteziyle uzun zamandır aradıkları unsura ulaşmışlardır. Rasyonel beklentiler hipoteziyle Monetaristler, kendilerinin de kabul ettiği piyasaların temizlendiği modelleri terk etmeden, sezgisel inançlarını analitik olarak türetilen sonuçlara tercüme eden şık bir araca kavuşmuştur. Özetle, rasyonel beklentiler hipotezi Monetaristlere, inançlarıyla vardıkları sonuçlara teorik sonuçlarla da ulaşabilme imkanını göstermiştir. Bunun sebebi, rasyonel beklentiler hipotezinin Monetarizme akademik saygınlık kazandırmakla birlikte iktisadi politika üzerinde de önemli sonuçlar meydana getirmiş olmasıdır. Bu sonuçlardan birini savunan Yeni Klasik makroiktisada göre

²¹³ James Tobin, "The Monetarist Counter-Revolution Today-An Appraisal", **The Economic Journal**, C. XCI, No: 361, 1981, pp. 33-34.

²¹⁴ Peter J. Boettke, "Milton and Rose Friedman's "Free to Choose" and Its Impact in the Global Movement Toward Free Trade Market Policy: 1979-2003", pp. 137-138.

talep yönetimi politikalarının reel değişkenler üzerindeki etkisi kısa dönemde dahi çok azdır.²¹⁵ Bu sonuç Monetarizmin para politikalarını maliye politikalarından daha önemli olduğu görüşünü daha da ileriye götürmüştür. Fikri temellerin teorik inşayı teşvik edici rolü hesaba katıldığında, Monetarizmin hükümetlerin ekonomiye müdahalesine karşı duruşunun rasyonel beklentiler hipotezi öncesi dönemde sezgisel, hipotez sonrası ise teorik bilgi haline dönüştüğü sonucu oluşmaktadır. Aynı zamanda Monetaristler için sezgisel niteliğe sahip sonuç, bu sezgiye teorik nitelik kazandırdığı belirtilen Yeni Klasikler tarafından da sürdürülmüştür.

Yeni Klasik iktisat teorisinin kurucu temsilcisi Lucas, 1978’de “After Keynesian Macroeconomics” ve 1979’da “The Death of Keynesian Macroeconomics” başlıklı makaleleriyle Keynesçi teorinin sona erdiğini ifade etmiştir. Bu tespiti eleştiren iktisatçılar, retoriğin teorik ve ampirik eleştirilerin önüne geçtiğini ve polemikçi olduğunu²¹⁶ bir kısmı da Lucas’ın bitişini ilan ettiği teorinin aslında Keynesçi iktisadi teori değil Neoklasik sentez olduğunu ileri sürmüştür.²¹⁷ Lucas’ın Keynesçi makroiktisadın sona erdiğini ifade ederken inşa ettiği bağlam, iktisadi krizlerin ana akım iktisat teorisi üzerindeki politik, fikri ve bilimsel temellerden doğan dönüştürücü etkisini birçok yönden doğrulamaktadır.

Lucas’a göre Keynesçi iktisadın sona erdiğini gösteren gerçekler, yeni nesil iktisatçıların kendilerini Keynesçi olarak tanımlamamaları, seminerlerde Keynesçi teorileştirmenin artık ciddiye alınmaması ve önde gelen dergilerin Keynesçi makalelerin başvurularını kabul etmemesidir. Lucas’a göre Keynesçi iktisadın sona erışı 1979 yılında gerçekleşmiştir. Lucas’a göre bu gerçek, iktisadi bir gözleme değil sosyolojik bir gerçeğe dayanmaktadır. Bu yüzden kanıtı da sosyolojiktir. Lucas,

²¹⁵ David K. H. Begg, **The Rational Expectations Revolution in Macroeconomics: Theories and Evidence**, Phillip Allan Publishers Limited, Oxford, 1982, p. 2.

²¹⁶ Benjamin Friedman, “Discussion”, **After the Phillips Curve: Persistence of High Inflation and High Unemployment**, Federal Reserve Bank of Boston, Conference Series No: 19, 1978, p. 80. Robert M. Solow, “Summary and Evaluation”, **After the Phillips Curve: Persistence of High Inflation and High Unemployment**, Federal Reserve Bank of Boston, Conference Series No: 19, 1978, p. 203.

²¹⁷ De Vroey, Michel, **Keynes’ten Lucas ve Ötesine Makroiktisat Tarihi**, s. 226.

entelektüel anlamda da üretkenlik açısından Keynesçilikten kopuşun hissedildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Lucas’a göre 1979 yılına gelindiğinde Keynesçi iktisatçılar akademi ve hükümet çevrelerinde hakimiyetini sürdürmektedir. Keynesçi iktisat bir anlamda hala hayatta olmaya devam etse bile bu durum ancak yeni nesil iktisatçıların yetişeceği zamana kadar sürecek olan geçici bir durumdur. Bu nedenle Lucas’a göre Keynesçi politika tavsiyeleri bir süre daha varlığını sürdürecektir ancak mutlaka sona erecektir.²¹⁸

Lucas’ın Keynesçi iktisadın ana akım oluşuna bakışı, çalışmamıza temel olan; ana akım içerisindeki okulların zaman içerisinde değişimi, bu değişimin önde gelen akademi, dergi, kurum ve seminerler gibi bilimsel çevrenin öğeleriyle gerçekleştiğini doğrulamaktadır. Ayrıca Lucas, Keynesçi iktisadın, yani herhangi bir ana akım iktisadi oluşturan iktisat okulunun tam anlamıyla ana akım konumunu kaybetmesinin politik temellere de bağlı olduğunu doğrulamıştır. Devamla entelektüel anlamda tıkanmışlığın teoriyi haklılaştırma aracı kılınmasına da engel olduğunu tespit ederek, ana akım teorisinin tahribatının fikri temellerden doğduğunu doğrulamıştır. Buna ilave olarak Lucas’ın işaret ettiği iki senelik süre zarfı, Lucas’ın çokça atıf yapılan ve Yeni Klasik iktisadın etkili kurucu eseri olarak görülen makalesinin 1972 yılında yayımlandığı hesaba katıldığında, Keynesçi iktisat veya Keynesçi-Neoklasik sentezin ana akım sahnesinden uzaklaşmasının hemen 1972 yılında gerçekleşmediğini, böylece ana akım iktisatta tahribat ile inşa arasında, eski ana akım teorisinin ana akım konumundan uzaklaşması ile yeni ana akım iktisadın ana akıma yerleşmesi arasında bir süre bulunduğunu doğrulamaktadır. Bu süreçte politik, bilimsel ve fikri unsurlar etkili olmaktadır. Bu durum ana akım iktisat çerçevesine yönelik yoğunlaşan tahribat-inşa, red-kabul, ana akım olmaktan uzaklaşma-ana akım olma gibi farklı şekillerde ifade edilebilecek süreçlerin, değişim hattına 1973 Krizi’yle oturduğunu göstermektedir.

²¹⁸ Lucas Jr., Robert E., “The Death of Keynesian Economics”, p. 500-501.

Lucas, iktisat biliminin yöntemine ilişkin bakışını, zaman zaman çalışmalarında belirttiği araştırma programının amaçları ile tutarlı olacak biçimde sosyal alanda değil teknik alanda açıklamaktadır. Lucas'a göre makroiktisatta ilerleme sağlamanın yolu onun bilimselliğe bakışıyla tutarlıdır. İktisattaki ilerleyici unsurun tamamen teknik olarak, daha iyi matematik, daha iyi veri, daha iyi veri işleme yöntemleri, daha iyi istatistik yöntemleri ve daha iyi hesaplama yöntemleri olduğunu düşünmüştür. İktisat biliminde ilerlemenin Hume, Smith ve Ricardo'nun amacına ampirik temel oluşturmak ve güçlü çözüm yöntemleriyle geliştirmekle elde edilebileceğini ifade etmiştir.²¹⁹ Lucas'a göre makroiktisat teriminin gelişimiyle disiplinin amacı ve kapsamı arasında bir ilişki kurulduğunda, bu terim Büyük Buhran'a entelektüel cevabın bir kısmı olarak 1940'larda müstakil bir alan olarak doğmuştur. Lucas'a göre makroiktisat terimi o zamanlar iktisadi felaketlerin tekrarını engelleyeceği umulan bilgi ve uzmanlığın bütününe atfedilirdi. Makroiktisat da bu orijinal anlamıyla Lucas'a göre başarı sağlamış, iktisadi depresyonun engellenmesi sorunu uygulamaya dönük amaçlar bakımından on yıllarca çözülmüş ve daha iyi maliye politikaları sayesinde sağlanan önemli refah artışları kalıcı olmuştur. Fakat Lucas'a göre bu artışlar nakit akışının daha iyi ayarlanması ile değil, insanlara çalışması ve tasarruf etmesi için daha iyi teşvikler sağlanmasıyla mümkün hale gelmiştir.²²⁰

De Vroey'e göre ideolojik boyut, politik ajandadan ayrı düşünülemediği ve makroiktisadın siyasi sonuçlar üretme amacına sahip olduğu için elde edilecek sonuçlar ideolojik bir bakış açısını destekleyecektir. Ancak De Vroey, ideolojik boyutun saf dışı bırakılamasa da etkisinin sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Gerçeklikle model arasında ilişki ve dakik teori için gerekli olan ölçütler tartışıldığında Friedman ve Modigliani arasındaki tartışmada olduğu gibi farklı ölçüm alternatifleri ileri sürülmektedir. De Vroey, bilimsel bir çalışma için belirlenen standartların doğası gereği herhangi bir ideolojiye ve onun siyasi sonuçlarına daha

²¹⁹ Robert E. Lucas Jr., **Robert E. Lucas Jr. Collected Papers in Monetary Theory**, Ed. by. Max Gillman, Harvard University Press, London, 2013, p. 513.

²²⁰ **A.e.**, p. 445.

toleranslı olup olamayacağı ve önce bilimsel standartların mı yoksa ideolojik bakış açıları ve siyasi sonuçların mı belirlendiği sorularına Friedman özelinde cevap vermiştir. Buna göre Friedman kavramsal araç ile serbest piyasa veya Keynesçiliğe destek vermesi açısından bilimsel standartların bir ideolojiye ve siyasi sonuca karşı daha fazla tahammül göstermediğini ima etmiştir. Bununla birlikte Keynesçi ideolojiye sahip olduğunu düşündürdüğünü ve Walrasçı olmayan denge modelleriyle ilgili görüşlerinde Keynesçi, kavramsal araçları açısından ise Keynesçi olmadığını ileri sürmüştür.²²¹

De Vroey'in Walrasçı olmayan denge modelleri konusunda Keynesçi, kavramsal araçlar açısından Keynesçi değil şeklindeki tespitine rağmen, Friedman, Times dergisine kapak olan meşhur “artık hepimiz Keynesçiyiz” ifadesinin bağlamını açıklarken, Keynesçiliğin başta gelen politik sonuçlarının iflas etmesi açısından hiçbir iktisatçının Keynesçi olmadığını, ancak Keynesçi dilin, kavramsal araçlarının makroekonomide edindiği yer itibarıyla Keynes'e rağmen bir açıklama yapılamayacağı için bütün iktisatçıların Keynesçi olduğunu ifade etmiştir.²²² Ayrıca De Vroey'in yorumu, Friedman'ın Keynesçi olduğunu düşünmesi, kavramsal araç ve yöntem açısından ideolojik bakışla ilişki olup olmadığını ortaya koyacak kadar net değildir. Birincisi, Friedman'a atfedilen Keynesçilik, Friedman'ın kendine ait beyanı değil, De Vroey'in geriye dönük okumasıdır. İkincisi, Walrasçı olmayan denge modelleriyle ilgili görüşlerinde “bilimsel açıdan mı ideolojik” ve “siyasi sonuç açısından mı Keynesçi” şeklinde tanımlandığı belli değildir. Eğer ideolojik ise, bu durum herhangi bir modelin ideoloji içerdiğini kabul etmekle De Vroey'in teori-ideoloji arasındaki fikrine çelişki oluşturmaktadır. Yani De Vroey burada model-ideoloji eşlemesi yapmak için kullandığı nesnelerle ilgili hangi görüşü benimsediği açık değildir. Bu nedenle “ideoloji ile teori aynı anda hem çelişir hem de çelişmez” şeklinde iki zıt sonuç ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü, standartlar ve yöntemin,

²²¹ De Vroey, **a.g.e.**, s. 104-105.

²²² Milton Friedman, **Dollars and Deficits: Inflation, Monetary Policy and the Balance of Payments**, Prentice-Hall, New Jersey, 1968, p. 15.

ideolojik bakış açısından ve siyasi sonuçtan önce mi yoksa sonra mı var olduğu konusu açık değildir. Bununla ilgili olarak, ideolojik bakış açısıyla uyumsuz bilimsel sonuca ulaşmak De Vroey için yeterli bir sebepse de bunun az sayıda olduğunu, olsa bile iktisatçının önce ideolojik bakış açısından mı yoksa bilimsel sonuçtan sonra mı fikirlerinde değişikliğe gittiğini tespit etmek zordur. Bu bulanıklık, De Vroey'in tespitindeki gibi, makroiktisadın siyasi sonuçlar üretme amacını taşıyan doğasından kaynaklanmaktadır. Sonuç itibarıyla ideoloji, teori ve siyasi sonuç arasındaki ilişki, sınırları belli olmayan, istenildiğinde de herhangi birisi denklem dışı bırakılamayan bir alandır. Bu durumda yine bilimsel, politik ve fikri temeller üçlüsünün teoriyi etkileme gücü için birbirinden ayrılmayan sınırlar içerisinde ve kesin olmayan ölçülerle işlediği doğrulanmaktadır.

Blinder'a göre Keynesçi teorinin parasal aldanma ve nominal ücret rijitliği gibi yaygın kabul görmüş bileşenleri, mikrotemellere dayanmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Fakat ampirik düzenliliklerin teorinin bütünüyle uyumu sayesinde ana akımdaki konumunu kaybetmemiştir. Bu konumunu kaybetmesinin nedeni, ampirizmin yerini a priori teorileştirmenin, gözlemin yerini entelektüel estetiğin ve liberalizm yerini muhafazakar ideolojinin almasıdır. Blinder'a göre muhafazakar dünya görüşü makroiktisada taşındığında konjonktürel dalgalanmaların tehlikesiz ve engellenemez kabul edilip Pareto-optimal sonuçlar olarak görüldüğü modellerin inşasına yol açmaktadır. Buna dayanarak Blinder, Yeni Klasik teorinin Amerika Birleşik Devletleri'nde ana akım olmasını politik dengede sağ ideolojinin ağırlığını artırmasına dayandırmıştır. Ne var ki 1970'li yıllarda Neoklasik iktisadi ideolojinin canlanması, Pigou'nun veya Friedman'ın tekrar gündeme gelmesine sebep olmamış, Lucas ve Sargent'ın ekonometrisine doğru bir gidişat gerçekleşmiştir. Bu nedenle Yeni Klasik teorinin ana akıma yerleşmesi, ideolojik açıdan geri bakarken teknolojik açıdan ileriye dönük olmasına ve 1970'lerde de bu yaklaşımın akademide ana akım olmasına dayanmaktadır. Ancak ampirik geçerlilik yerine teknik üstünlüğe yapılan vurgu politik sahnede ana akım olmaya yetmemiştir. Lucas ve Sargent'ın görüşlerini politikacılara ulaştırma konusunda da hevesli olmaması ve Yeni Klasik teorinin ampirik sonuçları politik reçete sunmak için yeterli olgunluğa erişememesi nedeniyle

de Yeni Klasik ana akımın teorideki etkisi politikadaki etkisinden daha büyük olmuştur.²²³

Bu yaklaşıma göre iktisat teorisinde Keynesçiliğin ana akımdan uzaklaşması ile Yeni Klasik iktisadın ana akıma yaklaşması şeklinde gerçekleşen dönüşüm, teorileştirme tarzı ve ideolojideki değişimden kaynaklanmıştır. Burada Blinder'ın gözlemlenen veriyi ve onun bir parçası olan iktisadi krizleri teorik dönüşüme sebep göstermemesinin sebebi, bu değişimi nihayetinde teorileştirmede kullanılan tekniklere dayandırmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Blinder, teorik dönüşümün sebebini teknik, hızlandırıcılarını ise yöntem ve ideolojide bulmaktadır. Fakat bu unsurlar arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ifade etmemiş, ideolojik unsura neden yer verdiğini açıklamamıştır. Ayrıca ana akım iktisat teorisine konumu değişmeyen fakat içeriği değişen bir terim anlamı vermemiş, ana akım iktisat teorisini döneminde ana akım olan okullarla eşleştirmiştir. Bunun yerine ana akımın değişmediği ancak içerdiği teorilerin değiştiği kabul edildiğinde ve ana akım iktisat teorisinin krizler nedeniyle dönüştüğü, hızlandırıcılarının ise politik, fikri ve bilimsel sebepler olduğu hesaba katıldığında, ana akım iktisat teorisi tarihinin iktisadi krizlerin etkisiyle seyrettiği sonucu tutarlı hale gelmektedir. Böylelikle ampirik, ideolojik ve teorik unsurlarla birlikte iktisadi krizlerin de rol oynadığı bir teorik değişim seyri ortaya çıkmaktadır.

1975-85 yılları arasında iktisadi teorileştirmede yöntem alanında yapılan çalışmalar dönemdeki bilim felsefesi tartışmalarının izini taşımakla birlikte iktisat bilimindeki belirsizlik durumunu da yansıtmıştır. 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek iktisadi büyüme gerçekleşmiş olsa da bu büyüme 1960'lardaki düzeyin altında olmuştur. Buna ilave olarak aynı anda enflasyonun yükselip büyüme hızının yavaşlaması, iktisatçılar arasında geriye dönük bir değerlendirmeye ve makroiktisadi teoride temel değişimlere neden olmuştur. Enflasyonu alevlendirmeden refahın artırma yolunun bilinmediği düşüncesinin yaygınlaştığı bu ortamda iktisat biliminin

²²³ Blinder, Alan S., **a.g.e.**, p. 279-290.

nerede yanlış yola saptığını belirleme ve öneri getirme amaçlarının yansıması, yeni yöntem arayışlarındaki hızlanma olmuştur.²²⁴

Friedman'a göre bilim adamı politika önermeye giriştiğinde benimsediği temel değerler, bilimsel yargılarındaki belirsiz alanları kesinliğe dönüştürmesinde etkili olmaktadır. Özgürlüğü, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen asıl amaç olarak kabul edip özgürlüğün ancak devletin rolünü kısıtlamakla ve özel mülkiyete, serbest piyasalara ve gönüllü anlaşmaya ilk sırada öncelik vermekle korunabileceğine inananlar kendilerine “laissez-faire” politikasını savunmak için kanıt toplayabilirken, refahı ve güvenliği toplumsal ilişkilerde gözetilmesi gereken asıl amaç olarak kabul edip bu amacın ancak şahsi faaliyeti düzenleyen devlet önlemleriyle gerçekleştirilebileceğine inananlar devlet müdahalesini savunmak için kanıt toplayabilmektedir. Ancak Friedman, değer yargılarının iktisatçılar arasındaki anlaşmazlıkların yalnızca bir kısmını açıkladığını ve enflasyon, para politikası ve ödemeler dengesi konularındaki görüş farklılıklarının, değerlerden değil bilimsel yargılardan kaynaklandığını ileri sürmüştür.²²⁵

Böylelikle Friedman, liberteryen bir iktisatçının “laissez-faire”yi özgürlüğün temeli olarak kabul ettiğini, radikal bir iktisatçının ise aşırı düzeyde gelir eşitsizliklerini özgürlüğün önünde bir engel olarak gördüğünü öne sürmüştür. Prychitko'ya göre kişisel yargılar politika tercihlerini birçok yönden şekillendirmekte ve farklılaştırmaktadır. Friedman'ın bahsi geçen fikirleri dile getirdiği 1960'lı yılların sonlarında, Neoklasik sentez ana akım konuma yerleşmiş ve Genel Teori'nin makroiktisadı önce Paul Samuelson'un toplam arz-talep çerçevesi, sonra da Hicks ve Hansen'in IS-LM modelleri haline gelerek, makroiktisat teorisi Neo-Walrascı genel denge çerçevesiyle birleştirilmiştir. Böylelikle üzerinde ittifak edilen tek bir modelle gayri safi milli hasıla, istihdam, fiyatlar ve faiz oranları gibi makroiktisadi büyüklüklerin davranışları açıklanabilir hale gelmiştir. Keynesçiler, bu modeli

²²⁴ Daniel M. Hausman, “Philosophy of Economics: A Retrospective Reflection”, **Revue de Philosophie Economique**, C. XVIII, No: 2, 2017, pp. 189-190.

²²⁵ Friedman, Milton, **a.g.e.**, pp. 7-10.

kapitalist sistemin açıklarını gidermek amacıyla müdahaleci para ve maliye politikalarına meşruiyet kazandırmak için kullanırken, Friedman gibi Monetaristler, aynı çerçeveyi takdire dayalı para politikaları yerine parasal kural ve mali denge gibi “laissez-faire” politikalarına meşruiyet kazandırmak için uygulamıştır. Klasik liberal geleneğe bağlı bir gerçekçi olduğunu ifade eden Keynes’in kısa dönem, Monetaristlerin ise uzun dönem analizleri öncelemeleri nedeniyle aralarında zaman algıları açısından fark olsa da iki grup da aynı temel değerler olan dinamik, büyüyen ve etkin bir kapitalist iktisadi sistemin doğruluğunu savunmuştur.²²⁶

Ana akım iktisat teorisinin seyrinde etkili olduğu ileri sürülen unsurlara çeşitli anlamlar yüklenmesi, bu unsurların keşfi ve ana akım teorisinin parçası olması arasındaki zaman farkından dolayı art zamanlılığın öne çıkarılması ve teorisinin ana akım olması ile ana akım teorisinin değişimi olayları arasında bağlantı kurma sorunu birlikte ele alındığında ana akım iktisat teorisinin süregelen özelliğiyle, birbirlerinin alanlarına geçiş yapabilen ve ağırlıkları değişebilen bilimsel, politik ve fikri temellerin etkisiyle hem tahribat hem de inşa aşamalarından geçen bir güzergahı takip ettiği ortaya çıkmaktadır. Ana akım iktisat teorisinin yaygın kabul görmüş tanımı ve tarihçesi göz önünde bulundurulduğunda da bu güzergahta yol almanın iktisadi krizlerle gerekçelendirildiği anlaşılmaktadır.

²²⁶ David L. Prychitko, “Introduction: Why Economists Disagree: The Role of the Alternative Schools of Thought”, **Why Economists Disagree: An Introduction to the Alternative Schools of Thought**, Ed. by. David L. Prychitko, State University of New York Press, Albany, 1998, pp. 2-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA AKIM İKTİSAT TEORİSİNİN TARİHİ VE İKTİSADİ KRİZLER

Kriz dönemlerinde ana akım teoride meydana gelen değişimi ortaya çıkarabilmek ve bu değişimi gerçekleştiren krizlerle ilişkilendirebilmek için temsilci teorisyenlerin, okulların ve bir okulun içerisinde yeni bir dalı temsil eden teorileştirmelerin ana özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir.

İncelenecek dönemin başlangıç noktası olarak 1873 tarihli Uzun Depresyon'un seçilmesi nedeniyle önce Neoklasik teorileştirmeler ele alınacak ve 1873 Krizi ile bağı araştırılacaktır. Ardından sırasıyla 1929, 1973 ve 2008 krizleri ile ana akım iktisat teorisinin geçirdiği tahribat ve inşa süreçleri arasındaki ilişki incelenecektir. Ayrıca bu bölümde incelenen her dönemin krizlerle teorik değişim arasındaki bağı kurması nedeniyle ikinci bölümde ele alınan politik, fikri ve bilimsel temellerin dönem içindeki ana akım iktisat teorisinin dönüşümüyle eş hareketi de takip edilecektir.

3.1. 1873 Krizi

1873 Krizi, 1860'ların sonlarından itibaren iktisadi canlanma döneminde ilerleyen Viyana'daki bir panikle Mayıs ayında başlamıştır. Bu panik Leipzig, Frankfurt, Hamburg ve Berlin'de iktisadi faaliyetin daralmasına neden olmuş, Eylül ayında da New York'taki panik patlak vermiştir. Amerika'da hızlı bir şekilde büyüyen demiryolları inşası faaliyetleri kriz öncesi dönemdeki canlanma aşamasına en çok katkı yapan unsurlardan biri olsa da demiryolu finansörlerinin mali sıkıntısı bu panikte etkili olmuştur. İngiltere ve Almanya, Amerika'daki demiryolu sorunundan etkilenmiş ve Londra'da 1873 yılının sonbaharı boyunca iktisadi faaliyet olumsuz etkilenmiştir. Ancak İngiltere 1866'da Overend-Gurney bankasının iflas etmesi sonucu 1870-72 yılları arasındaki iktisadi canlanma dönemine tam anlamıyla katılmadığı için 1873 krizinin ardından ülke içi ticareti Almanya'ya oranla daha iyi şartlarda seyretmiştir. Buna rağmen 1873 krizi nedeniyle en çok ihracat yaptığı

Ülkelerin kötü durumda olması nedeniyle İngiltere’de de 1875 yılında Şiddetli bir depresyon başlamıştır.²²⁷

1873 krizi veya Uzun Depresyon olarak adlandırılan 1873-1896 yılları arasındaki dönem ilk uluslararası kriz olarak tanımlanmıştır. Krizin başlangıcı finansal bir panikle iliŐkilendirilmiŐtir. Viyana Borsası’nın ckŐyle birlikte etkisi görülen ve Orta Avrupa’da başlayan kriz daha sonra 18 Eylül 1873’te Cooke and Co. Bankası’nın Kuzey Pasifik Demiryolu’na yatırımlarını durdurmasıyla birlikte iflas etmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri’nde de etkisini göstermiştir. Cooke Bankası Kuzey Pasifik Demiyolu’na 100.000 \$’lık bir yatırım yapmış, ancak demiryolu endüstrisindeki yükseliş safhasının sona ermesi nedeniyle tahvil ihraç edememiştir. Bu dönemde demiryolu endüstrisi, Amerika Birleşik Devletleri’nin tarım dışında en ck istihdam saŐladıŐı endüstri olarak ekonomisinin lokomotifi olmuştur. Cooke Bankasının iflasının ardından birkaç büyük banka daha iflas etmiştir. New York Borsası on gün boyunca kapalı kalmış, ardından finansal kriz Avrupa’ya doŐru yönelmiş, Viyana’da ikinci bir paniŐı ve Avrupa’da başka panikleri tetiklemiŐtir.²²⁸

1873 yılının ardından ekonomik canlanma birkaç yıl sürmüş, sonrasında Viyana ve New York borsalarında başlayan finansal kriz diŐer ülkelere de yayılmıştır. Sonrasında fiyatlarda 1890’ların sonlarına kadar düşüş gerckleŐmiŐtir. Sanayiciler, sanayileşme döneminin en Şiddetli ve yaygın depresyonunun sebebinin ticaret anlaŐmalarının artırdıŐı uluslararası rekabet olduŐunu savunmuşlardır. Bunun ardından sanayicilerin koruyucu politikalara geri dönüş talepleri toprak sahipleri ve kck ciftciler tarafından desteklenmiŐtir.²²⁹

²²⁷ Wesley Clair Mitchell, **Business Cycles**, C. III, University of California Press, Berkeley, 1913, pp. 44-45.

²²⁸ Michael Roberts, **The Long Depression: How It Happened, Why It Happened and What Happens Next**, Haymarket Books, Chicago IL, 2016, pp. 31-32.

²²⁹ Tevfik Güran, **İktisat Tarihi**, Der Yayınları, 2017, İstanbul, s. 198-199.

Kindleberger'e göre 1873 krizine giden süreçte gerçekleşen olaylar arasında bir önem sıralaması yapmak zordur. Bu olaylar silsilesi şu şekildedir; 1865'te Amerikan İç Savaşı'nın bitmesi, 1866 Prusya-Avusturya savaşı, yine 1866'da Overend, Gourney Bankası'nın batışı, 1876'de Avrupa'nın geri kalanında buğdayda hasat yetersizliği varken Avusturya'nın hasatta iyi bir yıl geçirmesi ve böylece demiryolları trafiği ve ihracatta avantajlı konuma geçmesi, 1869 Süveyş Kanalı'nın açılması, 1870-71'de Franco-Prusya Savaşı, Fransa'nın Prusya'ya ödediği 5 milyar frank tutarında tazminatın geri dönüşünü sağlamak için 1871 ve 72'de ihraç edilen "Thier rentes" in başarısı, 1871 Ekim ayında Chicago yangını, Alman para otoritelerinin tazminat ödemesinin bir kısmından basılan altın paraları gümüş paraların tedavülünden tamamen kaldırılmadan harcaması, Alman bankacılık kanunlarının gevşetilmesi şeklindedir. Bununla birlikte daha az öneme sahip ancak olumsuz sonuçları olan bazı olaylar; Erie ve Union Pacisif demiryollarının finansmanında Credit Mobillier skandalı, Birleşik Devletler'in Britanya'ya karşı Konfederasyon donanma gemisi olan ve Kuzey gemilerini harap eden Alabama'yı desteklediği iddiası, batıda çiftçi gruplarla birlikte tarım ürünlerinin yükleme, boşaltma, depolama ve nakliye faaliyetlerinde alınan oranlar üzerine sınırlandırmaları kanunlaştırarak demiryolu genişletme faaliyetlerine karşı mücadele eden Granger hareketidir.²³⁰

Krizin sebeplerini inceleyen bir kısım iktisatçılar da 1873 Krizi'nin, 1871 yılında Fransa'nın Prusya ile savaşından sonra savaş tazminatının onda birinin altınla ödenmesi ve bunun Almanya'dan Avusturya'ya yayılan önemli bir spekülasyona yol açmasıyla başladığını ileri sürmüştür. Bu süre zarfında depresyonu tetikleyen küçük şoklar arasında; demiryolu finansmanı alanında boy gösteren Jay Cooke'un Avrupa'da sermaye artarken onun yerine Kuzey Pasifik'e gereğinden fazla yönelmesi ve ihtiyaç duyduğu fonu Almanya ve Avusturya'dan temin edememesi, Alman yetkililerin piyasadan eski gümüş paraları toplamadan yeni para sürmeme

²³⁰ Charles P. Kindleberger, **Historical Economics: Art or Science?**, University of California Press, Berkeley, 1990, p. 312.

kararları, 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılışı, 1871'de Chicago'da gerçekleşen büyük yangın ve Almanya'nın Bismarck liderliğinde birleşmesinin sonuçları yer almaktadır. Yine de Avusturya ve Almanya'da gerçekleşen olaylar ve 1873 yılında meydana gelen çöküş ile dört ay sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen çöküşün birbiriyle ilişkisi sorgulanmıştır. Bu gecikmeli bağlantıyı tasdik edebilecek bir olay ise; Almanların Amerikan demiryollarındaki yatırım miktarındaki değişimdir. İlk zamanlar Alman yatırımcıların demiryolları ile batı topraklarında yöneldiği spekülasyon aniden kesintiye uğramıştır.²³¹

Rostow'a göre 1873 Büyük Depresyonu'nun ayırt edici iktisadi özelliği, Britanya'da yatırımın aynı düzeyde kalmasıyla birlikte yönünün değişmesidir. Özellikle demiryolu inşası için söz konusu olan sermaye ihracatı şiddetli bir şekilde azalmış ve yerini istihdamın birincil kaynağı olmak üzere çeşitli iç yatırımlara bırakmıştır. Faiz oranları, kar oranları ve fiyatlar düşmüş; parasal ücretler ise perakende fiyatlardan daha az bir düşüş sergilemiştir. Reel ücretlerdeki bu artış sermayenin tasfiyesinden dolayı gerçekleşmiştir. Sonuçta, emeğin marjinal verimliliğinde artış ve sermayenin marjinal verimliliğinde azalış meydana gelmiştir.²³²

3.1.1. 1873 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde Tahribat: Klasik Teoriye Eleştiriler

Henry Sidgwick'e göre 1850'li ve 60'lı yıllarda ortodoks teorilere olan güven, tahıl ticareti kanunun kaldırılmasını takiben yaşanan refahtan ve Mill'in iktisat disiplini üzerindeki etkisinden kaynaklanmıştır. Birinci sebeple ilgili olarak Hutchison'a göre 1850'li yıllarda ortodoks teorilere 19. yüzyılın başlangıcından farklı olarak ana politika çizgisi açısından çok fazla itiraz yöneltilmemiştir. Serbest piyasa yapısı ve serbest ticaret ekonomisi 1830'lu ve 40'lı yıllarda kurulmuş, bunu da 1850 ile 60'lardaki yaygın refahın ikna edici etkisi takip etmiştir. Bu nedenle önemli politika

²³¹ Charles P. Kindleberger ve Robert Z. Aliber, **Finansal Krizler Tarihi Çılgınlık, Panik ve Çöküş**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. bs, İstanbul, 2017, s. 267-268.

²³² W.W. Rostow, "Investment and Real Wages 1873-86", **The Economic History Review**, C. IX, No:2, 1939, p. 144.

sorunlarının öngörülen gelecek için çözüldüğü düşüncesi yaygınlaşmıştır. Buna ek olarak iktisadi teoriler, başarılı politikalar ürettiği düşüncesiyle neredeyse herkesçe onaylanmıştır. İkinci sebeple ilgili olarak ise Hutchison'a göre, Mill ve "Principles" başlıklı kitabının disiplindeki hakimiyeti hesaba katıldığında bu dönemde Britanya'daki iktisadi fikirler piyasasında tekelleşme eğilimi vardır. Özetle, bu dönemde ortodoks teorilere güven duyulmasını, politik memnuniyet ve akademik hakimiyet sağlamıştır.²³³

Ana akım iktisadi teoride tahribat sürecinden bir adım öncesinde, İngiliz iktisatçılar açısından politik iktisat biliminin güç ve prestij sahibi olarak görüldüğü ve İngiliz ekonomisinin dünyanın atölyesi kabul edildiği 1850'li yılların başında, Nassai Senior, İngiliz politik iktisat teorisinin ve iktisatçıların zaferini ilan etmiştir. Hutchison'a göre bu tespitin yapıldığı dönemde İngiltere'de hakim olan Klasik teorik yapının uzun süredir konumunu korumuş olduğu hatırd tutulduğunda, on beş-yirmi yıl gibi kısa bir süre içerisinde, 1860'ların başında ve 1870'lerde Klasik teorinin ikna kabiliyetini ve itibarını aniden nasıl yitirdiği konusu merak uyandırmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında hakim olan beklenti bu teorilerin reddedilmesi gerektiğinden çok yerine ne geçeceğine yöneliktir. Hutchison'a göre yirmi yıla yakın süre boyunca Britanya'da karmaşık bir dönem tecrübe edilmiş, bununla birlikte ortodoks sistemin bazı bileşenleri tahribattan kurtulmayı başarırken, bazıları ise herhangi bir eleştiriye konu olmamıştır.²³⁴

Kates'e göre 19. yüzyılın sonlarında iktisat teorisinde bilimsel beklentiler, fiyat oluşturma teorisinden (theory of price formation) fiyat belirleme teorisine (theory of price determination) yönelmiştir. Yerleşik denge durumlarına yönelik analitik bakış açısı nedeniyle ekonomik faaliyet fikrine çok az yer verilmiştir. Ancak Kates'e göre bu durum Klasik okulun ekonomiyi tamir etme ihtiyacı hissetmediği anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte dönemin yaygın kabul gören değer ve maliyet

²³³ T. W. Hutchison, *a.g.e.*, p. 58-59.

²³⁴ *A. e.*, p. 60-61.

teorileri, bilimsel ilerleme için çözülmesi gereken belirli çelişkileri çözememiştir. Ne var ki bu çelişkileri çözen iktisatçılar değişen koşullara yönelik düzenlemelere odaklanmamış, aksine bütün değişim sona erdiğinde ortaya çıkan yerleşik şartlara odaklanmışlardır. Bunun bir sonucu olarak, Klasiklerin faal bir süreç olarak tanımladığı piyasa sistemi görüşü, yavaş bir şekilde yerini özel mülkiyet, fiyatlar ve kar-zarar gibi piyasa ekonomisinin kendini düzenleyen doğasının temel unsurlarını aynen kabul ederek denge analizlerine bırakmıştır.²³⁵

Ricardo'yu takip eden dönemde iktisat teorisi ve kapitalist sistem, hümanistler ve sosyalistler tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler teknik içerikte fazlaca değişikliğe sebep olmasa da Klasik "laissez-faire" varsayımının ideal devlet politikası olup olmadığının sorgulanmasına ve iktisadi düşüncede 1870-1900 yılları arasında meydana gelen dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönemde İngiliz Klasik politik iktisadi teoriye bir yandan öngördüğü sistemi değiştirmeyi diğer yandan sürdürmeyi amaçlayan eleştiriler yöneltilmiştir. Bu tür eleştirilerin bir kısmının kaynağı Britanya ekonomisinin işleyişiyle Ricardocu teori arasındaki uyumsuzluk veya Malthusçu nüfus doktrininin tersine nüfus artışının reel gelir artışıyla eş zamanlı gerçekleşmesi örneklerinde olduğu gibi gözlem ile teorinin tahmini arasındaki uyumsuzluklara teorileştirme hızının yetişememesidir. Dönemin iktisatçıları Klasik sistemin temel varsayımına bir süre daha bağlı kalsa da Mill 1869'da ücret-fonu teorisine bağlılığını sona erdirmiş ve Klasik sistemin düşüşe geçişi hızlanmıştır. Böylece Ricardocu sistemin üç temeli; emek-değer teorisi, Malthusçu nüfus doktrini ve ücret-fonu doktrini fiilen terk edilmiştir. Böylelikle Britanya'daki 1770-1870 arası Klasik politik ekonomi dönemi ana akım teoride önemli değişimlere sahne olmuş ve 19. yüzyılın son otuz yılındaki değişimin temelini atmıştır.²³⁶

²³⁵ Steven Kates, **Macroeconomic Theory and Its Fallings: Alternative Perspective on the Global Economic Crisis**, Edward Elgar, Cheltenham, 2010, p. 15.

²³⁶ Harry Landreth and David C. Colander, **History of Economic Theory**, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 1989, pp. 199-200.

Hutchison'a göre 1860'ların sonlarında gerçekleşen teorik ve analitik değişimler göz önünde bulundurulduğunda İngiliz klasik rejimine, diğer deyişle iktisattaki Ricardo-Mill ortodoksisine yönelik başkaldırının iki unsurdan oluştuğu görülmektedir. Bu unsurlardan birisi, Ricardo-Mill değer ve bölüşüm teorilerine ve bunlardan doğan politika sonuçlarına yönelik saldırıdır. Diğer unsur ise, tarihsel-metodolojik saldırıdır. Bu eleştiriler, belirli teori ve politikaların eleştirisini de kapsamış, hatta ötesine ulaşmıştır. Sonuçta bu saldırılar Ricardo-Mill yönteminin soyutlamalarını hedef almıştır.²³⁷

Hutchison, 1860'ların sonlarında başlayan ve hakim ortodoksinin eleştirilmesiyle meydana gelen karışıklığın teoriyle olduğu kadar politika ve yöntemle de ilgili olduğunu ifade etmiştir. 1867'de imtiyazların genişletilmesi sonucu politikadaki yeniliklerin ele alınmasına yönelik ihtiyaç da bu eleştirilere katkı sağlamıştır. Henry Sidgwick, 1883 tarihli "Principles" başlıklı eserinde, bu dönemde İngiltere'de politikadaki gelişmelerin ana hatlarını ele almıştır. 1840'larda İngiltere'de politik iktisat teorisinin ana hatlarının, özellikle de önemli uygulamalarının amaçlanan sağlamlık seviyesine ulaştığını belirtmiştir. Fakat Sidgwick'e göre 1871 yılına, yani Jevons'un "Theory of Political Economy"yi yayımladığı yıla gelindiğinde Klasik ortodoksi zaten sallantılı bir döneme girmiş bulunmaktadır.²³⁸

19. yüzyılın son çeyreğinde ana akım iktisat teorisinde tahribat ve inşanın birbirine bağlı süreçler olması, Jevons'un Klasik politik iktisada eleştirisi ve yeni teoriyi inşası arasındaki bağlantıyı kurmasında da görülmektedir. Jevons tahribat ve inşa arasındaki bağı, teorileştirmenin gerçekleştirileceği teorik dil anlayışıyla temellendirmiştir. Jevons, Klasik politik iktisadın sözel ifadelerinde iktisadi davranışlarda "eşitlik" kavramı yer aldığını belirtmiştir. Jevons'a göre bu tür kavramlar matematiksel ifadeler olduğundan, matematiksel sembollerle inşa edilecek teori daha doğru olacaktır. Bu açıdan Jevons, kendinden önceki teorilere hem içerik

²³⁷ Hutchison, T. W., **a.g.e.**, p. 77.

²³⁸ **A.e.**, p. 59-60.

hem de biçim açısından itiraz etmiştir. Emek-değer teorisini ve ücret-fonu teorisini içerik olarak eleştirmiş, Smith'in bazı ifadelerinin içeriğini de sözel biçimde ifade edilmiş olmasını gerekçe göstererek eleştirmiştir.²³⁹ Böylelikle Klasik politik iktisadın tahribatında etkili olan teorik dil eleştirisi, Neoklasik teorisinin inşasında yürürlüğe girmiştir.

Hutchison'a göre İngiliz Klasik politik iktisat teorisinin yeniden inşa edilmesini sağlayan temel unsurlarının keşfi 1870'lere gelindiğinde tamamlanmıştır. Ancak teorik inşa süreci yavaş ilerlemiş ve Neoklasik iktisat teorisinin inşası 1890'larda tamamlanmıştır. Bu süreçte, 19. yüzyılın ortasında nihai olarak teorik kesinliğe ulaştığı düşünülen meseleler tekrar tartışmaya açılmıştır. Bu geçiş dönemi teorik, politik ve metodolojik olmak üzere üç başlık altında sıralanmıştır. 1870'lere gelindiğinde Klasik iktisatçıların belirli teorik doktrinleri eleştirilmeye başlamıştır. Ayrıca devletin iktisadi faaliyetlerdeki rolüne dair ilkeler, özellikle de "laissez-faire" kuralı yaygın bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Bunun temelinde de geniş bir düşünce hareketinin getirdiği tartışma olarak sosyal soruna yönelik artan ilgi ve bu sorunun çözümünde bilimsel çalışmanın etkili olacağına dair inanç yer almıştır. Son olarak 1830'lardan itibaren Britanya'da ana akım dışı kalmış olan metodolojik tartışmalar Bagehot ve Toynbee'nin Klasik iktisatçılara yönelttikleri eleştirilerle ve Cliff Leslie ve Ingram'ın tarihselci itirazlarıyla birlikte tekrar gündeme gelmiştir.²⁴⁰

Bevir'e göre Klasik politik iktisatçıların 1850 ve 60'larda sendikaların genişlemesi, ücret ve yaşam koşullarının artması ve nüfusun hızlı artışı gibi "rahatsızlık verici" istatistikî delillerle karşılaşmıştır. Bu deliller Klasik bölüşüm teorisinin iki öncü doktrininin altını oymuştur. Bir yandan işçi sendikalarının ücretleri artırabileceği fikri, kısa dönemde ücretleri ödeyecek tasarruf miktarının sabit olduğunu ileri süren ücret-fon teorisine meydan okurken, diğer yandan yaşam koşullarının yükselmesi ve nüfus artışının aynı anda oluşu, nüfus artışının ücretlere tepkisinin ücretlerin tekrar

²³⁹ Jevons, William Stanley, **a.g.e.**, p. xlii.

²⁴⁰ T. W. Hutchison, **A Review of Economic Doctrines 1870-1929**, Clarendon Press, Oxford, 1953, pp. 6-7.

asgari ücrete doğru doğal bir eğilim sağlamak olacağını ifade eden Malthusçu fikrin yanılığını ortaya çıkarmıştır. Böylece Bevir'e göre Klasik politik iktisadın liberalizmi içeren haliyle ana akım olma dönemi 1875 yılı civarında sona ermiştir.²⁴¹

Ana akım iktisat teorisinin tarihi geriye dönük olarak değerlendirildiğinde tahribat ve inşa arasındaki dönemler arası bağla ilişkili bir şekilde teorinin kurucu unsurlarının keşfi ve ana akım olması arasında da dönemler arası bir bağ bulunmaktadır. İngiliz Klasik politik iktisat teorisinde gerçekleşen tahribat teorik, politik ve yöntemsel tartışmaların yoğunlaşmasıyla gözle görülür hale gelmiştir. Ancak tahribat sürecini başlatan ve birçok hattan devam eden hücumların başlangıcı ile tahribatın gözle görülür hale gelmesi ve yaygın kabul görmesi arasında bir zaman aralığı bulunmaktadır. Bu ara dönemi de tutarlı şekilde ele almak için yapılan açıklamaları kapsayan bir tahribat-inşa anlatısı hem Klasik teoriye tahribatın hem de Neoklasik teorinin inşasının oluşturduğu birden fazla hat üzerinden ilerleyen teorik dönüşüm sürecini ve bu sürecin içerdiği unsurlar arası bağları daha net ortaya koyabilmektedir. Bu nedenle tahribat ile inşa arasındaki geçiş sürecini açıklamada tutarlılık sağlamayı amaçlayan girişimler bulunmaktadır. Örneğin De Vroey, Klasik teoriden Neoklasik teoriye geçiş sürecini tutarlı bir seyre yerleştirmek için esas ilkelerin tespitini merkeze almıştır.

Klasik iktisat teorisinden Neoklasik iktisat teorisine geçiş süreci, 1830'lar ve 1870'ler olmak üzere iki dönem üzerinden açıklanmıştır. Bu açıklamaların ilkinde göre Ricardocu görüşlerin terk edilmesi süreci oldukça hızlı seyretmiş, 1825 yılında Bailey'in yönelttiği eleştiriler Ricardocu okulun ana akım iktisat teorisinden uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu açıklama biçiminin bir örneğini veren Schumpeter, 1831'de yayımlanmış bir kitapta hala bazı Ricardocuların bulunduğu bilgisinin yer aldığını ancak bu dönemde Ricardoculuğun eskisi gibi canlı bir etkisinin kalmadığını ifade etmiştir. İkinci açıklamada ise Klasik iktisattan Neoklasik iktisada geçiş,

²⁴¹ Mark Bevir, "The Long Nineteenth Century in Intellectual History", Journal of Victorian Culture, C.6, No: 2, 2001, p. 332.

marjinal fayda teorisinin formüle edildiği 1870’li yıllara dayandırılmıştır. De Vroey’e göre bu iki açıklama uyumlu hale getirilebilir. Buna göre 1830’lar devrimin olumsuz ve yıkıcı aşamasının başlangıcıyken, 1870’ler inşa edici aşamasının başlangıcıdır. 1830’larla 1870’ler arasındaki dönem ise eski ve yeni rejimler arasında bir geçişin olduğu ve tam bir üstünlüğün sağlanamadığı dönemdir. Klasik çerçeveye yönelik hamlenin geldiği 1830’lu yıllarda bu hücumların hedefleri Ricardocu teorisinin ana sütunlarıdır. Bu sütunlar; iktisadi kategorilerin çağrıştırdığı sınıfsal anlamlar, emeği ve karı bir tür artık değer olarak gören değer kavramları ve son olarak kapitalizmin ilerleyişinin sınırlarıdır. De Vroey’e göre bu hücumlarla Ricardocu sistem göze çarpan ahenk bozucu unsurlarından, özellikle de kapitalizmde toplumsal sınıflar arasında gerçek bir iktisadi çıkar çatışması olduğunu veya kapitalizmde ilerlemenin herhangi bir sebepten dolayı sınırlı olduğunu ileri süren unsurlarından arındırılmıştır.²⁴²

Genelde teorik dönüşümün özellikleri, özelde Klasik teoriden Neoklasik teoriye geçişin özellikleri ile ilgili tartışmalar, eski teoriden yeni teoriye geçişin ana özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. De Vroey’e göre fayda teorisi 1870 ve 80’lerdeki keşfe büyük bir katkı sağlamıştır. Ancak Klasik teoriyle modern iktisadı doğru şekilde ayıran şey marjinal analizin uygulanması olmuştur. Bu nedenle De Vroey’e göre Neoklasik çerçevenin esaslarını kavramada merkezi rol oynayan fayda teorisinin kendisi değildir. Zaten bu spesifik teori, 1970’lerde önemini büyük oranda yitirmiştir. Neoklasik çerçevenin temel özelliği, iktisadi sürecin birey ile istekleri arasındaki ilişki olarak tanımlanması, sınıf anlayışının olmaması ve iktisadi davranışın bireysel tercihle tanımlanması gibi kategoriler üzerine inşa edilmesidir. De Vroey’e göre Neoklasik iktisat teorisi incelenirken odak noktası, yeni bir toplumsal bakış ve metodolojik ilkeler dizisi olan sübjektivizmin yükselişi olmalıdır. Eğer bunun yerine sübjektivist yaklaşımı içerisinde barındıran özel bir form olarak marjinal fayda teorisine odaklanılırsa Neoklasik teorisinin ayırt edici özelliği fark

²⁴² Michel De Vroey, “The Transition from Classical to Neoclassical Economics: A Scientific Revolution”, **Journal of Economic Studies**, C. IX, No:3, 1975, pp. 429-431.

edilememekte, dolayısıyla Klasik teoriden Neoklasik teoriye geçişin izahı doğru bir şekilde yapılamamaktadır.²⁴³

De Vroey, Neoklasik çerçevenin mirasının 1970’lerde Yeni Klasik İktisat çerçevesi içerisinde sürdürüldüğünü kabul ettiği için, Neoklasik çerçevenin yok olmuş bir esasını yüzyıl sonra takip etmenin de mümkün olmaması nedeniyle, Neoklasik-Yeni Klasik çerçeve bağlantısını kuracak, kesintiye uğramamış bir esasa ifade edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Böylelikle spesifik teori olarak marjinal fayda teorisiyle, Yeni Klasik çerçevenin ana akım olduğu dönemde etkisi olmayan bir mirastan söz edileceğine, bireyler ve istekleri, sınıf anlayışı ve iktisadi davranışta bireylerin tercihlerinin belirleyici olması gibi yüz yıl sonra da devam eden bir çerçeve geleneği esasından söz etmek daha tutarlı olmaktadır. Ayrıca, Klasik’ten Neoklasik’e geçiş bu yaklaşımla ele alındığında, ana akım iktisat içerisinde gerçekleşen tahribat ve inşayı teşvik eden unsurlar olarak teorik, politik ve fikri unsurları da ayırt etmek mümkün olmaktadır.

3.1.2. 1873 Krizi Sonrası Ana akım İktisat Teorisinde İnşa: Neoklasik Teori

Ana akım iktisadi teorinin iktisadi kriz dönemlerinin ardından takip ettiği seyir açıklanmaya çalışıldığında, bu seyrinde bir değişim gerçekleşip gerçekleşmediği ve bu değişimin bir devrim olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı tartışma konusu haline gelmektedir. Bu incelemenin alt başlığı olarak 1873 krizi ve ana akım iktisat teorisinin 1870’li yıllarla başlayan seyri incelendiğinde de söz konusu dönemde iktisadi teorinin ana akımı olarak kabul edilen İngiliz Klasik politik iktisat teorisinin 1870’li yıllardan sonra dönüşüp dönüşmediği ve bu dönüşümün “Marjinalist devrim” şeklinde adlandırılıp adlandırılmayacağı sorgulanmıştır. Bu tartışmalar, teori tarihini açıklama biçimlerini ortaya koyan birinci bölümde doğrudan, teori tarihinde etkili olan unsurların belirlenmesine yönelik açıklamaları ortaya koyan ikinci bölümde ise

²⁴³ A.e., p. 432.

dolaylı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda teorik değişimin varlığı ve değişimin adlandırılmasıyla ilgili tartışmalarla bağlantılı olarak 1870’li yıllarda Neoklasik iktisatçıların teorik inşalarının içeriğine, bu içeriğin değişimine ve bu değişimin sebeplerine krizler ile ana akım iktisat teorisi arasındaki ilişkisi etrafında yer vermek gerekmektedir.

Klasik iktisat teorisini Neoklasik iktisat teorisinden ayıran 1870’li yıllarda, Jevons, Menger ve Walras, faydacı felsefe perspektifinden tutarlı bir değer teorisi sunan ilk düşünürler olarak fayda değer teorisini formüle etmişlerdir. Hunt ve Lautzenheser’e göre Jevons, Menger ve Walras kendilerinden önceki marjinal fayda prensibine önemli katkılar sağlasalar da bir görüşe göre iktisadi teoriler tarihini bölen bir dönüm noktası oluşturmaktan uzaktırlar. Çünkü halihazırda ileri sürülen fiyatları faydanın belirlediği görüşünü içerikte önemli bir değişiklik olmadan yalnızca yeniden biçimlendirmişlerdir.²⁴⁴

Ekelund ve Hebert’e göre ise son döneme kadar ders kitaplarında yer alan ortak düşünce tarihi anlatısında Neoklasik teorisinin eş zamanlı olarak üç şekilde ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunlar; büyük ölçüde Menger’in 1871’de şekillendirdiği Avusturyen mikroiktisat, Jevons’ın 1871’de mesafe katettirdiği subjektif tüketici davranışı teorisi ve Walras’ın 1874’te detaylandığı Walrasyen genel denge teorisidir. 1890 yılına gelindiğinde ise Marshall’ın “Principles of Economics” kitabıyla fikirlerini modern iktisatçılar için kanunlaştırdığı ileri sürülmektedir. Ancak Ekelund ve Hebert bu anlatıya karşı iki eleştiri getirmiştir. İlk olarak Neoklasik iktisadın analiz araçları 1870’ten çok daha önce Avrupa’da kullanılmıştır. İkinci itirazın dayanağı ise Neoklasik iktisadın yönteminin 1870’li yıllardan sonra icat edilmiş olmasıdır. Bu nedenle mevcut anlatının Neoklasik iktisadın araştırma metodunu tanımlayan Marshall’ın katkısını değersizleştirdiği ileri sürülmüştür. Ekelund ve Hebert’e göre günümüzde Neoklasik iktisadi teoriye atıf yapıldığında

²⁴⁴ E. K. Hunt ve Mark Lautzenheser, **İktisadi Düşünce Tarihi: Eleştirel Bir Perspektif**, Çev. Vedat Ulvi Aslan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016, s. 370-371.

Marshall'ın icat ettiği iktisadi bilgi araçları kümesi kastedilmektedir. Bu iktisadi bilgi de Marshall'ın iktisat bilimine yaklaşımının belirlediği çerçevede, yani Marshall'ın inşa ettiği yöntemle kullanılmaktadır.²⁴⁵

Jevons, Menger ve Walras iktisat teorisinde büyük bir dönüşümü, arz eksenli maliyet-değer teorisinin yerine talep eksenli marjinal fayda-değer teorisini getirerek gerçekleştireceklerini düşünseler de bu gerçekleşmemiştir. Yine de talep yönüne yaptıkları vurgu daha önce Klasiklerin arz yönüne vurgusuna göre bir eksikliği gidermiştir. Landreth ve Colander'e göre Jevons ve Menger'in değer kavramı, marjinal fayda ile fiyat arasında basit bir neden-sonuç ilişkisi aradıkları için teorileştirmeye sağlam bir zemin sunmamıştır. Walras ise marjinal faydanın rolünü kendisi de vurgulamasına rağmen, ekonominin parçaları arasında karşılıklı bağımlılığı hesaba katmasıyla değer sorunu üzerinde çok daha net bir anlayışa sahiptir. Klasik iktisatçılar talebin veri olduğunu varsayıp, arzın fiyatları belirlediği sonucuna ulaşırken, erken dönem marjinal fayda yazarları arzın veri olduğunu varsaymış ve talebin fiyatları belirlediği sonucuna varmıştır. 1890'larda marjinal analiz sadece talep yönü ve hanehalkını kapsamakla kalmamış, arz yönünü ve firmaları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Jevons ve Walras'ın iktisadi teorileştirmede matematiği kullanması da sonraki dönemlerde iktisatçıların bu analiz yönteminin etkisinin farkına varmasına ve iktisadi düşüncede matematiksel modellerin yaygınlaşmasına yol açmıştır.²⁴⁶

Walras, Jevons ve Menger'in marjinal fayda teorileştirmelerini kendisinden daha önce gerçekleştirdiklerini öğrenmiş olsa da Jaffe'ye göre Walras'ın farkı, mübadelenin matematiksel teorisinin ilkelerini ortaya koymak olmuş, 1930'lardan sonraki iktisadi analizi de bu yönüyle etkilemiştir. Walras 1873'teki çalışmasına "lassier-faire laisser-passer" ilkesinin görece üstünlüklerine etkinliği veya adil olması temellerine dayanarak ağırlık vermeden önce mübadele ve üretimde serbest rekabetin

²⁴⁵ Robert B. Ekelund and Robert F. Hebert, "Retrospectives: The Origins of Neoclassical Microeconomics", **Journal of Economic Perspectives**, C. XVI, No:3, Summer 2002, pp. 197-198.

²⁴⁶ Landreth, Harry and Colander, David C., **a.g.e.**, p. 234.

doğal ve zorunlu sonuçlarının incelenmesi gerektiğini belirterek başlamıştır. Ardından veri alınan üretim faktörleri miktarıyla rekabetin serbestçe gerçekleşmesi sonucunda üretimin miktarı, fiyatı ve üretim faktörlerinin fiyatının bu serbest rekabetin sonucu olarak nasıl belirlendiği konusu pür teoremin araştırma konusu olmaktadır. Bu araştırmanın sonucuna da serbest rekabetin bu üç sonucunun bilinmeyen olarak yer aldığı bir denklemler sisteminin çözülmesiyle ulaşılmaktadır.²⁴⁷

Marjinalist üçlü olarak anılan Jevons, Menger ve Walras arasındaki ortaklık, merkez teorem, teorem ve ispat arasındaki ilişkiyle de açıklanmıştır. Robert Fisher’a göre Marjinalist üçlü olarak anılan Walras, Menger ve Jevons arasında ortak bir yön, bir dizi öz teorem ve beraberindeki ispatların yer almasıdır. Bir başka deyişle ispatların eşlik ettiği bir dizi öz teoremin varlığı, bu üçlü arasındaki ortak özelliktir. Araştırma programının seyri içerisinde bir modelden bir sonrakine geçildiğinde varsayımlar daha rafine hale gelseler de bu model dizisiyle ilişkili veri bir teorem dizisi fark edilir bir sürekliliği korumaktadır. Bir teorem dizisindeki bu süreklilik “öz teorem” olarak adlandırılır. Bir öz teoremi destekleyen argümanla ilgili araştırma programı içerisinde de bir süreklilik vardır. Buna da öz ispat adı verilir. Bir programın öz ispatları, merkezi öz teoremleri, öz teoremlere bağlamaktadır. Bir araştırma programının tanımı merkezi özülle birlikte öz teoremleri ve öz ispatlarıyla da yapılır. Bu çerçevede Fisher’a göre Marjinalist araştırma programının dört öz teoremi bulunmaktadır. Bunlar; sosyal refah teoremi, eş-marjinal teorem, marjinal fayda ile değer arasındaki bağ ve faktör hizmetlerinin marjinal ürünlerini aldıklarını öne süren teoremdir.²⁴⁸

Blaug’a göre 1870’lerden sonra Marjinalistler için temel iktisadi sorun, rekabetçi bir ortamda üretim faktörlerinin tüketici tatminini en yüksek seviyeye çıkarabilecek

²⁴⁷ William Jaffe, “Leon Walras’s Role in the ‘Marginal Revolution’ of the 1870s”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 381-382.

²⁴⁸ Robert M. Fisher, **The Logic of Economic Discovery: Neoclassical Economics and the Marginal Revolution**, Wheatsheaf Books, Brighton, 1986, pp. 180-181.

optimal tahsisinin gerçekleşeceği şartları araştırmak olmuştur. Streissler'e göre Marjinalistlerin bu yaklaşımı, Klasik teorisyenlerin iktisadi refahtaki gelişmede olmazsa olmaz gördükleri unsur olarak kaynakların miktar ve niteliğinde meydana gelecek bir artışın sonuçlarını inceleme amacını gündem dışına itmiş, başka bir deyişle araştırma gündeminin içeriğini değiştirmiştir.²⁴⁹

Hutchison'a göre Jevons, 1871 yılında yayımlanan "The Theory of Political Economy" başlıklı kitabında iktisatçıları doğal ücret, üretimde emek maliyeti ve ücret-fon teorilerini terk edip batı Avrupa düşüncesine tekrar katılmaya davet etmiştir. Bunun yanında yeni dönemde, İngiliz Klasik ortodoksisinin önceden sahip olduğu bazı fikirler sürdürülmüştür. Fakat Hutchison'a göre bu sürdürülen fikirler, o dönemde yalnızca Alman ve Fransız teorisyenlerin ortak kanaate sahip olduğu konular için geçerli olmuştur. Örneğin; tımdengelim yöntemi 1870'lerde İngiliz Klasik Politik iktisadında gerçekleşen kargaşada katkısı olan Tarihçi hücumlardan sağ kurtulmayı başarmıştır. Bunun yanında genel olarak rekabet varsayımı da sürdürülmüştür. Ancak yeni marjinal analizler, rekabetçi olmayan piyasalarla ilgili çalışmalar için daha donanımlı görülmüş ve kamu monopolilerinin artan sorunlarıyla ilgili endişeler nedeniyle gelişimi teşvik edilmiştir. Turgot ve Smith'in tasarruf ve yatırım analizi ve J. B. Say'ın toplam talep ve arz kavramları da sürdürülmüştür. Rant analizi de bir dereceye kadar devam etmiş ancak marjinal verimlilik uygulamasında yer alan genelleştirmesiyle büyük bir dönüşüm geçirmiştir.²⁵⁰

Hutchison, iktisat teorisi açısından 1871 yılı ile öncesi ve sonrasında olanları açıklığa kavuşturmak için 1860'lar ve 1870'lerin başında belirli kıta Avrupası ülkelerindeki hakim ortodoksilerin durumu ile Britanya'daki özgün ve farklı pozisyon arasında bir ayırım yapmıştır. Buna göre 19. yüzyılın ilk yarısında iktisadi düşünce tarihi, her dönem Anglo-merkezci biçimde gözler önüne serilmektedir. Hutchison'a göre Jevons'un Theory'si, Menger'in Grundsätze'si ve Walras'ın Elements'i önemli

²⁴⁹ Erich Streissler, "To What Extent Was the Austrian School Marginalist?", **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, p. 426.

²⁵⁰ Hutchison, T. W., **On Revolutions and Progress in Economic Knowledge**, p. 76.

ölçüde farklı bağlamlardan ve zeminlerden doğmuştur. Özellikle Walras ile Jevons-Menger ikilisi arasında bu bağlam ve zemin farkı belirgindir. Hutchison, bağlam farklılıklarına rağmen geniş anlamda üç teorisyenin de aynı temel belirleyiciler olan değer, fiyatlar ve gelirlere ilişkin sorulara yöneldiğini ifade etmiştir. Buna göre üçü de Aristo'dan Adam Smith'e uzanan ortak Batı geleneğini miras almışlardır. Ancak 19. yüzyılda değer ve bölüşüm teorileri Britanya'da Avrupa'nın geri kalanının aksine oldukça farklı gelişmiştir. Ayrıca 1840'lardan 1860'lara kadar olan dönemde Britanya ve Kıta Avrupası iktisatçıları arasında iktisat teorisiyle ilgili çok fazla iletişimin ve ortak dünya piyasasının, hatta iktisadi teorileştirmede bir Batı Avrupa ortak piyasasının bile bulunmadığı ileri sürülmüştür. Ancak Britanya piyasasının tek bir kitap önderliğinde tekelci bir ortodoksiye eğilimli olduğu ifade edilmiştir.²⁵¹

Jevons, "Theory of Political Economy" çalışmasının telif sebebini ve hakim doktrine karşı çıkışını bilimsel ilerleme amacıyla gerekçelendirmeye çalışmıştır. Jevons'a göre Mill, Smith veya Aristo dahil olmak üzere politik iktisatta otoriter ve güvenilir yazarların büyük ölçekli etkileri korku oluştursa da araştırmayı frenleyenlere koşulsuz uyulmamalı ve mutlak protest bir tavır alınmalıdır. Politik iktisadın bilim olarak tecrübe, deney ve mantığın yerine fikirlere başvurulmasıyla durgunlaşmış ve boşluklarla dolu seyri tersine çevrilmelidir. Jevons'a göre 19. yüzyılın ikinci yarısındaki bu durgunluğun sebebi, İngiltere'de Fransız iktisatçıların iktisat bilimin gelişiminde yer almamış olmasıdır. Senior, Cairnes, Macleod, Cliff-Leslie, Hearn ve Shadwell gibi yazarların çalışmalarında Baudeaue ve Le Trosne'dan Bastiat ve Courcell-Seneuil'e kadar uzun bir Fransız iktisatçıları topluluğunun etkisi vardır. Ancak Jevons'a göre bu iktisatçıların çalışmalarının üstünlüğü, Ricardo, baba ve oğul Mill, Fawcett ve ortodoks Ricardocu okulu mevcut haline getiren diğer iktisatçıları tarafından kavranamadığı için Fransız iktisatçıları İngiltere'de ihmal edilmiştir. Jevons'a göre bu koşullarda, yeni bir hataya mal olma riskini içerse de mevcut tartışmalı ve şüphe götürür doktrinlerin alışkanlıktan ibaret zincirini kırmak

²⁵¹ A.e., pp. 79-81.

gerekmektedir. Jevons, teorisinin doğrudan insanlığın maddi refahına dokunan doğru bir bilime ve bu bilimin doğru bir formuna yönelik araştırmayla sonuçlandığı takdirde faydalı olacağına inanmıştır.²⁵²

Walras, “Pür İktisadın İlkeleri” başlıklı kitabının önsözünde, Lozan Akademisi Hukuk Fakültesi çatısı altında yeni kurulan politik iktisat bölümü başkanlığına getirilmesinde ve kitabının yayımlanmasında payı olan siyasi kurumlara teşekkür ettikten sonra, özgün bir yöntemle detaylandığını özellikle vurguladığı teorik inşası sayesinde mevcut iktisat biliminin, yani ana akım politik iktisadın sonuçlarından farklı sonuçlara ulaştığını öne sürmüştür. Walras’ın çalışmasının yarısını Paris’teki ahlaki ve politik iktisadi bilimler akademisine teslim etmesinden bir ay önce, kalkış noktası olarak kabul ettiği maksimum doyum koşulu ile tamamen aynı olan Jevons’ın matematiksel analizi pür iktisada uygulayan mübadele denklemi yayımlanmıştır. Ancak Walras’a göre Jevons yeni bir yöntemin felsefi izahını geliştirip, uygulamalarını emek, rant ve sermaye teorilerine genişletmeyi amaçladığı için kendisine rakip değil, destek olmuştur. Menger’in 1872 yılındaki çalışması ise mübadele teorisinde enderliğin önemini tekrar gün yüzüne çıkaran bağımsız bir çalışmadır. Gossen’in fayda eğrisi ve Jevons’ın mübadelede maksimum fayda denklemi Walras’ın “Elements”inden önce yayımlanmış olsa da fikirlerinin kaynağı, doktrininin olgunlaşmasında temel ilkeleri sağlamasıyla babası Auguste Walras, doktrinin detaylandırılması için fonksiyonların matematiksel hesaplamasının kullanılmasıyla da Augustin Cournot’dur. Böylelikle Walras, teorileştirmesindeki esin kaynağı ve benzerliklere rağmen özgün ve önemli olarak nitelendirdiği kendi tündengelim sonuçlarını sahiplenmekten geri durmamıştır.²⁵³

Walras’ın döneminde birey ve devlet arasındaki denge bozulduğu için politik bir bakıştan hareketle bireyi serbestleştirmek, iktisadi bakıştan hareketle ise devletin otoritesini tekrar kurmak gerektiğini düşünmüştür. Sorunu, toplumsal bir sorun

²⁵² Jevons, William Stanley, **a.g.e.**, p. 276-277.

²⁵³ Leon Walras, **Elements of Pure Economics or The Theory of Social Wealth**, translated by William Jaffe, Jarrold and Sons Ltd., Norwich, 1954, pp. 35-37.

olarak değerlendirerek üretim ve bölüşümde devletin tekrar kurgulanması sayesinde elde edilebilecek birleştirimci (sentetik) bir yöntem veya liberal sosyalizm hattında aramış, adalet ideali ile ampirik gerçekliği uzlaştırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle Klasik politik iktisadı, toplumun reformu için entelektüel temel olarak iş görecektir bir bilime dönüştürmeyi amaçlamıştır. Walras'a göre bireylerin faydalarının toplamı, devletin oluşturacağı faydayı oluşturmamaktadır. Başka bir deyişle toplumsal çıkar, bireylerin çıkarlarının toplamına indirgenememektedir. Bu nedenle birey ve devlet arasındaki ilişkiyi toplulaştırırken 19. yüzyılda yaygın olmayan organik görüşü benimsemiştir. Bu nedenle kamu müdahalesini, piyasa başarısızlığını merkeze alan yaklaşımın ötesinde bir bakışla değerlendirmiştir.²⁵⁴

Coats, Neoklasik okulun 1873 krizi sonrasında oluşmasında bilimsel bilgi, felsefi unsurlar ve sosyolojik unsurlar arasında hangisinin etkili olduğunu belirlemekle ilgili olarak, bu incelemenin bilgi sosyolojisinin araştırma alanına girdiğini ve bilimsel düşüncenin tarihsel serüveni boyunca bilim adamlarının sorguladığı problemlerin kaynağında yer alan bilim topluluğunun içsel şartlarının etkisi olduğu kadar, felsefi fikirler ve toplumsal ilgi alanlarının da rolü olduğunu savunmuştur.²⁵⁵ Her ne kadar içsel-dışsal unsurların ayrımı konusu tartışma götürse de dolaylı olarak Neoklasik okulun oluşmasında ve ana akım olmasında bu unsurların oluşturduğu bilimsel, fikri ve politik temellerin ve bu temellerin oluşturduğu teorik yönelimi hem etkileyen hem de teori tarihindeki seyrine yerleştiren iktisadi krizlerin etkili olduğu belirtilmiştir.

Kauder, temsilci yazarlarına göre Marjinalist Okul'un ve değer teorisinin uzun süre ana akım konumda kalabilmesinin üç unsura dayandığını ifade etmiştir. Birincisi, marjinal değer teorisinin emek değer teorisine nispeten daha tutarlı, kesin ve ikna edici bir araç olmasıdır. İkinci unsur, marjinal fayda teriminin iktisadi hayatın, dolayısıyla iktisadi analizlerin temelini açıklanmasında anahtar terim olmasıdır.

²⁵⁴ Alan Breaud and Guy Numa, "Leon Walras's Theory of Public Interest Goods: Toward and Organic View of the State, **Journal of the History of Economic Thought**, C. 41, No: 4, 2019, pp. 567-568.

²⁵⁵ A. W. Coats, "The Economic and Social Context of the Marginal Revolution of the 1870's", pp. 305-306.

Üçüncü unsur ise marjinalistler içinde özellikle Avusturya Okulu'nun "doğru" bir hanehalkı planlamasını teorileştirebilmiş olmasıdır. Bu olay Boulding tarafından Marjinalist analizlerin genel yapısı itibariyle davranışın analizleri değil faydanın veya avantajın analizleri olduğu ve bir psikoloji veya gerçek davranış analizi değil, daha çok bir etiğin veya normatif bir duruşun analizlerine benzediği şeklinde değerlendirilmiştir.²⁵⁶

Schumpeter'a göre Marjinal Fayda Okulu'nun erken dönemlerinde teorisyenler bazı şartlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemlerde Fransa'da teorisini doğrudan Say'den alan bir okul hakim olmuş ve başından itibaren marjinal fayda teorisine meyilli olmamıştır.²⁵⁷ Başka bir deyişle Marjinal fayda okulu örneğinde bir teorinin bir bölgede hakim olması için o bölgede söz konusu teoriyle uyumlu koşulların bulunması gerektiği ilkesi geçerli olmuştur.

İktisat teorilerinin güzergahında odak değişimlerinin pür içsel sebeplerden doğma ihtimali kadar yeni iktisadi sorunlar, politik iktisadi kurumlar, iktisat mesleğinin organizasyonu veya sosyolojisi gibi farklı dışsal sebeplerden meydana gelmiş olmaları da mümkündür. Bu yüzden Hutchison'a göre teorik devrimleri temelde ilgi değişimleri olarak tanımlamak, iktisat tarihini dışsal unsurlarla açıklamayı ima etmektedir. Jevonyen devrim özelinde iktisat ve politik iktisattaki diğer devrimleri açıklamada bir yön de Ricardo-Mill değer ve bölüşüm teorilerinin entelektüel yetersizliklerinden doğan içsel sebeplere dayandırılabilir.²⁵⁸

İktisadi fikirlerin gelişmesinde içsel (endogenous, internal) koşulların kabulüne mesafeli görüşün bir temsilcisi olan Streissler, Menger'in ticari krizler ve malların pazarlanabilmesi (ikincil piyasada satılabilmesi) konularına ilgisinin depresyon tecrübesinden kaynaklanabileceğini, monopoliye olan vurgusunu da Avusturya'daki

²⁵⁶ Emil Kauder, **A History of Marginal Utility Theory**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1965, p. 221.

²⁵⁷ Joseph Schumpeter, **Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch**, Oxford University Press, New York, 1954, p. 182.

²⁵⁸ Hutchison, **a.g.e.**, p. 89.

ulaşım koşullarının yetersizliğini yansıttığını ifade etmiştir. Ayrıca Streissler, 19. ve 20. yūzyılın başlarında būyūk ōlęekli işletmelerin artması ile marjinalizmin fiyatlama politikası problemlerine uygulanmasını birbiriyle ilişkilendirmiştir.²⁵⁹

Jevons'un teorisiyle politik gŖrūřleri arasında baę bulunmadıęı, devletin emeęe mūdahalesiyle ilgili politik gŖrūřlerinin uygulanan politikaları rasyonelleřtirmek gayesiyle yapıldıęı ve fayda-deęer teorisiyle bu politik ōnerilerinin iliřkisiz olduęu belirtilmiřtir. Ancak Bowman'a gŖre Jevons politik reęetelerini doęrudan teorisinden edinmiřtir. Buna gŖre Jevons, kentleřme, nūfus artıřı nedeniyle kamu harcamalarının artıřının kamu faydası yararına fakat "laissez-faire" ilkesi aleyhine olsa bile gerekli olduęunu belirtmiřtir. Jevons'un politik dūřūncelerinin dięer bŖlūmū ise sermaye-emek çatıřması ile ilgilidir. Buna gŖre bu çatıřma sendikaların būyūmesiyle yeni bir potansiyel tahrip ařamasına geęmektedir. Emek-sermaye iliřkisi için geçmiř dŖnemin tecrūbesi bir řey sŖylememektedir. Bu nedenle emek-sermaye iliřkisinde temel bir deęiřim gerekmiřtir. Buna gŖre emek talebi ūretimin gelecekteki deęerine gŖre belirlenmesi gerekmektedir. Bu da ūretilen mal miktarı ve fiyatına baęlıdır. Makineleřme geliřtikçe emeęin verimlilięi artacaęı için, ūcretleri artırma amacı sermayeye karřı olmayı gerektirmemekte, aksine bunun için sermayenin yardımı gerekmektedir. Ūūncū nokta ise ōęretimle ilgilidir. Jevons devlet destekli ōęretimi desteklemiřtir. Ancak bu gŖrūřūnū teorisile rasyonelleřtirdięi için Klasik iktisat teorisinden ayrılmıřtır.²⁶⁰

Jevons'un kendisinden ōnceki teoriden ayrıldıęı noktayı vurguladıęı yer, Ricardo'ya atıf yaptıęı emek teorisi ūzerinedir. Jevons'a gŖre Ricardo emeęi tek-biçime (uniform) indirgeyerek hata etmiřtir. Aksine Jevons'a gŖre emek çok yŖnlūdūr ve kabiliyet dereceleri deęiřmektedir.²⁶¹ Burada yeni ana akım teorisinin, 1873 kriziyle birlikte eleřtirilerin ūzerinde yoęunlařtıęı Klasik emek teorisini yeniden formūle

²⁵⁹ Coats, A. W., "Retrospect and Prospect", p. 610.

²⁶⁰ Rhead S. Bowman, "Policy Implications of W. S. Jevons's Economic Theory", **Journal of the History of Economic Thought**, C. XIX, No: 2, 1997, pp. 197, 211.

²⁶¹ William Stanley Jevons, "Brief Account of a General Mathematical Theory of Political Economy", **Journal of the Statistical Society of London**, C. XXIX, No: 2, 1866, p. 284.

etme çabası göze çarpmaktadır. Bu çabalar, sermaye ve emeğin nitelik ve getiri bakımından birbirinin alternatifi olmadığı düşüncesine dayanmaktadır.

Fry'a göre Marshall'ın fikirleri, Britanya toplumunun iktisadi hayatına artan devlet müdahalesine teorik bir temel sağlamıştır. Böylece liberal hükümetin refah devleti yaklaşımının temellerini atmasına yardımcı olmuştur. Buna göre Sidgwick'ten gelen pragmatik faydacılık Marshall'ın fikri temellerini etkilemiştir. Ayrıca Robbins'in 1930'larda iktisadın amaçlar açısından yansız olduğu tanımına katılmadığını, iktisadın asıl amacının toplumsal sorunlara çözüm üretmek olduğunu belirtmiştir. Keynes'in ifadesinden anlaşıldığı üzere Marshall'ın iktisada ilgisi, fakir mahalleleri ziyaretiyle başlamıştır. Marshall'ın döneminde iktisadi ve toplumsal sistemin asıl sorunu karşısında amacı rekabetin kötülüklerinden kaçınıp avantajlarına nasıl erişilebileceğidir. 1914 yılından önceki yıllarda serbest piyasa yapısı baskın ve yasal açıdan değişmez gibi görüldüğünden, tam rekabet tam anlamıyla oluşmasa da anlamsız hale gelmediğinden, paranın değeri istikrarlı olduğu için kaynaklar piyasa tarafından tahsis edilebildiğinden, tarımsal üretimi sağlayan emek ve tasarruf zamanı geldiğinde eşleşebildiğinden dolayı hanehalkı ve firmaların refahlarını uzun dönemli düşünceleri normal karşılanmalıdır. Shackle'a göre bu dünyada genel denge, basitliklikle açıklayıcı gücü birleştirip gerçeklere de benzeyip başarılı bir imaj teşkil etmiştir. Marshall, piyasadaki uygulamaların eksikliğinden (imperfections) haberdar olmuş, bunun da ötesinde tekeli eğilim üzerine çalışmıştır. Ancak Marshall temel teorik modelinde, arz ve talebin serbestçe gerçekleştiği ve mükemmel bilgi ve öngörünün olduğu tam rekabetten vazgeçmemiştir.²⁶²

Stigler fayda teorisinin gelişimini incelerken, bu teorinin kaşifleri yerine ana akım olmasını sağlayanları merkeze almıştır. Stigler'in bu düşüncesinin sebebi teorik ifadelerin değerli hale gelmesini, ilgi ve önem kazanmalarına dayandırmasıdır. Stigler'e göre bir iktisadi aktörün geliri veya satın aldığı ekmek gibi eş marjinal

²⁶² G. K. Fry, "The Marshallian School and the Role of State", **Bulletin of Economic Research**, C. XXVIII, No: 1, 1976, pp. 23-26.

fayda üreten araçların azalan marjinal fayda ürettiği ifadesi sıradan bir ifadedir. Sıradan olmasının nedeni iktisadın gelişiminde herhangi bir önemi olmaması ve bu ifadeyi kaleme alana entelektüel bir itibar kazandırmaması nedeniyle teorileştirme tarihinde ancak tesadüfi bir yere sahip olmasıdır. Stigler’e göre bu tür ifadeler ancak mantıksal olarak geliştirildiği veya açıkça iktisadi problemlere uygulandığı takdirde ilgiyi hak etmektedir. Ayrıca bu ifadeler ancak dikkat çekecek sayıda iktisatçının bu ifadeyi analizlerine dahil etmeye razı oldukları zaman önem kazanmaktadırlar. Stigler’e göre bu ifadelerin gördüğü ilgi ve elde ettiği önem, bir düzey meselesi olarak ele alınmalıdır.²⁶³ Bu görüşe göre iktisadi hüküm bildiren sıradan bir ifadenin teorik ifade olabilmesi için mantıksal tutarlılığa, iktisadi problemlere uygulanabilirliğe ve analiz aracı olarak yaygın kabul görmeye yani ana akım konumuna sahip olması gerekmektedir.

Marshall, “Principles of Economics” eserinde, iktisadi analizlerin ve genel mantığın yaygın şekilde kullanılmalarına rağmen her dönemin ve ülkenin kendine özgü meseleleri olduğunu ve toplumsal şartlardaki her değişimin iktisadi doktrinlerde yeni bir gelişme gerektirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Keynes, iktisatçıların belirli bir zaman ufkunda, geçici bir bakışla yazdıklarını ve kalıcılığı tesadüfen sağladıklarını ileri sürmüştür.²⁶⁴

Marshall’a göre iktisat üzerine yapılan popüler tartışmalarda bir olay ikinciyi, ikinci üçüncüyü belirler şeklindeki mantık kurgusuyla yapılan açıklamalar çok çaba gerektirmese de insan tavrında bir koşulun diğerini kontrol etmediği ancak hepsinin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği gerçeği nedeniyle, bu mantık doğanın gerçeklerine karşılık gelmemektedir. Dolayısıyla bir görüş içerisinde bu çok çeşitli karşılıklı aksiyonu elde etmek zor bir görev haline gelmektedir. Bu karşılıklı ilişkinin yanı sıra, ele alınan problemlerin teorik yönelimi etkilediği konusunda Ricardo örnek

²⁶³ George J. Stigler, **Essays in the History of Economics**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1965, p. 78.

²⁶⁴ Werner Stark, **The History of Economics: In Its Relation to Social Development**, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., London, 1945, p. 57.

verilebilir. Ricardo'nun detaylı olarak ele aldığı örneklerin kullanışlılığı az olsa da yaşadığı zamanın gerçeklerine karşılık geldiği görülür. Yine de döneminde tarımsal ürünlerin fiyatlarının değişim sebepleri üzerine ele aldığı örneklerin seçimi göz önünde bulundurulduğunda, Marshall'a göre Ricardo'nun döneminden beri incelenecek örneklerin seçimi konusunda ilerleme sağlandıkça, gerçek şartlara daha uygun bir mantık, yani doğru bilgiye götüren bir düşünme biçimi elde edilebilmiştir.²⁶⁵

Viner'a göre Keynes, Klasik öncüleriyle politik liberalizm-ekonomik program-politik ekonomi kronolojisinde aynı konumdadır. Bu anlamıyla Keynes, Malthus haricinde Adam Smith'ten beri özel mülkün etkinliğini baştan kabul eden grubun içindedir. Smith ve Ricardo "laissez-faire" üzerine kurulmuş olan yeni liberalizmin öncüleridir. Mill'den başlamak üzere Klasik ve Neoklasik iktisatçıların pratik politika üzerine önerdikleri reçeteleri gittikçe müdahaleci özelliğe sahip olmuştur.²⁶⁶

Viner'a göre politik görüşleri, moral felsefesi ve bazı metodolojik tercihleri iktisadi teorileştirmesinde etkili olan Marshall, toplumsal problemlere yaklaşımı ve partizanlığı açısından Victoryen liberaldir. Öte yandan 19. yüzyıl boyunca İngiliz iktisatçıların neredeyse tamamının siyasi ilişkileri, tercihleri ve teorileri birbirini etkilemiş, 19. yüzyılın dış ticaret politikası, fakirlere iktisadi kaynak aktarımı, devletin iktisadi rolü gibi önemli iktisadi meseleleri aynı zamanda önemli politik meseleler arasında da yer almıştır. Yüzyılın ortasında bütün politik partiler Malthus dışında Adam Smith'in ve diğer ana akım iktisatçıların kabul ettiği serbest ticaret doktrinini kabul etmiştir. Bununla birlikte dogmatik "laissez faire" savunucusu Manchester ekolünün görüşleri Mill, Senior, Cairnes gibi dönemin meşhur iktisatçılarından eleştiri almış, bu okulun Klasik politik iktisadın ilkelerinden destek alması da yadırganmıştır. Klasik iktisatçıları tarafından "laissez faire"nin belirli

²⁶⁵ Alfred Marshall, "The Present Position of Economics; 1885", **Memorials of Alfred Marshall**, Ed. by. A. C. Pigou, Macmillan and Co., London, 1925, pp. 162-163.

²⁶⁶ Jacob Viner, "Marshall's Economics, The Man and His Times", **The American Economic Review**, C. XXXI, 1941, p. 225.

kısıtlamalara bağlanması uygun görülmüştür. Fabrika şehirlerindeki yaşama ve çalışma koşulları devletin eylemsizliğini savunmayı politik açıdan gittikçe daha da tehlikeli hale getirmiştir. Bu nedenle hem aristokrat muhafazakar parti hem orta sınıf liberal parti hem de işçi sınıfı partisi, siyasi iktidar yarışında fakirliğe ve çeşitli sorunlara karşı tedbir alabilecek hükümet aktivistliği söylemini artırmak zorunda kalmıştır. Ardından sosyal reformun yasalaştırılması, partiler tarafından ana akım politik doktrin haline gelmiş ve her iki parti de yüzyılın geri kalanında bundan dolayı destek almıştır.²⁶⁷

Menard’a göre Walras bir liberal olarak, serbest rekabetin mübadele adaletini garanti eden en etkin mekanizma olduğunu kabul eden Smith’in takipçisi olsa da serbest piyasa sistemindeki unsurların etkileşimi konusunda aynı türden bir iyimserliği kabul etmemiştir. Doğal monopolilerin varlığı, kamu malları, dinamik perspektifte aktörlerin rekabetçi olmayan stratejileri ve veri kaynakların dağılımının yol açtığı sorunlar özelinde rekabetçi ekonominin karşılaştığı bu sorunları aşamadığını belirtmiştir. Bu sorunların geçerli olduğu koşullarda, temel iktisadi yaklaşım olarak “laissez-faire” politikasına karşı olmuştur. Bu nedenle Walras, kapitalist sistemin çalışabileceği ve adil mübadele ilkeleriyle çatışmayan genel koşulları belirtmiştir. Walras’ın 1873 yılında sunduğu pür mübadele modeli, rasyonel inşasının ampirik içerikten yoksun olduğu ve aksiyomlarına fazlaca bağlı olduğu gerekçesiyle Fransız iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Pareto ise serbest piyasa ve ticareti desteklemesine rağmen gittikçe otoriteryen ve anti-parlementer pozisyona evrildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin dayandığı çerçeve de pür iktisadın politikası olmuştur. Bu çerçeve içerisinde Walras ve Pareto’nun toplumsal seçimlere ve bireysel değerlere bilimsel temel sağlamaya çalıştıkları ileri sürülmüştür.²⁶⁸ Bununla birlikte ana akım Neoklasik teorinin önemli unsurları olan genel denge analizinin ve iktisadi davranışta optimalliğin ana akım iktisada dahil edilmesi sürecinde, Walras’ın müdahaleciliğiyle Pareto’nun elitçiliği saf dışı bırakılmıştır.

²⁶⁷ A.e., pp. 224-225.

²⁶⁸ Menard, Claude, a.g.e., pp. 119-127.

19. yüzyılın son çeyreğinde ana akım iktisat teorisinin seyrini açıklamak amacıyla öne çıkarılan eş-anlı marjinal devrim söylemi, iktisat teorisi tarihini indirgenmiş bir yöntemle yeniden yapılandığı, bu dönemde entelektüel yapı, politika önerisi veya bilimsellik ölçütlerinin ana akım iktisat teorisinde Marjinal Devrim'e hamledilecek kadar açık bir görünüm sunmadığı gerekçesiyle çokça eleştirilmiştir. Ancak bu eleştiri, teorileştirme güzergahında tek bir ortak unsur ve bu unsurların yoğunlaştığı politik, bilimsel veya ideolojik alanların birinde değişmez bir katılık aramaktadır. Bu eleştirinin dayanağı da teorik dönüşümü tek bir unsura dayandıran açıklamaların dönem ayrımının yanlış olduğu düşüncesidir. Halbuki tek unsurlu, çok unsurlu veya hiçbir unsura dayanmaksızın öne sürülecek olan bütün teorik dönüşüm anlatıları dönemselleştirme yapmaktadır. Teorinin ilk inşa tarihi ile ana akım olduğu tarih arasındaki dönemsel ayrım kabul edildiğinde ana akımda Klasik değer teorisinin yerini alan Neoklasik değer teorisinin 1873 krizinden önce literatürde yer almış olması, Neoklasik teorisinin ana akım olmasında krizin etkisini kabul etmeye engel olmamaktadır. Dolayısıyla kriz ile teorik dönüşüm arasında nedensellik bağı kurmak için ihtiyaç duyulan art zamanlılığın, kriz ile teorik dönüşümün ana akım olması arasında kurulması ve ana akım iktisat teorisinin değişim güzergahının kriz sonrası dönemle ve ana akım olmakla ilişkili sayılması gerekmektedir. Bu çerçevede ana akım iktisat teorisinin 19. yüzyılın son çeyreğindeki seyrinde bilimsel, politik ve fikri temellere karşılık gelen gelişmelerin ancak 1873 kriziyle birlikte etkin hale geldiği ortaya çıkmaktadır.

3.2. 1929 Krizi

Amerika Birleşik Devletleri devlet başkanı Hoover, Büyük Buhran'ın asıl sebebinin Birinci Dünya Savaşı esnasında Avrupa dışına yayılan üretim olduğunu belirtmiştir. Bu durum Avrupa'nın savaşın ardından üretime tekrar başlamasıyla aşırı arza sebep olmuştur. Ayrıca Hoover'a göre bu dönemde savaş borçları ve tazminatların kaynaklanan mali sorunlar olarak İngiliz sterlininin aşırı değerlenmesi ve Fransız

frankının değeri kaybetmesi ve Dawes planı gereği Amerikalıların Alman şirketleri ile kamu kuruluşlarının tahvillerini satın alması yoluyla Alman tazminatlarının geri dönüşümü sorunları da yer almıştır.²⁶⁹

Büyük Buhran'ın başlangıcından bir yıl önce Amerikan yatırımcıları ve bankaları yabancı tahvil almak yerine New York borsasında yatırım yapmaya başlayınca borsa hızlı bir şekilde yükselerek spekülasyon bir ortam oluşturmuş, bu durum krediyle hisse senedi alımlarını artırmış ve Amerikalıların Avrupa'daki yatırımları azalmıştır. Birleşik Devletler'in GSMH'sı 1929'un ilk çeyreğinde zirveye ulaştıktan sonra azalmaya başlamıştır. New York Borsası'nda yaşanan kriz nedeniyle hisse senedi fiyatları düşmüş, bankalar kredilerin geri ödenmesini talep edince yatırımcılar hisse senetlerini satmaya yönelmişlerdir. Nihayetinde daha önce Avrupa'dan çekilen sermaye Amerika'dan da çekilmiştir. Büyük Buhran'ın asıl nedeni bu borsa krizi olmasa da krizin öncü göstergesidir. 1931 yılının Mayıs ayında Viyana'da Avrupa'nın en büyük bankalarından birinin ödemeleri durdurmasının ardından kriz Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Polonya ve Almanya'yı etkilemiş, bir ay sonra da büyük miktarda mevduatın çekilmesi sonucu çok sayıda banka iflas etmiştir. Eylül ayında İngiltere Merkez Bankası altın ödemelerini durdurmuştur. Sonuçta Büyük Buhran Amerika'da başlamış fakat yanlış politikaların izlenmesi nedeniyle krizin hızlanmasında diğer devletlerin de payı olmuştur.²⁷⁰

1929'dan 1933 yılının ortasına kadar olan dönemde, sınai üretim Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da neredeyse %50 düşerken, Fransa'da daha yavaş ve aralıksız olarak düşmüş ve durmuş, İngiltere'de ise aynı düzeyde seyretilmiştir. Hizmetler çok fazla daralmadığından dolayı milli gelirler miktarca sınai üretim kadar azalmamış, ancak daha keskin bir biçimde azalmıştır. Birleşik Devletler'de kişi başı reel GSYİH üçte bir oranında azalmıştır. 1930'larda depresyonun etkileri dünya çapında hissedilmiş, sadece birkaç ülke bu iktisadi darlıktan etkilenmemiştir. Toptan

²⁶⁹ Charles P. Kindleberger ve Robert Z. Aliber, **Finansal Krizler Tarihi Çılgınlık, Panik ve Çöküş**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. bs, İstanbul, 2017, s. 270-271.

²⁷⁰ Güran, Tevfik, **a.g.e.**, s. 250-251.

fiyatlar Birleşik Devletler, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık'ta üretimle aynı anda ve hemen hemen aynı oranda, %25 ila %40 düşmüştür. İşsizlik neredeyse bütün ülkelerde önemli ölçüde artmıştır. Yalnızca Birleşik Krallık'ta sınai işsizlik durgunluk şartları nedeniyle 1921-29 arası %12 gerçekleşmiş, 1930-38 arası %15,4'e yükselerek devam etmiş, diğer üç ülkede ise 1930'lu yıllarda sınai işsizlik 1920'lere oranla üç kata yakın artmıştır.²⁷¹

3.2.1. 1929 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde Tahribat: Neoklasik Teoriye Eleştiriler

Keynes, Genel Teori'nin 1933 yılında kaleme aldığı taslağında Klasik teorinin varsayımlarının hangi şartlarda yeterli olabileceğini değerlendirirken hem Klasik iktisadın kökenlerini hem de Klasik teori ile daha geliştirilmiş teori arasındaki ayrımın esasını anlamanın faydalı olduğunu ifade etmiştir. Klasik teorinin; çıktının marjinal biriminin değerinin, onu üretirkenki değişken maliyetine eşit olduğu ve çıktının marjinal faydasının, çalışmanın marjinal faydasızlığına eşit olduğu şeklindeki temel varsayımlarını incelerken, ikinci varsayımın genellikle geçerli olmadığını, hatta denge durumunda bile zorunlu olmadığını iddia etmiştir. Özellikle ikinci varsayıma dayanan Klasik teorinin, kronik işsizliğin varlığından dolayı geçersiz olduğunu belirtmiştir. Böylece Keynes'e göre kronik işsizliğin varlığı, Klasik teorinin varsayımlarında genel olduğunun kanıtı olmuştur.²⁷² Klasik teorideki tutarsızlıkları krizin sonucu olan kronik işsizliğe dayandırmak, teorileştirmenin temelinde krizin sonuçlarıyla belirginleşen ana akım teori ile gözlem arasındaki uyumsuzluğun ve ana akım teorideki dönüşümde kriz etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Buna göre ana akım teorinin geçerliliğinin sorgulanması, krizin

²⁷¹ Peter Temin, "Great Depression", **The New Palgrave Dictionary of Economics**, Second Edition, C. III, eds. Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume, Palgrave MacMillan, 2008, p. 751-752.

²⁷² Donald Moggridge, **The Collected Writings of John Maynard Keynes, Vol. XXIX, "The General Theory and After: A Supplement"**, Cambridge University Press for the Royal Economic Society, 2013, p. 102.

sonuçlarıyla teorik açıklama arasındaki farktan kaynaklanmakta, bu fark da yeni teorileştirmeye dayanak oluşturup ana akım olmasında etkili olmaktadır.

Buna benzer bir süreç Keynesçi teorinin, Klasik iktisatçıların tasarruf ve yatırımların zaman içerisinde tamamen eşitlendiği ve ekonominin tam istihdamda olduğu bir denge durumunun varlığı şeklindeki fikrine itirazında da görülmektedir. Keynes, Britanya ve Amerika’da 1920’li ve 30’lu yıllar boyunca gözlemlenen işsizlikle Klasik teorinin tam istihdamda denge iddiasının çeliştiğini ve buna karşılık Klasik iktisatçıların henüz dengenin oluşmadığı şeklindeki açıklamalarının Büyük Buhran dönemi için yetersiz kaldığını belirterek eksik istihdamda denge durumunu savunmuştur.²⁷³ Bu teorik dönüşüm Keynes eliyle, Klasik okul ve uzantısı Neoklasik okulun tam istihdamda denge anlayışının tahribi ve eksik istihdamda dengenin inşası sonucunda, kriz döneminin ardından ana akım iktisat çerçevesi içinde iktisadi denge fikri özelinde krize dayandırılabilir bir teorik bir yön değişimine işaret etmektedir.

Keynes, kapitalist sistemi yapay bariyerler dışında düzgün işleyen bir sistem olarak görmüştür. Bu nedenle kapitalist gelişme içerisinde oluşan servetin eşitsiz dağılımı durumunu haklılaştırmaya çalışmıştır. Keynes, 19. yüzyılın şartlarının hızlı sermaye birikimi oranını destekleyecek büyük miktardaki bireysel tasarrufları gerektirdiğini ve servetin eşitsiz dağılımının, sermayeye olan büyük ihtiyacı sağlayacak kadar yüksek miktarda tasarrufu elde edebilmek için bu dönemde gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Genel Teori’de, şimdiye kadar zenginin perhizine dayanan servet artışının, aslında bu perhiz tarafından engellenmiş olmasının daha muhtemel olduğunu belirtmiştir. Böylece Keynes’e göre servetin büyük miktarda gerçekleşen eşitsiz dağılımının en önde gelen toplumsal meşrulaştırıcılarından biri ortadan kalkmıştır.²⁷⁴

²⁷³ Nicolas Wapshott, **Keynes Hayek: Modern Ekonomiye Tanımlayan Çatışma**, Çev. Akın Emre Pilgir, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 156.

²⁷⁴ Lawrence R. Klein, **The Keynesian Revolution**, Second Edition, The Macmillan Press Ltd., London, 1980, p. 165.

De Vroey'e göre Keynes, devrimci stratejiden ziyade reformist bir yol tercih etmiş, tartışmasını sıfırdan yeni bir çerçeve inşa etmek yerine mevcut teorinin ilkeleri içinde geliştirmeye karar vermiştir. Yine De Vroey'e göre Keynes analizini genel denge yapısı mantığı içerisinde yürütmek istese de Walras'ın izini takip etmek istememiştir. Bunun yerine Keynes'in dahil olmak istediği yapı Marshallcı genel denge analizi olmuştur. Bu nedenle De Vroey'e göre Keynes'ten sonra programının Neoklasik teorinin yöntemsel ilkelerine bağlı kalınarak sürdürülmüş olması normal karşılanmalıdır. Keynesçi teori akımları içerisinde Neoklasik gelişmeleri içeren Neo-Keynesçi akımın bütün modellerinde Lucas'ın savunduğu mikrotemel gerekliliği kabul edilmiştir. Bununla birlikte sadece Patinkin'in modeli, Barro-Grossman dengesizlik yaklaşımı ve koordinasyon başarısızlığı modelleri Walrascı başlık altında anılmıştır.²⁷⁵

Hazlitt'e göre Keynes, Genel Teori'yi Say Kanunu'nun yanlış olduğu varsayımı üzerine inşa etmiştir. Bu nedenle bu fikrin doğru olup olmadığını kanunun orijinal formülasyonuna yer vererek test etmek gerekir. Say Kanunu, Keynes öncesi dönemde Keynesçilerin itirazlarına benzer yanılgılara cevap verme amacını benimsemiştir. J. B. Say, yalnızca tüketimin teşvik edilmesinin ticarete bir faydası olmadığını, üretimi teşvik etmeyi amaçlayan hükümetin doğru yönetime, tüketimi teşvik etmeyi amaçlayan hükümetin ise yanlış yönetime işaret ettiğini belirtmiştir. Hazlitt'e göre Say'ın ifadesi eksik olsa da tarifelerin ve monopolilerin etkisini hesaba katmakta, gümrük veya monopolinin bir neticesi olarak parasal bir deflasyonunun, fiyatlarda beklenmedik bir düşüşün, hükümetin sabit fiyat koymasının veya fiyat ve ücretlerin aşağı yönlü rijitliğinin etkilerini göz ardı etmektedir. Ancak Hazlitt'e göre uygun nitelikler ilave edildiğinde, özellikle de modern denge ve dengesizlik kavramlarının yardımıyla Say kanunu geçerliliğini ve önemini korumaktadır.²⁷⁶

²⁷⁵ Michel De Vroey, "Keynesian Theory and Involuntary Unemployment: A Reply to Hamouda", **History of Economic Analysis**, C. XIV, No:2, 2006, pp. 127-129.

²⁷⁶ Henry Hazlitt, "Chapter II: Say's Law", **The Critics of Keynesian Economics**, Ed. by. Henry Hazlitt, The Foundation for Economic Education, New York, 1995, pp. 11-12.

Bu yaklaşıma göre Say Kanunu bilimsel geçerliliğini yitirmemiş, Keynes'in geçersiz kılmasıyla ana akım iktisat teorisi tarihinde bir köşeye atıldığı şeklindeki yaygın kabulün aksine modern iktisadi kavramların yardımıyla tekrar iktisat biliminin kullanıma sunulma ihtimali olan teorik araçlar yolunda seyrine devam etmektedir. Peki Say Kanunu'nun iktisat teorisinde ana akım yolundan ayrıldığına dair düşüncenin temelleri nelerdir? Nihayetinde, Say Kanunu Keynes'le birlikte, Büyük Buhran döneminde müdahaleci politikaların tersi reçeteye göre acil sorunlara çözüm üretme kabiliyeti (politik temel), pragmatik felsefe ve evrene bütüncü bakışın oluşturduğu zemin (felsefi temel), zamanında dile getirilen iktisadi faaliyete ilişkin izahları teorik bir dille açık hale getirmesi ve savunularına bir kaynak kitap, kalkış noktası, referans tedarik etmesi (bilimsel temel) sonucu, bunların her birinin birbirinin yetki alanlarına farklı dozlarda girerek oluşturduğu genel çerçeve sayesinde ana akım dışında kalmıştır. Öyleyse iktisat teorisi tarihi anlatılarında ne karar ağacı metaforunun ne de tümüyle çevresel veya disiplin içi şartları dikkate alan açıklamaların, kriz olgusunun ana akım iktisat teorisini rayına oturtma işlevini üstlenebileceği ve bu esnada bilimsel, politik ve felsefi unsurların da etkili olabileceği bir örgüyü oluşturamadığı ortaya çıkmaktadır.

3.2.2. 1929 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde İnşa: Keynesçi Teori

1930 öncesi dönemde ana akım iktisadi görüş, dönemsel şoklara maruz kalan kapitalist piyasa ekonomilerinde piyasa mekanizmasının tam istihdam dengesine dönmek için hızlı ve etkin bir şekilde çalışacağını savunan Klasik yaklaşımdır. Ancak 1920'li ve 30'lu yıllarda Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer başlıca kapitalist piyasa ekonomilerinde gerçekleşen kalıcı işsizlik durumu karşısında Keynes, uzun ve yüksek seyreden işsizliği açıklamak ve buna karşı reçete sunmak için yeni bir teori öne sürmüştür. Keynes'in Büyük Buhran'ın sebebi olarak toplam talepteki düşüşü göstermesi, arz yanlı unsurlara vurgu yapan Klasik açıklamayı tahrip edip, talep yönlü unsurlara dayalı açıklamayı inşa etmesiyle iktisatçıların odağını, yani ana akım iktisadın yönünü değiştirmiştir. Böylece Snowdon ve Vane'e göre Genel Teori'nin kaleme alınmasına ve modern makroiktisadın doğuşuna,

Keynes'in de 1931-44 yılları arasında açık ara en çok atıf yapılan iktisatçı olmasına Büyük Buhran sebep olmuştur.²⁷⁷

Mark Eyskens'e göre Büyük Buhran'ın iktisat teorisinde doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği alanlar; Klasik makroiktisat teorisine doğrudan hücumun sonucu olan Keynesçi devrim, yeni bir faiz teorisi ve para teorisinde yenilenen görüşler, iktisadi dalgalanmaların yeni bir açıklaması, yeni iktisat politikası teorisi, iktisadi sistemlere liberalizm ve kapitalizm eleştirilerini içeren analizlerden ve iktisadi müdahalecilik ve planlama teorilerinin geliştirilmesinden oluşan yeni bir yaklaşım, piyasa yapılarının ve mekanizmalarının yeni bir makro analizi olarak eksik rekabet teorilerinin ortaya çıkması, makroiktisadi ilişkilerin tanımı; milli gelir hesapları ve analizi, ampirik ve istatistik araştırmaların yayılması; Keynes'ten esinlenen ödemeler bilançosu dengesi analizinin yaygınlaşması, iktisadi refah teorilerinde yeni bir dönem olarak sosyal refah fonksiyonunun tanımlanmasına yönelik denemeler, ekonometrik tekniklerin uygulanmasının yaygınlaşması, nihayet uluslararası altın standardı teorisinden ve uygulamasından vazgeçilmesidir.²⁷⁸

Broadberry ve O'Rourke'a göre iki Dünya Savaşı arası dönem sıradışı olsa da bu dönemi iktisadi açıdan izah etme teşebbüslerinde bir azalma olmamıştır. Hatta 1929'dan sonra Büyük Buhran'ı açıklamak, makroiktisat alanında kutsal addedilir hale gelmiştir. Olgunun karmaşıklığı ve rakip açıklamaların çeşitliliği göz önüne alındığında, 1914 ile 1945 arasındaki dönemde gerçekleşen dalgalanmaları tanımlayacak her girişim zorunlu olarak eklektik olmalıdır. Bu girişimler de analitik derinliği elde edecek "tek zihniyetlilik" ile bir ufuk turu için gereken "hatalı ölçüm" arasında ince bir çizgi üzerinde yürümektedir.²⁷⁹ Bir başka deyişle, farklı düşünceler analitik derinliği sağlayamamakta, krizi geniş yelpazede açıklayacak olanlar da

²⁷⁷ Brian Snowdon and Howard R. Vane, "The Development of Modern Macroeconomics: A Rough Guide", pp. 3-4.

²⁷⁸ Mark Eyskens, "Büyük Depresyonun İktisat Teorisine Etkisi", Çev. İlban Onur, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 28, Sayı: 1-4, 1968, s. 1-2.

²⁷⁹ Stephen Broadberry and Kevin O'Rourke, "Business Cycles and Economic Policy, 1914-1945", **The Cambridge Economic History of Modern Europe, Volume:2 1870 to Present**, Ed. by. Albrecht Ritschl and Tobias Straumann, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 158-159.

kesinlikten uzaklaşmaktadır. Çünkü olgunun karmaşıklığı, kendisine olguyu nesne edinen iktisatçıya açıklamasını daha fazla karmaşık hale getirmekten ziyade en az değişkenle krizi izah edeceği dar bir yol bırakmıştır. Buna rağmen iktisatçıların büyük çoğunluğuna göre perspektifin çokluğu olgunun açıklanması önünde engel olsa da bu çokluk doğru bir cevaba ulaşma ihtimalini içermektedir.

Lawlor, Marshall'ın kısa-uzun dönem üzerine teorik yapısının Keynes tarafından tam tersi biçimde ele alındığını ifade etmiştir. Lawlor'a göre Keynes'in düşüncesindeki bu gelişme, gerçek varlık piyasalarındaki pratik tecrübelerini felsefi olarak analiz etmesinden ve iktisat teorisiyle uzlaştırma çabasından kaynaklanmıştır.²⁸⁰ Bu yaklaşıma göre Keynes'in teorik inşası sırasıyla pratik tecrübe, felsefi analiz ve iktisadi teoriyle uzlaştırma aşamalarından geçmiştir. Ancak sonradan uzlaştırılan iktisadi teorinin ilk halinin inşa sürecinin başında yer aldığı düşünüldüğünde, ilk sırada inşa edilmiş haliyle teorinin pratik tecrübe ve bu tecrübenin felsefi analizinden önce geldiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda inşa süreci sırasıyla ilk teori, pratik tecrübe, felsefi analiz ve ilk teoriyle uzlaştırma şeklinde gerçekleşmektedir. İlk bölümde açıkladığımız zaman perspektifi, yani dönemsellik anlayışı doğrultusunda pratik tecrübe, felsefi analiz ve teorik uzlaştırma arasındaki sıralama kronolojik olmaktan çok ana akım olmaya etkisi hesaba katılarak yapılmalıdır. Böylelikle Keynes için önce pratik tecrübenin felsefi analizinin, sonra ise teorisiyle uzlaştırmasının gerçekleşmesi ancak teorisinin ana akım olmasına katkısı ölçüsünde kronolojik açıklamaya imkan vermektedir. Bunun da ötesinde, teorileştirme yönüne etki eden politik, fikri ve bilimsel temellerin ana akım iktisadi teoriler içerisinde Keynesçi teoriye yönelmenin temelleri olarak kabul edilebilmesi için bu temellerin etkisinin ikinci bölümde benimsediğimiz yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Buna göre politik, fikri ve bilimsel temellerin Keynesçi teorinin inşasına steril bir ortamda etkisi yerine, iktisadi teoriler tarihinde Keynesçi teorinin ana akım olmasına

²⁸⁰ Michael S. Lawlor, **The Economics of Keynes in Historical Context: An Intellectual History of the General Theory**, Palgrave MacMillan, Hampshire, 2006, p. 18.

etki eden çok unsurlu karmaşık bir ortamdaki etkisinin ayrıştırılması gerekmektedir. Bu ayrıştırma sonucunda söz konusu temellerin etkisi steril ortamdaki gibi mutlak olmamaktadır. Bunun yerine politik, fikri ve bilimsel unsurların farklı ölçülerde birbirlerinin alanlarına geçerek etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylece Keynesçi teorinin inşasından çok ana akım Keynesçi teorinin inşasından söz edilmektedir. Sonuçta Keynes'in teorik inşasında etkili olan pratik uygulama, bu uygulamanın felsefi analizi ve bu analizi teorisiyle uzlaştırması arasındaki sıralama ve ilişki Keynes'in teorisinin ana akım olması merkeze alındığında farklı bir şekilde açıklanabilmektedir.

Steven Kates, Genel Teori ve Keynesçi teorinin oluşumuna ve kökenlerine dikkat çekmiştir. Kates'e göre bugün Keynesçi teori ele alındığında, Neoklasik politik iktisatla ve başarısız piyasaya müdahaleyle ilgili bazı yanlış kabuller bulunmaktadır. Keynesçi teori denince Say kanunu tanımı ve eleştirisi, efektif talep tanımı ve krizin sebebinin efektif talebin yetersizliği olarak tespiti gibi konular akla gelmektedir. Kates, Keynes'in A Treatise on Money (Para Üzerine Bir İnceleme) ile Genel Teori kitapları arasındaki dönüşümünü inceleyen geniş literatürün Keynes'in Genel Teori'yi zihninde hazırladığı andan yayımlandığı ana kadar başka bir iktisatçıya en küçük bir atfını bile kaydetmediğini ileri sürmüştür. Ancak Kates'e göre Genel teori denilince ilk akla gelen cümlelerin birçoğunun asıl sahibi Keynes değildir. Bu durum Kates'e göre iktisadi düşünce tarihçileri açısından doğal olmakla birlikte Keynes de teorisini inşa ederken bunun farkında olmuştur.²⁸¹ Kates'in Keynes'in teorik inşa sürecini inceleyen eserlerin yaklaşımlarındaki hatayı ifade etmesi, bilginin doğruluğunu test ederken farklı bir kriter eklemeyi gerektirmektedir. Bu hataların sebebi yaygınlık kazanmakla, yani ana akım olmakla doğru bilginin birbirine karışması ve yaygınlığın, doğru ve tutarlı bilginin önüne geçmesi, onu haklılaştırıcı bir unsur haline gelmesidir.

²⁸¹ Steven Kates, "Influencing Keynes: The Intellectual Origins of the 'General Theory'", History of Economic Ideas, C. XVIII, No:3, 2010, p. 33.

Keynes, 19. yüzyıl iktisadi düşüncesindeki statik ve mekanik Ricardocu bakışın gerçekçi olmayan varsayımlara yol açma eğiliminin entelektüel inşa açısından takdire değer olduğunu ancak bu bakışın iktisat biliminin ilerleyişi için kötü bir yaklaşım olduğunu ve iktisadi yapay bir kanala hapsettiğini belirtmiştir. Keynes, daha az soyutlama ve daha fazla sezgiyle aslında çok daha fazla ilerleyebilecek olan iktisadın, Ricardo yerine ünlü çağdaşı ve eleştirmeni Malthus'un izinden gitmek yoluyla iktisadi hayatın gerçek meselelerine yakın olan ve gelecekte neler olabileceğini de daha iyi tespit etmekle sonuçlanacak bir analizle yapılmasını tercih etmiştir. Böylelikle Keynes mevcut dünyanın iktisadi problemlerine yakın kalmakla iktisadi analizine gerçekçi bir eğilim vermeyi tercih etmiştir. Bu nedenle iktisat teorisini kendinden önceki gerçek problemleri dikkate alarak ve günün iktisadi sorunlarına çözüm sunabilecek türden teoriler üreterek inşa etmiştir.²⁸²

Ancak Keynes yine bu liberal öncülerinden, programının gerektirdiği müdahalenin genişliği konusunda ve Malthus harici hepsinin eleştirisiyle yaklaştığı rantçılığın dalını kesmek taraftarı olduğu için ayrılmıştır. Dillard'a göre Keynes bu gelenek içinde "laissez faire"i benimsemeyen ilk iktisatçıdır. Bireysellik yine 19. yüzyıl İngiliz iktisatçılarında olduğu kadar zihninin merkezindedir. Hükümetin iktisadi hayata dahli konusunda bunu hem mevcut iktisadi yapının tamamıyla tahribatını engellemekte araç olması hem de bireysel girişimin başarılı şekilde işlemesi için bir şart olması açısından kabul ettiğini ifade etmiştir.²⁸³

Dillard'a göre Keynes'in hem kendisinden öncekilere eleştirisinin hem de kendisinden sonraki teori ve pratiğe yönelik teklifini temellendirdiği genel perspektif liberalizmdir. Keynesçi liberalizmin esası, finans kapitalizmine eleştiri yöneltirken sanayi kapitalizmi ve bireysel girişim sisteminin yerleşik hale geleceği bir çevrenin

²⁸² Gruchy, Allan G., **a.g.e.**, p. 242.

²⁸³ Dudley Dillard, "The Pragmatic Basis of Keynes's Political Economy", **The Journal of Economic History**, C. VI, No: 2, 1946, p. 145.

işler halinin kurulmasıdır. Bu bağlamda çalışması esasında muhafazakar olup statükonun korunmasına odaklanmıştır.²⁸⁴

Para Üzerine İnceleme ile Genel Teori çalışmaları arasındaki farklılıklar üzerinden iki ayrı Keynes olduğu tezine karşılık Keynes'in kendisi de dahil olmak üzere diğer bir grup bunun doğal bir gelişim süreci olduğunu savunmuştur. Keynes'e göre iki eserin ana teması uyum içerisindedir. Ancak efektif talep ilkesinde olduğu gibi yeni kavramların Genel Teori'yle birlikte okuyucuyla buluşması ve tanımlamalardaki değişim bu eserin yaklaşımını farklılaştırmıştır. Keynes, Genel Teorisini düşünce rotasındaki doğal bir dönüşümün sonucu olarak tanımlamış olmasına rağmen okuyucularını iki eserinin temelde aynı fikirlere sahip olduğuna ikna etme arzusu birlikte düşünüldüğünde, iki eser arasındaki farklılığın Keynes'in düşüncelerindeki doğal bir dönüşümden ziyade farklı unsurların etkisiyle ortaya çıktığı ileri sürülmüştür.²⁸⁵

Patinkin'e göre Treatise'de yer alan parasal teori, aynı dönemde bu alanda kaleme alınan Klasik çalışmalarda olduğu gibi fiyat düzeyinin nasıl belirlendiğini açıklayan en etkili teoridir. Keynes'e çıktı teorisi oluşturması gerektiğini söyleyen ilk kişi Hawtrey'dir. Fakat Hawtrey'in Treatise değerlendirmesiyle ilgili olarak Keynes, bu fikri reddetmiş ve fiyatta gerçekleşen veya beklenen herhangi bir düşüş sonucunda çıktıda ne miktarda azalma olduğunun önemli bir soru olduğunu kabul etmekle birlikte bunun kesinlikle parasal bir sorun olmadığını iddia etmiştir. Buna ilave olarak Keynes Treatise'i Hawtrey'e cevap verdiği zaman tekrar yazma imkanı olsaydı, kısa dönemde çıktı teorisinin sorunlarıyla ilgili daha derinlemesine bir inceleme yapabileceğini dile getirmiştir. Patinkin'e göre bu durum, Keynes'in daha

²⁸⁴ A.e., p. 151.

²⁸⁵ Maria Christina Marcuzzo, "From the Fundamental Equations to Effective Demand: 'Natural Evolution' or 'Change of View'", pp. 26-38, **Methodology, Microeconomics and Keynes**, Ed. by. Philip Arestis, Meghnad Desai and Sheila Dow, Routledge, London, 2002, p. 26.

sonra Genel Teori’de ana hedef olarak kısa dönemde çıktı teorisi meselesine derinlemesine eğilmesiyle doğrulanmıştır.²⁸⁶

Moggridge’e göre Keynes Treatise’i yayımladıktan sonra bu çalışmayı savunmaya veya netleştirmeye yoğunlaşmamıştır. Bu eseri tamamladıktan hemen sonra kaleme aldığı İktisadi Danışma Konseyi makalesi, fikirlerindeki ilerlemenin işaretlerini vermektedir. Buna ilave olarak Hawtrey ve diğerleriyle yazışmalarından, Keynes’in Treatise’deki yaklaşımına alternatif hatlar aradığı anlaşılmaktadır. Yine de Keynes’in fikirlerini yeni bir biçimde dile getirmek üzerine yoğun bir şekilde çalışmaya yönelmesi ve amacını 1932 Haziran ayında Hawtrey’e yazdığı mektupta olduğu gibi açıkça ifade etmeye başlamasından önceki dönem, bir çeşit takviye ve tertip dönemi olmuştur. Bu dönemde Keynes’in tartışma halkasının faaliyetleri oldukça önemli olmuştur. Bu halkada yürütülen tartışmaların dönemdeki birçok akademik çalışmaya etkisi görülmektedir.²⁸⁷

Moggridge’e göre Keynes, Treatise’in yayımlanmasından sonra birkaç ay içerisinde temel denklemleri tekrar düşünmüş ve birkaç yıl sonra Genel Teori’yi ortaya çıkaracak olan analiz araçlarını geliştirmeye yönelmiştir. Bu süreç içerisinde Genel Teori’ye giden yolda teorileştirmeyi unsurlarına ayırmak için belirli soruları cevaplamak gerekmektedir. Keynes’i yeniden düşünmeye yönelten ne olmuştur? Bu yönelim, kendi fikirlerine ve sezgilerine mi yoksa kısmen dışsal sebeplere mi bağlıdır? Moggridge’e göre bu soruların cevaplanabilmesi için Treatise’in genel özelliklerini hatırlamak ve dışsal sebeplerin farkında olmak gerekmektedir. Keynes’in “Can Lloyd George Do It” başlıklı makalesinde örtülü olan fikirler, Treatise eserinde ikincil konumda yer almıştır. Moggridge’e göre Treatise’de bu

²⁸⁶ Don Patinkin, “The process of writing The General Theory: A Critical Survey”, pp. 3-24, **Keynes, Cambridge and The General Theory: The process of criticism and discussion connected with the development of The General Theory**, Ed. by. Don Patinkin and J. Clark Leith, The MacMillan Press Ltd., London, 1977, p. 7.

²⁸⁷ Donald Moggridge, **The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume XIII, The General Theory and After, Part I: Preparation**, p. 337.

fikirlerin ikincil konumda oluşunun dışsal sebebi, uluslararası sorunlardır. Bu sorunlar, altın standardı sisteminde faiz oranı politikası aracılığıyla tasarrufları yatırımlara normal karlar düzeyinde eşitleme imkanının kaybolduğu istisnai bir durum oluşturmuştur. Ayrıca Keynes'in Treatise'deki analizinde fiyatlardaki değişime odaklanmış, bu nedenle çıktıdaki değişimlere yönelik ilgi ikinci planda yer almıştır.²⁸⁸

Keynes, "The Economic Consequences of the Peace" çalışmasında Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kapitalizmin istikrarsızlığının açığa çıktığını belirtmiştir. Schumpeter de Keynes'in bu anlayışının Genel Teori'nin temellerini attığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda Schumpeter, Keynes'in 1923 tarihli "The Tract on Monetary Reform" ve 1930 tarihli "The Treatise on Money" çalışmalarını önceki sezgilerini geliştirmek için giriştiği uğraşların en önemlisi olarak görmektedir. Treatise, Keynes'in Genel Teori'den önceki en ciddi çalışması olarak görülmekle birlikte bu çalışmasında vizyonunu yeterli biçimde açıklayamadığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle Keynes'in amacına engel oluşturan teorik araçlarını terk edip yalnızca temel fikrini açıklayabileceği bir analitik sistem oluşturmaya yöneldiği belirtilmiştir. Schumpeter'e göre Keynes'in bu anlayışı, Genel Teori'nin olgunlaşmış kapitalist ekonominin işlevi ve yapısı hakkındaki açıklamaya yönelik bilimsel girişimler için ön koşul olarak vizyonunu yerleştirdiğini göstermektedir. Schumpeter'e göre bu sezgisel vizyonun esas amacı ideolog Keynes'in bilimselleşebilmesi için malzeme sağlamaktır.²⁸⁹

De Vroey, Genel Teori'yi kaleme almasındaki en önemli sebebin Büyük Buhran olduğunu belirtmiştir. Buna göre Keynes'in Genel Teori'yi yazarken benimsediği amaç, kriz döneminde büyük ekonomileri etkileyen kitlesel işsizliğin sebeplerine açıklama getirmek ve bu sorunu çözebilecek politika önlemleri önermek olmuştur.

²⁸⁸ A.e., pp. 337-338.

²⁸⁹ Richard Chase, "The Development of Contemporary Mainstream Economics: Vision, Ideology and Theory Debate", *Nebraska Journal of Economics and Business*, C. XX, No: 3, 1981, pp. 5-6.

De Vroey'e göre bu dönem, zayıf düşmüş iktisadi sistemi düzeltmek için hazırda bir reçetenin bulunmadığı ve oldukça düzensiz bir dönemdir. Çoğu ülkede işsizlik oranı yüksek oranlarda gerçekleşmiş ve deflasyonist politikalar başarısız olmuştur. Dönemin ana akım iktisat teorisinde de işsizliğe önemli bir yer verilmemiştir. Örneğin yapısal işsizlik kavramı teorisyenlerin akıllarının bir köşesinde yer alsa da teorik bir içerikten yoksundur. Keynes de Büyük Buhran'ın uzayacağını anlaşılmamasıyla, parasal teorisinin reform geçirmesi gerektiğini fark etmiştir.²⁹⁰

Krizden doğan reform ihtiyacı karşısında çözüm olarak iktisadi faaliyetin ögesi olan davranışları ele alma biçiminin değiştiğini belirten Willes'e göre Keynes, 1929 Krizi'nin iktisat teorisinde sebep olduğu krize göğüs germek için Klasiklerin bireylerin ve firmaların davranışlarına ilişkin ilkelerini reddedip, bunların yerine genel fiyat seviyesi ve toplam işsizlik gibi iktisadi toplamaların davranışlarıyla ilişkili ilkeleri yerleştirmiştir.²⁹¹

Dudley Dillard'a göre Keynesçi teorisinin hızlı bir şekilde ana akım olması hem başlangıçta eleştiriyiyle yaklaşanların hem de Büyük Buhran döneminde fikirleri olgunlaşan iktisatçı neslinin Keynes'in fikirlerinden etkilenmesiyle gerçekleşmiştir. Dillard, Keynes'in etkisinin teknik iktisadi doktrinle sınırlı kalmış olması halinde ana akım konuma erişemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle Keynes'in düşüncesinin iktisadi politikaya dönük yüzünün, iktisadi teorideki etkisinden daha derin olduğunu savunmuştur. Örneğin, Almanya'daki Nazi rejiminin bütçe açığını benimsemesine, Amerikan New Deal politikaları ve Truman'ın savaş sonundaki mesajına, Britanya'da savaş sonrası hükümetin politikasına bakıldığında Keynes'in bayındırlık hizmetleri ve diğer kamu harcaması türlerinin özel girişim ekonomisindeki boşlukları dolduracağını öneren felsefesinin genel kabul görmeye devam ettiği ve Keynesçi politikaların uygulandığı görülmektedir. Bu nedenle Dillard, sosyalist olmayan

²⁹⁰ De Vroey, Michel and Malgrange, Pierre, **a.g.e.**, p. 1.

²⁹¹ Mark H. Willes, “‘Rational Expectations’ as a Counterrevolution”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, p. 83.

dünyanın büyük kısmında Keynes'in çizdiği yol haritasının takip edildiğini belirtmiştir.²⁹²

Keynes, önceleri kabul ettiği ortodoks iktisat ilkelerini daha sonra reddetmiştir. Bu değişimin nedeni, Büyük Buhran dönemine girildiğinde desteklediği politikalar ile eğitimini gördüğü ortodoks ilkeler arasındaki kırılganın gün yüzüne çıkmasıdır. Bu nedenle eski ilkeler, özellikle Klasik faiz, para ve istihdam teorileri Genel Teorisi'ndeki yeni bir dizi doktrinle kenara atılmıştır. Keynes'in her iki düşüncede de sahip olduğu amaç, yeni iktisadi programları içeren politik liberalizmi desteklemek olmuştur. Bu seyrin sonunda da sosyal reform programını destekleyen yeni bir politik ekonomi inşa edilmiştir. Keynes'in Klasik iktisadi teori perspektifinden anti-Klasik perspektife dönüşü, iktisadi politika hakkındaki fikirlerin değişmesinden kaynaklanmıştır. Anti-Klasik iktisadi teorisi ise finansal kapitalizme eleştiri ve sanayi kapitalizmini savunma olarak ifade edilebilecek olan çözüm ve uygulamaya dönük tavrından türemiştir. Keynes'in ana akım olmasını sağlayan görüşe ulaşması hem teorik hem de pratik tavrındaki uzun gelişme dönemi sonrasında gerçekleşmiştir. Bu sürecin sonunda, pür parasal teorisyen ve reformcu olmaktan genel teorisyen ve sosyal reformcu olmaya dönüşmüştür. Bir yandan Keynes'in politikaya dair görüşleri kademeli olarak değişmiş, ancak son konumu önceki görüşlerinin vurgulanmasından ibaret olmuştur.²⁹³

Diğer yandan Keynes'in teoriyle ilgili görüşleri de değişmiştir. Eski genel teoriyle keskin kopuşu 1930 tarihli Treatise ile 1936 tarihli Genel Teori arasındaki kriz yıllarının etkisiyle genel teorik pozisyonundaki ani bir geçiş şeklinde meydana gelmiştir. Keynes Klasik Anglo-Sakson iktisat teorisinin yöntemi veya kapsamını değil, varsayımlarını eleştirmiştir. Teorisinin istihdam kaynaklarının genel teorisi olduğunu, Klasik teorisinin ise yalnızca tam istihdam gibi özel bir durumun teorisi olduğunu belirtmiştir. Teorik açıdan Klasiklere eleştiri getirmeyi amaçlayanlar için

²⁹² Dudley Dillard, **a.g.e.**, pp. 121-122.

²⁹³ **A.e.**, pp. 122-124.

Keynes'in teorisi tatmin edici değildir. Bu nedenle Keynes'in teorisi, mantıksal açıdan tamamlanmamış bir iktisadi teori sistemi olarak değerlendirilmiştir. Fakat pragmatik açıdan, yani teori ve politika arasındaki temel ilişki açısından düşünüldüğünde, Keynes'in Klasik teoriden ayrılığı iktisadi politikanın eski ilkelerine olduğu kadar yöntem ve kapsamına da eleştiri getirilebileceğinin mümkün olduğunu göstermiştir.²⁹⁴

Keynes, Genel Teori'de genelde Klasik sistemin, özelde Pigou'nun işsizlik teorisinin gayri iradi işsizliği açıklayamadığını ileri sürmüştür. Keynes'in gayri iradi işsizlik tanımının net olmadığı literatürde genişçe tartışılmıştır. Ancak varlığını iktisadi gerçeklikten aldığı için tanımının kesinliğine teorik bütün içerisinde çok fazla önem verilmemiştir.²⁹⁵ Keynes'in Genel Teorisi'ni işsizlik teorisinin üzerine kurduğu ifadesi göz önünde bulundurulduğunda, teorileştirmesinin temelinde krizin ardından meydana gelen kitlesel gayri iradi işsizliğin yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Böylece krizin sonuçları, teorinin unsurları arasındaki bağın tutarlılığına göre öncelikli görülmüş, teorileştirme kriz sayesinde ilk adımını atmıştır.

Keynes'e göre gayri iradi işsizlik, kişinin, emeği karşılığında hak ettiği ücret düzeyinden düşük fakat emek arz ve talebiyle belirlenmiş olan ücret düzeyinden çalışmayı kabul etmemesi sonucu karşılaştığı durumdur. Keynes'in bu tanımı, emeğin adil ücret alamadığı şeklindeki düşüncesine, dolayısıyla adalet kavramına dayanmaktadır. Bu dayanağı da politik önerilerine ulaşmasını sağlamıştır.²⁹⁶

Keynes, Genel Teori'de hem gayri iradi hem de iradi işsizlik dönemlerinde para, faiz oranları ve istihdam arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek kadar genel olduğuna inandığı bir teori inşa etmiştir. Para miktarının, üretimi ve istihdamı etkilemeyip sadece fiyatları etkilediği tam istihdam dünyasını varsayan Klasik iktisatçıları eleştiren

²⁹⁴ A.e., pp. 151-152.

²⁹⁵ John S. L. McCombie, "Keynes and the Nature of Involuntary Unemployment", **Journal of Post Keynesian Economics**, C. X, No: 2, 1987, p. 202.

²⁹⁶ Reuven Brenner, "Unemployment, Justice and Keynes' General Theory", **Journal of Political Economy**, C. 87, No: 4, 1979, p. 841.

Keynes, kriz döneminde birçok kişinin iş bulamadığı gerçeği doğrultusunda normal şartlarda emeğin reel ücret yerine nominal ücreti talep ettiğini, diğer ifadesiyle işçilerin nominal ücrette bir indirimle genellikle direnirken, tüketici fiyatlarında her artış olduğunda emeklerini geri çekmediklerini, mantıksal olsun ya da olmasın yaşananlara bakıldığında emeğin bu şekilde davrandığının kanıtlandığını belirtmiştir. Bununla birlikte gayri iradi işsizlik terimiyle atıl çalışma kapasitesinin varlığını kastetmemiştir. Keynes'e göre nominal ücretle nispetle tüketim malları fiyatlarında ufak bir artış olursa hem mevcut nominal ücretten çalışmak isteyen toplam emek arzı hem de toplam emek talebi o ücret seviyesinde mevcut istihdam düzeyinden daha yüksek olacaktır. Emek piyasasıyla ilgili bu varsayımlar ve tanımlar hesaba katıldığında fiyatların ücretlerden daha fazla arttığı durumlarda istihdam düzeyinin artması gerekmektedir. Öte yandan Keynes, Klasik iktisatçıların nominal ücret oranının emeğin marjinal ürününe eşit olduğu şeklindeki fikrini sürdürmüştür.²⁹⁷

Hirai'ye göre Genel Teori'nin devrimci özelliği açık ve kolay anlaşılır bir model üzerinden piyasa ekonomisinin kendi haline bırakıldığında eksik istihdam dengesiyle karşı karşıya kalacağını göstermesidir. Bu model, istihdam miktarının oluşumunun denge analizi temelinde nasıl belirleneceğini göstermektedir. Keynes, istihdam miktarının nasıl belirlenebileceğini gösteren modeli krizden dört yıl sonra, 1933'te sunmuştur. Ardından efektif talep kavramını, sermayenin marjinal verimliliği kavramını ve likidite tercihi teorilerini gözden geçirmeye devam ederek bu modeli detaylandırmıştır. Yine Genel Teori'de Keynes'e göre piyasa ekonomisi bir tarafta istikrar, kesinlik ve basitlik, diğer tarafta ise istikrarsızlık, belirsizlik ve karmaşıklık olmak üzere birbirine zıt olan iki imkanı taşımaktadır.²⁹⁸

Keynes, sermayenin marjinal verimliliği kavramını Fisher'a atfetmiştir. Bunu Genel Teori'nin yazımının son zamanlarında kısmen, sonrasında ise daha da açık bir

²⁹⁷ Thomas A. Gittings, "The Inflation-Unemployment Tradeoff", **Economic Perspectives**, Federal Reserve Bank of Chicago, 1979, pp. 3-4.

²⁹⁸ Toshiaki Hirai, **Keynes's Theoretical Development: From the Tract to the General Theory**, Routledge, London and New York, 2008, p. 5.

şekilde belirtmiştir. Likidite tercihi teorisi ele alındığında ise, bunun açık bir şekilde Keynes'in bir katkısı olduğu söylenebilir. Ancak bu katkı zaten Treatise'de de dikkate değer biçimde geliştirilmiştir. Bu nedenle Hirai'ye göre Genel Teori'nin ayırt edici analitik katkısı olarak geriye efektif talep teorisi kalmaktadır.²⁹⁹

Woodford'a göre Keynesçi devrimin iktisat teorisi inşasındaki yenilikleri; dengesizlik için fiyat ve ücretlerin yavaş ayarlanması, istihdamı artırmak için bayındırlık hizmetlerinin önemi, dinamikleri göz ardı edip bir zamanda bir dizi değişkenin eşanlı belirlenimini ifade eden statik teorileştirme gayretleri ve Tinbergen'in 1930'lu yıllarda geliştirdiği eşanlı denklemlerli ekonometrik modellerdir.³⁰⁰

Snowdon ve Vane'e göre Keynesçiliğin teorik inşasından sonra hem akademide hem de politika yapıcı çevrelerde hızlı bir şekilde kabul görmesi, bu teorinin 1950'ler ve 60'lar boyunca genel kabul haline gelmesini sağlamıştır. Ortodoks Keynesçi yaklaşım, ekonomiyi istikrara kavuşturmak için aktivist toplam talep yönetimini amaçlayan politikalara olan ihtiyacın fark edilmesine dayanmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen iktisatçılar, kapitalist ekonomilerin normal durumda istikrarsız olabileceğini ve kendi haline bırakıldığında ana kaynağı toplam talep şoklarına atfedilen bazı bozukluklara maruz kaldıktan sonra hızlı bir biçimde kendiliğinden dengeye gelmeyeceğini iddia etmiştir. Bu inançlar doğrultusunda aktif müdahaleci politikalara olan ihtiyaç olduğunu vurgulamışlar, otoritelerin ekonomiyi istikrara kavuşturmak için takdire dayalı toplam talep yönetimini içeren politikaları kullanabileceğini göstermişler ve bu politikaları önermişlerdir. 1950'li ve 60'lı yıllarda birçok Batı ülkesinde hükümetler, çıktı ve istihdamı istikrara kavuşturmak için ekonomilerine ince-ayar politikalarıyla müdahale etmeye girişmişler, bu

²⁹⁹ A.e., p. 10.

³⁰⁰ Michael Woodford, "Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics", **Conference Paper**, Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century, Library of Congress, Washington, 1999, pp. 5-11.

müdahalelerin neredeyse tamamını da takdire dayalı toplam talep yönetimi politikalarıyla yapmışlardır.³⁰¹

Broadberry ve O'Rourke'a göre Keynes'in önerdiği politik müdahalelerin uygulanmasıyla birlikte bu müdahalelerin etkilerini daha derin bir teorik anlayışla açıklamayı amaçlayan bir girişim başlamıştır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde iktisadın bir alt-dalı olarak makroiktisat oluşturulmuştur. Bu yeni alt-dal, yeni ortaya çıkan Keynesçi işsizlik teorisinden, çok geçmeden kamu sektörü iktisadına, ödemeler dengesi teorisine ve parasal iktisada doğru genişlemiştir. Aynı zamanda refah iktisadında da hızlı bir ilerleme gerçekleşmiştir. Bu süreçte, iki Dünya Savaşı arasında geçen dönemin travmatik tecrübesiyle şekillenen iktisadi analizler, piyasa güçleri hakkında kuşkulu, para ve kur politikasının gücüne önem vermeyen, mali politikayla veya finansal baskıyla ya da her ikisiyle iktisadi faaliyete müdahale edecek olan devletin gücü hakkında hayli iyimser olmuştur. Krizin sonuçları ve iktisadi analizin yeni yönünü belirleyecek sorunlar geniş kapsamlı olmuş ve bu zihniyet 1970'lere kadar makroiktisat politikasında yerini koruyan müdahaleci yaklaşımı şekillendirmiştir.³⁰²

De Vroey'e göre Keynesçi iktisadın geniş anlamda amaçları, örneğin piyasa başarısızlığını göstererek talep aktivasyonunu desteklemesi, gayri iradi işsizliğe atıf yapmadan da elde edilebilirdi. Buna göre Marshall'ın dengesizlik üçlüsü olan optimize edici davranış, piyasa temizlenmesi ve normal dengesizlik, Keynes'in üçlüsü olan bireysel dengesizlik, temizlenmeyen piyasa ve normal dengeyle yer değiştirebilirdi. Bu durumda gayri iradi işsizlik, bireysel dengesizlik durumunda gerçekleşir ve emek piyasası Marshall'ın kavramsal ağı bağlamında piyasa-günü arz

³⁰¹ Brian Snowdon and Howard R. Vane, "To Stabilize or not to stabilize: is that the question?", **Reflections on the Development of Modern Macroeconomics**, Ed. by. Brian Snowdon and Howard R. Vane, Edward Elgar, Cheltenham, 1997, p. 2.

³⁰² Stephen Broadberry and Kevin O'Rourke, **a.g.e.**, p. 158.

ve talebi arasındaki eşleşmemeye yaklaşabilirdi. Bununla birlikte De Vroey'e göre bu durum normal denge olarak kabul edilir, bu da başka bir sorun oluşturmaz.³⁰³

Keynes, 3 Nisan 1938'de Haberler'e yazdığı mektubunda, "savaşta önce hepimiz Klasik iktisatçıydık" ifadesini kullanmıştır.³⁰⁴ Ana akım iktisat teorisinin seyrini incelerken başlangıç noktası olarak belirlenen 1873 senesinde itibaren, sonradan ana akım olan teorilerden eskiye doğru hareket etmek, bu dönüşümün güzergahına ilişkin sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Örneğin; Keynesçi teorisin, krizin ve eksik istihdamın sebebi olarak efektif talep yetersizliğini savunması ve aynı konuya Malthus'un yaklaşık yüzyıl önce işaret etmesine rağmen ana akım iktisat teorisi tarihinde öncülüğün Keynes'e verilmesi, ana akım teori olmanın "bilginin doğruluğu"ndan ziyade "zaman ve mekana mahsus bir özelliğe sahip olması" gerektiğini göstermektedir. Bunu tamamlayacak şekilde, ele alınan zaman ve mekan ile teorileştirmenin bir araya gelmesi sonucu oluşan ana akım teori, krizlerin sebep olduğu arayışla güzergahına yerleşmektedir. Bu sebeple, iktisat teorisinde ana akım olmak için bilginin doğruluğu yanında o bilgiye ihtiyaç duyulması da gerekmektedir. Bu ihtiyacı doğuran olaylar da krizler olmaktadır.

3.3. 1973 Krizi

1950 ve 60'larda başarı gibi görünen fakat giderek bozulan iktisadi performansının 1970'lerdeki başarısızlıklara yol açtığı ve 1973 yılının, yaklaşık kırk yıldır işleyen Keynesçi teorisin ana akım olma dönemi için yalnızca bir sınırı gösterdiği ileri sürülmüştür. Berend'e göre 1960'larda büyümenin yavaşlamasıyla fiyat artışlarında hissedilir azalma gerçekleşmemiş, 1968-70 arasında enflasyonist sarmal belirginleşmiş, 1973 sonunda da petrol fiyatlarındaki yükseliş enflasyon ve durgunluğu daha da hızlandırmıştır. Sarsılmış olan uluslararası finans sistemiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin ödemeler dengesi açığı 1970 yılında %6'ya

³⁰³ Michel De Vroey, "Lucas on Involuntary Unemployment", *Cambridge Journal of Economics*, C. XXVIII, No: 3, 2004, p. 410.

³⁰⁴ Donald Moggridge, *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol. XXIX, "The General Theory and After: A Supplement", 2013, p. 270.

yükselmiştir. Buna ilaveten Nixon hükümeti 1971 yılının Ağustos ayında dolar konvertibilitesini neredeyse sonlandırmış, Bretton Woods Anlaşması işlevini kaybetmiştir. Dünya ekonomisinde 1970'li yılların tamamı ve 1980'lerin ilk yılları çift haneli enflasyon dönemi olmuştur. 1950-73 yılları doksan dört ülkede büyüme oranı ortalama %3,4 iken, 1973-87 arası %0,1 daralma gerçekleşmiş, gelişmiş ülkelerin ticaret hadlerinde %20 azalış olmuştur. Batı ülkelerinde tüketici fiyat artış oranları 1973-83 arası, 1950-73 arası oranın iki katı olmuş, Akdeniz Avrupası'nda bu oranlar %4'ten %18,4'e yükselmiştir. İşsizlik, Batı Avrupa ve Akdeniz Avrupası'nda 1950-73 yılları arasında %2-4 oranında gerçekleşirken, 1984-93 yıllar arası %5-12 oranına yükselmiştir. Reel GSYİH artışı, Avrupa Birliği üyesi 12 ülkede 1973-80 yılları arasında %4,8'den %2,2'ye, 1980-85 yılları arasında ise %0,5'e düşmüştür.³⁰⁵

Dış ticaret ve fiyat eğilimlerindeki değişimlerden dolayı petrol krizi öncesinde Batı Avrupa'nın cari işlemler dengesi 1970 yılında 2,2 milyar dolar, 1971 yılında 5 milyar dolar ve 1972 yılında 6,7 milyar dolar fazla verirken, 1973'ten sonra dev miktarda cari hesap açıkları oluşmuş, 1974 yılı içerisinde 4,4 milyar dolar fazladan 12,3 milyar dolar bütçe açığına, 1980'de ise 80 milyar dolara erişmiştir. Bu dönemin ardından ise cari açıklar küçülmüş ve sekiz yıl boyunca ortalama 28 milyar doların üzerinde bütçe fazlası gerçekleşmiştir.³⁰⁶

1973 yılının ardından dünyanın farklı bölgelerini etkileyen ve büyüme hızını düşüren büyük iktisadi şoklardan birisi, OPEC'in 1970'lerde ham petrol fiyatını 3-4 misli artırmasından kaynaklanmıştır. Bu durum Dünya ekonomisinin petrole bağımlılığının yüksek olması nedeniyle sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırılan ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ödemeler dengesi açıkları artmış, bunun sonucunda borçlanma da artmıştır. Sanayileşmiş ülkeler de yüksek enflasyonla birlikte

³⁰⁵ Berend, Ivan T., **a.g.e.**, pp. 365-369.

³⁰⁶ **A.e.**, p. 378.

ekonomik büyümedeki yavaşlama ve işsizlikteki artışın oluşturduğu durgunlukla karşılaşmıştır.³⁰⁷

3.3.1. 1973 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde Tahribat: Keynesyen Teoriye Eleştiriler

Atıl üretim kapasitelerinin, işsizliğin, düşük büyümenin ve yüksek fiyat artışının bir arada görüldüğü stagflasyon döneminde enflasyon ve işsizlik oranlarının birlikte artmasıyla hem Keynesçi iktisadın istikrarı sağlamak amacıyla öne sürdüğü iktisat politikalarındaki fiyat istikrarı ve tam istihdam amaçları arasındaki değiş tokuş öngörüsü hem de Neoklasik iktisadın iki amacı birlikte gerçekleştirme öngörüsünün dışında bir durum gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki teorileştirme ve politik reçete üretme faaliyetleri ana akım olan Keynesçi teori çerçevesinde yapıldığı için talebe ağırlık veren maliye politikalarını uygulama fikri ileri sürülebilecek olsa dahi Keynesçi teorinin Büyük Buhran dönemindeki iktisadi istikrar sorunlarını talep yönünde araştıran ve durgunluk ile enflasyonun eşanlı gerçekleşmesini içermeyen bir teori olması nedeniyle stagflasyon karşısında talebe ağırlık veren maliye politikası araçlarıyla politika uygulamanın dışında çözümler aranmaya başlamıştır.³⁰⁸

Woodford'a göre Keynesçi teoriye eleştiri, iki hücum dalgası halinde gerçekleşmiştir. Monetaristler, Keynesçileri parayı önemsemeyip maliye politikalarına gereğinden fazla önem vermeleri nedeniyle eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerini de para arzı ile harcama miktarı arasındaki istatistiki ilişki, paranın yansızlığı, doğal işsizlik oranı ve tahmin çalışmalarıyla güçlendirmişlerdir. Keynesçiliğe ikinci hücum dalgası ise Yeni Klasik okul tarafından gelmiştir. Yeni Klasikçiler, Keynesçi modelleri nicel politika değerlendirme yöntemleri üzerinden eleştirmiştir. Buna göre politikaya göre değişmeyip iktisadi davranışın dayandığı enflasyon, gelir, faiz oranı gibi iktisadi değişkenlerle ilgili beklentilere göre değişen

³⁰⁷ Güran, Tevfik, **a.g.e.**, s. 268.

³⁰⁸ Salih Turhan, “Stagflasyon ve Maliye Politikası”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 2012, No: 34, s. 210.

gerçek yapısal iktisadi ilişkileri içermesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle politikanın bu yapısal iktisadi ilişkilere göre tasarlanması ve politika alternatiflerinin bu tasarıya göre değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna ilave olarak Phillips eğrisinin hatalı görülmesi sonucunda geleneksel politika simülasyonlarını eleştirmişlerdir. Bu durum politikacıların enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini değiştirmelerine neden olmuştur. Yeni Klasikçiler, merkez bankalarının enflasyon-işsizlik değiş tokuşunu kullanmak için uyguladıkları takdire dayalı politikaların optimal altı çıktıyla sonuçlanacağını ileri sürmüşlerdir.³⁰⁹

Kevin Hoover'a göre İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki otuz yıllık süreçte Keynesçi makroiktisat, özellikle de Hicks'in 1937'deki makalesinde yorumladığı haliyle ortodoks görüş olarak kalmıştır. Bu yorum ve uzantıları, dönem boyunca ders kitaplarında hakim olmuş, makroiktisat alanındaki akademik tartışmaların çoğunda dayanak haline gelmiş, politika önerilerinde de gittikçe güven kazanan büyük ölçekli makroekonometrik modellere temel olmuştur. Ancak 1970'lerde bu ortodoksi tahribata uğramıştır. Keynesçi makroiktisadın savunucuları az da olsa varlıklarını sürdürmüş, ancak rakip düşünce okulları da türemiştir. Bu okulların biri diğerinin üzerinde ampirik veya teorik üstünlüğü tam anlamıyla sağlayamasa da Keynesçi makroiktisadın geçmiş dönemde itiraz edilemeyen hakimiyeti sona ermiştir. Hoover'a göre Keynesçi teorinin ana akım oluş sürecinin sona ermesinin arkasında birlikte yol alan teorik ve pratik sebepler yer almaktadır. Teorik sebebi, iktisatçılar arasında geniş çaplı hoşnutsuzluğa neden olan makroiktisadın mikrotevellere yoksunluğudur. Pratik sebebi ise politika önerilerinde yer alan enflasyon-işsizlik değiş tokuşunun 1970'lerde geçersiz olduğunun gözlemlenmesidir.³¹⁰

Friedman'a göre Keynes'in teorisi yöntem açısından sadeleştirmeyi benimsemesi ve az sayıda iktisadi toplama yoğunlaşması açısından doğru türden bir teoridir. Fakat

³⁰⁹ Michael Woodford, "Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics", **Conference Paper**, Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century, Library of Congress, Washington, 1999., pp. 14-23.

³¹⁰ Kevin D. Hoover, **The New Classical Macroeconomics: A Sceptical Inquiry**, Basil Blackwell, Oxford, 1988, p. 3-5.

Friedman, Keynes'in teorisini bu temellere dayandığı için değil, tecrübeyle çeliştiği için reddettiğini belirtmiştir. Keynes, Hayek'e "The Road to Serfdom" kitabıyla ilgili yazdığı mektubunda amacının daha fazla planlama olduğunu, ancak bu planlamanın mümkün olduğunca liderlerin ve takipçilerinin Hayek'in ahlaki duruşunu paylaştığı bir toplumda gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumda Keynes'in amacı olan ılımlı planlama, uygulayıcılarının zihinleri ve kalpleri ahlaki meseleye doğru şekilde uyum sağladığı durumda güvenli hale gelmektedir. Bu yüzden ihtiyaç duyulan, uygulamada Hayek'in felsefesinin sonuçlarıyla hayal kırıklığı yaratabilecek iktisadi programlarda bir değişiklik yapmak değil, sosyal felsefedeki uygun ahlaki değerlere dönülerek "doğru ahlaki düşüncenin restorasyonu"nu gerçekleştirmektir. Friedman'ın bu düşüncelerini dayandığı ilke, uygulayan ile uygulama arasında ilişki kurmaktır. Buna göre yanlış düşünenlerin uyguladığı durumda kötü sonuca götürecek tehlikeli faaliyetler, doğru düşünen ve hisseden bir toplumda güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilirler.³¹¹

Keynesçilik, ana ve alt-akımlardan oluşan büyük bir yapıyı içermektedir. Bu sayede çeşitli teorik veya politik yönelimlere sahip iktisatçılar kendi tezlerini desteklemek için Keynesçilikten temel bulma imkanına sahip olmuştur. Klasik liberalizm 1920'li ve 30'lu yıllarda Keynes ve diğerleri tarafından eleştirilmiş, 1940-50'li yıllarda etkisi düşse de gelişimine devam etmiştir. Bu süreçte klasik liberalizm taraftarlarının bir kısmı ise Keynes'in safına geçmiştir. Onların arasında tıpkı Keynes'in ortodoks teorik yapının içerisinden yaptığı gibi bu sefer Keynesçiliğin içinden eleştiri getirenler olmuştur. Keynes'i bu süreçte benimsemeyenlerden bazı iktisatçıların görev aldığı Chicago Okulu, belirli konularda inanç birliğine ev sahipliği yapmıştır. Bu konular; Neoklasik fiyat teorisi, kaynakların tahsisinde en etkin mekanizmanın serbest piyasa olduğu inancı ve devletin ekonomiye müdahalesine karşı duyulan radikal şüpheciliktir. Bu inanç birliğinin sürdürülmesinin sebepleri arasında 1960'ların sonunda ve 70'li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki verimlilik

³¹¹ Friedman, Milton, "Keynes's Political Legacy", pp. 45-48.

artışında düşüş, işsizlik artışı, enflasyonist açık ve uluslararası para sisteminin işlevsizliği yer almaktadır. Büyümeye odaklı özgüven halinin kaybolmaya başladığı bu dönemde liberalizm tekrar kendini göstermiş ve Chicago'lu Milton Friedman 1960'lı ve 70'li yıllarda bu okulun sözcüsü olmuştur.³¹²

Eatwell ve Milgate'e göre Keynesçi teorinin ana akımdan uzaklaşması Friedman'ın 1967'de Phillips eğrisine yönelttiği eleştirilerle başlamıştır. Friedman, enflasyon ile işsizliğin karşılıklı olarak ters yönde değişiminin ancak kısa dönemli bir olgu olacağını savunmuştur. Buna göre ekonomideki aktörler uzun dönemde enflasyon oranını özümseyeceğinden, beklentileriyle enflasyon oranını önceden tahmin edip bu tahmine göre davrandıklarında Phillips eğrisi ancak veri istihdam oranında, yani doğal oranda dikey hale gelecektir. Sonuçta para politikası, istihdam ile enflasyon arasındaki karşılıklı değişimi kısa süreli etkileyecek, fakat uzun dönemde Walrasyen genel denge denklemler sisteminin belirlediği istihdam seviyesini etkileyemeyecektir. Aynı şekilde maliye politikasının da çıktı üzerinde kalıcı etkisi olmayacaktır. Kamu harcamalarındaki herhangi bir artış daha yüksek bir faiz oranına neden olacak ve özel sektör yatırımı üzerinde dışlama etkisi oluşturacaktır.³¹³

Phillips ve Amerikalı yorumcuları Samuelson ve Solow, enflasyon ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkiyi öne sürmüşlerdir. Daha sonra bu sonuçtan hareketle bir politika değiş tokuşundan faydalanmanın mümkün olduğu ileri sürülmüştür. 1960'ların sonlarında, Friedman ve Phelps'in doğal oran hipoteziyle faydalanılacak bir değiş tokuşun olmadığını ve uzun dönem yansızlığın bulunduğu belirtilmiştir. 1970'lerin başlarında da bu tartışmalar, doğal oran hipotezini ve işçilerle firmaların hükümetin bedelsiz sağladığı makro verinin değerini öğrenmesinden alıkoyan "yapay bilgi bariyerleri" varsayımını içeren Friedman-Phelps modeli etrafında yol almıştır. Tartışmanın sonraki alanı ise Friedman-Phelps çerçevesinin Lucas tarafından geliştirildiği, rasyonel beklentiler hipotezinin diğer iki Friedman-Phelps varsayımı

³¹² Beaud, Michel and Dostaler, Gilles, **a.g.e.**, p. 103.

³¹³ John Eatwell and Murray Milgate, **The Fall and Rise of Keynesian Economics**, Oxford University Press, New York, 2011, p. 24.

olan “sürekli temizlenen piyasalar” ve “bilgi bariyerleri” varsayımlarıyla birleştirildiği çerçevedir. Lucas modeli, para da beklenen değişimlerin çıktı üzerinde etkisiz, sadece fiyatlardaki değişimde etkili olduğunu ileri süren politika etkinsizliği önermesini ima etmiştir. Ancak ampirik çalışmalar bu çerçeveyi reddetmiş, parasal sürprizlerin çıktı üzerinde çok az etkisinin olduğunu, çıktının seri korelasyonunu açıklamakta yetersiz olduklarını ve kalıcı enflasyonla tutarsız olduklarını göstermiştir.³¹⁴

Stagflasyonun Keynesçi teorinin tahribatına neden olduğu görüşüne cevap olarak Keynesçi teorinin stagflasyonu açıklayabileceği ileri sürülmüştür. Bronfenbrenner’a göre teorisyenler arasında stagflasyon olgusunun teorik olarak açıklanabileceği konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Tartışma alanı stagflasyona karşı hangi politikanın uygulanması gerektiği konusundadır.³¹⁵ Leijonhufvud’a göre ise stagflasyon olgusu, akademi içerisinde enflasyon ve işsizliği birbirine alternatif olgular olarak gören dönemin standart teorisi Keynesçi teorinin bu iki olguyu birleştiren bir açıklama yapamayacağı düşüncesine sevk etmiş olsa da bu teori geçerliliğini yitirmemiştir. Buna göre işsizlik ve enflasyon teorileri birkaç yolla birleştirilebilmekte ve çelişkiden kurtulmak mümkün hale gelmektedir.³¹⁶

Phillips eğrisinin aşamalı tahribatıyla Neoklasik sentezin temelinde yer alan denge ve tam rekabete olan inanç terk edilmiştir. Fakat makroiktisatçıların denge ve tam rekabetten ayrılışları belirli bir sınır içerisinde kalmıştır. Bu dönemde ideal piyasa koşullarından uzaklaşma durumu istisna olarak kabul edildiği için stagflasyon yabancı bir olgu olarak görülmüş, nedenleri de iktisadi sistem yerine sistemin önündeki engellere dayandırılmıştır. Bu açıdan enflasyon ve işsizliği açıklama girişimleri ana akım iktisat teorisine meydan okuma olarak algılanmıştır.

³¹⁴ Robert J. Gordon, “Friedman and Phelps on the Phillips Curve Viewed from a Half Century’s Perspective”, **NBER Working Papers**, No: 24891, 2018, pp. 10-11.

³¹⁵ Martin Bronfenbrenner, “Elements of Stagflation Theory”, **Journal of Economics**, C. XXXVI, No: 1-2, 1976, p. 1.

³¹⁶ Axel Leijonhufvud, “Theories of Stagflation”, **Working Paper**, University of California, No: 176, 1980, p. 1.

Stagflasyonun kademeli yükselişinin ardından ana akım makroiktisadi modellerin parçası olan Phillips eğrisinin çökmesi, ana akım makroiktisat teorisinin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri karşılaştığı en önemli sorun olarak addedilmiştir. Ancak Nitzan'a göre bu eleştiriler nihayetinde yok edici değil dönüştürücü olmuş, enflasyon ve işsizlik arasındaki ters yönlü ilişki fikrinin terk edilmesi halinde çok daha büyük sorunların oluşacağı düşüncesiyle bu kavramsal ilişki ilave unsurlarla genişletilmiştir. Makroiktisatçılar Phillips eğrisinin kurtarılma operasyonu sonucunda dengesizliğe, rijitliklere ve dışsal şoklara yönelmiş ve geçici olarak ideal Neoklasik sentez formülasyonunu terk etmişlerdir.³¹⁷

Goutsmedt'e göre iktisat teorisinin bir alt disiplini olarak makroiktisat teorisi, 1929 krizi sürecindeki doğuşundan itibaren sınırlarının mutlak değil, geçirgen olduğunu göstermiştir. Bu durum, makroiktisat disiplininin sonraki kriz dönemlerindeki saldırılara karşı daha hassas hale gelmesine sebep olmuştur. Bunun bir örneği, 1970'lerdeki iktisadi problemler nedeniyle Keynesçi sürü psikolojisinin birdenbire durması sonucunda iktisatçılar arasında yaygınlaşan düşüncedir. Bu dönemde Keynesçi çerçeve, ana akım oluşunun temellerine sert darbeler alarak stagflasyona açıklama getirememekle itham edilmiştir. Diğer yandan 1970'lerde Yeni Klasik teorisinin temsilcilerinin Keynesçi ana akıma karşı çıkışı iki yönlü olmuştur. Birincisi, Keynesçi çerçeve, mikrotemellerden yoksun olması ve parasal aldanma (monetary illusion) veya ücret rijitliği gibi geçici (ad hoc) varsayımlara sahip olması nedenleriyle hücumu uğramıştır. Diğer hedef ise Keynesçi makroiktisadın ampirik zayıflığıdır. Ancak Lucas, Sargent ve diğer iktisatçıların makroiktisada ne kattığı sorulduğunda, buna yanıt olarak genellikle teorik gelişmeler vurgulanır. Yine de Goutsmedt'e göre Yeni Klasik yazarlar eğer hücumlarını bir devrime dönüştürmeyi

³¹⁷ Jonathan Nitzan, "Macroeconomic Perspectives on Inflation and Unemployment", **Discussion Papers**, Department of Economics, McGill University, The Bichler and Nitzan Archives, Toronto, 1990, p. 42.

başarabilmişlerse bu başarı stagflasyon olgusunu açıklayabilecek bazı somut iktisadi açıklamaları teklif etmelerinden kaynaklanmıştır.³¹⁸

1970'lerin başına kadar Keynesçilerin karşısında konumlanan iktisatçılar, Keynesçi teorinin bazı açıklarına itirazlarını yöneltmiş, ancak genel anlamda bir reddi başaramışlardır. Fakat rasyonel beklentiler teorisi gelişim sürecine adım attığında bütün bir hücumun önü açılmış, hatta bu süreçte Keynesçiler bile sorunun ne olduğu ve nasıl düzeltilmesi gerektiği konusunda bu eleştirilere katılmasalar bile bazı sorunların varlığını kabullenmişlerdir. Willes, bu dönemin öncesine kadar iktisatçıların Keynesçi teoriye ve bu teoriden beslenen modellere inancının sürdüğünü fakat 1970'lerden sonra bu teorinin temelden yanlış olduğuna ve politika değerlendirmek için yeterli modeller üretemeyeceğine ikna olduklarını ifade etmiştir.³¹⁹ Bu fikir değişikliği sürecini tetikleyen unsurlardan biri olarak, çalışmamızda ana akım iktisat teorisinin değişimini sağlayan unsurlardan bilimsel temeller içerisinde yer alan rasyonel beklentiler teorisi, bu süreçte henüz gelişme aşamasında olsa da 1980'lerin başında geleneksel Keynesçi teoriyi tahrip etmiş ve farklı bir teorik inşa rotası sunmuştur.

1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde işsizlik oranının yüksek gerçekleşmesi, iktisatçılar için devlet politikasına yaklaşım konusunda sorun oluşturan bir gözlem olmuştur. Fakat işsizliğin yüksek olduğu ifadesinin tam olarak anlamı ve doğurduğu politika sorununun doğası, soru olarak kalmaya devam etmiştir. Lucas'a göre bu sorular birçok şekilde cevaplandırılabilir, fakat aralarından seçilecek herhangi bir cevap çok şey ifade etmektedir. İşsizlikteki dalgalanmaları hafifletmek yerine ölçülen işsizlik oranının belirli bir seviyesinin politikayla elde edebileceği fikri, Keynes'in Genel Teorisi sayesinde yaygın kabul görmüştür. Fakat Lucas, ölçülemeyen veya kavramsal açıdan tanımlanamayan bir tam istihdam hedefinin takip edilmesinin, ne para ve maliye politikasının fiyat istikrarı üzerinde başarı

³¹⁸ Aurelien Goutsmedt, "The New Classical Explanation of the Stagflation: A Psychological Way of Thinking", **CES Working Papers**, No: 01281962, 2016, p. 2.

³¹⁹ Willes, Mark H., **a.g.e.**, pp. 81-82.

sağlamasına ne de işsizlik risklerinin bireylere tahsis edilmesine katkı sağlayamayacağını ileri sürmüştür.³²⁰

Lucas ve Sargent, Keynesçi iktisadın 1930 krizinin ardından gelen sakin günlerinden sonra en büyük kriz olan 1973 krizinin sebebinin sıkı para ve denge bütçe ilkeleri gibi Klasik ilkeler değil, büyük kamu bütçesi açıkları ve yüksek parasal genişleme oranları gibi Keynesçi ilkeler olduğunu ileri sürmüştür.³²¹ Lucas ve Sargent'ın Keynes'e yönelik teorik eleştirilerini 1970'lerdeki krizle temellendirmeleri, krizleri mevcut ana akım teoriyi dönüştürmeye yönelik teorik inşayı teşvik edici bir unsur olarak gördükleri anlamına gelmektedir.

Lucas ve Sargent, ana akım makroiktisat teorisi ile krizler arasındaki ilişki konusunda 1973 krizini merkeze alarak kriz öncesi ve sonrası dönemi, Keynesçi teorisin tahribatı ve Yeni Klasik-Rasyonel Beklentiler teorisin inşasından oluşan bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Bu sürecin başlangıcı olan 1970'li yıllarda Keynesçi makroekonometrik modellerin eleştirilmesinin nedeni, başarısızlıkları ve sağlam bir teorik ve ekonometrik temelden yoksun olmalarıdır. Bu modeller dönüştürülseler dahi politika üretmede yol gösterici olamayacakları öne sürülmüştür. Diğer yandan Lucas ve Sargent'a göre denge konjonktür teorisi ile Keynesçi makroekonometrik modellerin inşası aynı amacı taşımaktadır. İkisinde de alternatif iktisadi politikaların olası etkilerini nicel olarak değerlendirebilecek bilimsel araçları elde etmek amaçlanmıştır. Bu sürecin inşa aşamasında Lucas ve Sargent'ın öne sürdükleri teklif ise Keynesçi modellerin sınırları ve ekonometrik başarıları gözetilerek denge modelleriyle radikal bir yön değişiminin gerçekleştirilmesidir. Dalgalanmaların başlıca özelliklerini açıklayabilen denge teorileriyle Neoklasik iktisatçılardan beri maliye politikalarının gelir dağılımına etkisi de dahil olmak üzere sayısız sorun incelenmiştir. Benzer şekilde politikanın etkinsizliği ile denge teorileri arasında zorunlu ilişki bulunduğu düşüncesi Sargent ve Wallace'ın 1975 tarihli

³²⁰ Robert E. Lucas Jr., "Unemployment Policy", **American Economic Review**, C. 68, No: 2, 1978, pp. 353-357.

³²¹ Robert E. Lucas Jr. and Thomas J. Sargent, **a.g.e.**, p.1.

alışmasına dayandırılmıştır. Halbuki Lucas ve Sargent’a göre bu çalışmada iktisadi aktörlerin beklentilerinin rasyonel varsayıldığı makroiktisadi modelle, iktisadi faaliyet karşısında tepkisel uygulanan para politikası kuralının reel değışkenlerin davranışında etkisi olmadığı gösterilmiştir. Buradan bütün bağlamlarda bütün politikaların etkisiz olduğu sonucu çıkmamaktadır. Bu ereve Lucas ve Sargent’ın amacı, denge yöntemlerini konjonktürel dalgalanma olgusunu kapsayacak şekilde genişleterek Neoklasik iktisatçıların yolunu takip etmektir. Keynesçi makroekonometrik gelişmeler Neoklasik denge teorisiyle uyumlu hale getirildiğinde ise politika, iktisadi aktörlerin istikrarlı oyun kuralları arasında bir tercihi olarak görülecek, iktisat teorisi de ancak bu şekilde aktörlerin davranışlarını tahmin edebilecektir.³²²

Lucas’ın amacı açısından diğer ortağının Neoklasik iktisatçılar olduğunu belirtmesi krizlerin ana akım iktisadi teorileri etkilediği süreci açıklamada önemli bir yere sahiptir. Hem Keynesçiler hem de Neoklasikler ile farklı amaçlar üzerinden de olsa belirtmiş olduğu ortak amaçlar, Lucas’ın teorik inşa teklifinin gerekçelerini oluşturmaktadır. Böylece Lucas teorileştirme gerekçesi olarak hem kriz sonrası Keynesçi ana akım teorideki tahribata işaret etmiş, hem de yeni teorik inşada Keynesçi teorisinin sürdürülebilecek özelliklerini belirtmiştir. İkinci bölümde krizlerin teorideki tahribat ve inşa etkisinin birbirine geçen süreçler olarak açıklanması hatırd tutulduğunda, bu süreçlerin 1973 krizi sonrası Lucas’ın teorileştirme faaliyetinde gerçekleştiği görülmektedir.

Tobin, 1972 yılında yayımlanan makalesinde özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte hem iktisadi durumun hem de iktisat teorisinin, yani hem bilimin konusunun hem de bilimin iyi yönde değıştiğini ancak bazı meselelerin de değışmeden kaldığını ifade etmiştir. Bu dönemde işsizlik ve enflasyon iktisatçılar, politikacılar, ev hanımları ve gazetecilerle sınırlı kalmayıp bütün toplumun zihnini meşgul etmiştir. İşsizlik ve enflasyon arasındaki bağlantı siyasetçilerin başta gelen

³²² A.e., pp. 14-15.

iktisadi yükü olmakla birlikte makroiktisatta da büyük bir ihtilaf ve bilgisizlik alanıdır. Tobin bunların üzerine enflasyon ile işsizlik arasındaki bağlantı üzerine iktisadi düşünceyi gözden geçiren bir çalışma kaleme almasındaki amacının hem zamanın gereği hem de 1941'deki çalışmasıyla başlayan konuya özel ilgisi olduğunu belirtmiştir.³²³ Kriz yılı olarak gösterilen 1973 yılının öncesinde yüksek işsizlik ve enflasyonun birlikte gerçekleşmesi iktisatçılar arasında tartışma konusu olmuş, Tobin de konunun Keynesçi yaklaşım içerisinde çözülmesini teklif etmiştir. Bu, bahsi geçen çalışmanın devamında daha da belirgindir. Friedman, farklı olarak 1960'lı yıllardan itibaren geliştirdiği söylemi güçlendirme fırsatını sürdürmüştür. Teorik tartışmalardaki bu hareketlilik, çalışmamızın tanımladığı ana akım iktisat açısından değerlendirildiğinde, bir kısım iktisatçı yüksek enflasyon ve yüksek işsizliğin krizle karşı karşıya kalan ana akım iktisatla açıklanabileceğini ve çözülebileceğini iddia ederken, bir kısım iktisatçı bunun mümkün olmadığını ve yeni bir ana akım iktisadın inşasının gerekli olduğunu iddia etmiştir.

Drucker'a göre 1970'lerde iktisadın krizinin bilimsel devrime dönüşmesinin nedeni Keynes öncesi iktisadi dünya görüşüne geri dönülememesidir. 1970'lerin sonunda spesifik teoriler açısından Keynesçi iktisatçıların sayısı az olsa da komünist ülkelerde faal olanlar dahil olmak üzere iktisatçıların çoğu "akıl set"leri, öncelikleri ve temel varsayımları açısından Keynes'in inşa ettiği yapı içerisindeydiler. Bunun bir örneği GSMH, para arzı gibi kavramlardan oluşan terminolojilerinden dolayı Keynesçi iktisadın dayandığı iktisadi toplamaları varsaymalarıdır. Bu nedenle kendilerini yakın Keynesçiler, Keynesçi olmayanlar ve anti Keynesçiler gibi Keynes'i eksen alacak şekilde tanımlamışlardır. Keynesçi iktisatçılar sayıca çoğunlukta olmasalar da disiplin içerisinde ele alınacak meseleleri tanımlayıcı olma konumundan ayrılmamışlardır. Bu devamlılığın imkanına bir delil olarak Keynes, genel görüşün aksine tasarrufların her zaman yatırımlara eşit olduğunu ileri süren Say kanununu, özel bir durum olduğunu ifade ederek sürdürmüştür. Benzer şekilde girdi-çıktı analizi

³²³ James Tobin, "Inflation and Unemployment", *The American Economic Review*, C. LXII, No: 1/2, 1972, p. 1.

yaklaşık üç yüzyıl önce Fizyokratların yaptığı ilk iktisadi analiz girişimine dayanmaktadır. Drucker’a göre sonraki süreçte iktisat “meta-Keynesyen” olacaktır. Yani yeni teori Keynes’i görmezden gelmemekle birlikte aynı çerçeveye onu aşmayı amaçlayacaktır.³²⁴

3.3.2. 1973 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde İnşa: Monetarist, Yeni Klasik, Reel Konjonktür, Yeni Keynesçi ve Yeni Kurumsalcı Teoriler

1973 Krizi, kriz öncesindeki ana akım iktisadın tahribatına ve kriz sonrasında ana akım iktisadın inşasına etkili bir gerekçe sunsa da krizin işaretlerinin görüldüğü yıllardan itibaren zaten bir inşa arayışı başlamıştır. Krizler ayrıştırıcı özelliğiyle ele alınsa da krizi meydana getiren şartlar ve krize getirilen çözümleri kapsayacak bir açıdan kriz öncesi ve sonrası dönemi birlikte ele almak gerekmektedir.

1970’li yıllarda ithal petrole artan bağımlılık, petrol piyasasında daha önce örneği görülmemiş aksamalar ve Amerika Birleşik Devletleri’nde düşük ekonomik performansın gerçekleşmesi, doğal olarak iktisatçılar arasında petrol fiyatlarından Birleşik Devletler’in makroekonomik büyüklüklerine doğru nedensel bir ilişkiye yönelik şüphenin doğmasına ve petrol fiyatı şokları ile makroiktisadi performans arasında yakın bir ilişki olması ihtimali üzerine bir araştırma eğiliminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³²⁵ Bu çalışmalarda İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1980’lerin başına kadar olan dönemde petrol fiyatlarının artışıyla iktisadi durgunluğun aynı zamana denk gelmesinin tarihsel tesadüfiliği, petrol fiyatları artışı ve durgunluğa sebep olan harici bir unsurun varlığı ve 1973 öncesi Birleşik

³²⁴ Peter F. Drucker, “Toward the Next Economics”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, pp. 4-5.

³²⁵ Robert B. Barsky and Lutz Kilian, “Oil and the Macroeconomy Since the 1970s”, **Journal of Economic Perspectives**, C. XVIII, No: 4, 2004, p. 115.

Devletler’de meydana gelen durgunlukların en azından bir kısmının ham petrol fiyatlarında gerçekleşen harici bir artışla ilişkisi araştırılmıştır.³²⁶

Eatwell ve Milgate’e göre 1974 petrol krizinin ardından yüksek oranda enflasyon ve artan işsizlik oranının birlikte gerçekleşmesi, Friedman’ın Phillips eğrisine eleştirisinin sağlam temellere dayandığını ve maliye politikasının çıktı ve istihdamı artıran araçlar olarak etkili olmadığını göstermiştir. Böylece ilgi Keynesçi talep yönetimi yerine serbest piyasaların uzun dönem dengeyi tam kapsamlı olarak çözmeyi sağlayabileceğini ve para politikasının enflasyon oranını belirleyebileceğini benimseyen Monetarist yaklaşıma yönelmiştir. 1971’de Bretton Woods sisteminin çöküşünün ardından başlayan finansal liberalleşme, bu dönemden sonra yükselen enflasyon karşısında politikacıların finansal istikrara (sıkı para politikaları) yönelmesi gerektiği düşüncesini pekiştirmiştir.³²⁷

Friedman’a göre parasal otorite kendisine istikrarlı bir güzergah takip ederse iktisadi istikrarı geliştirmeye büyük bir katkı sağlamaktadır. Buna göre parasal otorite eğer para miktarında istikrarlı ve orta yollu bir büyüme takip ederse fiyatların yükselişi veya düşüşünü engellemede etkili olmaktadır. Buna rağmen Friedman değişim ve düzenleme gerektiren kuvvetlerin de iktisadi durumu etkilediğini ifade etmiştir. Fakat istikrarlı parasal büyümenin teşebbüs, kabiliyet, keşif, çok çalışma ve tutumluluk gibi iktisadi büyümenin kaynağı olan kuvvetlerin etkili işleyişi için parasal iklimi elverişli hale getireceğini de belirtmiştir. Friedman’a göre dönemin bilgi birikimiyle para politikasından talep edilebilecek olan güzergah en geniş haliyle bu sınırlar içerisinde yer almaktadır.³²⁸

Friedman’a göre enflasyon ve işsizlik ile ilgili hükümet politikası politik ihtilafın merkezinde yer almış, ideolojik savaş bu meseleler üzerinden şiddetlenmiştir. Friedman, bununla birlikte iktisat teorisinde gerçekleşen köklü değişimlerin ideolojik

³²⁶ James D. Hamilton, “Oil and the Macroeconomy since World War II”, **The Journal of Political Economy**, C. XCI, No:2, 1983, p. 230.

³²⁷ Eatwell, John and Milgate, Murray, **a.g.e.**, p. 25.

³²⁸ Milton Friedman, “The Role of Monetary Policy”, p. 17.

savaşın bir sonucu olmadığını savunur. Friedman’a göre bu değişimin kaynağı farklı politik inançlar ve amaçlar da değildir. Bu açıdan teorik değişimin hemen hemen tamamı, en güçlü siyasi veya ideolojik tercihler kaynaklanmak yerine çok daha ikna edici ve etkili olan “acı tecrübeye”, yani olayların baskısına bir yanıt olarak gerçekleşmektedir.³²⁹

Friedman’a göre hükümet politikasının Monetarist eleştirisi yalnızca yöntemle ilgili değildir. Paranın yönetilmesi argüman olarak iktisat teorisindeki en eski ve güvenilir çıkarımlardan biridir. Parasal büyümenin çıktının büyüme oranının üzerinde sürdürülmesi enflasyona neden olmaktadır. Parasal büyümede ani ve beklenmeyen düşüşler durgunluk ve işsizlikle sonuçlanmaktadır. Bu önermeler yaklaşık iki asırdır tekrar edilmektedir. İktisat teorisinde 1980’lere doğru elde edilen gelişmeler bu önermelerin analitik temellerini güçlendirmiştir. Petrol şokları bu önermelerin fiili temellerini gölgede bırakacak bir sonuç doğurmamıştır.³³⁰ Yine de Monetarizmle özdeşlen para yönetimi ve çıktı ile istihdamdaki değişimlerin yakın ilişkisinin varlığı, bu ilişkinin yüksek sesle dile getirilmesi için doğrulayan olaylar olarak petrol şoklarının görmezden gelmesi için yeterli sebep değildir. Ana argümanımıza tekrar dönmek gerekirse, geçmişte var olan fakat ihmal edilmiş iktisadi ilkelerin tekrar güçlü bir şekilde gün yüzüne çıkmasında, yani ana akım olmasında, krizlerin ardından başlayan sorgulamaların etkisi, ele aldığımız krizleri takip eden dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Kriz dönemlerinin öncesinde parasal büyümeyle çıktıdaki büyüme arasındaki iki asırlık literatür ve Friedman’ın petrol şokları öncesinde bunun önemine vurgu yapması ve Amerikan Merkez Bankası’na yönelik itirazları ancak kriz sonrası iktisatçılar ve politikacılar arasında genel eğilimin aynı fikirde buluşmasıyla atıf yapılmaya değer görülmüştür. Bu geçiş dönemi, yukarıda bahsedildiği gibi bir anda gerçekleşmemektedir. Fakat geçiş dönemi geriye dönük incelendiğinde tetikleyici unsurun krizlerle dönemsel ilişkisi dikkat çekmektedir.

³²⁹ Milton Friedman, “Inflation and Unemployment: New Dimensions of Politics”, **The 1976 Alfred Nobel Memorial Lecture**, The Institute of Economic Affairs, Tonbridge, 1977, p. 31.

³³⁰ Allan H. Meltzer, “Monetarism and the Crisis in Economics”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, p. 44.

Aksi halde petrol şoklarından sonra iktisat teorisinde ve politikasında ana akımın Keynesçi olması gerekirdi. Bu yaklaşım iktisat teorisindeki gelişim veya dönüşümün kriz dönemlerinden etkilendiğine ve tarihsel olduğuna işaret etmektedir.

İktisadi teoriler içerisinde ana akım olmanın politik, bilimsel ve fikri temellere dayanması bu çalışmanın ikinci bölümünde incelenmişti. Ana akım iktisat teorisinin dönüşüm sürecinde bu temellerin farklı kriz dönemlerinde farklı ölçülerde ve birbirleri alanına geçen şekillerde etkilerini gösterdikleri de belirtilmişti. Monetarizmin ana akımdan sürülmesinde de aynı çok unsurlu yapı görülmektedir.

Monetarizm, 1970-80 yılları arasında ana akım medya tarafından kusurlu bulunmuştur. Friedman’a göre bu görüş yanlıştır. Çünkü Merkez Bankası, Monetarist retoriği ile uygulamaları arasındaki tutarsızlığı gözden kaçırmıştır.³³¹ Başka bir deyişle Friedman, ana akım teoride Monetarizm aleyhine gerçekleşen dönüşümün sebebi olarak öne sürülen unsurların politik temellere dayandığını öne sürmüş, bilimsel temellere dayandığı takdirde ana akımın Monetarizmi dışarıda bırakamayacağını savunmuştur.

De Long ve Bradford’a göre 20. yüzyılın sonunda ana akım makro iktisadın bir tarafını Yeni Klasik, diğer tarafını Yeni Keynesçi araştırma programı oluşturmuştur. Yeni Klasik program, Schumpeter’in 1939 tarihli “Business Cycles” çalışmasını takip eden, konjonktürel dalgalanmaları açıklamada büyümenin rassal özelliğini merkeze alan ve iktisadi faaliyetin hem uzun hem de kısa dönemli incelemelerinde aynı modellerin kullanılması gerektiğini öne süren yaklaşımdır. Yeni Keynesçi programda ise istihdam ve çıktıdaki dalgalanmaların sebebinin nominal şoklar karşısında fiyatların hızlıca ayarlanmasını engelleyen sürtünmeler olduğu, üretimdeki dalgalanmaların uzun dönem trendi etrafındaki dalgalanmalar olarak kabul edilmesi gerektiği, para politikasının istikrar sağlamak için daha kullanışlı olduğu, politik

³³¹ Milton Friedman, “Monetarism in Rhetoric and Practice”, Keynote Presented at The First International Conference of The Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan, 1983, p. 1.

reçetenin de duruma özgü değil, politika kuralına göre sunulması gerektiği öne sürülür. Ancak Yeni Keynesçiler içerisinde de fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin politikanın, istikrar politikası kadar çıktı açığını kapatabildiği düşüncesi Yeni Keynesçiler arasında artık ortak kabul olarak görülmemektedir. Buna rağmen De Long ve Bradford'a göre bu yapı genel itibarıyla 20. yüzyıl sonundaki ana akım makroiktisattaki Yeni Keynesçi tarafın makroiktisadi meselelerde nasıl düşündüğünü göstermek için yeterlidir.³³²

1970'lerin ortalarında rasyonel beklentiler kavramının iktisadi teorinin ana akımına yerleşmesi sürecinde ilk aşama John Muth'un 1962 yılında yayımladığı çalışmasına dayandırılrsa da bu aşama varsayımın makroiktisat teorisine uyarlanması ve mikrotemel çalışmalarının başlamasıyla gerçekleşmiştir. Rasyonel beklentiler hipotezi ilk olarak Charles Holt, Franco Modigliani, John Muth ve Herbert Simon'un mikroiktisadi analizlerinde yardımcı araç olarak yer almıştır. Bu iktisatçılar, insanların büyük bölümünün davranışlarında neden Neoklasik iktisadın varsaydığı gibi optimize edici davranmadığını açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmalar, Simon'un "tatmin edici" davranış olarak adlandırdığı durumu, yani firmaların davranışlarının neden mikroiktisadi modellerle uyuşmadığı sorusunu, dinamik modellerin araçlarıyla cevaplamayı amaçlamıştır. John Muth bu konuya eğilmiş ve iktisatta rasyonellik varsayımının teorileri gözlemlenen ve sürekli değişen olgularla tutarsız veya açıklamakta yetersiz hale getirdiğini ileri sürenlere karşı kendi hipotezini tam tersi bir bakışa dayandırmıştır. Muth'a göre dinamik iktisadi modellerin problemi rasyonellik varsayımının varlığı değil, bu modellerin yeterince rasyonellik varsaymamasıdır.³³³

Willes'a göre rasyonel beklentiler, Klasik iktisadın ilkelerini bütün iktisadi problemlere, özellikle de makroiktisadi politikaya uygulama girişimi olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla bu girişim daha önce ciddi bir şekilde gerçekleştirilmediği

³³² De Long, J. Bradford, **a.g.e.**, pp. 83-84.

³³³ Landreth, Harry and Colander, David C., **a.g.e.**, pp. 377-378.

için rasyonel beklentiler teorisinin “Yeni Klasik iktisat teorisi” şeklinde adlandırılması yerindedir. Yüzyılın ilk yarısında iktisadi yöntemin ana akımında yer alan Klasik iktisat, bireylerin en uygun şekilde (optimizing agents) davranan kişiler ve firmalar olduğu ve piyasaların bilgi eksikliği, politik müdahale ve yasal kısıtlamalar dışında alım-satım ilişkilerinin dengelenerek “temiz” kaldığı (market clearance) şeklindeki iki ilke üzerine inşa edilmiştir. Ne var ki kaynakların tamamının istihdam edildiği görüşü, Büyük Buhran’ın milyonlarca kişinin işsiz kalmasıyla sonuçlanması nedeniyle emek piyasasının temizlenmediği görüşüyle yer değiştirmiştir. Buna ilave olarak Klasik modellerin, 1930’lardaki şiddetli ve uzun süren depresyonu, hatta olağan konjonktürel dalgalanmaların varlığını bile açıklayamaması Neoklasik modellerin başarısız olduğu kanaatini yaygınlaştırmıştır. Willes’e göre 1980’lere gelindiğinde ise iktisatçıların teorik inşa için tercih edebileceği yollardan birisi Keynesçilerin yaptığı gibi Klasik iktisadın öncüllerini reddetmek, diğeri ise rasyonel beklentiler okulunun yaptığı gibi Klasik öncüllerin daha ahenkli ve sofistike versiyonlarını aramak olmuştur.³³⁴

Sargent, Lucas’ın vardığı yerin başlangıçta hayal etmediği bir yer olduğunu iddia etmiştir. Bu açıdan, Lucas’ın teorik inşasının başlangıcında sahip olduğu politik gündem veya fikri zeminin elde ettiği sonuçlarda etkili olmadığı düşünülebilir. Ancak Sargent’a göre Lucas’ın orjinal anlamıyla makroiktisadın başarılı olduğunu ifade edip, bunun üzerine refah artışının kökenleriyle ilgili getirdiği eleştiri ve teklif ettiği eklektik çözüm söylemi, Samuelson’un Neoklasikçi sentezini çağrıştırmaktadır. Bu açıdan ise Lucas’ın teorik inşa sürecinde, ulaşabileceği politik sonuçlar yelpazesini genişletmek için bilimsel yöntemde tutarlılık alanının dışına çıktığı görülmektedir.³³⁵

De Vroey tarafından Lucas döneminde makroiktisattaki değişimin alanları; Keynesçi iktisadın açıkları, dinamiklerin daha titiz incelenmesi olanağını sağlayan yeni araçlar,

³³⁴ Willes, Mark H., **a.g.e.**, p. 82.

³³⁵ Thomas J. Sargent, “Robert E. Lucas Jr.’s ‘Collected Papers in Monetary Theory’”, **Journal of Economic Literature**, C. 25, No:1, 2015, p. 29.

işsizlik konusunun asıl adresine, yani çalışma iktisatçılarına bırakılması ve tarihsel olaylar olarak belirtilmiştir.³³⁶

Son etken olarak zikredilen tarihsel olaylardan kastedilen, iktisat teorisinin karşılaştığı tartışmaları tetikleyici ve değişime zorlayıcı gözlemlerin sıklaştığı noktalar olması özelliğiyle krizlerdir. Buna karşılık De Vroey tarihsel bağlamın, Lucas'ın Neoklasik teorisinin ciddiye alınması gerektiği şeklinde bir perspektife sahip projesine savunmacı olduğu gerekçesiyle uygun düşmediğini ifade eder. Aslında bu uyuşmazlık, merkezini bilimsel ilerleme tanımının oluşturduğu yöntem anlayışına ters düşmesi açısından Lucas'ın kendi mantıksal tutarlılığı için geçerlidir. Halbuki Lucas'ın bilimsellik tanımı ne kadar katı olursa olsun, tarihüstü bir iktisat bilimi hedefinin olup olmadığına dair bir tartışma bu uyuşmazlığı çözebilir.

Teori-model ilişkisi açısından Lucas'ın bilimsellik tanımını ele alan De Vroey, öncelikle Leijonhufvud'dan, Klasik teori-model ilişkisinde teorisin alanının geniş olup modelin teori alanının içerisinde yer aldığını, Lucas'ta ise teori-model eşitliğinin yer aldığını nakletmiştir. Lucas'a göre gözlemlenen fenomenler ile fenomenlerin modelleri farklı şeylerdir. Bu ifade totoloji gibi görülse de Lucas için tutarlı bir yoldur. Nihai amaç ise, modelin kendisinin fenomen olmasıdır. Yine de fenomen ve model arasındaki ilişkiye dair açıklamalarında Lucas için hareket yönü bazen modelden ekonomik gerçeklere, bazen gerçeklerden modellere doğrudur. Burada zımnen gerçeklik ve model ayrı mekanlar ve ayrı zamanlara sahiptir. Lucas'ın savunusu ise, iki şey arasındaki simetrik ilişki anlamını verdiği analogi kavramı etrafında şekillenmiştir. Burada iki şeyin ne olduğu tartışma konusudur. Fenomen ile model kastedildiğinde ortadan kaybolması gereken fenomen, nihai amaç olma özelliğini kaybetmektedir. Politik tedbirlerinin etkisini ölçme ve karşılaştırma imkanı sağlayan ve “bir durumun başka bir duruma benzer olması” tanımından hareketle analogi, deneylebilir politika sahası arayışında ortaya çıkmaktadır. De

³³⁶ De Vroey, **Keynes'ten Lucas ve Ötesine Makroiktisat Tarihi**, s. 193.

Vroey buna istisna olarak benzer ortamın 1970 stagflasyon krizini koymaktadır.³³⁷ Bu çerçevede büyük krizler analogiler oluşturmaları açısından fenomenin model yerine geçmesini sağlamakta ve teorik değişim potansiyelini barındırmaktadır.

Modigliani, 1973 krizinin ardından hem iktisatçıların hem de halkın, Monetaristler ile Keynesçiler, diğer adlandırmasıyla maliyeciler arasında şiddetli bir çatışma olduğu söylemini çokça işittiğini belirtmiştir. Bu iki okul arasındaki fark, genellikle toplam iktisadi faaliyetin önemli belirleyicisinin para arzı mı yoksa mali değişkenler mi olduğu, dolayısıyla istikrar politikaları için en uygun aracın ne olduğu sorusu merkeze alınarak ifade edilmiştir. Modigliani'ye göre 1970'lerde Monetarizm ile Keynesçilik arasındaki fark olarak dile getirilen meşhur ayrım gerçeklikten uzaktır. Ayrıca tartışmada gerçekten yer alan meseleler pratik açıdan çok daha önemlidir. Modigliani, gerçekte öncü Monetaristler ile Monetarist olmayanlar arasında ciddi bir analitik anlaşmazlığın bulunmadığını ifade eder. Modigliani, Friedman'ın "artık hepimiz Keynesçiyiz" sözüne atıf yaparak eğer Monetarizmden para stokunun çıktı ve fiyatların belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı kastediliyorsa, Keynes'i de içerecek şekilde bütün iktisatçıların Monetarist olarak sınıflandırılması gerektiğini ileri sürmüştür.³³⁸

Modigliani'nin satırlarından iktisat mesleği içerisinde 1973 krizinden sonra hızlanan bir tartışmanın varlığı anlaşılmaktadır. Bu tespitten hareketle kriz dönemlerinin ardından ana akım iktisat teorisinde yer edinmeye aday okulların, kriz öncesinde tartışmalarını sürdürseler de bu tartışmaların kriz dönemlerinde ana akım olma süreci yaklaşırken daha da şiddetlendiği ve literatürde yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Nihayet kriz dönemleri, okullar arasındaki teorileştirme perspektifi temelli bu tartışma alanlarının ana akım sahnesine yöneldiği aşamalar haline gelmektedir. Bu dönemler, bir yandan bir okulun diğer okullara eleştirilerinin somut örneğine malzeme sağlamakta, yani ampirik uyum veya geçerlilik eleştirilerine temel

³³⁷ A.e., s. 193-198.

³³⁸ Franco Modigliani, "The Monetarist Controversy or, Should We Forsake Stabilizations Policies?", *The American Economic Review*, C. LVII, No: 2, 1977, p. 1.

oluşturmaktadır. Diğer yandan da geçmiş teorilerin, dönemin ana akım iktisadi teorisinden uzak kalmış olan yönleri, aynıyla veya dönüştürülerek kriz sonrası ana akımda yer almak amacıyla sahneye sürülmektedir.

Modigliani'nin itirazı bu çalışmada doğruluğunu test ettiğimiz kriz-teori ilişkisinin tespitinde yaklaşımımızın kısıtlarından biri olan art zamanlılıkla (Keynesçiliğin Monetarizmden önce teorileştirilmesi) irtibatlı bilgi-teorik boyutun önemini doğrulamaktadır. Aynı zamanda iktisadi bilginin tarihüstü olması tartışması yanında bilgiyi üretenle bilinen ve bilgi arasındaki ilişkide herhangi bir kritere mutlaklık atfetmek de Modigliani'nin ve diğer iktisat teorisyenleri ve tarihçilerinin itiraz ettiği bir noktadır. Çalışmamızın amacı da bu itirazları, ana akım teori ile kriz ilişkisini merkeze alan bir teorik dönüşüm örgüsüne yerleştirmektir.

Friedman'a göre Keynesçilerle Monetaristler arasındaki en önemli teorik fark, Keynesçilerin fiyatların rijitliğini varsaymasıdır. Tobin'e göre ise bu tespit hem gerçeklik hem de mantık açısından yanlıştır. Ayırt edici olan ise Monetaristlerin önermelerinin ve politik reçetelerinin fiyat esnekliğine bağlı olmayıp, paranın dolanım hızının faiz oranları karşısında yansızlığına bağlı olmasıdır. Bu varsayımdan kurtulmak için Friedman'ın ikinci "nominal gelirin parasal teorisi", faiz oranlarını uzun dönemde dışsal olarak ele alsa da modelin garip tutarsızlıkları ve sonuçları bulunmaktadır. Tobin, Friedman'ın uzun dönem miktar teorisi önermelerinin paranın sadece dışsal nominal büyüklük olduğu ekonomilerde uygulanabileceğini göstermiştir.³³⁹

Tobin'e göre Friedman 1970 ve 1971 yıllarında yayımlanan iki makalesiyle teorik yapısını ifade ederek birçok iktisatçının takdirini kazanmıştır. Ayrıca argümanını makroiktisatta yaygın şekilde kullanılan dil olan Hicksçi IS-LM aparatıyla ifade ederek iletişimini kolaylaştırmıştır. Böylece yaygın bir teorik aparatı kullanmanın ampirik büyüklüklerle ilgili ekonometrik tartışmalarda para ve maliye politikaları

³³⁹ James Tobin, "Friedman's Theoretical Framework", **Journal of Political Economy**, C. LXXX, No: 5, 1972, p. 852.

hakkındaki tartışmaları azaltacağını ummuştur. Tobin'e göre eğer Monetaristler ve Neo-Keynesçiler hangi davranışsal ilişkilerdeki hangi parametrelerin hangi değerlerinin hangi politika sonuçlarını doğuracağı konusunda anlaşma sağlayabilselerdi, bu noktadan sonra o parametrelerin değerleriyle ilgili kanıtlara odaklanabilirlerdi. Tobin'e göre Friedman'ın iki çalışmasının bu noktaları amaçlaması gerekirken farklı bir amaç seçmiştir. Dolayısıyla Tobin, Friedman'ın Neo-Keynesçilerden teorik farklılıklarını içeren ifadesi karşısında şaşkınlığını dile getirmiştir. Ayrıca, Tobin'e göre Friedman'ın iki makalesi ne kısa ne de uzun dönem önermeleri bakımından Monetarizme güçlü teorik destek sağlamamaktadır.³⁴⁰ Başka bir ifadeyle Friedman'ın kendisiyle Neo-Keynesçiler arasındaki teorik farkları olarak ifade ettiği hususlar, Tobin'e göre yanlış çıkarsamalardır.

Tobin'e göre Monetarizmin ideolojisi, istikrarlı makroiktisadi politikaya yönelik ısrarıdır. Bu nedenle Monetarizm, parasal toplamların iktisadi analizde teknik hakimiyet sağlamasına değil, serbest teşebbüs ideolojisine daha yakındır. Bu, Monetarizmin Keynesçiliğe karşı devriminin ikinci dalgası (Monetarizm Mark II) olan Yeni Klasikçilik için de geçerlidir. Yeni Klasik iktisatçılar, Monetaristlerin ampirik hüküm ve inançlarıyla destekledikleri önerilere teorik bir rasyonel sağlamıştır.³⁴¹

Friedman'a göre paranın miktar teorisi, iktisadi konularda sistematik düşüncenin başladığı andan itibaren teorik bir çerçeve olarak varlığını sürdürmüştür. 1940'lara kadar akademide genel kabul görmüş olmasına rağmen, bu durum Keynesçi devrim nedeniyle tersine dönmüştür. 1970 yılına doğru ise akademide tekrar yaygınlaşmaya başlamıştır. Friedman'a göre miktar teorisinin ana akım konumundaki bu dönüşümün sebebi, veriyle test edilmek için tasarlanmış olan deneysel hipotezler dizisi olarak tanımladığı teorik çerçeve değildir. Bu teorik çerçevenin dayandığı ampirik düzenlilikler hakkındaki değerlendirmelerdir. Başka bir deyişle ekonominin işleyişini

³⁴⁰ A.e., pp. 853-854.

³⁴¹ James Tobin, "The Monetarist Counter-Revolution Today-An Appraisal", 1981, p. 35.

miktar teorisi diliyle açıklamaya çalışan iktisatçılar arasındaki ayrışma teorik değil ampirik nedenlere dayanmaktadır. Örneğin, para arzı ile para talebindeki değişimler arasında öncelik sıralaması, para talebi ile faiz oranı esnekliğinin karşılaştırılması, ayarlanmanın fiyatlar ile miktarlar üzerindeki etkisinin büyüklüğünün karşılaştırılması, beklentilerin tecrübe karşısında değişiminin süresi gibi sorular, görüş farklılıklarını doğuran ampirik sorulardır. Bu ayrışmanın sürme sebebi ise teorinin detaylandırılmasından değil, parasal şoklar (disturbances) karşısında iktisadi değişkenlerin ayarlanma sürecinin uzunluğu ve iktisadi büyüklüklere etkisi gibi ampirik sorulara verilen cevaplardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Monetaristleri Keynesçilerden veya Yeni Klasikçilerden ayıran şey teorik ilke farklılıkları veya benzerlikleri değil, ampirik hüküm (empirical judgement) farklılıkları veya benzerlikleridir.³⁴²

Bu değerlendirme doğrultusunda Hoover'a göre Monetaristlerle Keynesçiler arasında ampirik ittifak ile teorik ihtilafın aynı anda bulunduğu bir durumdan bahsedilebilir. Hoover'a göre Monetaristlerin Yeni Klasiklerle ilişkisi söz konusu olduğunda ise durum tam tersi olmakta, ampirik hükümler genel itibariyle benzeşmekte, ancak hükümlere varmada sahip oldukları teorik yol zaman zaman oldukça farklılaşmaktadır. Bununla birlikte Friedman'la Yeni Klasikler arasında doğal işsizlik oranı varsayımı gibi önemli teorik benzerlikler vardır. Ancak Hoover'a göre Yeni Klasiklerin Monetarist olarak sınıflandırılmasının sebebi, politik reçetelerinin benzerliğidir. Bu reçetelerin radikal doğası nedeniyle Tobin ve onunla aynı düşüncede olanlar Yeni Klasikçi teoriyi, eski Monetarizmden farkını da belirtecek şekilde, Monetarizm'in ikinci sürümü (Monetarism Mark II) şeklinde adlandırmışlardır.³⁴³

Hoover'a göre Monetarist ve Yeni Klasik okul, eski iktisadi doktrinlerde öncül aramaktan vazgeçmemiştir. Bu okullar savaş sonrası dönemin ana akım

³⁴² Milton Friedman, "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", **Journal of Political Economy**, C. LXXVIII, No: 2, 1970, p. 193, 234-235.

³⁴³ Hoover, Kevin D., "Two Types of Monetarism", p. 64.

makroiktisadı içerisinde 1970'lerin yarısından sonra yer edinmişlerdir. Fakat iki okulun da tanımlayıcı ilkeleri konusunda bir fikir birliği oluşmamış, hangi iktisatçıların Monetarist olduğu sorusu da çeşitli şekillerde cevaplandırılmıştır. Hoover'a göre bu durum, karşılaştırmada esas alınacak özellikler konusundaki fikir ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı yazarlar teorik, politik veya felsefi yönlerden belirli özellikleri öne çıkarırken, diğerleri bu özelliklere önem vermemektedir. Bu nedenle önem verilen kategorilerin sınırları, tanımların eksik kalmasına neden olmaktadır. Sonuçta Monetarist iktisatçının kim olduğu sorusunun cevabı da tanımı yapan kişinin yaklaşımına bağlı olmaktadır. Hoover'a göre bu sınıflandırmaların keyfilğine ve Monetarizmin temsilcileri arasındaki farklara rağmen yapılan tanımların faydalı sonuçları da bulunmaktadır. Yeni Klasik iktisatçılığın tanımlanmasında ise Hoover'a göre kimin Yeni Klasik iktisatçı olup olmadığına bakmak yerine temel ilkeler açısından diğer doktrinlerle ilişkileri vurgulanmalıdır.³⁴⁴

Hoover'a göre rasyonel beklentiler hipotezi Yeni Klasik iktisat teorisinin önemli bir ilkesi olsa da bu teoriyle eş anlamlı değildir. Yeni Klasik doktrinin asıl ayırt edici özelliği iktisadi aktörlerin bilgi sınırları içerisinde tutarlı ve başarılı optimize edici aktörler olduğunu ortaya koyan varsayımın, diğer ifadesiyle tutarlı optimizasyon ilkesinin Walrascı yorumu olmaktadır. Ayrıca rasyonel beklentiler ilkesi modele içsel beklentileri yansız olarak dahil edenlerce de kullanıldığından bu ilkeye olan inanç bir iktisatçının Yeni Klasik iktisatçı olarak sınıflandırılması için yeterli olmamaktadır. Öyle ki Stanley Fischer, Edmund Phelps, John Taylor ve James Tobin çalışmalarında rasyonel beklentiler hipotezini kabul etmiş olmalarına rağmen esnek olmayan fiyatlar veya optimize edici olmayan aktör ilkelerini de sürdürmüşlerdir. Özetle, rasyonel beklentiler hipotezinin genellikle Yeni Klasik radikalizminin kaynağı olduğu dile getirilir. Ancak Hoover'a göre bu kısmen doğrudur. Yeni Klasik

³⁴⁴ Hoover, Kevin D., **a.g.e.**, pp. 58-59.

sonuçların niteliği, doktrinlerinin diğer iki ilkesi olan “sadece reel niceliklerin önemli olması” ve “sürekli optimizasyona bağlı kalma” ilkelerini gerektirir.³⁴⁵

Monetarizm, Karl Brunner’ın 1968 yılında para ile gelir, fiyatlar ve faiz oranları gibi diğer iktisadi değişkenler arasındaki ilişki hakkındaki önermelere verdiği isimdir. Bu önermeleri o tarihte ve öncesinde Keynesçiler reddetmişlerdir. Monetaristler para dengesi ile nominal gelir arasındaki ilişkinin güçlü olduğunu, Keynesçiler zayıf olduğunu belirtmiştir. Merkezi bir Monetarist önerme olarak enflasyonun parasal bir olgu olduğu görüşü de 1970’li yıllardan önce Keynesçiler için kabul edilemez bir ifade olmuştur. Ancak Bordo ve Schwartz’a göre ortodoks Monetarist duruşun tespit edilebileceği bir ölçüt veya kurallar bütünü bulunmamaktadır. Monetaristlerin tümü enflasyon ve deflasyonun açıklanmasında paranın miktar teorisini kabul etmekte, fakat yaklaşımın yapı taşları konusunda aralarında farklılık bulunmaktadır. Monetarist görüşleri belirlemek için kesin bir ölçüt bulunmamasına rağmen, Monetarizmin sözcüleri konumunda olan Friedman’ın ve Karl Brunner-Allan Meltzer ikilisinin görüşlerine yer vermek Monetarist iktisat okulunun ana akım iktisat içerisindeki yerini anlamak için önemlidir.³⁴⁶

Pedrosa ve Fahri, 1980’li yıllardan itibaren iktisadi araştırmada ana akımın Yeni Klasikçiler ile Yeni Keynesçiler arasındaki uzlaşma üzerinden yol aldığını ileri sürmüştür. Bu uzlaşma Yeni Keynesçilerin, Yeni Klasik teorik kavramları ve metodolojilere kendi hipotezlerini ve piyasa başarısızlığı görüşünü dahil etmeleriyle gerçekleşmiştir. Ana akım teorisyenlerin ve kurumların teklif ettiği bu politikalar ve bunların dayandığı fikri zemin son dönemde Yeni Makroiktisat Teorisi Konsensüsü olarak adlandırılmaktadır. Bu konsensüs, rasyonel beklentiler yapısı içerisinde temsili bir iktisadi aktörün yer aldığı Walrasyen genel denge çerçevesinde inşa edilen Reel Konjonktür modelinden ortaya çıkmıştır. Ancak Reel Konjonktür modellerinde olduğu gibi tam rekabet ve tam bilginin bulunduğu ve eksik piyasaların bulunmadığı

³⁴⁵ A.e., pp. 60-70.

³⁴⁶ Michael D. Bordo and Anna J. Schwartz, “IS-LM Monetarism”, **NBER Working Paper Series**, No: 9713, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2003, p. 1.

bir ortama değil, tekelci rekabet, asimetrik bilgi, nominal ücret ve fiyat katılıkları ve diğer piyasalardaki eksiklikleri de içeren Yeni Keynesçi iktisadi model ortamına dönüşmüştür. Yeni Keynesçiler'e göre piyasalar sürekli olarak temizlenmemektedir. Bu nedenle Sargent ve Wallace'ın öne sürdüğü politika etkinsizliği sonucu, rasyonel beklentiler varsayımından kaynaklanmayıp, piyasaların temizlenmediği varsayımından doğmaktadır. Bu yeni fikir birliğinin araştırma gündemi, ana akım üniversitelerde müfredatı oluşturmakta, araştırma kurumlarından fon elde etmekte ve 1990'lardan itibaren merkez bankalarının ve hükümetlerin iktisadi faaliyete dönük müdahalelerine temel oluşturmaktadır.³⁴⁷

Yeni Kurumsalcı iktisat ve Yeni Politik makroiktisat okullarının ana akım iktisadi teoriyle bağı, iktisadi büyüme teorileri aracılığıyla kurulmuştur. Yeni Kurumsal İktisat, ülkeler arasındaki servet, büyüme ve bölüşüm farklarının yazılı veya yazılı olmayan kurallarla açıklanabileceğini ileri sürmüştür. Bu farklılıkları oluşturan kurumlar arasında politik kurumlar da yer almaktadır. Politik kurumlar yönünü merkeze alan Politik iktisat okulu temsilcileri de seçim süreçlerinin iktisadi davranış süreçleriyle aynı kurallara göre işlediğini, politik ve iktisadi davranışların gerekçeleri ve işleyişleri arasındaki benzerlikten dolayı sonuçlarının da aynı olacağını, bu nedenle aynı yöntemlerle analiz edilmesi ve politik reçete sunulması gerektiğini ileri sürmüştür.

20. yüzyılın başlarında Birleşik Devletler'de Thorstein Veblen, Wesley Mitchell ve John Commons'un kurucu temsilciliğinde bir okul haline gelen Eski Kurumsalcılık, Amerikan iktisat teorisinde iki dünya savaşı arasındaki zaman diliminde ana akım olmuş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ana akım iktisattaki konumunu kaybetmiştir. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde ana akımda yer alan diğer teori olan Neoklasik iktisadi teori, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra matematiksel formülleştirmeyi artırması nedeniyle tekrar ana akım iktisada Neoklasik sentez okulu olarak

³⁴⁷ Ítalo Pedrosa and Maryse Farhi, "Macroeconomic Theory Aftermath the Crisis: Mainstream and New Keynesianism", **Nova Economia**, C. XXV, No: 2, 2015, p. 238.

adlandırılan şekliyle dahil olmuştur. 1950 ve 60'lı yıllarda Neoklasik teorinin özel bir alt kümesi olan ve Arrow-Debreu modelinde sunulan standart genel denge teorisi, ana akım iktisatta etkili olup prestij elde etmiştir. Bu model esas olarak tarihiüstü ve kurumsal olmayan bir model olup Neoklasik varsayımları benimsemiştir. 1970'lerde ise iktisatçıların kurumlara ilgisi tekrar artmıştır. Dequech'e göre Eski ve Yeni kurumsal iktisat arasında kesin bir entelektüel ayrım yapmak, iki okulun da kendi içerisinde tek tip olmayışı ve zamanla değişimi nedeniyle zordur. Buna rağmen sosyolojik açıdan Eski Kurumsalcılık akademide on yıllardır eşikte yer alırken, Yeni Kurumsal iktisat ana akım iktisatta ileri derecede matematiksel fomülleştirmeye sahip olması nedeniyle ana akım iktisada tamamen olmasa da kısmen dahil olabilmektedir.³⁴⁸

Dequech'e göre Yeni Kurumsal iktisadın önemli bir bölümünün ana akım iktisada dahil oluşunun açıklanmasına, Eski Kurumsalcılığın aksine matematiksel formülleştirme yoğunluğunun artması yardımcı olabilir. Gerçi Coase, North ve Williamson genellikle matematiksel modeller kurmamış olmalarına rağmen meslek içerisinde edindikleri konum gereği ana akım iktisatçıların içerisinde yer almışlardır. Bunun yanında Yeni Kurumsal iktisat, kurumsal meseleleri Neoklasik araçların yardımıyla incelemiştir. Böylece ana akım iktisadın bir parçası olan Neoklasik teori, Yeni Kurumsal iktisadın da ana akım iktisada dahil olmasına katkı sağlamıştır. Yeni Kurumsal iktisat tek bir politik-ideolojik duruşla da tanımlanamamaktadır. Bazı Yeni Kurumsal iktisatçıları önceki dönemin yazarlarını Neoklasik teoriyi kullandıkları, piyasa başarısızlığını kabul ettikleri ve kurumların ideal haliyle referans olması ile somut bir ekonomi arasında karşılaştırma yapmaları nedeniyle devlet müdahalesini savundukları için eleştirmişlerdir. Coase, Alchian ve Demsetz gibi Yeni Kurumsal

³⁴⁸ David Dequech, "Old and New Institutionalism in Economics", **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Ed. by. James Wright, 2nd Edition, C. XVII, Elsevier, Amsterdam, 2015, p. 190.

iktisatçılar devletin ekonomi üzerinde asgari rolü olması gerektiğini savunmuş olsalar da Dequech'e göre bütün Yeni Kurumsalcılar neoliberal değillerdir.³⁴⁹

Geoffrey Hodgson'a göre ana akım iktisadi teori, 1970'li yıllardan itibaren mutlak denge ve rasyonelliği varsayan genel denge analizlerindeki tahribat nedeniyle oyun teorisi, evrimci oyun teorisi, deneysel iktisat ve davranışsal iktisat gibi yaklaşımları dahil edebilecek bir yapıya dönüşmüş, evrimci iktisadın içerisinde öne sürülen fikirler ve kurumlarla ilgili çalışmalar olağan hale gelmiştir. 1980 yılına gelindiğinde, genel denge analizi büyük teorik sorunlarla karşılaşmış, genel dengenin tekliği (uniqueness) ve istikrarı sorunlarıyla ilgilenen araştırmalar, toplumun tek bir birey olarak ele alınması gibi güçlü varsayımlara sahip genel denge analizlerinin bu varsayımlara sahip olmadığı takdirde genel dengenin sınırsız ve istikrarsız olabileceğini göstermiştir. Deneysel iktisadın bağlam merkezli rasyonelliğe vurgusu ve oyun teorisiyle birlikte bağlamdan bağımsız rasyonelliğin sınırlarına işaret etmesi, rasyonellik üzerindeki kurumsal etkileri göstermiştir. İktisat biliminin vizyonu, bilgi açısından zengin olan çevrelerdeki sonsuz zeki aktörlerden, az bilgi içeren çevrelerde yer alan nispeten zeki aktörlere dönüşmüştür.³⁵⁰

Makro ekonometriciler tarafından kaleme alınan makroiktisat teorisi tarihi yazımında benimsenen yaygın anlatıda geleneksel bilim tarihi anlatısındaki birikerek seyreden bilimsel ilerleme anlayışı öne çıkmaktadır. Bu anlatı, dinamik stokastik genel denge modellerinin makroiktisadın altmış yıllık bir serüvenden oluşan gelişme sürecinin son aşamasında üretilen bilgiyi temsil ettiğini iddia etmesi nedeniyle bu modelleri meşrulaştırmayı amaçlamaktadır. Buna göre bilimsel ilerleme, teori üzerine fikir birliği ve hesaplama kabiliyetindeki teknik değişim sayesinde gerçekleşmektedir. Makroiktisatçılar arasında sorular ve yöntemler hakkında ortak bir zemin olan fikir birliği, makroekonometrik modelleme için kavramsal araç kutusundaki gelişme anlamına gelen teorik ilerlemeyi meydana getirmiştir. Makroiktisada dışsal olarak

³⁴⁹ A.e., p. 193.

³⁵⁰ Geoffrey M. Hodgson, "Evolutionary and Institutional Economics as the New Mainstream?", *Evolutionary and Institutional Economics Review*, C. IV, No: 1, 2007, pp. 8-11.

etki eden bir unsur olduğu kabul edilen teknik gelişme ise matematikçilerin, istatistikçilerin ve bilgisayar mühendislerinin kullandığı yeni tekniklerin ithal edilmesiyle modellerin iktisadi veriyi taklit ve tahmin etme kabiliyetini, dolayısıyla modellerle gerçekler arasındaki tutarlılığı artırmış, böylelikle bilimsel ilerleme gerçekleşmiştir. Bu tür bir bilimsel ilerleme açıklaması, makroiktisat tarihini bilimsel devrimler ve rakip iktisat okullarının mücadelesini öne çıkararak açıklayan diğer anlatılardan fikir birliği ve teknik değişime yaptığı vurgu nedeniyle farklılaşmaktadır.³⁵¹

Teorik dönüşümü diğer disiplinlerden ithal edilen tekniğin katkısıyla açıklayan anlatı, nicel yöntemlerin seçiminin makroiktisatçıların amaçlarına göre yaptıkları seçimlere karşılık gelip gelmediği şeklinde sorgulanmıştır. Bu soruya yanıt olarak, nicel yöntemlerin teorik ve metodolojik sorulara sıkı bir şekilde bağlı olduğu fikri öne sürülmüştür. Ekonometrinin teori ve bulgu arasında özgün bir sentez olduğunu savunan bu çalışmalara bakıldığında makroiktisadi modellemenin, standart anlatının da savunduğu gibi, dışsal teknik değişimle dönüştüğü makul gelebilir. Ancak belirli nicel yöntemlerin seçimiyle modelleme yaklaşımında önemli sonuçlar doğmaktadır. Dinamik stokastik genel denge modellerinin hem akademi hem de politika üreten kurumlarda hakim konumda olmasının teorik ve teknik değişimle veya bilgi birikimiyle açıklanamadığı kabul edildiğinde, makroiktisat alanındaki ana akımın yalın, mantıkla uyumlu ve birikimli ilerleyen doğal bir süreç olmadığını kabul etmek gerektiği ileri sürülmüştür. Bu yaklaşım içerisinde de makroiktisadın dışsal tarihi tarihsel bağlamıyla açıklanmaktadır. Buna göre teori tarihini açıklamada politika üreten kurumların dönüşen rolü ve bunların politikacılarla ilişkileri hesaba katılmalıdır. Bu çerçevede Sergi'ye göre Keynesçi modellerin 1940-70 yılları arasında ana akım oluşu bu yaklaşıma bağlı kalınarak açıklanmış olsa da son dönem

³⁵¹ Sergi, Franco, **a.g.e.**, p. 2.

makroiktisadın dönüşümüyle, özellikle de dinamik stokastik genel denge modellerinin seyriyle ilgili bu türden bir açıklama yapılamamıştır.³⁵²

Bu modeller bazı gerçeklikler karşısında zorluklarla karşılaşmıştır. İlk olarak mikro veri, modelin temel varsayımları üzerinde şüphe doğmasına sebep olmuştur. Bu varsayımlar, tam rekabetçi kredi ve sigorta piyasalarıyla birlikte, çalışılan saatteki dalgalanmaların veri bir emek arzı eğrisi üzerindeki hareketleri veya iktisadi aktörlerin işgücüne giriş-çıkışlarındaki optimal hareketleri yansıttığı tam sürtünmesiz emek piyasalarıdır. İkincisi, çalışılan saatteki dalgalanmalar, hisse senedi primi, çalışılan saat ile reel ücret arasındaki farklı dozadaki eş hareketi gibi toplam verinin temel özelliklerini açıklamada zorlanmıştır. Ayrıca ilk dönem dinamik stokastik genel denge modellerinin açık ekonomi versiyonları da ülkeler arasında tüketim ve çıktının eş anlı konjonktürel hareketi gibi temel gözlemleri açıklayamamıştır. Son olarak Reel Konjonktür modellerinde paranın rolüne yer verilmemesi nedeniyle, bu modeller tarihte gerçekleşmiş krizlerin paraya rol veren ana akım açıklamalarıyla tutarlı bir açıklama getirememiştir.³⁵³

2008 krizi öncesinde ana akım konumda bulunan Yeni Keynesçi dinamik stokastik genel denge modelleri, Reel Konjonktür modelinin oluşturduğu temel üzerine inşa edilmiş olsa da Friedman'ın 1968'de Başkanlık Konuşmasında ortaya koyduğu dünya görüşünü içerdiği için bu modellerin Friedmancı modeller olduğu ileri sürülmüştür. Temel Yeni Keynesçi dinamik stokastik genel denge modelleri para politikasındaki kalıcı değişimlerin enflasyon ve nominal faiz oranının ters yönlü hareketini doğurmasını, geçici değişimlerin de enflasyon ve nominal faiz oranını bire bir değiştirmesini açıklayabilmiştir. Birçok araştırmacı Reel Konjonktür modellerinin sessiz kaldığı politik tartışma türlerine dahil olmaya imkan verdiği için Yeni Keynesçi modellere yönelmiştir. Yeni Keynesçi araştırma gündemi bu modellerin nicel versiyonlarının sahip olması gereken özellikleri belirlemeye yönelmiş, ampirik

³⁵² A.e., p. 30.

³⁵³ Lawrence J. Christiano vd., "On DSGE Models", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No: 24811, Cambridge, 2018, pp. 3-4.

literatür de bu soruyu cevaplandırabilmek için bir para politikası şokunun dinamik sonuçlarını ölçmeye odaklanmıştır. Bu konu, Friedman ve Schwartz'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin parasal tarihini incelediği 1963 tarihli istatistiki çalışmalarında konjonktürel dalgalanmaların büyük bölümünün para arzındaki dışsal şoklara bağlı olduğunu belirtmelerinden itibaren makroiktisatçıların ilgi alanına girmiştir. Bu zamana kadar parasal şoklar, modeller arasında ayırım yapabilmek için önemli bir belirti olarak görülmektedir. Örneğin Reel Konjonktür modelleri bir para politikası şokunun ardından reel değişkenlerin nasıl değişeceği hakkında sessiz kalırken, Yeni Keynesçi modeller reel değişkenlerin bir para politikası şokuna yanıt verdiğini ileri sürmektedir.³⁵⁴

Ana akım iktisat teorisi tarihi için yaygın kabul gören açıklamada Keynesçi teorinin 1973 yılında gerçekleşen krizle birlikte ana akım konumdan uzaklaştığı belirtilmektedir. Ancak enflasyon ve işsizliğin beraberce yükselmesi, bu gelişmenin tahmin edilememesine Keynesçi teorinin açıklarının neden olması, konjonktür karşıtı talep yönetimiyle uyumlu muhafazakar ideolojinin özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde revaçta olması gibi dayanaklar tek başına ana akım iktisat teorisi ile kriz arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersiz kalmaktadır. Şu halde kriz öncesi varlığını kriz sonrası dönemde de sürdürdüğü görülen ana akım iktisat teorisinin bilimsel, politik ve fikri unsurların herbirinden etkilenen seyrinin 1973 krizinin doğrudan sonuçları nedeniyle değil, bu krizin varlığı sayesinde bir etki kanalı olarak görev alması nedeniyle gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır.

3.4. 2008 Krizi

Bordo'ya göre 2008 Krizi veya diğer adıyla Büyük Durgunluk, Amerika Birleşik Devletleri'nde eşikaltı ipotekli kredi (subprime mortgage) piyasasının 2007 yılının başlarında çökmesiyle başlamıştır. Kriz iki yıl boyunca politika faizi oranlarındaki artışın ardından gerçekleşmiştir. Bu kredilerin önemli bir kısmının temerrüde

³⁵⁴ A.e., pp. 4-5.

düşüşünden doğan etki, bu ipoteklerin birleştirildiği menkulleştirilmiş ipotek türevleri aracılığıyla yatırım bankalarının, yüksek riskli yatırım fonlarının ve aracı kuruluşların bilançolarına yayılarak dünya çapında etkili olmuştur. Bu ipoteklerin teminata bağladığı menkul kıymetlerin değeri hakkındaki belirsizlik, kaldıraçlı satın almalar için verilen kredilerin güvenilirliği hakkında da bir belirsizliğe neden olmuştur. Bu koşullar, 2007 Ağustos’unda bankalar arası kredi piyasasının dondurulmasına ve merkez bankalarının likidite enjeksiyonuna yol açmıştır. Mart 2008’de yatırım bankası Bear Stearns JP Morgan tarafından satın alınmış, Kamu Destekli Kurumlar olan Fannie ve Freddie Mac kısmi olarak kamulaştırmıştır. Eylül ayında Hazine ve Fed’in iflas eden bütün kurumların kurtarılacağı inancını yok etmek için yatırım bankası Lehman Brothers’ın iflasına izin verilmiştir. Bu durum, bankalar arası kredi piyasasında artık bankaların güvende olmadığı korkusunun yayılmasına ve likidite krizinin dünya ölçeğinde kredi arzı daralmasına ve borsa krizine dönüşmesine sebep olmuştur. Paniğin ardından Amerika Birleşik Devletleri Hazinesi 700 milyar dolar tutarında Sorunlu Varlıkları Kurtarma Planı (Troubled Asset Relief Plan) açıklamıştır. Ekim ayının başında, küresel bankalar arası piyasanın işleyişindeki kesintiden dolayı kriz Avrupa’ya ve diğer gelişmekte olan ülkelere de yayılmıştır. Bu ülkeler de krize bankalar arası depozitleri garantileyerek ve büyük miktarda likidite sağlayarak yanıt vermiştir.³⁵⁵

2008 krizine üç unsurun eş anlı olarak sebep olduğu ileri sürülmüştür. Birincisi, 2007 yazında başlayan, emlak fiyatlarındaki düşüştür. İkincisi, finansal sistemin yoğun olarak emlak piyasasına dayalı varlıklara, mortgage’a dayalı menkul kıymetlere bağlı olmasıdır. Üçüncüsü ise gölge bankacılık sisteminin emlak piyasası varlıklarına bağlı olması ve yoğun mevduat çekimlerinin neden olduğu bankacılık hücumuna karşı kırılgan olmasıdır. Emlak fiyatlarındaki düşüş gölge bankacılık sisteminin varlıklarına zarar vermiş, panikten doğan mevduat çekim furyasıyla karşılaşan bu sistem varlıklarını çok düşük fiyattan satmaya başlamıştır. Varlıklardaki azalma

³⁵⁵ Michael D. Bordo, “An Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008”, **NBER Working Papers**, No: 14569, December 2008, pp. 2-5.

bankacılık sisteminin bütününe zarar vermiş ve bu durum bankacılık sisteminin emlak alımına aracılık etmesine engel olmakla birlikte yatırımlarına da engel olmuştur. Kredi hacminin azalmasıyla emlak alımları azalmış ve emlak fiyatlarındaki düşüş daha da hızlanmıştır. Hanehalkının servetindeki azalma, harcamalarının da azalmasına neden olmuştur. Azalan satışlar firmaların yatırım ve istihdamlarını azaltmıştır. Bütün bu unsurlar birbirlerini tetiklemiş ve ekonomiyi bir çöküşe yöneltmiştir. Christiano'ya göre krizin öngörülememesinin sebebi, gölge bankacılık sisteminin boyutu ve kırılganlığının fark edilmemesidir. Bu durum, politikacıların ve iktisatçıların finansal piyasalarla ilgili bilgilerinin regülasyonun yan etkileri açısından değerlendirilmiş olmasından, ancak gölge bankacılık sisteminin varlığını normal düzenleyici yapının dışında sürdürmüş olmasından kaynaklanmıştır.³⁵⁶

Bean'e göre 2008 krizinin tek bir nedeni yoktur. Farklı motivasyonlara ancak aynı hedeflere sahip unsurlar aynı sonuca katkıda bulunmuşlardır. 2008 krizine neden olan unsurlar olarak kriz öncesi Great Moderation döneminde gelişmiş olarak sınıflandırılan ülkelerin makroiktisadi faaliyetlerinde beklenmeyen şekilde sağlanan istikrar; varlığa dayalı menkul kıymetlerin ihracından kaynaklanan hanehalkı ve ticari kredilerin hacmindeki artış; uluslararası sermaye akışındaki beklentinin aksine gelişmiş ülkelerin sermaye ithal etmesi sonucu oluşan dünya ölçeğindeki dengesizlikler ve makroiktisadi ortamı etkileyen kredi ve varlık fiyatlarındaki artıştır.³⁵⁷

Blachard, 2008 Krizi'nin oluşmasında dört unsurun, şiddetlenmesinde ise iki unsurun rolü olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre krizin sebepleri; üretilen, alınan ve satılan varlıkların gerçekte olduğundan çok daha az riskli olduğunun zannedilmesi, menkul kıymetleştirmelerin finansal kurumların bilançolarında karmaşık ve fiyatlanması zor varlıklar oluşmasına yol açması, menkul kıymetleştirme ve küreselleşmenin ülkeler

³⁵⁶ Lawrence J. Christiano, "The Great Recession: A Macroeconomics Earthquake", **Economic Policy Paper**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, No: 17-01, 2017, pp. 2-3.

³⁵⁷ Charles Bean, "The Great Moderation, the Great Panic, and the Great Contraction," Schumpeter Lecture, Annual Congress of the European Economic Association, Barcelona, 2009, pp. 1-6.

arasındaki bağlantıyı artırması ve finansal sistem içerisinde kaldıracın yükselmesidir. Krizin şiddetlenmesinin birinci nedeni, bankalardan mevduat çekme furyasının yeni şekliyle ortaya çıkması ve bu nedenle sermayenin azalarak varlıkların satışa çıkarılması, ikinci nedeni ise finansal kurumların yeterli sermaye oranlarını sürdürmeye çalışmalarıdır.³⁵⁸

Bernanke'ye göre dünya ölçeğindeki dengesizlikler ve sermaye akışları finansal dengesizliklerin şiddetlenerek ülkeler arasında yayılmasına sebep olmuştur. Bunun karşısında hem özel sektör hem de düzenleyiciler riski izleme ve kontrol etme kabiliyetlerini artırmalıdır. Kriz düzenleyicilerin finansal kurumları denetlemede yetersizlikleriyle birlikte dünyada finansal düzenleme yapısındaki önemli açıkları da ortaya çıkarmıştır. Bernanke, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1990'lardan beri devam eden emlak fiyatları artışının, dolayısıyla 2008 krizine yol açan sektördeki düzensizliklerin eş zamanlı olsa da para politikasından kaynaklanmadığını ifade etmiştir. Bernanke'ye göre insanların düşük aylık ödemelerle emlak piyasasına girmelerinin sebebi kısa dönemli faiz oranlarının düşüklüğü değil, ayarlanabilir oranlı mortgage ürünleri gibi alışılmamış türde ipotekli emlak kredilerinin kullanılmasının gittikçe artması ve aracılık yüklenim sözleşmelerinde standartların azalmasıdır. Bu nedenle Bernanke'ye göre emlak piyasasında gerçekleşen temelsiz fiyat artışlarına karşı para politikası aracılığıyla değil düzenleme aracılığıyla yanıt verilmelidir.³⁵⁹

2008 Krizi öncesinde gerçekleşen finansal dengesizliklere yol açan unsurların sermaye akışında dünya ölçeğinde artan dengesizlikler, gereğinden daha gevşek para politikaları ve yetersiz düzenleme ve denetim olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre finansal dengesizliklerin oluşturduğu ortamın krize dönüşme süreci ahlaki tehlikenin yaygınlaşmasıyla hızlanmış ve bankaların toptan fonlamayı yüksek miktarda

³⁵⁸ Olivier Blanchard, "The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies," CESifo Forum, ifo Institute-Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, C. X, No: 1, 2009, pp. 4-7.

³⁵⁹ Ben S. Bernanke, "Monetary Policy and the Housing Bubble", **Annual Meeting of the American Economic Association**, Atlanta, Georgia, January 3, 2010, pp. 20-21.

kullanmasıyla ilişkili olarak sistem genelinde meydana gelen dışsallıklara yönelik politikalar yetersiz kalmıştır.³⁶⁰

Taylor'a göre 2001 yılından itibaren uygulanan düşük faiz oranının uygulandığı genişletici para politikası krize neden olmuştur. Konut satın almayı teşvik eden hükümet programı nedeniyle iktisadi aktörler daha fazla risk almaya başlamıştır. Düşük faizli para politikası ve artan risk arasındaki bu bağlantıyla birlikte Taylor'a göre emlak fiyatlarının artmasıyla haciz ve borçların ödenmemesi arasındaki ters orantı para politikasının standart dışı hareket ettiğinde beklenmedik durumların gerçekleşme ihtimali göz ardı edilmiştir.³⁶¹

Eşikaltı ipotekli kredilere dayalı menkul kıymetlerde krizin başlamasıyla, kriz yatırım fonlarına, emekli fonlarına ve bu menkul kıymetleri alan şirketlere yayılarak uluslararası etkilere yol açmıştır. Bankaların riskli mortgage'a (ipoteğe) dayalı menkul kıymet (MBS's) ve teminatlı borç senedi satın alması (CDO's), buna ilave olarak 2006-2007 yılları arasındaki piyasa başarısızlığının görmezden gelinmesi krizin oluşumu ve yayılımında sorumlu olduklarını göstermektedir.³⁶²

3.4.1. 2008 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde Tahribat

2008 Krizi'ni de dahil ederek krizleri dışsal bir olgu olarak değerlendiren yaklaşım, bu olgunun piyasa ekonomisinin normal dönem dinamiklerinden bağımsız olduğunu kabul etmektedir. Dışsalcı yaklaşım, uçak kazaları ile krizleri kıyas ederek iktisadi krizleri beklenmedik dışsal olaylar olarak tanımlayan yaklaşımı benimsese de içselci yaklaşımı savunan iktisatçılar bu kıyası reddetmektedir. İçselci yaklaşımı savunan iktisatçılara göre krizin sebebinin yapısal sorun olması ihtimalini yok sayarak sorumluluğu pilota atan yaklaşım, Amerikan Merkez Bankası'nın kuruluşundan kriz

³⁶⁰ Ouarda Merrouche and Erlend Nier, "What Caused the Global Financial Crisis? Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007", **IMF Working Paper**, WP/10/25, 2010, pp. 29-30.

³⁶¹ John B. Taylor, "The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong", 2008, pp. 2, 8.

³⁶² Erin. Coghlan, Lisa McCorkell and Sara Hinkley, "What Really Caused the Great Recession?", University of California Berkeley, Institute for Research on Labor and Employment, Policy Briefs, 2018, p. 1.

dönemine kadar olan dönemde en nitelikli başkanı kabul edilen Alan Greenspan'ın ve dünyada en ileri finansal sistem olarak diğer bütün finansal sektörler için referans olduğu iddia edilen Amerikan ekonomisinin yöneticilerinin krizin patlak vermesinden önce dünyadaki en iyi pilotlar olduğunu söyledikten sonra dünyadaki en sofistike hava araçlarıyla uçarken nasıl olup da felakete sebep olduğunu açıklamada zorlandığı için tutarsız bir yaklaşımdır.³⁶³

Solow, modern makroiktisadi çalışmaların büyük çoğunluğunun tek tip bir iktisadi aktör varsayımı üzerine inşa edildiğini ifade ederek makroiktisadi teorileştirme yönüne eleştiri getirmiştir. Chari ve Kehoe buna karşılık, modern makroiktisadi teorileştirmelerin ayrı türden iktisadi aktörler içerdiğini bu nedenle makroiktisadın günümüzde farklı türleri içeren bir yapı olduğunu ileri sürmüştür. Buna ilave olarak Chari ve Kehoe, bugün parçası oldukları modern makroiktisadi teorileştirmenin takip ettiği hattın zamanında Solow'un büyüme teorisini inşa ettiği hattın devamı olduğunu, böylelikle Solow'un kendi oluşturduğu hattın güncel halini eleştirmesinin tutarsız olduğunu belirtmişlerdir. Makroiktisat disiplinde teorisyenleri teorileştirmeye iten sebep, kendi dönemlerinde iktisadi teorinin eşiğinde yer alan yöntemleri karşılaştıkları çetrefilli makroiktisadi sorular karşısında kullanma girişimidir. Solow büyüme modelini, Tobin portföy teorisini ve Samuelson örtüşen nesiller modelini bu amaçla geliştirmişlerdir. Chari ve Kehoe, modern makroiktisat teorisyenleri olarak aynı sebebin kendileri için de geçerli olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶⁴

2008 krizinden sonra teorileştirme güzergahı değerlendirildiğinde iktisadi faaliyetin bütününe etkileyecek sistemik bir krizin gerçekleşme ihtimalini yok sayan ana akım iktisadi modeller nedeniyle akademideki ana akımın bu zamana kadar hatalı bir teorileştirme yolunda seyrettiğinin kanıtlandığı ileri sürülmüştür. Bu modeller,

³⁶³ Giancarlo Bertocco, **Crisis and the Failure of Economic Theory: The Responsibility of Economists for the Great Recession**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, p. 5.

³⁶⁴ Chari, V. V., Kehoe, Patrick J., "The Heterogenous State of Modern Macroeconomics: A Reply to Solow", **NBER Working Paper Series**, No: 13655, 2007, pp. 1-5.

iktisadi analiz için önemli unsurlar olan tercih kurallarının heterojenliği, tahmin stratejilerinin revizyonları ve toplumsal bağlamın değişimi gibi unsurları göz ardı etmiştir. Bunun ardından varlık piyasası ve diğer piyasalarda krizin sonucunda meydana gelen sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Ana akım iktisadi modellerle birlikte kriz öncesi dönemde teminatlandırılmış borç yükümlülüklerinin risk yönetimi açısından sonuçlarını inceleyen ve sistem genelinde krizi öngören çalışmalar da yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar hükümetin sistem genelinde krize karşı maliyetsiz sorumluluk üstleneceği nedeniyle bankaların bundan endişelenmemesi gerektiğinin dile getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bir disiplin olarak iktisat, daralma, genişleme, finansal kriz ve işsizlik gibi olguları açıklama amacından ilham alırken, ana akım teorik model ekonominin krize yöneleceğini göz ardı etmiştir. Teorik modelleri normal zamanlarla kısıtlamak, nihayetinde disiplinin kendisinden bekleneni yapmamasına neden olmuştur.³⁶⁵

2008 krizinin göze çarpan yönlerinden biri, makroiktisat teorisine hakim yaklaşım ile ampirik bulgu arasındaki alandaki entelektüel yöndür. Bunun nedeni yalnızca iktisatçıların ne olacağını tahmin etmedeki başarısızlıkları ve modellerinin bulguyu yakalayabilmek için birkaç düzenleme gerektirmesi değil, daha çok bu modellerin çoğunun dayandığı temel ilkelere olan bağlılığın bu gibi düzenlemeleri imkansız hale getirmesidir. Bu yüzden iktisat fakültelerindeki öğretime çok az etkisi olsa da Keynes'in fikirlerine olan ilgi tekrar artmıştır.³⁶⁶

White'a göre 2008 krizinin ardından ana akım modern makroiktisadi teoride beklentilerin ve fiyatlarla ücretlerin ayarlanma hızının ele alınış biçimi eleştirilmiştir. Bu eleştiriler kriz döneminde ana akım konumda bulunan teorileri oluşturan unsurların tarihsel seyrini incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Keynesçi teoride, ücretlerin diğer iktisadi değişkenlere göre daha yavaş tepki gösterdiği varsayımına bağlı olarak çıktı, faiz oranları ve enflasyonun eşanlı belirlenebildiği bir

³⁶⁵ Colander David vd., "The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics", **Kiel Working Paper**, No: 1489, Kiel Institute for the World Economy (IfW), 2009, pp. 2-4.

³⁶⁶ Laidler, David, "2009-2 Lucas, Keynes and the Crisis", p. 2.

genel denge modeli oluşturulmuştur. Ampirik tahmin yapmak üzere geliştirilen büyük ölçekli makroiktisadi modellerle birlikte Keynesçi modellerin gerçek dünya karşısında daha somut teorik ve daha sağlam ampirik çerçeve oluşturduğu fikri yaygınlaşmıştır. İktisadi şoklar karşısında ücret ve fiyatların yavaşça ayarlandığı varsayımının teorik çerçeveye yerleştirilmeye uygun olmadığı eleştirileri üzerine gelişen Yeni Klasik teorik inşada ise iktisadi aktörlerin beklentilerini rasyonel biçimde oluşturdukları fikri kabul görmüştür. Ücret ve fiyat rijitliğiyle birlikte rasyonel beklentileri sürdüren Yeni Keynesçi teorinin ardından ekonominin ancak dinamik stokastik genel denge modelleriyle en iyi şekilde anlaşılabileceği görüşü ana akım olmuştur. 2008 krizinin ardından varlık fiyatlarında ani yükseliş ve düşüşlerin rasyonel beklentiler varsayımına dayanan modellerin yetersizliğini gösterdiği, krizin ardından gözlemlenen işsizlik artışı nedeniyle fiyatların hızlı bir şekilde uyum sağladığı iddiasının özellikle emek piyasasında arz ve talep dengesini oluşturabilecek bir şekilde gerçekleşmediği, faiz oranları ve enerji fiyatlarının piyasalardan etkilendiği kadar hükümetlerin aksiyonlarından da etkilendiği görüşü ileri sürülmüştür.³⁶⁷

Leijonhufvud’a göre 2008 krizi öncesinde para politikası ile ilgili iki ilkede; enflasyon hedeflemesi ve merkez bankasının bağımsızlığı üzerinde fikir birliği sağlanmıştır. Bankanın nominal değerler üzerinden çıktı ve istihdam gibi reel büyüklükleri manipüle etme çabasının etkileri geçici olup denge üzerinde istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle para politikasının, fiyat düzeyi hedeflenen düzeyden saptığında faiz oranını değiştirmek yoluyla sadece fiyat seviyesindeki değişim oranını istikrara kavuşturmayı amaçladığı ileri sürülmüştür. Bu çerçevede bankanın amacının, faiz oranını reel faiz oranıyla aynı yönde hareket ettirecek

³⁶⁷ William White, “Modern Macroeconomics is on the Wrong Track”, **Finance & Development**, International Monetary Fund, C. XLIX, Washington D. C., 2009, pp. 15-16.

miktarda değiřtirmeyi gerektiren uyarlanabilir bir stratejiyle, yani enflasyon hedeflemesiyle gerçekleřtirilebileceėi dūřunūlmūřtur.³⁶⁸

Leijonhufvud'un tespit ettiği 2008 krizi öncesi dönemde para politikası ile ilgili ana akım doktrinin ikinci ilkesi olan merkez bankasının bağımsızlığı ilkesine göre ise bankaların yetkisini reel değişkenlerdeki geçici değişimleri etkilemek için kullanması faydasız olarak grūldūėu için merkez bankalarının politik baskılardan korunması gerektiği savunulmuştur. Merkez bankasının bağımsızlığı ilkesi, ikiz fikirler olan nominal değerleri istikrara kavuşturacak bir politikanın blūřum açısından, dolayısıyla politik açıdan etkisiz olacağı fikrine ve nominal değerleri istikrara kavuşturmanın tek yolunun enflasyon hedeflemesi olacağı fikrine dayanmaktadır. Böylelikle para politikası teknik bir mesele haline gelmekte ve teknisyenler ancak politikacıların mūdahalesinden muaf tutulduğunda görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmektedir. Ancak Leijonhufvud'a göre konu para politikasının enflasyonist veya deflasyonist politikalar arasındaki seçimine, önceliğin borçlulara mı yoksa borç verenlere mi verileceğine, kriz döneminde kurtarılacak kişilerin seçimine, bazı özel sektör alacaklarının garanti edilip diğerlerinin edilmemesine, bankaların gizlice anlaşmasına izin verip vermemeye geldiğinde, bu bağımsızlık doktrini imkansız hale gelmektedir. Bu sebeplerle Leijonhufvud'a göre demokratik ūlkeler bu kararları atanmış teknisyenlere bırakmamalıdır.³⁶⁹

2008 Krizi başlamadan önce ana akım iktisatçılar ve politikacılar arasında para politikası hakkında belirli bir yapı ūzerinde fikir birliği oluşmuştur. Bu yapıya göre para politikasında tek hedef enflasyon, tek araç politika oranıdır. Kriz ncesi dönemde bu yapı, amaca ulaşmak için yeterli grūlmūřtur. Blanchard'a göre krizden alınacak ders doğrultusunda bu ortak yapının doğru olmadığı, tek bir hedef ve araç yerine birçok hedef ve aracın hesaba katılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu çok sayıda aracın çok sayıda hedefe ulaşma yolunda nasıl kullanılacağı konusu karmaşık

³⁶⁸ Axel Leijonhufvud, "Out of the Corridor: Keynes and the Crisis", **Cambridge Journal of Economics**, C. XXXIII, 2009, p. 748.

³⁶⁹ A.e., p. 749.

problemler oluştursa da Blanchard, bu problemlerin kriz sonrası dönemde çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁷⁰

2008 Krizi sonrası para politikası teorisi ve bunun uygulayıcısı olan merkez bankalarının yapısı, yanlış araç seçimi veya seçilen araçların uygun şekilde kullanılmaması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu durum, 2008 krizinden sonra ana akım teori içerisinde para politikası teorisinde değişimi göstermektedir. Bu değişimin bilimsel/teorik yönüdür. Merkez bankasının hataları, politikayla ilişkisinde tespit edilmiştir. Bu da teorik değişimin politik yönüdür. Merkez bankasının yöneticileri ve teknik elemanları atanmış oldukları için eleştirilmiştir. Bu da değişimin ideolojik/felsefi yönüdür. Sonuçta 2008 krizi para politikası tartışmalarına yol açmış, üzerinde fikir birliği bulunan ana akım para politikası ilkeleri üzerinde değişim tartışmalarına yol açmıştır. Bu değişim teklifleri de bilimsel, politik ve düşünsel unsurlarla temellendirilmiştir.

Janet L. Yellen, 2008 krizi sonrasındaki makroiktisadi araştırmaları toplam arz üzerinde talebin etkisi başlığı altında değerlendirirken, geçmiş dönemde toplam talepteki değişimlerin toplam arz üzerinde belirgin ve kalıcı etki bırakacağı koşulların varlığını sorgulamıştır. Yellen'a göre 2008 krizinden önceki dönemde iktisatçıların çoğunluğu bu soruya olumsuz yanıt vermekte ve büyük ölçüde Solow'un uzun dönemde iktisadi çıktının öncelikle arz tarafından belirlendiği görüşüne katılmaktaydı. Bu yaklaşım içerisinde toplam talep ise, çoğunluğu dışsal ve arz kaynaklı uzun dönem trendlerinin etrafındaki kısa dönemli dalgalanmaları açıklayıcı olarak görülürdü. Yellen'a göre bu sonuç "gelişmiş" ülkelerin çoğunda iktisadi faaliyet seviyesinin durgunluk öncesi trende dönememesi göz önünde bulundurularak tekrar değerlendirilmelidir. Yellen'a göre kriz sonrası tecrübeye

³⁷⁰ Olivier Blanchard, "Monetary Policy in the Wake of the Crises", **In the Wake of the Crisis: Leading Economists Reassess Economic Policy**, Ed. by. Olivier Blanchard, David Romer, A. Michael Spence and Joseph Stiglitz, The MIT Press, Cambridge, 2012, p. 7.

bakıldığında toplam talebin toplam arz üzerinde belirgin ve kalıcı bir etki bırakabileceği ortaya çıkmıştır.³⁷¹

Stiglitz'e göre krizin ardından modern ana akım makroiktisadi tartışmaların büyük bölümünde yer alan dinamik stokastik genel denge modelleri, iyi tasarlanmış bir makroiktisadi modelden beklenen, krizi tahmin etme, açıklama ve politika önerme görevlerini yerine getirememiş, dolayısıyla bu modellerle ilgili olumlu yargılar tersine dönmüştür. Bunun da ötesinde bu modeller rasyonel beklentiler, dışsal şoklar gibi temel varsayımları gereği 2008 Krizi gibi büyük bir krizin gerçekleşemeyeceğini ve orta ölçekli bir krizin, hatta riskler dağıtıldığı için büyük bir eşikaltı kredi krizinin yayılarak büyük makroiktisadi sonuçlara yol açmayacağını iddia etmiş olsalar da krizle birlikte yanlış oldukları ortaya çıkmıştır.³⁷²

Kriz sonrası dönemde Yeni Keynesçi çerçeve üzerine inşa edilmiş bu modeller, finansal sürtünmelere yeterince yer vermediği için eleştirilmiş, bu eksiklik nedeniyle ana akım modellerin krizin sebebini, kriz sonrası iktisadi faaliyetin düzelme sürecinin yavaş ilerleyişini ve kriz karşısında uygulanması gereken politik tedbirleri açıklayamadığı ileri sürülmüştür.³⁷³

Bu modelleri kuranlar, uygulamada hangi sürtünmelerin öne çıkarılacağına dair seçim yapmaktadırlar. Bu çerçevede 2008 Krizi'ne kadar dinamik stokastik genel denge modellerinde finansal sürtünmelerin öne çıkarılmamasının sebebi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da gerçekleşen durgunlukların finansal piyasalardaki bozukluklara dayandırılmamış olmasıdır. Bu seçimin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, 2008 Krizi'nden önce Amerika Birleşik

³⁷¹ Janet. L. Yellen, "Macroeconomic Research After the Crises: a speech at "The Alusive 'Great' Recovery: Causes and Implications for Future Business Cycle Dynamics", **60th Annual Economic Conference Sponsored**, Speech 915, Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.), 2016, pp. 1-2.

³⁷² Joseph E. Stiglitz, "Where Modern Macroeconomics Went Wrong", **Oxford Review of Economic Policy**, C. XXXIV, No: 1-2, 2008, p. 70, 76, 81.

³⁷³ David Vines and Samuel Wills, "The Financial System and the Natural Rate of Interest Rate: Towards a 'New Benchmark Theory Model'", **Oxford Review of Economic Policy**, C. XXXIV, No: 1-2, 2018, p. 253.

Devletleri'nde gerçekleşen Tasarruf ve Kredi krizi, 1987'deki borsa değer kaybı ve 2001'deki Dot-com balonu, 2008 Krizi'ne oranla toplam iktisadi faaliyet üzerinde ufak çaplı sonuçlar doğurmuş ve aynı yoğunlukta yayılmamıştır. İkincisi, 1990'lı yılların sonunda bu modellere finansal sürtünmeleri dahil eden çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmalarda ekonominin şoklara verdikleri tepkilerde finansal hızlandırıcıların payının oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer çalışmalarda kredi kısıtlarının şoklara verilen dinamik yanıtlar üzerinde ihmal edilecek kadar düşük düzeyde etkisi olduğu belirtilmiştir. Bu tür çalışmaların ulaştığı sonuca göre finansal sürtünmelere yapılan vurgunun artırılması ne marjinal olasılıklar ne de etki-tepki fonksiyonları açısından standart modelin üretkenliğini artırmaktadır. Bu nedenlerle dinamik stokastik genel denge modelcileri İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika ve Batı Avrupa'da gerçekleşen iktisadi veriler ve finansal sürtünmeleri dahil eden modellerden elde ettikleri sonuçlara dayanarak kriz öncesi dönemde başka sürtünmeleri öne çıkarmışlardır.³⁷⁴

3.4.2. 2008 Krizi ve Ana akım İktisat Teorisinde İnşa

Leijonhufvud, 2008 krizinin ardından başlayan teorik tartışmalarda iktisatçılara Keynes'in hayatı ve çalışmalarından ders alarak yola çıkmalarını önermiştir. Bu yolda cevaplanması gereken temel sorular vardır. Bu sorular; an itibariyle olanın nasıl anlaşılacağı, olan hakkında ne yapılabileceği, takip edilecek en iyi politikanın ne olduğu, yaşanan son olayların yaygın kabul gören iktisat teorisini değiştirmeye mecbur bırakıp bırakmadığı, eğer mecbur bırakıyorsa mevcut teoride yanlış olanın ne olduğu ve daha tatmin edici bir teoriye nasıl ulaşılabilceği şeklindedir.³⁷⁵

2008 krizinin başladığı dönemde ana akım makroiktisadi teorileştirme, Reel konjonktür teorisinin geliştirdiği metodolojik araçların Keynesçi iktisadın bazı merkezi ilkeleriyle uzlaştırıldığı bir girişim olarak tanımlanmıştır. İktisat öğretiminde

³⁷⁴ Christiano, Lawrence J. vd., **a.g.e.**, pp. 13-14.

³⁷⁵ Leijonhufvud, Axel, **a.g.e.**, p. 741.

dalgalanmaları ve enflasyonu anlamada ve bunların para ve maliye politikalarıyla ilgisini kurmada bu perspektif kullanılmıştır. Akademik araştırmalarda da makroiktisadi olgunun çeşitlerini analiz edebilecek esneklikte olduğu için tercih edilmiştir. Merkez bankaları ve politik kurumlar gibi politika yapıcılar da orta ölçekli dinamik stokastik genel denge modellerinin merkezinde yer alan Yeni Keynesçi modelleri kullanmıştır. Ancak krizle birlikte bu yapı çokça eleştiri almıştır. Bu eleştiriler, krizin öngörülememesi ve krizin kaynağı olan finansal sistemin modelin bir parçası olarak ele alınmaması şeklindedir. Ayrıca Yeni Keynesçi modeller ve uzantıları, rasyonel beklentiler, tam bilgi ve sonsuz ömürlü temsili hanehalkı varsayımları nedeniyle eleştirilmiştir. Bu eleştirilere rağmen Yeni Keynesçi model öğretimde, akademik araştırmalarda ve politika modellemelerinde hakim konumunu bırakmamış hatta kapsamını genişletmiştir. Krizin ardından temel Yeni Keynesçi modele finansal sürtünmeleri dahil etme girişimleri olmuştur. Buna ilave olarak Yeni Keynesçi model, krizin tetiklediği beklenmedik koşullar karşısında maliye politikaları ve geleneksel olmayan para politikaları gibi ekonomiyi teşvik edecek alternatif önerilerini değerlendiren çalışmaların çoğunda ölçüt olmuştur.³⁷⁶

Modern konjonktür teorileri 1970’lerin sonundan bugüne kadar üç aşama geçirmiştir. Birinci nesil modeller, parasal bir sektörün bulunmadığı, genellikle küçük ölçekli bir veya iki şokun çıktı, tüketim, yatırım ve çalışılan saatte gözlemlenen dalgalanmalara benzer dalgalanmalar üretebilen ve önemli parametrelerini mikroiktisadi veriyle düzenleyen Reel Konjonktür modelleridir. Bu modeller Keynesçi ve Monetarist büyük ölçekli modellerde benimsenen eski ekonometrik metodolojinin değişmesiyle oluşmuştur. İkinci nesil modeller, teorinin dönüşmesi ve hesaplama kabiliyetinin artmasıyla yapışkan ücret ve fiyatlar gibi sürtünmelerin eklenmesiyle oluşturulan ve öncelikli olarak merkez bankalarının kısa dönem tahminleri için ve konjonktür karşıtı politik tedbir deneyleri için kullanılan modellerdir. Bu modeller tahmine odaklı olduğu için parametre seçiminde on-on iki adet iktisadi toplam değişkeninin

³⁷⁶ Jordi Gali, “The State of New Keynesian Economics: A Partial Assessment”, **Journal of Economic Perspectives**, C. XXXII, No: 3, 2008, pp. 87-88.

davranışıyla eşleşebilme kabiliyeti öne çıkarılmıştır. Bu nedenle parametrelerin mikroiktisadi veriyle eşleşmesine fazla önem verilmemiştir. Bu modeller Yeni Keynesçi olarak adlandırılırsalar da geleneksel Keynesçi modellerle çok az benzerlikleri bulunmaktadır. Daha çok Reel Konjonktür modellerinin yapışkan ücret ve fiyatlarla genişletilmiş halidirler.³⁷⁷

2008 krizinden sonra hesaplama kabiliyetinin bilgisayar teknolojisiyle daha da artmasıyla makroiktisatçılar mikro veriden elde edilen geniş yelpazeli heterojenliği yeni nesil konjonktür modellerine dahil etmeye başladılar. Bu üçüncü nesil modellerin ayırt edici özelliği her yeni parametre veya özelliğin doğrudan veriyle düzenlenmesidir. Parametrelerin bu şekilde belirlenmesi de 2008 krizi sonrası ana akıma yönelen makroiktisadi modeller olan üçüncü nesil modelleri, birinci nesil konjonktür modelleriyle aynı hatta yerleştirmektedir. Tek fark yeni nesil modellerin mikro verinin geniş yelpazeli yönlerini ele alacak kadar sofistike olmasıdır. Sonuçta üçüncü nesil modellerin yükselişi 2008 kriziyle hızlanmış ve kriz makroiktisatçıların finansal aracılık ve konjonktürel dalgalanmadaki aksaklıklar arasındaki bağlantıya daha fazla odaklanmasını sağlamıştır. Emek piyasası ve finansal piyasalardaki sürtünmelerin dahil edildiği Reel Konjonktür modellerinin 2008 krizinde Amerika Birleşik Devletleri'nde gözlemlenen dalgalanmaları açıklayabildiği ileri sürülmüştür. Böylece kriz sonrası dönemde makroiktisat teorisi ve metodolojisinde tahribat oluşmadığı belirtilmiştir. Buna göre Keynesçi ve Monetarist büyük ölçekli makroekonometrik modellerden sonra ana akım olan Reel Konjonktür modellerinin getirdiği metodolojik yenilik, makroiktisatçıların iletişim kurabileceği esnek bir teorik dil oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle farklı sürtünmelerin veya şokların farklı metodolojilerle modele dahil edilmesinin gerekmediği ileri sürülmüştür.³⁷⁸

³⁷⁷ Patrick J. Kehoe, Midrigan Virgiliu and Elena Pastorino, “Evolution of Modern Business Cycle Models: Accounting for the Great Recession”, **The Journal of Economic Perspectives**, C. XXXII, No: 3, 2018, p. 141.

³⁷⁸ A.e., p. 142.

Krizin ana akım makroiktisadın dönüşümüne etkisi, yine ana akım yaklaşımın içerisinde gerçekleşmiş ve kriz sonrası ana akım makroiktisadın yapısı Yeni Keynesçilerin eski yapısından çok farklı olmamıştır. Yeni Keynesçilerin sürdürdüğü Reel Konjonktür metodolojisi ve dinamik stokastik genel denge modelleri çerçevesi, prestijli sayılan dergilerde makroiktisat teorisi ve politikası tartışmalarını içeren çalışmalarda yer almaya devam etmiştir. Bu araştırmaların sonuçları da finansal sistemin yansızlığına son verilmesi dışında çok fazla değişmemiştir. Bununla birlikte makroiktisadi politikalar açısından siyasi güçler arasındaki yerleşik ilişkiyi değiştirecek bir kurumsal yapı değişimi gerçekleşmediği için mevcut kurumlar aradıkları yanıtları Yeni Keynesçi ve Yeni Makroiktisat teorisi Konsensüsü içerisinde bulmaya devam edeceklerdir.³⁷⁹

Bu yaklaşıma göre kriz dönemlerinde teorik tartışmaları aşmanın şartları, krizi anlama yöntemi, krizi aşma yöntemi ve teorik dönüşüm yöntemini belirlemektir. Bu şartların detaylarına inildiğinde, krizi anlama yöntemi şartı, krizi açıklayan mevcut teoriler arasında bir yarışa sebep olacaktır. Bu devam ederken diğer yandan krizi aşma yöntemi şartı, krize karşı herhangi bir tepkinin gerekliliği tartışmalarını tetikleyecektir. Son olarak teorik dönüşüm yöntemi şartı ise, geçmiş teorilerden beslenenler için kriz karşısında dayanaklılığa argüman sağlayacak delillerle teorik literatür çekişmesine sebep olacak, ilk defa dile getirilen teoriler için ise yine geçmiş teorilerin tamamının bu işlevi yerine getiremediği ispat edilecektir. Şurası dikkate değerdir ki ilk iki şart kriz karşısında açıklamanın yenilenmesini amaçlasa da bu yalnızca kriz teorileri için geçerlidir. Üçüncü şartın yerine getirilmesi, yani yaşanan olayların teorik dönüşüme sebep olup olmayacağı sorusunun yanıtlanabilmesi için ilk olarak yaygın kabul gören teorinin bir açmaza girdiği, ikinci olarak yaşanan olayların yaygın teoride bir dönüşüme sebep olabileceği varsayılmaktadır. Bu durum, kriz dönemlerinin ardından yaygın kabul gören ana akım iktisat teorisinde değişimin

³⁷⁹ Ítalo Pedrosa and Maryse Farhi, “Macroeconomic Theory Aftermath the Crisis: Mainstream and New Keynesianism”, **Nova Economia**, C. XXV, No: 2, 2015, pp. 254-255.

gerçekleşmesi yönünde bir isteğin arttığını göstermektedir. Bu değişimin sonucunda yeni gelen teori ana akım teori olacaktır. Bu bakımdan ana akım olma durumu herhangi bir şekilde değişmeyecek, yani krizlerin ardından teorik değişimin olması, ana akım olmanın kendisini değiştirip akademide, ders kitaplarında, uluslararası kurumların politik reçetelerinde birbirinden farklı teorilere yer vermeyecektir. Bu değişimi hızlandıran unsurlar ise krizi anlama, aşma ve teoriyi dönüştürme şartlarının tümünü kapsayacak dayanaklar olan politik, fikri ve bilimsel temellerdir.

2008 Krizi sonrasında Yeni Keynesçi modellere finansal sürtünmelerin dahil edilmesine yönelik çalışmalar artmıştır. Çünkü krizi anlamamanın ve krizden çıkarılacak derslerin, makroiktisadi faaliyetin nasıl işlediğine yönelik anlayışı ve bunun ardından yapılacak teorileştirmeleri şekillendireceği kabul edilmiştir. Buna göre 2008 krizinin oluşumunda hem teorik hem de ampirik temellere dayanılarak üç ana sektör olan hanehalkı, finansal aracılıklar ve finansal olmayan firmalarda meydana gelen finansal stresin rolü olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre hanehalkı bilanço kanalı ve finansal aracılığın aksaması istihdamın düşmesinde etkili olurken, eğer finansal aracılıktaki aksamalar olmasaydı 2008 krizinin daha hafif etkilerle gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır.³⁸⁰

2008 Krizi'nin ardından ana akım makroiktisadın hem politikacılar hem de teorisyenler tarafından kabul görmüş parçası olan dinamik stokastik genel denge modellerinde dönüşümün gerçekleştiği alanlar; finansal sürtünmeler, sıfır alt taban (zero lower bound) ve diğer doğrusalsızlıklar ile heterojen iktisadi aktör modelleridir. Kriz sonrası dönemde finansal sürtünmelerle ilgili yapılan çalışmalar iki kısma ayrılmaktadır. Bir bölümü finansal kurumların içerisinde doğan finansal sürtünmelerdir. Bu çalışmalar, iflas edeceği düşünülen bankalardan bütün mevduatın çekilmesi (theory of bank run) ve borcun devredilmesinin (rollover crisis) oluşturduğu krizi konu edinir. Bu modellerle bir ekonominin genel durumuna göre

³⁸⁰ Mark Gertler and Simon Gilchrist, "What Happened: Financial Factors in the Great Recession", *The Journal of Economic Perspectives*, C. XXXII, No: 3, 2018, 27.

borç devri krizlerinin gerçekleşme olasılığını hesaplanmakta ve finansal krizlerin en uygun şekilde üstesinden gelebilmek için politika tasarlanmaktadır. Finansal sürtünmelerle ilgili yapılan çalışmaların ikinci kısmı ise finansal kurumlardan borç alan kişilerin özelliklerinden doğan sürtünmelerdir. Bu çalışmalar teminat sınırlı borçluları (collateral constrained borrowers) konu edinir. Bu modeller, iktisadi dalgalanmalarda finansal verilerin rolünü öne çıkararak Amerika’da gözlemlenen dalgalanmaların en önemli sebebin firmaların risk potansiyelindeki artış olduğunu ileri sürmüş ve dalgalanmaları açıklamada mikroiktisadi verinin önemli yeri olduğunu belirtmiştir.³⁸¹

Quadrini’ye göre literatürdeki yaygın kabulünün aksine finansal piyasalardaki sürtünmeler 1990’lı yıllardan itibaren standart makroiktisadi modellere dahil edilmekte ve konjonktürel dalgalanmalarda finansal sektöre yer verilmektedir. Ancak bu çalışmalar akademide etkili olsa da politik çevrelerde etkili olamamıştır. Kriz sonrası döneme kadar para politikası analizinde ana akım olan yapısal model, Yeni Keynesçi çerçeveye dayanmıştır. Bu modellerin yapışkan ücret ve fiyatları, yatırımda ayarlama maliyetlerini, sermaye kullanımını ve çeşitli şokları dahil eden türleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bu modellerin çoğunluğu piyasaların tamamlanmış olduğu varsayımına dayanmakta bu nedenle finansal piyasalarda herhangi bir sürtünmeye yer vermemektedir. Krizden sonra ise bu modellerin makroiktisadi faaliyetin seyriyle ilgili gözden kaçırdığı noktaların bulunduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu nedenle ana akım içerisinde makroiktisadi modellere finansal sürtünmelerin dahil edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Ancak Quadrini’ye göre krizden sonra ana akımın yönelimi 1990’lı yıllarda formüleleştirilmiş fikirlere dayandığı için makroiktisadi araştırma alanında yeni bir yönelim değildir.³⁸²

2008 krizi, geçmişte makroiktisat teorisinde ana akım dışına itilmiş iki teori olan tasarruf paradoksu ve IS-LM modelinin tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır.

³⁸¹ Christiano, Lawrence J. vd., **a.g.e.**, pp. 14-17.

³⁸² Vincenzo Quadrini, “Financial Frictions in Macroeconomic Fluctuations”, **Economic Quarterly**, C. XCVII, No: 3, 2011, pp. 209-210.

Şöyle ki; 2007 yılının yaz aylarında Amerika Birleşik Devletleri'nde emlak fiyatlarının düşmeye başlaması, bankacılık sisteminin aracılık faaliyetlerini ve yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Kredi arzının azalmasıyla emlak satışları ve fiyatları daha da düşmüş, hanehalkının varlıkları ve harcamaları, firmaların da yatırımları ve emek talepleri azalmıştır. Bu durumda kriz döneminin yatırımdan ziyade tasarruf yetersizliği nedeniyle uzadığı kabul edilmiştir. Piyasalar etkin işlemediği, faiz oranı tasarruf arz ve talebini istihdamı düşürmeden dengeleyemediği için, tasarruf arz ve talebini dengeye getiren şey toplam çıktı ve gelirdeki düşüş olmuştur. Bu aşamada da insanlar tüketimlerini fazlaca azaltmamak için tasarruflarını düşürmüş, kredi piyasası dengelenmiştir. Christiano'ya göre bu durum, tasarruf paradoksunun geçerli olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde kriz, talebin karşılaştığı negatif şoka karşı yanıtı olarak kabul edildiğinde Hicks ve Hansen'in IS-LM modelinin geçerli olduğu görülmektedir.³⁸³

1970'lerde gerçekleşen yüksek enflasyonun politika hatasından kaynaklandığı düşüncesi ana akım konumda olduğu için 1980'lerden piyasaların kendiliğinden iyi işlediği ve hükümet müdahalelerinin verimsiz olduğu savunulmuştur. 1980'lerde IS-LM modeli ana akım dışına itilmiş olsa da dönüşü 1990'larda başlamış, 2008 Krizi ise bu süreci hızlandırmıştır. Bunun sonucunda IS-LM modelinin modern karşılığı olan Yeni Keynesçi versiyonu tekrar ana akım makroiktisadın gündemine girmiştir. Christiano'ya göre 2008 Krizi'nin tasarruf paradoksu mantığı ve toplam talep şokları hesaba katılmadan anlaşılması imkansız olduğundan, IS-LM modelinin dinamik versiyonunun ve tasarruf paradoksunun ana akıma tekrar dahil olması kriz sonrası dönemde makroiktisadi teori ve politika önerileri açısından da büyük bir değişim getirecektir. Çünkü IS-LM çerçevesi ve tasarruf paradoksu birlikte ele alındığında bir grup insanın çıktı üzerinde refahı azaltan bir düşüşe neden olduğu kabul

³⁸³ Christiano, Lawrence J., **a.g.e.**, p. 4.

edilmektedir. Böylece iktisadi sistemin zaman zaman düzgün işlemeyeceği, hükümet müdahalelerinin gerekli olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.³⁸⁴

2012 yılında “İktisadi Zorluklara Yeni Yaklaşımlar” başlıklı bir girişim başlatan OECD, 2019’da iktisadi büyümenin yeniden tanımlanması gerektiğini raporlamıştır. Raporun amacının son kırk yılda ana akım olan modellerin yerine yeni bir model inşa etmek olmadığı, kaldı ki farklı ülkelere, kurumlara ve kültürlere herhangi bir basit modelin uygulanamayacağı belirtilmiştir. Bu rapora göre yaklaşık yetmiş yıldır iktisadi politikanın ana amacı ve iktisadi ilerlemenin ana ölçütü iktisadi büyüme olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebi ise milli gelir artışının hanehalkı gelirini ve yaşam standartlarını artıracağının düşünülmesidir. İktisadi büyüme istihdam düzeylerini artırmış, yoksulluk oranını düşürmüş ve artan kamu hizmetleri için gerekli kaynak için vergi gelirlerinin artışına imkan sağlamıştır. OECD ülkelerinin çoğunda 1980 yılına kadar iktisadi büyüme, gelir eşitsizliğindeki düşüşle birlikte seyretmiş ve daha yüksek GSYİH çevreye olumlu katkıda bulunmuştur. Bu nedenlerle devletler sadece GSYİH’yı artırma hedefine odaklanmamış, iktisadi büyüme toplam iktisadi performans için daha geniş bir ölçüt olarak tanımlanmıştır. Ancak bugüne gelindiğinde iktisadi büyüme daha yüksek milli gelirler üretse de OECD ülkelerinin toplam iktisadi büyümesine en çok katkıyı yapan ülkelerde zararlı sonuçlar da doğurmuştur. Bu zararlı sonuçlar, günümüzde GSYİH’daki büyümenin sermaye sahipliğinin en yüksek gelir grupları olan %1 ila %10 arasında yoğunlaşmasıyla, bu nüfus ile geri kalan nüfus arasındaki artan gelir eşitsizlikleriyle ilişkilendirilmesidir. Devamla GSYİH’daki artışın tek başına güvenlik, sağlık, aile ilişkileri ve suç oranı gibi unsurları kapsayan refahla ilişkilendirilememesidir. Son olarak, fosil yakıtlara, günlük et ve süt üretimine ve doğal kaynakların sınırsız kullanımına dayalı bir iktisadi sistemin uzun süre dayanamayacağını belirtmişlerdir. Yine de OECD raporuna göre, bu sonuçlar iktisadi büyümenin bir iktisadi politikası amacı olarak terk edilmesini gerektirmez. Yapılması gereken iktisadi büyümenin

³⁸⁴ A.e., p. 5.

yalnızca GSYİH'daki artışla değil, büyümenin altında yatan unsurların zararlı özelliklerini saf dışı bırakmakla elde edileceğini kabul etmektir.³⁸⁵ Bu sebeplere dayanılarak OECD raporunda yeni büyüme yaklaşımı gereği iktisadi büyümenin çevrenin uzun süreli dayanmasını hesaba katarak, yaşam standartlarını yükselterek, eşitsizliği azaltarak ve iktisadi sistemin direncini artırarak gerçekleştirilebileceği ileri sürülmüştür.

İktisadi teorileştirme faaliyetlerinin ana akım konumda yer almasını sağlayan ve ana akım teorilerin dönüşümüne neden olan unsurların hangileri olduğu çokça tartışılmıştır. En önemli unsurun krizler, yardımcı unsurların ise politik, fikri ve bilimsel temeller olduğu kabul edildiğinde, bir teorileştirmenin ana akım konumu elde edebilmesi için bu unsurlar arasında bir ritm yakalaması gerekmektedir. Bunun sonucunda da ana akım teoride dönüşüm olgusu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu unsurların içeriğinin ne olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle bir görüşün ana akım içerisinde yer verdiği iktisat teorileri, okulları veya modelleri başka bir görüş tarafından ana akım dışı kabul edilmekte ve teorik dönüşüm açıklamalarında bu teorilere, okullara veya modellere yer verilmemektedir. Bu çerçevede 19. yüzyılın son çeyreğinden bugüne ana akım olmuş teorilerin ortak özellikleri belirlendiğinde, ana akım olmak için vazgeçilmez olan şart ortaya çıkmaktadır. Böylelikle hangi okul içerisinde yer alırsa alsın, teorileştirme faaliyetleri de ana akım konumu elde edebilmek için bu şarta bağlı kalmışlardır. Bu şart, iktisadi büyümeyi taviz verilmez bir hedef olarak kabul etmektir. Bu hedefin önündeki engel iktisadi krizler olduğu için, kriz dönemlerinde iktisat teorileri arasında hakim teorinin hangisi olacağı konusunda yoğun tartışmalar yürütülmektedir. Her kriz döneminde de iktisadi büyüme hedefini yaralayan en önemli unsurun, o dönemin iktisadi teorileştirmesinde benimsenen ana akım perspektif ve bu perspektifin ürettiği teori olduğu dile getirilmektedir. Bununla birlikte ana akım iktisat teorisi, tekil ifadesinin gösteriminin aksine bir iktisat okulununun teorileştirmelerini arınmış biçimiyle

³⁸⁵ OECD, "Beyond Growth: Towards a New Economic Approach", **New Approaches to Economic Challenges**, OECD Publishing, Paris, 2020, pp. 14-15.

benimsemekten ziyade farklı okulların teorileştirmelerini barındırmaktadır. Bu nedenle hem ana akım teorik perspektif hem de ana akım teori bir kümeyi ifade etmektedir. Kısa ve uzun dönem arasında Neoklasik ve Keynesçi okulların rol paylaşımı yaptığı İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lere olan dönemi ifade eden sentez dönemi ve Yeni Klasik-Yeni Keynesçi teorilerin 1980'lerden sonra ortaklaşa yer aldığı mikrotemelli makroiktisadi teorileştirmelerin ve dinamik stokastik genel denge modellerinin politika değerlendirmelerinde yaygın kullanımı bu durumun bir göstergesidir. Burada büyümenin ortak hedef olduğu kabul edildiği takdirde kriz dönemlerinde ana akım teoride değişimin neden yalnızca konjonktür veya büyüme teorileriyle sınırlı kalmadığı itirazı getirilebilir. Fakat bahsi geçen sentez dönemlerinden, özellikle mikrotemel tartışmalarından da anlaşılabilceği gibi ana akım olabilecek bir teorinin yaygınlaşıp yerleşik olmasını sağlayan şart, vazgeçilmez büyüme hedefiyle ahenkli bir büyüme teorisi inşa etmek değil, büyüme hedefinin farklı dönemlerdeki fikri, bilimsel ve politik temelleriyle ahenkli çalışabilecek bir teoriler bileşimi olmaktır.

SONUÇ

İktisadi krizler ile ana akım iktisadi teorinin tarihi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amaçlandığında, olay ile teorileştirme arasındaki bağı kurmanın imkanı bir sorun haline gelmektedir. Bu çalışmada söz konusu imkanın aralığı bazı öncüllerle daraltılmıştır. Öncelikle ana akımda yer almış teorilerin krizlere ve iktisadi faaliyetteki dalgalanmalara yönelik teorik açıklaması ile krizlerin ana akım iktisadi teorinin seyri üzerindeki etkisini gösterecek teorik açıklama arasındaki kapsam farkı öne çıkarılmıştır. Buna ilave olarak ana akım iktisat teorisinin yaygın kabul gören tanımı ve tarihçesi kabul edilmiştir. Buna göre ana akım iktisat teorisi öğretimde ve uygulamada yaygın kabul gören teori olarak tanımlanmış, 1873, 1929 ve 1973 krizlerinin ardından ana akım sahnesinde yer almak açısından iktisat teorileri arasında bariz bir değiş-tokuş gerçekleşmiştir. 1873 Krizi'nin başlangıç noktası olarak belirlenmesinin dayanağı ise iktisadi düşünceler ve teoriler tarihini konu edinen çalışmalarda “eş-anlı marjinal devrim” açıklamasının ve bu açıklamaya yönelik eleştirilerin yoğunlaşmış olmasıdır. Teori tarihini açıklamak amacıyla bu dönemdeki değişimin sebepleri incelendiğinde öne çıkarılan unsurlar fikri zemin, bilimsellik, politik reçeteler ve tesadüfilik olmuştur.

Bu kabuller üzerine ana akım iktisat teorisi tarihi veri tanımın, tarihsel gelişmelerin ve etkili unsurların hem sürekli hareketine imkan sağlayan hem de bu hareketi yeniden kuran bir zaman perspektifiyle, diğer ifadeyle dönemsellik yaklaşımı içerisinde takip edilmiştir. Sürekli hareketi sağlama ve yeniden kurma işlevleri, ana akım iktisat teorisi tarihini açıklamada ortaya çıkan sorunları aşma imkanına sahiptir. Bu sorunlar, ana akım iktisat teorisi tarihini açıklayacak unsurların belirlenmesi, bu unsurların tanımları, hareketi ve bu hareketlerin etki sınırıdır. Bu iki işlev (sürekli hareketi sağlama ve yeniden kurma) ana akım iktisat teorisi tarihinin açıklanması sorununa yönelik olarak belirli sonuçlara ulaşmayı sağlamıştır.

Kriz dönemlerinden sonra iktisadi teoride ana akımının izlediği seyir, tahribat ve inşa olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Ana akım iktisadi teorinin tahribatı ana akım konumdan uzaklaşmasıyken, inşası ana akım konuma yerleşmesidir. Ana akım teorinin kriz dönemindeki tahribatına ve kriz sonrası inşasına yol açan

değerlendirmeler ampirik, teorik, yöntemsel, politik ve fikri alanlara karşılık gelmektedir. Ancak bu alanlardan birine yönelik değerlendirmeler diğer alanlara da sarktığı için teorik tahribat ve inşaya yol açan unsurları tek bir alanla sınırlamak mümkün görünmemektedir. Örneğin; 1970’li yıllarda Keynesçi teoriye yönelik ampirik eleştiri makroiktisadın ampirik zayıflığına dayandırılırken, enflasyon-işsizlik değiş tokuşunun iktisadi politika seçeneği haline getirilmesi, ampirik tahmindeki başarısızlığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ayrıca bu eleştirinin temelinde Keynesçi modellerin politika değerlendirmesi için yeterli olmadığı düşüncesi de yer almaktadır. Buna ilave olarak Keynesçi makroiktisadi teorinin mikrotemellere dayanmadığı eleştirisinin de teorik alana ait bir tahribat olduğu belirtilmiştir. Bunların da ötesinde talebi teşvik etmek için mali tedbirlerin önerilmesi iktisadi politika açısından değerlendirilmiş, Keynesçi, Monetarist ve Yeni Klasik teorilerin temsilcileri de bu değerlendirmelerinde fikri dayanaklarını iktisadi faaliyete yönelik politik müdahale ve müdahalesizlik yelpazesinde yapılan tartışmalardan edinmişlerdir. Sonuçta ampirik uyum, mantıksal tutarlılık, teorik dakiklik, politik aciliyet ve fikri temellendirmeler eş anlı olarak ana akım teorinin tarihsel seyrinde etkili olmuştur. Teorinin ilk inşa edildiği tarih ile ana akım olduğu tarih arasındaki zaman farkını ortadan kaldıran olgu ise iktisadi krizler olmuştur. Bu çerçevede kriz dönemlerinin ardından ana akım olan teorinin kriz öncesine dönülerek kökeninin tespit edilmesi, krizlerin teoriyi etkilemediği şeklinde bir yargıya delil olmamaktadır. Teorinin kökeni ve hakimiyeti arasındaki ilişkiyi sağlayan unsurlar iktisadi krizlerin teoriyi değiştirici etkisine yardımcı olan bilimsel, politik ve fikri temeller olup bu üç temel bir yandan teorinin ana akım olmasına diğer yandan da teorinin seyrine etki etmektedir.

Teorik tahribat ve inşaya yol açan gelişmeleri belirli unsurlarla sınırlama yöntemindeki belirsizlik, ana akım teorinin tanımlanmasını ve tarihsel seyri açıklayabilecek zaman perspektifinin belirlenmesini de etkilemektedir. Ana akım olmak; teorilerin yükseliş ve düşüşleri veya araştırma programı çerçevesi olarak bir teoride karar kılınması şeklinde ifade edilmiştir. Bu açıdan bir teorinin ana akım olması, o teorinin seçilmesiyle mümkün olmaktadır. Böylece teorinin seçilmesinin sebepleri, ana akım olmasının sebepleriyle de örtüşebilmektedir. Fakat iktisadi

teoriler tarihinin değerlendirilmesinde, odağın teoriler arası değişim mi yoksa bir tarihte ana akım olmuş teori mi olacağı konusu tartışmalı hale gelmektedir. Diğer ifadeyle değişen/süreksiz/kesintili ve değişmeyen/sürekli/kesintisiz ana akım iktisat teorisi tarihçeleri arasında karar kılınması gerekmektedir. İlk inşa ile ana akım olmak arasındaki fark öne çıkarıldığında “ilk inşa” tek teorinin seyrine, “ana akım” ise kesintisiz teori seyrine ulaşmaktadır. Ana akım iktisat teorisi tarihi açıklanırken kesintisiz seyrin seçilmesiyle, varlığını içeriğini dolduran teoriden bağımsız sürdüren bir ana akım iktisat teorisi anlatısına ulaşılmaktadır. Aynı zamanda ana akım teorinin tarihsel seyrini açıklamak amaçlandığında, inşa edilen tek teorinin ana akım teori tarihinden tecrit edilmesi için gerekli olan sınırlar belirginleşmektedir. Buna göre tek teori, ancak ana akım konumdan uzaklaştığında ana akım teoriden tecrit edilip incelenebilmektedir.

Teoriler arası değişim öncelendiğinde bu değişimin dayandığı unsurlar sürekli değiştiği için ana akım iktisat teorisi tarihindeki değişimin dayandırılabilceği bir unsur belirlenememektedir. Bu yaklaşım kabul edildiğinde herhangi bir dönemde ana akım iktisat teorisinin dönüşümünü fikri, politik veya bilimsel unsurlardan birisiyle gerekçelendirmek imkansız hale gelmektedir. Diğer yandan teorinin tarihsel seyrinde bir nokta sabit kabul edildiğinde, teorik değişim bir unsura kilitlenmekte ve ana akım iktisat teorisi belirli bir dönemle sınırlandırılmaktadır. Bu tezde ise odak noktası yalnızca Neoklasik okulun iktisat teorisinde gerçekleştirdiği dönüşümü incelemek veya bu dönüşümü günümüze kadar takip etmek değil, bu dönüşümün 1873 krizine bağlı olarak gerçekleşmesidir. Bu bağlamda ana akım iktisadın iktisadi teoriler tarihindeki seyri, ortaya çıktığı dönemin iktisadi şartları, yazında ağırlık kazanması ve bunun yaşanan krizle irtibatı açısından incelenmiştir. Ancak bu incelemelerde ya krizin iki teori arasında yol açtığı etkileşime odaklanılmakta ya da bir bütün olarak iktisadi teorinin tarihsel seyrine odaklanılmaktadır. İki yaklaşım arasında ise teori tarihi yazımı açısından farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada bu iki yaklaşım birlikte yürütülmüştür. Ana akım iktisat teorisinin tarihi kriz dönemleri etrafında politik, fikri ve bilimsel unsurlar sabitlenerek fakat içerikleri değiştirilerek ele alınmıştır. Bununla birlikte ana akım iktisat teorisi süregelen bir yapı ve sabit bir sahne olma özelliğiyle kabul edilmiş, ancak kriz dönemlerinin

etkisini gösterecek şekilde içeriğindeki değişimler takip edilmiştir. Bu yaklaşıma, halihazırda belli olan ana akım iktisat teorisine ulaşmak için geriye dönük biçimde organize edildiği itirazı getirilebilir. Ancak farklı bir terkipile çeşitli dönemlerde ana akım olmuş teoriden farklı bir sonuca ulaşmak, ana akım olduğu yaygın şekilde kabul edilen iktisat teorilerinin değil, ana akım olmamış teorilerin seyrini takip etmeyi gerektirecektir. Bu durumda ise çalışmanın inceleme konusu dışına çıkılmış olacaktır.

Krizin tahribat ve inşasının dayandığı alanlar arasındaki karmaşık ilişkiyle birlikte, ana akım iktisat teorisindeki dönüşümü teşvik eden bu unsurların tanımlanması da zorlaşmaktadır. Bilimsel temellere; teorik üstünlük, teknik yenilik ve mikrotemel geliştirmek gibi farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu farklı anlamların sonucu olarak teoriyle çelişen ampirik bulgu ve teorik açık eleştirileri her zaman aynı gösterime sahip olmamıştır. Politik temeller; politik aciliyet, politik gündem, geniş kitlelere hitap etme, siyasi parti programına yakınlık, iktisatçının politik öneriler sunmada rolü, politik reçetenin başarısızlığının yaygın kabul haline gelmesi gibi farklı anlamlar yüklenmiştir. Fikri temellere ise felsefi, entelektüel ve ideolojik sebepler, toplumsal düzene ait görüşler, vizyon ve sezgi gibi anlamlar yüklenmiştir.

Bu çerçevede 19. yüzyılın sonundan 21. yüzyılın başına kadar olan yaklaşık yüz elli yıllık süreçte ana akım iktisat teorileri kriz dönemlerinden sonra politik reçetenin başarısızlığı gerekçesiyle eleştirilip tahribata uğrarken, teorileştirmede benimsenen yöntemin değiştirilmesiyle ve önceki dönemlerin iktisadi davranış tanımlarına fikri temeller aracılığıyla bağlanmasıyla inşa edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada teorileştirmenin ana akım güzergahına etki eden politik, fikri ve bilimsel unsurların kökenleri bakımından içsel-dışsal ayrımı yapılmamıştır. Ana akım teorisinin seyrine etki eden unsurlar kökeni açısından içsel veya dışsal olması fark etmeksizin hangi alandan hareket ederse etsin bir sonuç olarak ortaya çıkan ana akım teoriyi meydana getirdiği için bu noktadan sonra sözü geçen unsurların ana akım teoriden tecrit edilmemesi gerekmektedir. Sonuçta teorik tahribat politik açıdan temellendirilmiş, teorik inşa bilimsel açıdan temellendirilmiş, iktisadi krizler politikanın başarısızlığı veya teorisinin açığı olarak iki türlü değerlendirilse bile hem tahribat hem de inşa sürecinde etkili olmuştur.

Ana akım iktisat teorisinin kesintisiz seyri kabul edildiğinde, fayda-değer teorisinin Neoklasik okuldan önce inşa edilmiş olması, efektif talebin Keynesçi teoriden önce durgunluğun sebebi olarak ifade edilmiş olması, paranın miktar teorisinin Monetarist teoriden önce inşa edilmiş olması ve Yeni Klasik teorinin unsuru olan doğal işsizlik oranı veya önerilen politik tedbirlerin daha önce inşa edilmiş olması teorik dönüşümün farklı bir biçimde izlenmesini sağlamaktadır. Buna göre iktisadi krizler, önceden var olan teorileri, ampirik hükümleri, bu hükümlere varmada benimsenen teorik ilkeleri, politik önerileri ve fikri zemini, süregelen ana akım iktisat teorisine dahil etmekte veya bu teoriden çıkarmaktadır. Böylelikle krizlerin öncesinde teorik, politik ve fikri unsurların varlığı ve iktisatçıların daha sonra ana akım olacak fikirlerini krizlerden önce yazdıkları gerçeği hesaba katılmakta ve krizlerin ana akım iktisat teorisinin dönüşümünde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

İlk bölümde öne çıkarılan kriz teorileri ile kriz-teori ilişkisi arasındaki farkta görüldüğü gibi üç unsurun teorisinin ana akım olmasına etkisi ile teorik dönüşüme etkisi arasında da sınırları belirsiz alanlar bulunmaktadır. Bu dağınık ve birbirine geçen karşılıklı ilişkiyi belirli bir rotaya yerleştirecek olan tarihsel bakış açısı, teorik dönüşüm sürecinde etkili olan unsurların etkinlik düzeylerini belirlemeyi gerektirmektedir. Buna göre kriz-teori ilişkisini eksen aldığımızda bilimsel, politik ve fikri unsurların “ana akım” sıfatının kazanılmasındaki rolü, veri kabul edilmiştir. Ancak bu süreçte teorik değişimin kökenleri açısından unsurların işlevleri ayırt edilerek yeniden incelenmiştir. Özetle bu yaklaşım farkı, “bir teori neden ana akım olur?” sorusuyla “ana akım teori neden değişir?” soruları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada birinci soru için bilimsel, politik ve felsefi sebepleri veri kabul edilmiş, ikinci soruda ise birinci sorunun veri kabul ettiği unsurların etkileri teorik değişime karşılık gelecek şekilde dağıtılmıştır. Bu kurguda krizlerin görevi bilimsel, politik ve fikri unsurların ana akım teoriyi dönüştürebilmesi için teşvik edici, onaylayıcı ve tamamlayıcı olmaktır.

Politik, bilimsel ve fikri temeller, organize edilmiş bir bütün olan ana akım iktisat teorisinin oluşması için yeterli görünmemektedir. Bu temellerin ana akım iktisat teorisi sonucuna ulaşabilmesi için iktisadi krizin söz konusu temelleri teorik açıklama eksikliği oluşturarak haklılaştıran ve bu temelleri bir araya getirerek ana

akım hattına yerleştiren etkisine ihtiyaı bulunmaktadır. Benzer şekilde ana akım iktisat teorisi bilimsel, politik, fikri temeller ve kriz şeklinde parçalarına ayrıldığında bunların toplamının ana akım iktisat teorisi olmadığını ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi her birinin işlevinin farklı olmasıdır. Bütünün parçaların toplamından fazla olmasının sebebi de bütünü oluşturan parçaların aynı yönde ve aynı nitelikte bir ilişki biçimine sahip olmamalarıdır. Bizim kurgumuzda, politika uygulayıcı, felsefe gerekelendirici, teori açıklayıcı, kriz de teşvik edici işlevler üstlenmektedir. Bu yönüyle parçaların bütüne nispetle aralarında gerçekleştirdikleri etkileşim tek yönlü ve tek içerikli olmadığından, bu parçalar bir araya geldiklerinde oluşturdukları bütün toplamlarından daha fazla anlam ifade etmektedir. Bu yüzden “iktisat teorisi”nin başına “ana akım” sıfatı getirilmektedir. Ayrıca kriz dönemlerini merkeze alarak oluşturduğumuz inceleme sonucunda, bu parçaların her kriz döneminde farklı ölçülerde ve birbirinin alanına geçecek şekilde işlevler üstlenmesi nedeniyle, farklı kriz dönemlerinde farklı ağırlıklarla ana akım iktisat teorisini oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bütün olan ana akım iktisat teorisi değişmemekte ancak parçaların büyüklüğü, içeriğı ve etkinliğı değişmektedir.

Ana akım konumu, iktisadi teorilerin bilimsel, politik ve fikri temeller aracılığıyla yerleştiğı bir sahne olarak tanımlandığında, bu konuma yerleşmekle oluşan ana akım iktisat teorisi, kriz öncesi dönemde karşılaştığı bilimsel, politik ve fikri temellere dayanan eleştirilerin krize atfedilen değiştiricilik göreviyle tahribata uğramakta ve içeriğinden bağımsız olarak aynı temeller aracılığıyla kriz sonrası dönemde inşa edilmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinden 21. yüzyılın ilk yıllarına kadar olan dönemde ana akım olmuş iktisadi teoriler ile bu teorilerin yerleştiğı ana akım konum tecrit edilmeden incelendiğinde, iktisadi krizlerin daha önce ana akım iktisat teorisine yöneltilen ampirik, teorik, politik ve fikri kökenli eleştirilerin derlenip toparlanmasına ve kriz sonrası dönemde yeni ana akım iktisat teorisinin oluşmasına ortam sağladığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle iktisadi krizler ne tek başına bilimsellik arayışında olan teorisyenler için teorik çıkmazlar oluşturarak, ne sadece politik tedbir için teorik haklılaştırmaya yol açarak, ne de yalnızca felsefi veya ideolojik telkinleri taşıyarak teoriler arası değişime neden olmuştur. Diğeryandan krizlerin bu türden çok yönlü etkisini hesaba katmayan açıklamalardan farklı olarak ana akım iktisadi

teorilerin yaklaşık yüz elli yıllık tarihsel seyri, ne tümüyle teorinin tahmini ile gözlem arasındaki uyumu veya iç tutarlılığı gerektiren bilimsel temellerden, ne sadece tedbir ihtiyacı veya ajanda telkini anlamıyla politik temellerden, ne de yalnızca entelektüel ortam veya felsefi gerekçelendirmeyi kapsayan fikri temellerden etkilenmiştir. Ana akım iktisadi teoriler, bilimsel, politik ve fikri temellerin eş anlı fakat farklı dönemlerdeki farklı ölçülere sahip hareketiyle, buna ilave olarak iktisadi krizlerin değişim gerektirdiği düşüncesi aracılığıyla üstlendiği etkiyle seyretmiştir. Şu halde ana akım iktisat teorisinin tarihini politik, fikri ve bilimsel unsurlarla açıklamak çelişki doğurmaktadır. Bu durum ana akım olmuş iktisat teorilerinin tarihini ortodoks ve heterodoks terimlerinin oluşturduğu aralıkta açıklamayı amaçlayan yaklaşımlarda da görülmektedir. Çünkü heterodoks teoriler arasında kabul edilen bir teori ana akım olduğunda veya ana akım olduğu yaygın kabul gördüğünde ana akım iktisat teorisi terimi kullanımdan kalkmayacağı için bu teori artık ana akım iktisat teorisi tarihçesinde yer alacaktır. Örneğin Marksçı iktisat teorisi ana akım kabul edildiğinde, teori tarihinde ana akım iktisadi teoriler kümesi içerisinde değerlendirilecektir. Şunu belirtmek gerekir ki bu kıyas, tezde teori tarihini açıklamak amacıyla kabul edilen, ana akım iktisat teorisinin gerçekleşmiş bir varlık olduğu şeklindeki öncülle, tanımı doğrulayacak kıyasın farklı bir teori tarihi izleğine dayanmaması gerektiği için çelişkili görünebilir. Ancak ana akım iktisat teorisinin tarihinden ancak bir iktisadi teorinin ana akım olması halinde söz edilebileceği hesaba katıldığında ana akım iktisat teorisinin döneme, yöntem ve politik sonuca göre değişimsiz yaygınlık özelliği nedeniyle varlığını sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ana akım iktisat teorisinin tarihini açıklayabilecek olan tutarlı ölçüt, farklı temeller veya ortodoks-heterodoks ayrımı değil, hem ana akım iktisat teorisi teriminin lafzı ile manası arasındaki ilişkiyi korumaya hem de tarihçesinde bu ilişkiyi takip etmeye imkan veren ana akım olma durumu, diğer ifadesiyle yaygınlık özelliğidir. Veri bir sonuç olarak ele alınması gereken ana akım iktisat teorisi, tıpkı ana akım olmamış iktisadi teoriler gibi bilimsel, politik ve fikri temeller aracılığıyla yol almıştır. Ne var ki onlardan ana akım olmasının ötesinde, ana akım olduğunun kabul edilmesiyle farklılaşmıştır.

Ana akım iktisat teorisinin tarihsel seyri, yaygın kabul gören tanım ve tarihsel gelişmelere bağlı kalınarak açıklandığında ana akım dışı kabul edilen teorilerin bu

seyirdeki etkisi göz ardı edilmektedir. Teori tarihi sorunu içerisinde krizler ve teori arasındaki ilişkiyi incelemenin doğurganlığı kabul edildiği takdirde, yeni araştırmalar için krizlerin ana akım iktisat teorisi üzerindeki etkisini ana akım olarak kabul görme ile ana akım olma arasındaki farkı gözeterek değerlendirme imkanı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ambrosi, Gerhard Michael: **Keynes, Pigou and Cambridge Keynesians: Authenticity and Analytical Perspective in the Keynes-Classics Debate**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2003.
- Andrada, Alexandre F. S.: “Understanding Robert Lucas (1967-1981): His Influence and Influences”, **EconomiA**, Vol.XVIII, No:2, 2017, pp. 212-228.
- Arestis, Philip, Malcolm Sawyer: **The Relevance of Keynesian Economic Policies Today**, Ed. by. Philip Arestis and Malcolm Sawyer, McMillan Press Ltd., London, 1997.
- Backhouse, Roger E.: **Interpreting Macroeconomics: Explorations in the History of Economic Thought**, Routledge, London, 1995.
- Backhouse, Roger E.: **Founder of Modern Economics: Paul A. Samuelson**, Volume 1: Becoming Samuelson 1915-1948, Oxford University Press, New York, 2017.
- Backhouse, Roger E.: “Progress in Heterodox Economics”, **Journal Of The History Of Economic Thought**, C. XXII, No. 2, 2000, pp. 149-155.
- Backhouse, Roger: “A Short Note on the Place of Mainstream Economics in Samuelson's Family Tree of Economics”, **Working Paper**, 2016, pp. 1-9.
- Barber, William J.: “The Spread of Economic Ideas Between Academia and Government: A Two-way Street”, **The Spread of Economic Ideas**, Ed. by. David C. Colander and A. W. Coats, Cambridge University Press, Victoria, 1993, pp. 119-126.

- Barsky, Robert B., Lutz Kilian: “Oil and the Macroeconomy Since the 1970s”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol.XVIII, No:4, 2004, p. 115-134.
- Bean, Charles: “The Great Moderation, the Great Panic, and the Great Contraction,” Schumpeter Lecture, Annual Congress of the European Economic Association, Barcelona, 2009.
- Beaud, Michel, Gilles Dostaler: **Economic Thought Since Keynes: A History and Dictionary of Major Economists**, Chapter 7, “The Liberal Resurgence”, London, 1997.
- Begg, David K. H.: **The Rational Expectations Revolution in Macroeconomics: Theories and Evidence**, Phillip Allan Publishers Limited, Oxford, 1982.
- Berend, Ivan T.: **20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, Çev. Serpil Çağlayan Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2015.
- Bernanke, Ben S.: “Monetary Policy and the Housing Bubble”, **Annual Meeting of the American Economic Association**, Atlanta, Georgia, January 3, 2010.
- Bertocco, Giancarlo: **Crisis and the Failure of Economic Theory: The Responsibility of Economists for the Great Recession**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017.
- Bevir, Mark: “The Long Nineteenth Century in Intellectual History”, **Journal of Victorian Culture**, C. 6, No: 2, 2001, pp. 313-335.
- Birken, Lawrence: “From Macroeconomics to Microeconomics: The Marginalist Revolution in Sociocultural Perspective”, **History of Political Economy**, C. XX, No: 2., 1988, pp. 251-264.

- Blanchard, Olivier "The Crisis: Basic Mechanisms and Appropriate Policies," **CESifo Forum**, ifo Institute-Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, C. X, No: 1, 2009, pp. 3-14.
- Blanchard, Olivier **Lectures on Macroeconomics**, The MIT Press, Jean, Stanley Fischer: Cambridge, 1993.
- Blanchard, Olivier: "What Do We Know about Macroeconomics That Fisher and Wicksell Did Not?", **The Quarterly Journal of Economics**, C. CXV, No: 4, 2000, p. 1375-1409.
- Blanchard, Olivier: "Monetary Policy in the Wake of the Crises", **In the Wake of the Crisis: Leading Economists Reassess Economic Policy**, Ed. by. Olivier Blanchard, David Romer, A. Michael Spence and Joseph Stiglitz, The MIT Press, Cambridge, 2012, pp. 7-14.
- Blaug, Mark: **İktisat Kuramının Geçmişine Bakış**, Ed. by. Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Blaug, Mark: "Was There a Marginal Revolution?", **History of Political Economy**, C. IV No:2, Fall 1972.
- Blinder, Alan S.: "The Fall And Rise of Keynesian Economics" **Economic Record**, 1988, pp. 278-294.
- Boettke, Peter J., Rosolino A. Candela: "Das Milton Friedman Problem? A Reassessment of Friedman's Contributions to Economic Methodology", **George Mason University Department of Economics Working Paper**, No: 18-08, 2018, pp. 1-22.
- Boettke, Peter J.: "Milton and Rose Friedman's "Free to Choose" and Its Impact in the Global Movement Toward Free Trade Market Policy: 1979-2003", **George Mason University Department of Economics Working Paper**, No: 13-35, pp. 137-152.

- Boettke, Peter J.: **Living Economics: Yesterday, Today and Tomorrow**, The Independent Institute, Oakland-California, 2012.
- Bordo, Michael D: “An Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008”, **NBER Working Papers**, No: 14569, December 2008, pp. 1-23.
- Bordo, Michael D., Anna J. Schwartz: “IS-LM Monetarism”, **NBER Working Paper Series**, No: 9713, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2003, pp. 1-29.
- Breaud, Alan, Guy Numa: “Leon Walras’s Theory of Public Interest Goods: Toward and Organic View of the State, **Journal of the History of Economic Thought**, C. 41, No: 4, 2019, pp. 553-572.
- Brenner, Reuven: “Unemployment, Justice, and Keynes’ General Theory”, **Journal of Political Economy**, C. 87, No: 4, 1979, pp. 837-850.
- Bridel, Pascal and Mornati, Florenzo: “General Equilibrium as a Branch of Metaphysics”, **Reveu economique**, C. LX, No: 4, 2009, pp. 869-890.
- Broadberry, Stephen, Kevin O’Rourke: “Business Cycles and Economic Policy, 1914-1945”, **The Cambridge Economic History of Modern Europe, Volume: 2 “1870 to Present”**, Ed. by. Albrecht Ritschl and Tobias Straumann, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Bronfenbrenner, Martin: “Elements of Stagflation Theory”, **Journal of Economics**, C. XXXVI, No: 1-2, 1976, pp. 1-8.
- Caballero, Ricardo J.: “Macroeconomics After Crisis: Time-to-Deal with the Pretense-of-Knowledge Syndrome”, **NBER Working Paper Series:16429**, October 2010.

- Cairncross, Alec: **Economic Ideas and Government Policy: Contributions to Contemporary Economic History**, Routledge, New York, 2002.
- Chari, V. V., Patrick J. Kehoe: “The Heterogenous State of Modern Macroeconomics: A Reply to Solow”, **NBER Working Paper Series**, No: 13655, 2007.
- Chase, Richard: “The Development of Contemporary Mainstream Economics: Vision, Ideology and Theory Debate”, **Nebraska Journal of Economics and Business**, C. XX, No: 3, 1981, pp. 5-36.
- Cherrier, Beatrice: “The Lucky Consistency of Milton Friedman’s Science and Politics, 1933-1963”, **Building Chicago Economics: New Perspectives on the History of America’s Most Powerful Economics Program**, Ed. by. Robert Van Horn, Philip Mirowski, Thomas A. Stapleford, Cambridge University Press, New York, 2011.
- Christiano, Lawrence J. vd.: “On DSGE Models”, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No: 24811, Cambridge, 2018, pp. 1-36.
- Christiano, Lawrence J.: “The Great Recession: A Macroeconomics Earthquake”, **Economic Policy Paper**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, No: 17-01, 2017.
- Clairmont, Frederic F.: “Alfred Marshall: Rise and Fall of Neoclassical Dogma”, **Economic and Political Weekly**, C. XXIX, No: 5, 1994, pp. 34-39.
- Clark, J. M.: “Some Current Cleavages Among Economists”, **The American Economic Review**, C. XXXVII, No: 2, 1947, pp. 1-11.

- Coats, A. W.: “The Economic and Social Context of the Marginal Revolution of the 1870’s”, **History of Political Economy**, Vol:4 No:2, Fall 1972, pp. 303-324.
- Coats, A. W.: “Retrospect and Prospect”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, 1972, pp. 603-624.
- Coghlan, Erin. Lisa
McCorkell, Sara
Hinkley: “What Really Caused the Great Recession?” University of California Berkeley, Institute for Research on Labor and Employment, **Policy Briefs**, 2018.
- Colander, David vd.: “The Changing Face of Mainstream Economics”, **Review of Political Economy**, C. XVI, No: 4, 2004, pp. 485-499.
- Colander, David vd.: “The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics”, **Kiel Working Paper**, No: 1489, Kiel Institute for the World Economy (IfW), 2009.
- Colander, David: “Post Walrasian Macroeconomics: Some Historical Links”, **Post Walrasian Macroeconomics: Beyond the Dynamic Stochastic General Equilibrium Model**, Ed. by. David Colander, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 46-69.
- Colander, David: “The Death of Neoclassical Economics”, **Journal of the History of Economic Thought**, C. XXII, No: 2, 2000, pp. 127-143.
- David Vines and
Samuel Wills: “The Financial System and the Natural Rate of Interest Rate: Towards a ‘New Benchmark Theory Model’”, **Oxford Review of Economic Policy**, C. XXXIV, No: 1-2, 2018, pp. 252-268.
- Davis, John B.: “The Turn in Recent Economics and Return of Orthodoxy”, **Cambridge Journal of Economics**, C. XXXII, 2008, pp. 349-366.

- De Long, J. Bradford: “The Triumph of Monetarism”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol.XIV, No:1, 2000, pp. 83-94.
- De Vroey, M: “Lucas on the Lucasian Transformation”, **Discussion Paper**, 2010-32, IRES, 2010, pp. 1-20.
- De Vroey, M: “The New classical/real business cycle macroeconomics: The anatomy of a revolution”, **IRES Discussion Paper**, No: 2009-26, 2009, pp. 1-27.
- De Vroey, M., L. Pensieroso: “**The Rise of a Mainstream in Economics**”, Discussion Papers (IRES-Institut de Recherches Economique et Sociales), 2016026, Universite catholique de Louvain, 2016, pp. 1-27.
- De Vroey, M.: “Lucas on the Relationship between Theory and Ideology”, **IRES Discussion Paper**, No: 2010-31, 2010.
- De Vroey, Michel R., Luca Pensieroso: “Real Business Cycle Theory and the Great Depression: The Abandonment of the Abstentionist Viewpoint”, **Contributions to Macroeconomics**, C. VI, No: 1, Article 13, 2006, pp. 1-26.
- De Vroey, Michel, Kevin D. Hoover: “Introduction: Seven Decades of the IS-LM Model”, **The IS/LM Model: Its Rise, Fall and Strange Persistence**, Annual Supplement to Volume 36 History of Political Economy, Ed. by. Michel De Vroey and Kevin D. Hoover, Duke University Press, Durham and London, 2004, pp. 1-11.
- De Vroey, Michel, Pierre Malgrange: “The History of Macroeconomics from Keynes’s General Theory to the Present”, **Discussion Paper**, Institut de Reserches Economiques et Sociales de l’Universite catholique de Louvain, 2011, pp. 1-25.

- De Vroey, Michel: **Keynes'ten Lucas ve Ötesine Makroiktisat Tarihi**, Çev. Elif Nurşen Sinirlioğlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.
- De Vroey, Michel: Keynesian Theory and Involuntary Unemployment: A Reply to Hamouda, **History of Economic Analysis**, Vol.XIV, No:2, 2006, pp.127-131.
- De Vroey, Michel: “The Transition from Classical to Neoclassical Economics: A Scientific Revolution”, **Journal of Economic Studies**, C. IX, No:3, 1975, pp. 415-439.
- De Vroey, Michel: “Lucas on Involuntary Unemployment”, **Cambridge Journal of Economics**, C. XXVIII, No: 3, 2004, pp. 397-411.
- Dean, James W.: “The dissolution of the Keynesian consensus”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981. pp. 19-34.
- Dequech, David: “Old and New Institutionalism in Economics”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Ed. by. James Wright, 2nd Edition, C. XVII, Elsevier, Amsterdam, 2015.
- Dillard, Dudley: “The Pragmatic Basis of Keynes’s Political Economy”, **The Journal of Economic History**, c. VI, No: 2, 1946, pp. 121-152.
- Dillard, Dudley: “Revolutions in Economic Theory”, **Southern Economic Journal**, C. XLIV, No: 4, 1978, pp. 705-724.
- Douglas, Roy: **World Crisis and British Decline, 1929-56**, Macmillan, London, 1986.

- Drucker, Peter F.: “Toward the Next Economics”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981.
- Eatwell, John and Milgate Murray: **The Fall and Rise of Keynesian Economics**, Oxford University Press, New York, 2011.
- Ekelund, Robert B., Robert F. Hebert: “Retrospectives: The Origins of Neoclassical Microeconomics”, **Journal of Economic Perspectives**, C. XVI, No:3, Summer 2002, p. 197-205.
- Eyskens, Mark: “Büyük Depresyonun İktisat Teorisine Etkisi”, Çev. İlban Onur, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXVIII, No: 1-4, 1968, s. 1-19.
- Fisher, Robert M.: **The Logic of Economic Discovery: Neoclassical Economics and the Marginal Revolution**, Wheatsheaf Books, Brighton, 1986.
- Fleck, Robert K.: “The Political Economy of Progress: Lessons from the Causes and Consequences of the New Deal”, **Economic Evolution and Revolution in Historical Time**, Ed. by. Paul W. Rhode vd., Stanford University Press, Stanford-California, 2011, pp. 311-335.
- Fontana, Guiseppe: “Keynes on the ‘Nature of Economic Thinking’: The Principle of Non-Neutrality of Choice and the Principle of Non-Neutrality of Money”, **The American Journal of Economics and Sociology**, C. LX, No: 4, 2001, pp. 711-743.
- Friedman, Benjamin: “Discussion”, **After the Phillips Curve: Persistence of High Inflation and High Unemployment**, Federal Reserve Bank of Boston, Conference Series No: 19, 1978, pp. 73-80.

- Friedman, Milton: “Keynes’s Political Legacy”, **Keynes’s General Theory: Fifty Years On**, London: Institute of Economic Affairs, 1986, pp. 45-55.
- Friedman, Milton: “The Role of Monetary Policy”, **The American Economic Review**, C. 58, No: 1, 1967, pp. 1-17.
- Friedman, Milton: **Capitalism and Freedom**, 40th Anniversary Edition with a New Preface by the Author, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2002.
- Friedman, Milton: “Inflation and Unemployment: New Dimensions of Politics”, **The 1976 Alfred Nobel Memorial Lecture**, The Institute of Economic Affairs, Tonbridge, 1977.
- Friedman, Milton: “A Theoretical Framework for Monetary Analysis”, **Journal of Political Economy**, C. LXXVIII, No: 2, 1970, pp. 193-238.
- Friedman, Milton: “Monetarism in Rhetoric and Practice”, Keynote Presented at The First International Conference of The Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan, 1983.
- Friedman, Milton: “The Counter-Revolution in Monetary Theory”, **IEA Occasional Paper**, Institute of Economic Affairs, No: 33, London, 1970.
- Friedman, Milton: **Dollars and Deficits: Inflation, Monetary Policy and the Balance of Payments**, Prentice-Hall, New Jersey, 1968.
- Froyen, Richard T.: “The Evolution of Macroeconomic Theory and Implications for Teaching Intermediate Macroeconomics”, **The Journal of Economic Education**, C. XXVII, No: 2, 1996, pp. 108-115.

- Fry, G. K.: “The Marshallian School and the Role of State”, **Bulletin of Economic Research**, C. XXVIII, No: 1, 1976, pp. 23-35.
- Gali, Jordi: “The State of New Keynesian Economics: A Partial Assessment”, **Journal of Economic Perspectives**, C. XXXII, No: 3, 2008, pp. 87-112.
- Gertler, Mark, Simon Gilchrist: “What Happened: Financial Factors in the Great Recession”, **The Journal of Economic Perspectives**, C. XXXII, No: 3, 2018, pp. 3-30.
- Gilbert, Evan: “New Classical Macroeconomic Theory and Fiscal Rules: Some Methodological Problems”, **Contributions to Political Economy**, C. XVI, No: 1, 1997, p. 1-21.
- Giraud, Yann: “The Contestable Marketplace of Ideas: Paul Samuelson’s Defence of Mainstream Economics through Textbook Making, 1967-1976, **THEMA Working Paper**, No: 2017-19, 2017, pp. 1-34.
- Gittings, Thomas A.: “The Inflation-Unemployment Tradeoff”, **Economic Perspectives**, Federal Reserve Bank of Chicago, 1979, pp. 3-9.
- Gordon, F. Donald: “The Role of the History of Economic Thought in the Understanding of Modern Economic Theory”, **The American Economic Review**, C. LV, No: 1/2, 1965, pp. 119-127.
- Gordon, Robert J.: “Friedman and Phelps on the Phillips Curve Viewed from a Half Century’s Perspective”, **NBER Working Papers**, No: 24891, 2018, pp. 1-14.
- Goutsmedt, Aurelien: “The New Classical Explanation of the Stagflation: A Psychological Way of Thinking”, **CES Working Papers**, halshs-01281962, 2016, pp. 1-34.

- Gruchy, Allan G.: “The Philosophical Basis of the New Keynesian Economics”, **Ethics**, C. LVIII, No: 4, 1948, pp. 235-244.
- Güran, Tevfik: **İktisat Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2017.
- Hall, Thomas E. and Hart, William R.: “The Samuelson-Solow Phillips Curve and the Great Inflation”, **History of Economics Review**, C. LV, No: 1, 2012, pp. 62-72.
- Hamilton, David: **Evolutionary Economics: A Study of Change in Economic Thought**, Transaction Publishers, 1999.
- Hamilton, James D.: “Oil and the Macroeconomy since World War II”, **The Journal of Political Economy**, C. XCI, No:2, 1983, p. 228-248.
- Handman, Max vd.: “Economic History—The Decline of Laissez Faire”, **The American Economic Review**, C. XXI, No: 1, Supplement, Papers and Proceedings of the Forty-third Annual Meeting of the American Economic Association, 1931, pp. 3-10.
- Hausman, Daniel M.: “Confirming Mainstream Economic Theory”, **Theoria: An International Journal for Theory, History and Foundations of Science**, SEGUNDA EPOCA, C. XIII, No: 2, 1998, pp. 261-278.
- Hausman, Daniel M.: “Philosophy of Economics: A Retrospective Reflection”, **Revue de Philosophie Economique**, C. XVIII, No: 2, 2017, pp. 185-202.
- Hazlitt, Henry: “Chapter II: Say’s Law”, **The Critics of Keynesian Economics**, Ed. by. Henry Hazlitt, The Foundation for Economic Education, New York, 1995, pp. 11-22.

- Heijdra, Ben J.: **Foundations of Modern Macroeconomics**, Oxford University Press, New York, 2003.
- Henderson, John P.: “The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory: Comment”, **Quarterly Journal of Economics**, C. LIX, No: 3, 1955, pp. 465-473.
- Hicks, J. R.: “‘Revolutions’ in Economics”, **Method and Appraisal in Economics**, Ed. by. Spiro J. Latsis, Cambridge University Press, New York, 1980.
- Hicks, John: **A Theory of Economic History**, Oxford University Press, London, 1969.
- Hirai, Toshiaki: **Keynes’s Theoretical Development: From the Tract to the General Theory**, Routledge, London and New York, 2008.
- Hodgson, Geoffrey M.: “Evolutionary and Institutional Economics as the New Mainstream?”, **Evolutionary and Institutional Economics Review**, C. IV, No: 1, 2007, pp. 7-25.
- Hodgson, Geoffrey: “Debating the Future of Heterodox Economics”, **Journal of Economic Issues**, C.LV, No:3, 2021, pp. 603-614.
- Hoover, Kevin D.: “Two Types of Monetarism”, **Journal of Economic Literature**, C. XXII, No: 1, March 1984, pp. 58-76.
- Hoover, Kevin D.: **The New Classical Macroeconomics: A Sceptical Inquiry**, Basil Blackwell, Oxford, 1988.
- Howey, R. S.: **The Rise of Marginal Utility School: 1870-1889**, University of Kansas Press, Lawrence, 1960.
- Hunt, E. K.,
Lautzenheser, Mark: **İktisadi Düşünce Tarihi: Eleştirel Bir Perspektif**, Çev. Vedat Ulvi Aslan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016.

- Hutchison, T. W.: **On Revolutions and Progress in Economic Knowledge**, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- Hutchison, T. W.: **A Review of Economic Doctrines 1870-1929**, Clarendon Press, Oxford, 1953.
- Jaffe, William: “Menger, Jevons and Walras De-Homogenized”, **Economic Inquiry**, C. XIV, No: 4, 1976, pp. 511-524.
- Jaffe, William: “Preface”, **Correspondence of Leon Walras and Related Papers**, Amsterdam, C. I, 1965.
- Jaffe, William: “Leon Walras’s Role in the ‘Marginal Revolution’ of the 1870s”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 379-405.
- Jevons, William Stanley: **Theory of Political Economy**, Fourth Edition Reprinted, Macmillan, Hampshire, 2013.
- Jevons, William Stanley: “Brief Account of a General Mathematical Theory of Political Economy”, **Journal of the Statistical Society of London**, C. XXIX, No: 2, 1866, pp. 282-290
- Jevons, William Stanley: **Papers and Correspondance of William Stanley Jevons**, C. V, Correspondance 1879-1892, Ed. by. R. D. Collison Black, The MacMillan Press, London and Basingstoke, 1977.
- Kaldor, Lord: “Keynes as an Economic Adviser”, **Keynes as a Policy Adviser: The Fifth Keynes Seminar held at the University of Kent at Canterbury 1980**, Ed. by. A. P. Thirlwall, The Macmillan Press LTD, London, 1982.
- Kates, Steven: **Macroeconomic Theory and Its Fallings: Alternative Perspective on the Global Economic Crisis**, Edward

- Elgar, Cheltenham, 2010.
- Kates, Steven: “Influencing Keynes: The Intellectual Origins of the ‘General Theory’”, **History of Economic Ideas**, C. XVIII, No:3, 2010, pp. 33-64.
- Kauder, Emil: **A History of Marginal Utility Theory**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1965.
- Kauder, Emil: “The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory: Reply”, **The Quarterly Journal of Economics**, C. LIX, No: 3, 1955, pp. 474-477.
- Kauder, Emil: “The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. LXVII, No: 4, 1953, pp. 564-575.
- Kehoe, Patrick J.; Virgiliu Midrigan; Pastorino Elena: “Evolution of Modern Business Cycle Models: Accounting for the Great Recession”, **The Journal of Economic Perspectives**, C. XXXII, No: 3, 2018, pp. 141-166.
- Keynes, J. M.: “Theory of Political Economy by W. Stanley Jevons”, **The Economic Journal**, C. XXII, No: 85, 1912, pp. 78-80.
- Keynes, J. M.: **The General Theory of Employment, Interest and Money**, Palgrave MacMillan, Cham, 2018.
- Keynes, John Maynard: **The Essential Keynes**, Ed. by. Robert Skidelsky, Penguin Books, New York, 2014.
- Kindleberger, Charles P.; Robert Z. Aliber: **Finansal Krizler Tarihi Çılgınlık, Panik ve Çöküş**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. bs, İstanbul, 2017.

- Kindleberger, Charles P.: **Historical Economics: Art or Science?**, University of California Press, Berkeley, 1990.
- Klamer, Arjo: **Conversations with Economists: New Classical Economists and Opponents Speak Out on the Current Controversy in Macroeconomics**, Rowman&Allanheld Publishers, New Jersey, 1983.
- Klein, Lawrence R.: **The Keynesian Revolution**, Second Edition, The Macmillan Press Ltd., London, 1980.
- Laidler, David W.: “Hicks’s Later Monetary Thought”, Ed. by. Hageman, H. and O. Hamadou, **The Legacy of Hicks. His Contributions to Economic Analysis**, Routledge, London, Routledge, 1994, p. 159-170.
- Laidler, David: “2009-2 Lucas, Keynes and the Crisis”, **Department of Economics Research Reports**, 2009-2, London, ON: Department of Economics, University of Western Ontario, 2009.
- Laidler, David: “Three revolutions in macroeconomics: Their nature and influence”, **The European Journal of the History of Economic Thought**, C. XXII, No: 1, pp. 1-25.
- Landreth, Harry, David C. Colander: **History of Economic Theory**, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 1989.
- Lawlor, Michael S.: **The Economics of Keynes in Historical Context: An Intellectual History of the General Theory**, Palgrave McMillan, Hampshire, 2006.
- Lawson, Tony: **Essays on The Nature and State of Modern Economics**, Routledge, New York, 2015.
- Lawson, Tony: **Reorienting Economics**, Routledge, London and New York, 2003.

- Lee, Frederic: **A History of Heterodox Economics: Challenging the Mainstream in the Twentieth Century**, Routledge, New York, 2009.
- Lee, Leon Francis: **The Place of Keynes in the History of Economic Theory**, LSU Historical Dissertations and Theses, 150, 1956.
- Leeson, Robert: **The Eclipse of Keynesianism: The Political Economy of the Chicago Counter-Revolution**, Palgrave, New York, 2000.
- Leijonhufvud, Axel: “Episodes in a Century of Macroeconomics”, **Post Walrasian Macroeconomics: Beyond the Dynamic Stochastic General Equilibrium Model**, Ed. by. David Colander, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 27-45.
- Leijonhufvud, Axel: “Out of the Corridor: Keynes and the Crisis”, **Cambridge Journal of Economics**, C. XXXIII, 2009, pp. 741-757.
- Leijonhufvud, Axel: “Hicks, Keynes and Marshall”, Ed. by. Hageman, H. and O. Hamadou, **The Legacy of Hicks. His Contributions to Economic Analysis**, Routledge, London, Routledge, 1994, pp. 143-158.
- Leijonhufvud, Axel: “Economic of the Crisis and the Crisis of Economics”, **The European Journal of the History of Economic Thought**, C. XXV, No: 5, 2014, pp. 760-774.
- Leijonhufvud, Axel: “Theories of Stagflation”, **Working Paper**, University of California, No: 176, 1980.
- Lucarelli, Stefano, Giorgio Lunghini: **The Resistible Rise of Mainstream Economics: The Dominant Theory and the Alternative Economic Theories**, Bergamo University Press-Sestante, Bergamo, 2012.

- Lucas Jr., Robert E., Thomas J. Sargent: “After Keynesian Macroeconomics”, **Quarterly Review**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, C. III, No: 2, pp. 1-16.
- Lucas Jr., Robert E.: **Robert E. Lucas Jr. Collected Papers in Monetary Theory**, Ed. by. Max Gillman, Harvard University Press, London, 2013, p. 513.
- Lucas Jr., Robert E.: “Unemployment Policy”, **American Economic Review**, C. 68, No: 2, 1978, pp. 353-370.
- Lucas Jr., Robert E.: “The Death of Keynesian Economics”, **Collected Papers in Monetary Theory**, Ed. by. Max Gillman, Harvard University Press, London, 2013, p. 500-503.
- Lucas Jr., Robert E.: “Econometric Policy Evaluation: A Critique”, **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, C. I, 1976, pp. 19-46.
- Mackie, Christopher D.: **Canonizing Economic Theory: How Theories and Ideas are Selected in Economics**, Routledge, New York, 1998.
- Mankiw, N. Gregory: “Crisis Economics”, **National Affairs**, No:4, Summer 2010.
- Marchionatti, Roberto: **Economic Theory in the Twentieth Century, An Intellectual History – Volume I: 1890-1918. Economics in the Golden Age of Capitalism**, Palgrave MacMillan, Cham, 2020.
- Marcuzzo, Maria Christina: “From the Fundamental Equations to Effective Demand: ‘Natural Evolution’ or ‘Change of View’”, **Methodology, Microeconomics and Keynes**, Ed. by. Philip Arestis vd., Routledge, London, 2002, pp. 26-38.

- Marshall, Alfred: “The Present Position of Economics: 1885”, **Memorials of Alfred Marshall**, Ed. by. A. C. Pigou, Macmillan and Co., London, 1925, pp. 152-174.
- Matyas, Antal: **History of Modern Non-Marxian Economics: From Marginalist Revolution through the Keynesian Revolution to Contemporary Monetarist Counter-Revolution**, Trans. by Istvan Veges, St. Martin’s Press, New York, 1985.
- Mejia, Javier: “The Evolution of Economic History since 1950: From Cliometrics to Cliodynamics”, **tiempo&economia**, C. II, No: 2, 2015, pp. 79-103.
- Meltzer, Allan H: **A History of the Federal Reserve**, C. 2, No: 2, 1970-1986, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2009
- Meltzer, Allan H.: “Monetarism and the Crisis in Economics”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, pp. 35-45.
- Menard, Claude: “The Lausanne Tradition: Walras and Pareto”, **Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930**, Ed. by. Klaus Hennings and Warren J. Samuels, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1990, pp. 95-137.
- Merrouche, Ouarda, Erlend Nier: “What Caused the Global Financial Crisis? Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007”, **IMF Working Paper**, WP/10/25, 2010.
- Mirowski, Phillip: “Introduction: Paradigms, Hard Cores and Fuglemen in Modern Economic Theory”, **The Reconstruction of Economic Theory**, Ed. by. Phillip Mirowski, Kluwer-Nijhoff Publishing, Boston, 1986, pp. 1-12.

- Mitchell D., Matthew., Peter J. Boettke: **Applied Mainline Economics: Bridging the Gap Between Theory and Public Policy**, Mercatus Center at George Mason University, Virginia.
- Mitchell, Wesley Clair: **Business Cycles**, C. III, University of California Press, Berkeley, 1913.
- Modigliani, Franco: “The Monetarist Controversy or, Should We Forsake Stabilizations Policies?”, **The American Economic Review**, C. LVII, No: 2, 1977, pp. 1-19.
- Moggridge, Donald: **The Collected Writings of John Maynard Keynes, Vol. XXIX, “The General Theory and After: A Supplement”**, Cambridge University Press for the Royal Economic Society, 2013.
- Moggridge, Donald: **The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume XIII, The General Theory and After, Part I: Preparation**, Ed. by. Donald Moggridge, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
- Negishi, Takashi: **History of Economic Theory**, Elsevier Science Publishers B. V., Amsterdam, 1988.
- Niehans, Jurg: “Revolution and Evolution in Economic Theory”, **Discussion Paper**, No: 92.20, 1992, pp. 1-28.
- Nitzan, Jonathan: “Macroeconomic Perspectives on Inflation and Unemployment”, **Discussion Papers**, Department of Economics, McGill University, The Bichler and Nitzan Archives, Toronto, 1990, pp. 1-46.
- OECD: **Beyond Growth: Towards a New Economic Approach, New Approaches to Economic Challenges**, OECD Publishing, Paris, 2020.

- Patinkin, Don: “The process of writing *The General Theory: A Critical Survey*”, **Keynes, Cambridge and The General Theory: The process of criticism and discussion connected with the development of The General Theory**, Ed. by. Don Patinkin and J. Clark Leith, The MacMillan Press Ltd., London, 1977, pp. 3-24.
- Pedrosa, Ítalo, Maryse Farhi: “Macroeconomic Theory Aftermath the Crisis: Mainstream and New Keynesianism”, **Nova Economia**, C. XXV, No: 2, 2015, pp. 237-259.
- Phillips, A. W.: “The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957”, **Economica**, C. XXV, No: 100, 1958, pp. 283-375.
- Plosser, Charles I.: “Understanding Real Business Cycles”, **Journal of Economic Perspectives**, C. III, No: 3, 1989, pp. 51-77.
- Prescott, Edward C.: “Nobel Lecture: The Transformation of Macroeconomic Policy and Research”, **Journal of Political Economy**, C. CXIV, No: 2, 2006, pp. 203-235.
- Prychitko, David L.: “Introduction: Why Economists Disagree: The Role of the Alternative Schools of Thought”, **Why Economists Disagree: An Introduction to the Alternative Schools of Thought**, Ed. by. David L. Prychitko, State University of New York Press, Albany, 1998.
- Quadrini, Vincenzo: “Financial Frictions in Macroeconomic Fluctuations”, **Economic Quarterly**, C. XCVII, No: 3, 2011, pp. 209-254.
- Roberts, Michael: **The Long Depression: How It Happened, Why It Happened and What Happens Next**, Haymarket

- Books, Chicago IL, 2016.
- Robinson, Joan: **The Accumulation of Capital**, Richard D. Irwin Inc., Homewood, Illinois, 1956.
- Romer, David: **Advanced Macroeconomics**, McGraw Hill, 5. bs., 2019.
- Roncaglia, Alessandro: **The Wealth of Ideas: A History of Economic Thought**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Rostow, W.W.: “Investment and Real Wages 1873-86”, **The Economic History Review**, C. IX, No:2, 1939, pp. 144-159.
- Samuelson, Paul A., Peter Temin: **Economics**, Tenth Edition, McGraw-Hill Book Company, New York, 1976.
- Samuelson, Paul A., William D. Nordhaus: **Economics**, Twelfth Edition, McGraw-Hill Book Company, 1985.
- Samuelson, Paul A., William D. Nordhaus: **Economics**, Nineteenth Edition, McGraw Hill, New York, 2010.
- Sargent, Thomas J.: “Robert E. Lucas Jr.’s ‘Collected Papers in Monetary Theory’”, **Journal of Economic Literature**, C. XXV, No:1, 2015, pp. 43-64.
- Schneider, Erich: “Zamanımızın İktisat Teorisi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Çev. Mehmet Selik, C. XI, No: 2, 1956, s. 18-38.
- Schumpeter, Joseph: **Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch**, Oxford University Press, New York, 1954.
- Sent, Esther Mirjam: **The Evolving Rationality of Rational Expectations: An Assessment of Thomas Sargent’s Archive**,

- Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Sergi, Franco: “The Standard Narrative on History of Macroeconomics: Central Banks and DSGE Models”, **Annual Meeting of the History of Economics Society**, Toronto, 22-25 2017, pp. 1-47.
- Skidelsky, R.: “The American Response to Keynes”, **Keynes and Laissez-Faire**, The Third Keynes Seminar held at the University of Kent at Canterbury 1976, Ed. by. A. P. Thirlwall, Macmillan, 1991, pp. 79-99.
- Snowdon, Brian,
Howard R. Vane: “The Development of Modern Macroeconomics: A Rough Guide”, **A Macroeconomics Reader**, Ed. by. Edward Snowdon and Howard R. Vane, Routledge, London, 1997, pp. 1-26.
- Snowdon, Brian,
Howard R. Vane: “Politics and macroeconomy: endogenous politicians and aggregate instability”, **Reflections on the Development of Modern Macroeconomics**, Ed. by. Brian Snowdon and Howard R. Vane, Edward Elgar, Cheltenham, 1997, pp. 204-240.
- Snowdon, Brian,
Howard R. Vane: “To Stabilize or not to stabilize: is that the question?”, **Reflections on the Development of Modern Macroeconomics**, Ed. by. Brian Snowdon and Howard R. Vane, Edward Elgar, Cheltenham, 1997, p. 1-30.
- Solow, Robert M.: “Summary and Evaluation”, **After the Phillips Curve: Persistence of High Inflation and High Unemployment**, Federal Reserve Bank of Boston, Conference Series No: 19, 1978, pp. 203-209.
- Stark, Werner: **The Ideal Foundations of Economic Thought: Three Essays on the Philosophy of Economics**, Routledge, New York, 1943.

- Stark, Werner: **The History of Economics: In Its Relation to Social Development**, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., London, 1945.
- Stigler, George J.: “The Influence of Events and Policies on Economic Theory”, **The American Economic Review**, C. L, No: 2, 1960, pp. 36-45.
- Stigler, George J.: “The Adoption of the Marginal Utility Theory”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 571-586.
- Stigler, George J.: **Essays in the History of Economics**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1965.
- Stigler, George J.: “The Nature and Role of Originality in Scientific Progress”, **Economica**, C. XXII, No: 88, 1955, pp. 293-302.
- Stigler, George, J.: “Nobel Lecture: The Process and Progress of Economics”, **Journal of Political Economy**, C. XCI, No: 4, 1983, pp. 529-545.
- Stiglitz, Joseph E.: “Where Modern Macroeconomics Went Wrong”, **Oxford Review of Economic Policy**, C. XXXIV, No: 1-2, 2008, pp. 70-106.
- Streissler, Erich: “To What Extent Was the Austrian School Marginalist?”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 426-441.
- Taylor, John B.: “The Evolution of Ideas in Macroeconomics”, **The Economic Record**, 1989, pp. 185-189.
- Taylor, John B.: “The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong”, 2008.

- Taylor, John: “How the Rational Expectations Revolution has Changed Macroeconomic Policy Research”, **Advances in Macroeconomic Theory**, Ed. by. Jacques Dreeze, Palgrave, Wiltshire, 2001, pp. 79-96.
- Temin, Peter: “Great Depression”, **The New Palgrave Dictionary of Economics**, Second Edition, C. III, eds. Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume, Palgrave MacMillan, 2008, p. 751-756.
- Tinbergen, J.: **On the Theory of Economic Policy**, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1952.
- Tobin, James: “Friedman’s Theoretical Framework”, **Journal of Political Economy**, C. LXXX, No: 5, 1972, pp. 852-863.
- Tobin, James: “Inflation and Unemployment”, **The American Economic Review**, C. LXII, No: 1/2, 1972, pp. 1-18.
- Tobin, James: “The Monetarist Counter-Revolution Today-An Appraisal”, **The Economic Journal**, C. XCI, No: 361, 1981, pp. 29-42.
- Tobin, James: “Cycles in Macroeconomic Theory”, **Indian Economic Review**, C. XX, No: 1, 1985, pp. 1-24.
- Turhan, Salih: “Stagflasyon ve Maliye Politikası”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 2012, No: 34, s. 209-225.
- Vercelli, Alessandro: **Methodological foundations of macroeconomics: Keynes and Lucas**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- Walras, Leon: **Elements of Pure Economics or The Theory of Social Wealth**, translated by William Jaffe, Jarrold and Sons Ltd., Norwich, 1954.

- Wapshott, Nicolas: **Keynes Hayek: Modern Ekonomiye Tanımlayan Çatışma**, Çev. Akın Emre Pilgir, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Waterman, A. M. C.: “The Evolution of ‘Orthodoxy’ in Economics: From Adam Smith to Paul Samuelson”, **The Independent Review**, C. XXIV, No: 3, 2019, pp. 325-345.
- Weintraub, Roy E: **Stabilizing Dynamics: Constructing economic knowledge**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- White, William: “Modern Macroeconomics is on the Wrong Track”, **Finance & Development**, International Monetary Fund, C. XLIX, Washington D. C., 2009, pp. 15-18.
- Willes, Mark H.: “‘Rational Expectations’ as a Counterrevolution”, **The Crisis in Economic Theory**, Ed. by. Daniel Bell and Irving Kristol, Basic Books Inc. Publishers, New York, 1981, pp. 81-96.
- Winch, Donald: “Marginalism and the Boundaries of Economic Science”, **History of Political Economy**, C. IV, No: 2, Fall 1972, pp. 325-343.
- Woodford, Michael: “Convergence in Macroeconomics: Elements of the New Synthesis”, **American Economic Journal: Macroeconomics**, C. 1, No: 1, 2009, pp. 267-279.
- Woodford, Michael: “Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics”, **Conference Paper**, Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century, Library of Congress, Washington, 1999, pp. 1-32.
- Yellen, Janet. L: “Macroeconomic Research After the Crises: A speech at “The Alusive ‘Great’ Recovery: Causes and Implications for Future Business Cycle Dynamics”, **60th Annual**

- Economic Conference Sponsored**, Speech 915, Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.), 2016.
- Young, Warren,
William Darity Jr.: “The Early History of Rational and Implicit Expectations”, **History of Political Economy**, C. XXXIII, No: 4, 2001, p. 773-813.
- Yves, Charbit: “The Political Failure of an Economic Theory: Physiocracy”, Translated by. Arundhati Virmani, *Population*, C. LXII, No: 6, 2002, pp. 855-884.
- Zarnowitz, Victor: **Business Cycles: Theory, History, Indicators and Forecasting**, The University of Chicago Press, Chicago, 1997.
- Zinn, Jess: “Stagflation and the Rejection of Keynesian Economics: A Case of Naive Falsification”, **MPRA Paper 50536**, University Library of Munich, Germany, 2013, pp. 1-17.